

DE WARE HOOP EN VERWACHTING ISRAËLS

OF

DE TRIOMFERENDE WAARHEID,

VERTOOND IN ENIGE SAMENSPRAKEN,
GEHOUDEN OP BIJZONDERE TIJDEN,
TUSSEN DE GELEERDE HEER RABBI
HERTOG LEUWY,
LERAAR DER JODEN TE LEEUWARDEN,

EN

DE KOOPMAN JACOBUS BOSCH,

WAARIN NIET ALLEEN DE GEHEIME JOODSE EN CHRISTEN
GODGELEERDHEID OP EEN ZEDIGE WIJZE WORDT VERDEDIGD,
MAAR OOK AAN ZEER VELE DUISTERE PLAATSEN VEEL
LICHT WORDT BIJGEZET, EN DAAROM ZEER NODIG
ZO VAN JODEN ALS VAN CHRISTENEN, GELEZEN TE WORDEN
WIJL IN DIE SAMENSPRAKEN ZEER VEEL WETENSWAARDIGE DINGEN
VOORKOMEN.

NA WELKE GEHOUDEN SAMENSPRAKEN DEZE JOODSE RABBI, ZIJN
LERAARSAMBT ONDER HEN HEEFT NEERGELEGD, HUN SYNAGOGE
VERLATEN, EN TOT DE CHRISTENEN IS OVERGEGAAN,
ONDER DE NAAM VAN

PETRUS WERNER NEUMAN.

IN HET LICHT GEGEVEN DOOR
JACOBUS BOSCH.

Nieuwe, behalve de spelling, onveranderde uitgave.

GRONINGEN. P. BEIJER 1873.

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2007

Uitgegeven na voorgaande Visitatie en Approbatie van 't eerwaarde classis van LEEUWARDEN.

BERICHT VAN DE UITGEVER.

Deze nieuwe uitgave verschijnt in 't licht gelijk aan de oude eerste druk, met uitzondering der oude spelling die voor de tegenwoordige heeft plaats gemaakt. En tevens is ook tot gemak der lezers, bij deze nieuwe druk een inhoud der samenspraken gevoegd.

GRONINGEN, Juli 1873.
P. BEIJER.

OPDRACHT AAN ZIJNE VORSTELIJKE DOORLUCHTIGHEID

WILLEM KAREL HENDRIK FRISO,

(Door Gods Genade)

PRINS VAN ORANJE EN NASSAU, ERFSTADHOUDER EN KAPITEIN-
GENERAAL VAN FRIESLAND, STADHOUDER VAN GRONINGEN,
OMMELANDEN EN DRENTHE, STADHOUDER VAN GELDERLAND,
ALSMEDE RIDDER VAN de KOUSEBAND,
ENZ. ENZ. ENZ.

DOORLUCHTIGSTE VORST:

Het is mij altijd, nadat ik de jaren van onderscheid bereikt had, voorgekomen, dat om te geraken tot de volle verzekerdheid des geloofs (voor zover het de beschouwende Godgeleerdheid aangaat) men zich niet alleen moest ophouden, in het onderzoeken en overwegen van de verschillen, welke onder de Christenen gevonden worden; maar dat men in de eerste plaats wel moest overreed zijn, van het wezen en aanwezen Gods, en dan in de tweede plaats, welke schriften die een Goddelijke oorsprong hadden; en wederom welke die misten; opdat men geen menselijk schrift voor Goddelijk kwam aan te nemen, of ook geen Goddelijk schrift als een menselijk te verwerpen.

Maar boven dit genoemde, bevond ik, dat het van geen mindere noodzakelijkheid was, om uit de Goddelijke Schriften ten volle zeker te wezen, dat Jezus van Nazareth was de lang beloofde Messias. En wel bijzonder het einde, waartoe dat Hij beloofd was; want ik was van oordeel, dat wanneer een mens zich bezig hield, in het onderzoeken en beschouwen van de verschillen der Christenen en daarin meesterlijk gevorderd was. Dat hij dan nog mogelijk vergeefse arbeid gedaan had, indien hij de voorgenoemde zaken, volgens een algemene belijdenis der Christenen, maar voor waarheden veronderstelde, zonder dat dezelve, met zekere bewijzen aan hem bekend waren. Want indien Jezus de Messias niet was, zo moest volgen, dat dan al het twisten der Christenen onder elkander, niet anders is dan een spiegelgevecht.

Ik heb Doorluchtige Vorst, door de Goddelijke voorzienigheid, naar mijn geringe bekwaamheid gekregen, de waarheid van dat Jezus de beloofde Messias is, tegen een Leeuwaarder Joodse Rabbi te verdedigen, hetwelk gelijk bekend is, niet zonder vrucht is geweest. Het zakelijkste van onze verhandeling, is in dit werkje vervat, hetwelk ik met alle schuldige eerbied aan uw Doorluchtigste Hoogheid in alle onderdanigheid kom op te dragen. De redenen welke mij daartoe bewogen hebben, zijn in de eerste plaats, de menigvuldige goede genegenheden, dewelke Uw Doorluchtige Hoogheid aan mij betoond heeft.

Maar in de tweede plaats, dat Uw Doorluchtige Hoogheid, gelijk ook Uw Doorluchtige Voor-Vaderen, altijd openbare blijken hebben gegeven, van de waarheid te beminnen en te beschermen. Want wie weet niet, dat wij onze vrijheid in de waarheid, naast God, aan Uw Doorluchtigst Huis verschuldigd zijn.

En daarom zo is mijn hartewens en bede, dat Jehovah Uw Doorluchtigste Vorst wil bewaren, tot welzijn van Land en van Kerk en Uw ziel stelle in het bundelke der levendigen. Hij doe de Oranje Stam groeien en bloeien, zolang de zon en de maan zijn zal. En dat de hoop herleve dat uit Uw Doorluchtigst Huis, uit Hare Koninklijke Hoogheid zal gebouwd worden; en geve de wens van alle welmenenden in den lande.

De Allerhoogste overschaduwe Uw Hoogheden, Hij zij Uw Hoogheden tot een Wolk des daags, en een Vuurkolom des nachts, geleidende Uw Hoogheden door Zijn raad, tot Zijn eer en tot welzijn van Zijn volk. En als dezelve eens volbracht zal wezen, dan wil hij Uw Hoogheden opnemen in Zijn heerlijkheid, om met al de gekochten Hem toe te juichen: *Hem die op de Troon zit is waardig te ontvangen alle eer en heerlijkheid, tot in der eeuwigheid.*

Dit is de bede en wens van hem, die de eer neemt van te noemen.

DOORLUCHTIGSTE VORST,

Uw Doorluchtigste Hoogheids
Onderdanigste Dienaar,

JACOBUS BOSCH.

VOORREDE AAN DE WAARHEIDMINNENDE LEZER.

Het is gebeurd in de maand September 1738, dat ik van Holland over Harlingen naar Leeuwarden reisde. In de schuit van Harlingen op Leeuwarden komende, trof ik daar aan de beroemde Rabbi der Joden te Leeuwarden, van wie ik wel had horen spreken, maar zijn Weledele van aanzien niet kende, ofschoon dat wij maar enige huizen van elkander afwoonden. Doch dat kwam daar vandaan, dat ik nog maar twee maanden in Leeuwarden gewoond had. Echter had ik wel gehoord, dat de Joodse Rabbi daar woonde en dat zijn Edele een zeer geleerd man was. Wanneer het in de schuit daar wij samen mee voeren openbaar werd, dat zijn Wel Edele de Rabbi der Joden was, werd ik gedrongen met zijn Edele in een gewichtig verschilstuk te treden, rakende de Goddelijkheid of ongoddelijkheid van de Talmud. Welk eerste zijn Wel Edele verdedigde. Hetwelk duurde totdat wij te Leeuwarden kwamen, begerende zijn Edele dewijl de redetwist niet afgedaan was, met mij nader daarover te spreken, hetgeen ik zijn Wel Edele ook toestond.

In vervolg van tijd zijn mij bekend geworden enige personen, die toen ter tijd in de schuit geweest waren. Want de schipper die op die tijd gevaren heeft, verhaalde mij enige tijd daarna, dat op die tijd in de Schuit had geweest de Eerwaarde heer Faber, predikant op De Rijp, en dat zijn Eerwaarde het genoeg getoond had, om aan zijn plaats niet van ons af te gaan, maar voorbij dezelve mede naar Leeuwarden te varen.

Ruim een jaar geleden, raakte ik in gezelschap met Jacob Lukas, woonachtig op het Vliet. Die vroeg of het mij wel heugde dat ik met de Joodse Rabbi in de Harlinger schuit had in redestrijd geweest? Waarop, nadat ik hem geantwoord had, zeide dat hij daar bij was geweest. Boven de genoemden, was de Rabbi zijn reisgenoot de koopman Adam Israël, een Jood te Leeuwarden, wonende heden in de Oosterstraat.

Na dit voorgevallene in de schuit, werd de redetwist aan mijn huis vervolgd, doch zonder enige bitterheid, maar in tegendeel werden wij gemeenzaam in vriendschap, hetwelk de oorzaak was, dat onze verhandeling zolang geduurd heeft. Want het heeft geduurd bijna twee jaren, wanneer zijn Eerwaarde naar Holland ging om daar enige tijd te blijven, gedurende welke tijd wij onze vriendschap onderhielden door briefwisseling. Eindelijk ontving ik een brief, waarin ZE. mij bekend maakte, dat hij zijn lang verborgen besluit had doen blijken, namelijk door hetzelfde bekend te maken, en zich van de Joodse kerk af te scheiden. Welke brief ondertekend was:

Ik verblijve UE. vriend in de ?? ?, Maschiach onze Heiland Jezus Christus,
Hartog Leuwy,
Amsterdam de 20 Maart 1741.

Hetwelk mij ten hoogste vergenoegde deze brief te lezen, en ik maakte het op zijn verzoek, nog dezelfde dag aan enige goede vrienden bekend. Maar, zodra de Joden zulks van hem hoorden, verachtten zij hem, daar zij hem van tevoren ten hoogste hadden verheven. Want door onze gemeenschap, raakte ik veeltijds bij Joden in gezelschap, die mij meer dan eens verklaard hebben, dat zij zo een geleerde Rabbi nooit hadden gehad, nog ooit weer zouden krijgen.

Het eerste onderwerp van onze verhandeling is geweest over de **Talmud**, rakende haar Goddelijkheid of ongoddelijkheid. Het eerste wordt bij de meeste Joden vastgesteld en bij de Christenen ontkend. Ik zeg bij de meeste Joden, omdat die Joden welke zij Karäiten noemen, de Talmud en alle overlevering verwerpen. Maar die,

welke Raboïten genoemd worden, hetzelfde als goddelijk erkennen.

Maar ik acht dat het niet ondienstig zal zijn, een korte beschrijving te geven van de Talmud.

In het algemeen hebben de Joden tweeërlei zulke werken, waarvan de een de Jeruzalemse en de andere de Babylonische Talmud genoemd wordt, zijnde de tweede van een veel grotere uitgestrektheid dan de eerste, en wordt ook doorgaans van de Joden gebruikt. De benaming van Talmud komt van het grondwoord Laamad, dat leer betekent; hiervan komt *Talmied*, een discipel of leerling, en alzo zegt *Talmud* een leerling. Het bestaat uit twee delen: uit de Misna, dat is de tekst, en uit de Gemara, zijnde een verklaring of uitlegging van de Misna.

Wat de benaming van het eerste deel betreft, het woord **Misna**, betekent een herhaling, en de Joodse meesters noemen dat deel zo, omdat hetzelfde bij hen is een herhaling of een verklaring van de geschrevene wet. Haar oorsprong is volgens de vertelling der Joodse meesters, van God Zelf, dewelke Mozes, wanneer hij 40 dagen en nachten bij God op de berg Sinaï geweest was, bij dag de geschreven wet van God ontving. En bij nacht leerde hij de mondelinge wet (dat hetzelfde is met de Misna) tot verklaring van de geschreven wet. Mozes dezelve ontvangen hebbende, heeft ze eerst geopenbaard aan Aäron, ten tweede maal aan Eliazar en Ithamar, ten derdemaal aan de 70 oudsten, en ten laatste aan het ganse volk. Dezelve mondwet zou Mozes hebben overgeleverd aan Jozua en Jozua aan Pinehas, Pinehas aan Eli, Eli aan Samuël, Samuël aan David, David aan Achas, Achas aan Elisa en voorts van de ene Profeet tot de ander, zou lang er Profeten onder Israël geweest zijn, en vervolgens aan de voornaamste van het Joodse volk; als bijzonder aan de Nasi of voorzitter van het Sanhedrin. En ofschoon het volgens het zeggen der Rabbijnen niet geoorloofd is de mondwet te beschrijven, zo is echter om gewichtige redenen dezelve in geschrift gebracht door enen Rabbi Jehuda, toegenaamd Hakkadosch, dat is: die Heilige. En het is voltrokken (naar het gevoelen van voorname Joodse oudheidkundigen) 190 jaren na de verwoesting van Jeruzalem; doch sommigen stellen het wat vroeger, de anderen wat later. Het wordt getuigd opgesteld te wezen in licht zuiver Hebreeuws, doch met verkorte stellingen; waarom de rechte mening altijd niet even gemakkelijk te verstaan wordt van een iegelijk.

Voorts is het verdeeld in verscheiden deden, als vooreerst in 6 hoofddelen, waarvan ieder een bijzondere naam heeft, naar de inhoud der zaken, als bij voorbeeld: het eerste heet Seder Zeragniem, dat is *order der zaden*, omdat daar in gehandeld wordt van de landbouwerij. Het tweede Seder Moogneed, dat is de orde der feesten, omdat daar in gehandeld wordt van de hoogtijden en feestdagen, en wat daar omtrent is waar te nemen. En zo heeft ieder hoofddeel zijn eigen naam, geschikt naar deszelfs inhoud. Voorts heeft ieder hoofddeel zijn bijzondere onderdeden, en ieder onderdeel zijn bijzondere naam, zijnde de namen gericht naar deszelfs inhoud. Het getal der onderdeden wordt bepaald tot 63 of 67, doch wordt van voorname mannen geleerd, als dat de oude Joden maar 60 onderdeden in de Misna gehad hebben, doch eerst vermeerderd met 3, en dat de vier laatste korte verhandelingen zijn, dewelke vanouds in de Talmud niet zouden gestaan hebben. Voorts is het verdeeld in hoofdstukken of kapitelen, dewelke de beroemde Joodse oudheidkundige Johannes Buxtorfius, gebracht zou hebben tot het getal van 524. Tot dusver over het eerste deel van de Talmud.

Zullende ook iets kort aantekenen over het tweede deel, zijnde een uitleg van het eerste. Hetzelfde wordt genaamd de **Gemara**, hetwelk geoordeeld wordt zo veel te zeggen als vervulling, of van andere voltooiing, omdat de Gemara een vervulling of voltooiing van de Misna is, van hetgeen aan dezelve nog ontbrak. Wie de eerste hand

aan de Gemara gelegd heeft wordt vrij algemeen geloofd, dat het werk begonnen is door enen RabbiASSE, opperbestuurder van de Suriensche school, dewijl de Misna om haar verkorte reden (niet wel verstaan kunnende worden) heeft dezelve in zijn hogeschool beginnen uit te leggen, in het jaar na Christus geboorte 367. En heeft alle jaren twee onderdelen verklaard, also dat hij in de tijd van 60 jaren, welke hij die school bestuurd heeft, de Misna tweemaal heeft uitgelegd, en heeft daarvan 35 verhandelingen bijgeschrift nagelaten. En dat hem in dat hoge ambt, in die school opgevolgd is, een Marremar, in het jaar 427, met Mar, de zoon van RafASSE, benevens hun metgezellen, dewelke dit begonnen werk voltrokken hebben in 73 jaren, zijnde het 500e jaar na de geboorte van Christus. Dit verschilt in tijd niet veel, met het verhaal van de schrijver van het boek Juchasin, die zegt dat Marremar, en Mar de zoon van RafASSE, benevens hun medegezellen, de Talmud hebben verzegeld met de inzettingen, besluiten en gewoonten, welke de wijzen van alle eeuwen verordineerd en vastgesteld hadden, tot hun tijd toe; hetzelfde hebben verzegeld in het jaar 4265 na de schepping der wereld, hetwelk zou wezen het jaar 505 na de geboorte van Christus.

Wat de taal betreft, waarin de Gemara geschreven is, het is daar niet mee als met de Misna. Want hoewel de Misna met een verkorting geschreven is, hetwelk veel duisterheid en dubbelzinnigheid maakt, zo is het echter zuiver Hebreeuws. Maar zo is het met de Gemara niet, want naar het getuigenis derzelve onderzoekers, is het beschreven in gans onzuiver Chaldeeus, vermengd met een oneindig getal woorden uit andere talen, als Perzische, Arabische, Griekse en Latijnse. Rabbi Mozes Maimonides noemt die spraak de Aramese, en zegt dat die taal of spraak is samen gemengd uit andere talen, en bij de Babylonische volken in die tijd in gebruik was. Het wordt ook genoegzaam zeker gehouden, als dat de Gemara de gehele Misna niet verklaard, maar vele zaken onverklaard heeft gelaten. Er wordt verzekerd, dat er wel 27 boeken van de Misna zijn die de Gemara onverklaard gelaten heeft. Tot dusver in het algemeen over de Talmud, om te begrijpen haar gedaante.

Hoe een grote achting dat de Joden daarvoor hebben, kan blijken, als ze zeggen dat er niets is, dat de allerheiligste Talmud te boven gaat. Het is althans zeker, dat zij de mondwet gelijk stellen met de geschreven wet, als blijkt uit het zeggen van Rabbi Aben Ezra, namelijk, dat er geen onderscheid was tussen die twee wetten. Maar daar zijn er die houden dezelve boven de geschreven wet, want de auteur van het boek *Ammude Gola* drukt zich niet duister uit, als hij zegt: „gij zult niet menen dat de geschreven wet, de grondslag van onze godsdienst is, maar veel meer de wet die bij monde overgeleverd is, want op de mondelijke wet is het verbond gemaakt." Ja zelfs zeggen de Joodse meesters, dat de mondwet de grondslag van de geschrevene is, gelijk Rabbi Bedild zegt, het fundament der beschrevene wet, is de wet bij monde overgeleverd, omdat de beschrevene niet dan door de mondwet kan verklaard worden. Ja zij vergelijken de Bijbeltekst bij water, de Misna bij wijn en de Gemara bij de saus. Wat reden de Rabbi gaf, waarom dat zijlieden dat "roemruchtig werk, hetwelk verscheiden folianten beslaat, voor Goddelijk houden. De reden dewelke ik daartegen had, om hetzelfde als zodanig te verwerpen, zijn in de 3 eerste samenspraken vervat.

Maar dewijl hier gesproken wordt van een boek, hetwelk buiten de Bijbel, bij de Joden voor Goddelijk wordt gehouden, en hetzelfde is ter toets gebracht, dat ik hier ook voor de waarheidzoekende lezer, kort wil bijvoegen, wat, dat men heeft te oordelen van de Turken hun **Alkoraan (Koran)**, dewelke van hen mede boven de Bijbel, voor Goddelijk wordt aangenomen, een werk voortgekomen tussen de zesde en zevende eeuw, door een Arabier, genaamd Mahomed (Mohammed), geboren in

Mekka, wiens afkomst gerekend wordt van Ismaël Abrahams zoon. Mahomed noemt dit zijn boek de Alkoeraan, of Al- Koran, en zegt zoveel (naar het oordeel der taalkundigen) als de *vergadering der geboden*. Het is geschreven in de Arabische taal, en is verdeeld in 113, hoofddelen, welke elk een bijzonder opschrift hebben; sommigen zijn tamelijk lang, en andere zeer kort. Zij zijn meest alle te Mekka geschreven, behalve 24 die te Medina geschreven zijn, en in een hoofddoel daar staat „te Mekka en te Medina geschreven”, en dat is het 90 hoofddoel. Al de hoofddelen, behalve het 8ste, beginnen, „in de naam van de goedertieren en barmhartige God.” Dat de Alkoran zichzelf als Goddelijk komt aan te prijzen, blijkt uit het 9de hoofddeel, daar wij deze woorden vinden: „in de Alkoran is geen leugen. Hij bevestigt de oude schriften, en verklaart hen verstandelijk; hij komt zonder twijfel voort van de Heere der wereld.” En in het 97ste hoofddeel, „hij, te weten Gods Profeet, zal hen een zuiver en rein boek voorlezen, daarin de geboden van de rechten weg geschreven staan.” En zulks is zo klaar, dat in het 71ste hoofddoel Mahomed verhaalt, wanneer hij de Alkoran las, dat zulks enige duivelen hoorden, en dat ze zeiden, „wij hebben de wonderlijke Alkoran horen lezen; hij leert de rechte weg, wij geloven in hetgeen dat hij begrijpt.”

Mahomed die erkent de Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments voor Goddelijk, want hij zegt in het 2de hoofddeel, “wij geloven in God, in hetgeen hij ons ingeblazen heeft, en in hetgeen dat hij Abraham, Izak en Jakob, en de 12 stammen ingegeven heeft, en al hetgeen dat door Mozes, Jezus, en in het algemeen door al de Profeten van Godswege bevolen is.” Dewijl nu de Alkoran, de Goddelijkheid der Bijbel-schriften erkent, zo kan men billijk haar Goddelijkheid daaraan toetsen. Laat ons vooreerst eens onderzoeken, als de Alkoran Bijbelgeschiedenissen verhaalt; of dan haar verhaal eenstemmig, of tegenstrijdig is, wij zullen van het een en het ander maar wat terloops aantekenen,

Mahomed verhaalt aan Rabbi Abdias, als dat de boom, daar Adam van verboden was te eten, vruchten droeg als tarwe, waarvan Adam een nam, waar in 5 korrels waren, waarvan hij twee op at, en twee aan zijn vrouw gaf, en de vijfde met zich droeg.

In Genesis 3 wordt geleerd, dat Eva eerst gegeten heeft, vers 6 : „en zij nam van zijne vrucht, en zij at; en zij gaf ook haren man met haar, en hij at.”

In het 10de Hoofddeel staat, dat een van Noachs zonen niet in de Ark wilde komen, en zo ook is verdronken.

En Gen. 7: 7. Zo ging Noach en zijn zonen, en zijn huisvrouw en de vrouwen zijner zonen met hem in de ark, vanwege de wateren des vloods. En vers 23: Doch Noach alleen bleef over, en wat met hem in de ark was.

In hetzelfde 10de hoofddeel zegt hij van de boden die bij Abraham kwamen, dat zij in zijn huis traden, en hij hun gebraden vlees deed voortbrengen om te eten, maar hij zag dat zij daar niet van aten.

En Gen. 18 : 8 lees ik: En hij nam boter en melk en het kalf, dat hij toegemaakt had, en zette het hun voor, en stond bij hen onder dien boom, en zij aten.

In het 11de hoofddeel staat dat Josef droomde, dat de Zon en de Maan hem aanbaden : dat hij die droom aan zijn vader vertelde; en dat Jakob daarop zeide, zoon vertel uw droom niet aan uw broeders.

En in het vervolg, dat Jozefs broeders aan Jakob verzochten, dat zij Jozef om hem wat vermaak aan te doen, met zich mochten nemen; hetwelk Jakob op belofte, dat ze zorg voor hem zouden dragen, toestond: dat ze hem 's morgens mede namen, en hem in een put wierpen.

Verder, nadat Farao zijn dromen gedroomd had, dat de schenker die bij Jozef gevangen had gezeten, bij hem kwam, en vroeg wat die droom beduidde? Jozef hem de droom uitgeleid hebbende, de Schenker dezelve de Koning bekend maakte, dat de Koning daarna Jozef deed roepen.

En wat verder, dat Jozef wanneer hij de beker in Benjamins zak had laten doen, dat hij zijn broeders nog een keer naar hun vader deed doen, eer hij zich aan hen bekend maakte; houdende intussen Benjamin bij zich als zijn slaaf.

En zo zou men nog vele voorbeelden kunnen bijbrengen, maar wij zullen in het algemeen nog maar enige staaltjes aanhalen. De Alkoran zegt op verscheidenplaatsen, dat als Mozes bij Farao kwam, om hem aan te zeggen, 'dat hij het volk van Israël moest laten trekken, en tot een teken zijn Staf op de aarde wierp, dewelke in een slang veranderde, dat Farao's tovenaars zulks ook deden. Maar als zij zagen, dat Mozes staf hun staven verslond, dat zij toen op hun knieën vielen en zeiden: "wij geloven in de Heere van het heelal, Mozes en Aärons Heer", hetwelk Farao zo kwalijk nam dat hij hen dreigde de handen en de voeten af te laten hakken, en hen te laten kruisigen of ophangen.'

En Gen. 37 vers 9, 10. Dat Jozef gedroomd had, dat 11 sterren, de Zon en de Maan, zich voor hem neerbogen: dat hij het aan zijnen vader en broeders verhaalde.

En vers 14 en vervolgens, dat Jakob Jozef zond om naar de welstand van zijn broeders en van de kudde te vernemen; dat Jozef bij hen komende, van zijne broeders (nadat ze voorgeslagen hadden, van hem te doden) in de kuil werd geworpen.

En Gen. 41. Dat als de schenker de Koning gezegd had, dat een Hebreuws jongeling in de gevangenis, hem en de bakker hun dromen had uitgelegd, alsoo ook geschied was. De Koning daarop Jozef zelf deed roepen, en bij hem komen, dat Jozef daarop zelf de Koning zijne dromen heeft uitgelegd.

En Gen. 44 en 45. Dat Juda tegen Jozef zeide, dat wanneer hij zonder Benjamin bij zijn vader kwam, dan zijns vaders grauwe haren, van droefheid ten grave zouden nederdalen; dat hij liever in Benjamins plaats slaaf wilde blijven, dan zo weder te keren tot zijn vader, zonder Benjamin. Opdat hij de jammer van zijn vader niet zag. Dat Jozef zich daar op aan zijn broeders bekend maakte, zich niet langer kunnende bedwingen.

Op het laatste van het 9de Hoofddeel zegt hij, 'dat toen Farao in de Rode Zee de kinderen Israëls vervolgde, en in het nauw gekomen zijnde, dat hij beleed dat er geen God was dan Israëls God; en hem geheel aan zijn wil over gaf. Waarom God hem uit dat gevaar verlost.' Ofschoon hij anders doorgaans te kennen geeft, dat Farao mede omgekomen is in de zee.

In het 17de Hoofddeel zegt hij, dat als de Engel Zacharias bekend maakte de geboorte van zijn zoon Johannes, hij aan de Engel daarvan een teken verzocht, de Engel hem tot een teken stelde, dat hij in drie nachten niet zou spreken. Daar wij bij Lukas zien, dat Zacharias zonder spreken geweest heeft over de 9 maanden, want hij was zwijgende tot de 8ste dag na Johannes' geboorte.

In het 3de Hoofddeel ontkent hij, dat de Joden de Messias, Jezus Maria's zoon gedood of gekruist hebben; maar dat zij een ander, die naar Hem geleek, gekruisigd hebben.

Hier zullen wij het onderzoek van de Alkoran bij laten. En oordelen, dat wij niet zonder reden, hetzelfde voor een ongodelijk geschrift houden.

Doch dat **daar latende, zoo dient tot verdere onderrichting van dit Werkje dat het is gedeeld in 16 samenspraken** waarvan (na de drie eerste samenspraken) in ieder een bijzondere stof verhandeld wordt. En wel eerst hebben wij gehandeld over de leer der Voorzegging, en daarna over die der Vervulling, de lezer, zo Joden als Christenen, wil ik verzoeken te overwegen wat dat een ieder hier voor zijn geloof te voorschijn brengt, en, wat voor zwaarigheden worden ingebracht, dewelke van de Rabbijn menigvuldig waren en hoe dat dezelve zijn opgelost. En zo iemand van de Joden dit werk verwaardigt om te doorzoeken, en bij het onderzoek eens wil stil staan, leggende voor een weinig tijd de vooroordelen af. Omdat u wel weet, dat u gelooft, dat de Messias nog niet gekomen is, of al gekomen zijnde, Zich nog niet openbaar maakt, maar verborgen houdt; enkel omdat gij van uw ouders van der jeugd af zo gehoord hebt en uw meesters ulieden zo hebben voorgepraat. En oordeelt eens zelve, als zij u het tegendeel hadden voorgehouden of u dan ook niet het tegendeel zou geloofd hebben. En welke zekerheid dat uw ouders hadden van hetgeen zij u leerden, kunt u afnemen, van de zekerheid die gijlieden hebt van datgene, hetwelk gij uw kinderen inprent. Zo lief dan als uw eeuwige behoudenis u is, en die van uw kinderen behoorde te zijn, gaat niet meer voort in een blinde vijandschap. Maar denkt, dat het getuigenis van ouders en meesters wel kan missen. En daarom gaat eens overwegen, wat reden dat wij hebben om te geloven dat de Messias zeker gekomen is: en met wat zekerheid dat wij aanwijzen, wie Hij is.

De zwaarigheden die uw meester daar tegen heeft ingebracht, beschouw ze of ze niet de voornaamste zijn, die daar tegen zijn in te brengen, en dan de oplossing ervan. Want ik vertrouw niet dat uw vijandschap tegen Jezus van Nazareth zo groot is, dat wanneer u overtuigd wordt, dat hij uw wettige Koning en beloofde Messias was; dat gijlieden met stijve nekken, niet onder Hem zou willen buigen. Ik weet wel, als dat in dit werk al de zwaarigheden, die gijlieden tegen ons kunt inbrengen, door uw beroemde meester (doch nu bij UL. veracht), niet zijn ingebracht. Als bijvoorbeeld, dat gij zegt, dat Jezus tegen de Wet het Pascha gehouden heeft met Zijn discipelen, daags voordat het volgens de Wet moest gehouden worden. Maar zulke en dergelijke zwaarigheden, kunnen op een verstaanbare wijze wel opgelost werden. Als bijvoorbeeld deze zwaarigheid, ik sta u toe, dat Jezus met ulieden het Pascha niet gelijk gehouden heeft (hetwelk van al onze geleerden niet gedaan wordt) maar daags van tevoren, zo sta ik u daarom niet toe, dat Hij iets gedaan heeft tegen de Wet. Dat kan op meer dan een manier betoogd worden.

Vooreerst, is het bekend, dat gij de nieuwe Maan rekent, niet naar een Astrologische

rekening, maar m dat de nieuwe Maan gezien was. En wie heeft u verzekerd, dat het zo moest wezen, en dat zulks tegen het oogmerk van de Wetgever door de tijd niet is ingekropen? Gelijk het daarom nog bij ulieden in het onzekere is, welke dag de rechte Feestdag is. En zo kan ik met hetzelfde recht zeggen, dat gij het Feest niet op de rechte tijd hield, met alzo veel recht als gij zegt, dat Jezus het niet op de rechte tijd gehouden heeft. Maar het kan ook op deze wijze opgelost werden: er staat in de Talmud : ??? ?? ?? *gnoolaam leo bedou Pesach*; dat is: in eeuwigheid zal het Pascha niet komen, op de 2, 4, noch 6de dag; hetwelk zoals bekend is, geschiedt om het begraven der doden, die dan te lang onbegraven zouden blijven liggen.

Nu is het zeker, dat Jezus op een van die verboden dagen het Pascha gehouden heeft, namelijk op de 6de dag, dewelke Donderdagsavonds begint. En zo blijkt het, dat Jezus uw Feestverzetting niet heeft goedgekeurd uit Zijn voorbeeld. En zo zeg ik, dat Jezus het feest gehouden heeft op de rechte, daar gijlieden door uw feestverzetting, het veeltijds houdt op een verkeerde dag. En dat het op die tijd, toen hij het feest hield de rechte tijd was, blijkt daar uit, dat niemand Hem beschuldigd heeft, hier in iets onwettigs begaan te hebben. En zo kan men wel zien, dat deze zwaarigheid mede verval.

Maar mogelijk zult ge u wel verwonderen, dat deze verhandeling zolang achterwege is gebleven en nu het licht ziet. Daarop moet ik u æggen, dat ik nooit gedacht had, iets daarvan in het licht te geven, maar daar is een van uw natie de oorzaak van, (die ik voortegenwoordig niet zal beschrijven). Want een van onze Friese Predikanten verhaalde mij, in het jaar 1745, dat een van ulieden tegen zijn Eerwaarde gezegd had, dat ik uw Rabbi had verleid. Waarop ik zijn Eerwaarde enige delen van de voorgevallen redetwist (dat ik voor mijn eigen geheugen geschreven had) te lezen gaf, opdat zijn Eerwaarde daarover kon oordelen. Door die weg, is het in handen van meer geleerden gekomen, dewelke mij aanraden, hetzelve aan de geleerde wereld mee te delen, waartoe ik mij, door mijn geëerde en geleerde goede vrienden liet bewegen.

Nu laat ik dit aan ulieder bescheidenheid over, om te oordelen, of in onze verhandelingen iets is voorgevallen waaruit wettig is op te maken, dat ik uw leraar of Rabbi verleid heb, om van zijn godsdienst af, en tot onze over te gaan. Want in de eerste plaats, heb ik niet zijn Wel-Ed. tot het gesprek genodigd, maar zijn Ed. mij. In de tweede plaats, heeft zijn Wel-Ed. mij verzocht om hetzelve te hervatten. En zie dan in de derde plaats, wat wij verhandeld hebben. En zo gij meent, dat deze samenspraak de oorzaak is, dat hij u heeft verlaten en tot ons is overgekomen, zo beschouw dan in dezelve, of hij het lichtvaardig heeft gedaan, of door kracht van overtuigende reden. Bevindt u het eerste, zo blijft hem verachten, en het tweede zo prijst hem, dat hij zich als een vriend, en niet als een vijand van de waarheid gedragen heeft. En noemt hem dan daarom niet meer in de plaats van Rabbi Hers, Raa Hers, of een ??? ? Mischoumed.

Wat de Christelijke lezer aangaat, die zal zien, dat ik mij zoveel als het mogelijk was, gemeden heb, om verschillen der Christenen in het gesprek te brengen. Echter weet ik wel, dat Socinianen en Unitaristen dat niet zullen toestaan. Maar men moet weten, dat het niet mogelijk is een Jood rechtstreeks te weerleggen, of diegene worden in enige opzichten zijdelings weerlegd, zodat het mij niet mogelijk was, dezelve voorbij te gaan, zonder hen te storen. En nadat iemand met de genoemde, minder of meerder verenigd is, zal hij zich ook minder of meerder storen aan deze bladen. Evenwel twijfel ik ook niet, of het zal bij vele rechtzinnige Christenen tot genoegen wezen.

Vraagt mij iemand, wie dat ik door rechtzinnige Christenen versta?

Ik antwoord dezulken „ dewelke geloven en zien, dat zij missen datgene, hetwelk zij volstrekt nodig hebben, om in tijd en in eeuwigheid gelukkig te wezen, en dat zulks alleen te zoeken, te vinden en te verkrijgen is in Christus Jezus; Die dat alles heeft verdiend, verkregen en bezit, om datzelve uit te deden aan dezulken, en aan geen andere. Beschouwende, erkennende, en bevindende de beminnelijkheid, de dierbaarheid en de noodzakelijkheid van Jezus; niets schattende, zoekende of begerende boven Hem; wenende niet te rusten voor dat zij Zijn eigendom geworden zijn, en in kracht zeggen kunnen: „wij hebben gevonden de Messias." Ik vertrouw dat dezulken, nadat hij minder of meerder in de waarheid gevorderd is, meerder of minder vruchten uit, en genoeg in dit werkje zal stellen. U zult daarin vinden de Messias beloofd van het Paradijs, en tot het einde der rollen toe afgeschilderd, zódanig aan Israël, dat wanneer Hij eens zal verschijnen, onfeilbaar zal zijn te kennen. En die teksten, dewelke wij gewoon zijn in dezen te gebruiken, daarvan zult u zien, wat zwaarigheid de Rabbi daartegen inbrengt, en op wie hij dezelve toepast, in navolging der geleerde Rabbijnen; en dan met wat reden zulks werd verworpen en op de Messias toegepast.

U zult, waarheid minnende lezer, de Messias in de schilderij der voorzeggingsen zien, in Zijn naturen, ambten en staten, en daarboven wat Hij op de aarde had te verrichten, en dan het einde waartoe. Daarna wordt uit de schriften der vervulling aangetoond, dat Jezus van Nazareth die schilderij gelijkvormig is, in al zijn delen, alzo, dat nooit een persoon netter kan beschreven worden, dan Hij in de profetieën beschreven is. Doorgaans daar zwaarigheden zich vertoonden, heeft de Rabbi, een getrouw voorstander van zijn geloof, niet ongemerkt voorbij laten gaan, maar heeft daarin ook vele blijken van zijn geleerdheid gegeven, doch de 16de of laatste samenspraak, is geheel vervuld met tegenwerpen.

Een ieder van de 16 samenspraken, waar in dit werkje verdeeld is, handelt over een bijzondere stof, dewelke alle, zoo ik mij niet bedrieg, nodige gekende waarheden behelzen; bevelende hetzelfde aan een gunstig oordeel van de waarheidlievende lezer, wel wetende, dat in dit werkje voor de berisper, gelijk het gewoonlijk gaat, stof genoeg zal zijn om te berispen. Doch ik heb ook bevonden, dat het gemakkelijker is te berispen dan te verbeteren; en dat men meer voordeel kan trekken uit het verbeteren dan uit het berispen.

Begeert iemand met een oogopslag eens kort te zien wat hier al in dit werkje verhandeld wordt, hij doorleze de bladwijzer der voornaamste dingen, die door de heer Francois Bekius, studiosus te Franeker is opgesteld, in zó een orde, dat dezelve met nuttigheid kan gelezen worden. Vindt u ondertussen iets, hetwelk u in de leer der waarheid kan sterken, geeft daar niet mij maar God de eer van, Die u en mij kan en wil bekwamen, om te zijn tot Zijn eer en tot stichting van Zijn duur gekocht volk.

Ik sluit met deze wens en bede: „De God nu des vredes, die de groten Herder der schapen door het bloed des eeuwigen Testaments uit de doden heeft wedergebracht, [namelijk] onzen Heere Jezus Christus; die volmake u in alle goed werk, opdat gij zijnen wil moogt doen, werkende in u hetgene voor Hem welbehagelijk is, door Jezus Christus, Dewelke zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid. Amen."

En ik blijve, uw dienstwillige Dienaar in de Messias Christus Jezus,

JACOBUS BOSCH.

LEEUWARDEN, de 19^e Februari 1747.

ERUDITISSIMI AC DOCTISSIMI
DOMINI **JACOBI BOSCH**,
DISSERTATIO IN JUDAICUM PRAECONEM, NOMINE
HERTOG LEUWY.

Nonne Palestini juste lex illa profani
Rejicitur, verbis sela locuta suis,
Non nisi perfalso fundatis lumine Juda
Falsum non verum fit sine luce Dei?
Et Confirmatur verum de numine divo
Illum Principium ducere necque suum
Ex ipso Talmud nec fas est ducere tutum
Nee ex Scripturis Candida vera piis
Nonne refutare est justum dicentis Apellae;
(Non obstante notis haereat ille suis)
Verbaque monstrantis mortalem non reparatum
Nuraine cum divo Sceptra tenente manu,
Qui mare, qui terras, qui Cwlum numine Complet,
Qui durf & taciti pectoris ima videt,
Est Simplex Triplex qui dat sua semina terras
Imperioque movet Corpora Cuncta suo.
Dignatus vere est Christus de Virgine nasci
Dispersas omnes ut repararet oves,
Ilmbrarumque patri qui tartara nigra Colenti
Tartareos dentes frangeret ille feros:
Attamen una hominum renuit geus signa Colendo
Omni qua nato notitia usque patent.
Nonne repugnando vestros oculos gravat usque
O vos mortales pallidus ille pudor.
Aspice Judaei mens obdurata remansit
Yotaque sub cunctis Demonis illa malis,
Donec qui cernit motus sensusque latentes
Lumina menti ejus praebuit ille sua.
Attamen eximii quoddam nunc Cernere fas est
Scilicet immensi facta Stupenda Dei,
Qui medium mirum posuit mediante Jacobo
Nempe Palestini verteret ipse animam.
O Felix, O Prosper Bosch, cui vota secundant,
O quem cuncta poli lumina large beant
Perge & continuas semper solamina pone,
Quo pede cepisti sic bene semper eas,
Donec Caelipotens numen te lumine complet
Teque superponat. Stamma decora poli
Istius optatus mea nunc mens ardet amore
Atque in perpetuum frater ave atque vale.
O Deus omnipotens qui das tua Lumina mundo
Fac nos Consortes luminis ipse tui.

Fecit

LAMBERTUS JANSIS,
Linguae Latinae ac Gallicae, Instructor.

KLINKDICHT

Op het geleerd en stichtelijk werk van de schrandere en Godvruchtige Heer JACOBUS BOSCH.

Een Bosch verschaft wel hout, en schaduw, voor het steken
Der hete Zomer-Zon, maar zelden 't vruchten geeft.
'K zie hier een Bosch, dat schone en eed'le vruchten heeft,
Die oog en smaak voldoen; ja 'k vind daar zuiv're beken.

Wat meer is 'k zie een Bosch, waarin de bomen spreken :
Aan ieder blad van mij een droppel honing kleeft.
Verdwaalde! gaat door mij, de weg naar Salem streeft.
Die lang heeft omgedoold vindt hier de rechte streken.

Geen wonder, wijl dit Bosch door 's Opperplanters kweken,
Door hem besproeid, verwarmd, gesteld is in deez' staat.
Een Bosch in naam, maar ook een Jakob in de daad,
Die God om wijsheid bad, deed Hij die niet ontbreken.

Ik zal nu geven licht aan mijn verbloemde reden.
Het is JACOBUS BOSCH, waar op ik heb geoogd;
Een man vol geest en kracht, die door zijn pen betoogt,
Hoe Vorst Messias moet gelovig zijn beleden.

Zo kwade samenspraak verderft de goede zeden :
Zo wordt door ijzer ook het ijzer weer gewet.
De man het aangezicht des Mans, die daar op let,
Ook schept tot liefde en deugd. Dit's nuttig tijd besteden.

Dus wilde gij mijn vriend! in samenspraak ook treden,
Om was het mogelijk, 't verbasterd Jodendom,
Door kracht der waarheid, te doen zien naar Christus om,
Die 's Geestes zwaard gebruikt, als waarheid wordt bestreden.

Gij 't heilig Boek doorloopt met wisse, en vlugge schreden
En brengt bewijzen, bij uit 't Oude en Nieuw verbond
Hoe Jezus is de hoop der Vaad'ren, en de grond
Van hun verwachting, gaat ge in uw werk ontleden.

Schreef eens Jakobus aan de wijd verstrooide Joden:
Gij zijn naamgenoot wilt hen ook vriendelijk noden
Tot Gods gemeenschap, door het zalig vreêverdrag.
Verkrijg, geachte man! veel winst van uw talenten,
Zie vruchten van uw werk, als wisse en goede renten.
'k Wens, dat ik van uw hand iets meer beschouwen mag.

MAGDALENA REEN.

OP DE WARE HOOP EN VERWACHTING ISRAËLS
DOOR
JACOBUS BOSCH
KLAAR EN GEESTRIJK IN 'T LICHT GESTELD.

't Ontaarde zaad van Abraham,
 Al meer dan tien en zeven eeuwen
 Door ongeloof Gods Heilig Lam
 Verworpen; na hun woedend schreeuwen
 Zijn bloed dat koom' over ons vrij,
 En over onze nageslachten;
 O ramp! wat helse tirannie
 Hun enig heil dus boos verachten:
 En 't Leven Zelv' van hen gedood,
 Dus 't Leven zelf hun benomen;
 Storten zich in de bangste nood:
 Wat aak'le nacht hier door gekomen,
 Een deksel van onwetendheid
 Op Israëls verduisterd' ogen:
 Als Mozes op zijn aanzicht leid,
 Opdat zij niet aanschouwen mogen;
 Hem die al eer verborgen lag,
 In schaduw, wetten en Profeten:
 Wiens dag d' Aartsvader eertijds zag,
 Veel zieners poogden wel te weten
 Wat heil hier in verborgen lag,
 Maar Jakobs zaad sluit hier hunn' ogen:
 En wenden 't helaas ! van 't licht te ras.
 Door mensenvonden vals bedrogen.
 Door mondwet, die Gods eigen wet
 Geheel ontzenuwd en verbasterd;
 MESSIAS daar ten toon gezet
 Wordt door 't ongodd'lijk schrift gelasterd.
 Laat uw ontaarde nageslacht
 Van Vader Jakob, beter leren
 Door dezen JAKOB, die de vacht
 Aflichten wil; en u bekeren.
 Als hij met ijver heeft betoond
 Aan een van uwe Wetgeleerden;
 En hem wel dubbel is beloond,
 Door dien hij zich al ras bekeerde;
 En overwonnen door de reën
 Van kracht en klem zich overgeven
 Ging; edelmoedig, laat met een
 U helpen 't staat op dood en leven.
 Door 't werk dat thans komt aan het licht,
 Om u het deksel af te lichten;
 Door mensenvonden, 't is uw plicht,
 Uw aandacht hier ook heen te richten.

En al wie lust heeft om Gods Zoon
 In wet en schaduwen te schouwen,
 Poog hier met vlijt Jood'n of Onjood'n,
 Hier kunt gij vast en veilig bouwen:
 Hier toont hij 't lang verwachte heil
 Der Vaderen; naar Gods beloften,
 Het waar en onbedrogen peil,
 De vaste merken; daar op stoffen
 Het uitverkoren Israël.
 Die hunn' verwachting is gekomen,
 En hen bevrijd van Dood en Hel,
 Besproeid met volle zegestromen.
 De Waarheid van 't geen was beloofd,
 Het Lichaam van de schaduw schimmen,
 Die al dien luister heel verdooft;
 En praalt ver boven al wat glimmen
 En schit'ren mag van Ofiers goud,
 In pracht van Tempel pronksieraden;
 Verheven boven al het oud.
 Dat toont ons hier in deze bladen,
 JACOBUS BOSCH; wiens nijv're vlijt
 Dit wrocht; met kracht en klem van waarheid,
 Onaangezien bekrompen tijd,
 Met wijsheid en in volle klaarheid.
 Nut uitgekocht tot beter werk,
 Als tot goud, zilver of fluwelen,
 Ten dienste van Gods eigen kerk.
 Braaf koopman, die hier met juwelen
 Tot pronk en sieraad van Gods volk;
 Komt veilen, en naar waarde prijzen.
 Heb dank getrouwe Lettertolk,
 Voor 't werk zo nut voor dwaas en wijzen.
 Wel waard te kopen, met dien schat
 Die 't treffelijk schrift ons gaat vertonen:
 Naar inhoud dit in zich vervat.
 De Hemel wil 't u dubbel lonen,
 En zegenen uwen arbeid;
 Tot redding van verslaafde zielen,
 Voor Koning JEZUS toebereid,
 Getroffen door deez' scherpe pijlen,
 En vallen voor zijn voeten neêr,
 De wapenen ter nederleggen,
 Waarmede zij hun God en Heer
 Zo fel bestreden, maar nu zeggen
 Gezegend is hij die daar komt.
 Wij willen hem als Koning eren:
 Omhelzen vrij en onbeschroomd.

'k Wens zo uw werk mag triomferen;
 Tot afbreuk van het duister rijk,
 Om Christus rijk, hier op te bouwen:
 In spijt van haters, die de wijk
 Hier nemen; zal 't u nooit berouwen.

M. D. S.

V. D. M.

OP HET WELDOORWROCHTE EN GELEERDE WERK PRALENDE ONDER DE
TITEL DE WARE HOOP EN VERWACHTING ISRAËLS, ENZ.,
UITGEGEVEN DOOR DE VEELGEACHTEN EN GELEERDE HEER
Jacobus Bosch,

Ledemaat van de ware Gereformeerde Gemeente binnen Leeuwarden.

Jes. 45. ***“In de Heere zullen gerechtvaardigd worden, en zich beroemen het ganse zaad Israëls”***, vers 25.

Rom. 11. ***“Alzo zal geheel Israël zalig worden”***, vers 26.

Komt hier, leergierig volk ! en wilt met aandacht letten
Op 't geen dit boek behelst; ja wilt uw zinnen zetten
Om eens van stuk tot stuk dat alles na te gaan,
Dan zult gij vinden, dat in deze weinig' blaën.
Een schat, ja 'k zeg: een schat van wijsheid legt gesloten,
Welks waarde bijna niet naar waard' is te begroeten.
Hier vindt gij hoe een Jood zich dapper onderwond
Hun Talmud (Mondwet) als het maar geschieden kond'
Voor Goddelijk geschrift, als 't eigen woord des Heeren
Met macht, zo als hij meend', wel klaarlijk te beweren. a
Maar dat was niet met al de schrijver van dit werk
Die toont dit anders aan wel bondig, krachtig, sterk. b
Als dit was wederlegd, zo gaat hij verder tone n
Hoe dat God met Zijn beeld de mens heeft willen kronen,
Als hij de Opperheer van dit geschapen al
Den mens geschapen heeft. c En hoe hij door de val
Ellendig is geraakt. d En ach! zeer te beklagen,
Dat nu de Joden zelfs in deze onze dagen,
Een ongegronde hoop en middel tot herstel
Nog zoeken hier en. daar niet uit de rechte well'
Des Heeren Heilig Woord, waar in dit is te vinden,
Waar uit de schrijver ons dit duid'lijk gaat ontwinden. e
En toont het recht herstel des mensen met den Heer',
Hoe 't Hem betaamlijk is en tot Zijn roem en eer. f
Het onbegrijp'lijk stuk van het Drie-enig Wezen
Hoe God zij Drie en Een (het welk wij duid'lijk lezen
In 's Heeren Heilig Woord) daar geeft hij klaarheid aan g
Hoewel de Jood in 't eerst dit geenszins kond' verstaan.
Hoe Een en Drie kond' zijn dat was in zijn oren
Wel zeer te wonderlijk, en wild' het geenszins horen; h
Maar als hij recht verstond de mēning van liet woord,
Zo heeft 't van stonden aan zijn hart en oor doorboord.
En zeid' daar *Amen* op: Ja 't is zo, 't moet zo wezen.
En als ik mij bedenk het is zeer klaar te lezen; i
En sprekende van 't stuk van Vader, Zoon en Geest,
Zo was noodzakelijk dat men wel allermēest
Eens spreken moest hoe dat toch een der drie Personen

Genaamd kond' worden ZOON. Dit gaat hij verder tonen, k
 En toont hoe dat die Zoon als Midd'laar God en Mens l
 Moest komen in het vlees, (als aller volk'ren wens.)
 Uit wien hij moeste zijn, m en in wat plaats geboren, n
 En juist de tijd wanneer dat men dees maar' zoud' horen. o
 't Is waar, hun Chachamin p die hadden wel gezegd,
 Dat borsten moest de geest van Hem die tijd uitlegt.
 Dit wist de Jood zeer wel, doch vond zich aangedreven,
 Begerig naar dit stuk, gelijk hier wordt beschreven. r
 Hier wordt ook nagespoord de tijd die Daniel
 Voorzegt heeft van die was de waar' IMMANUEL.
 Zijn weken zeventig, die waren juist beschoren
 Tot op MESSIAS, VORST, wanneer men zoud' doorboren
 Zijn oor, en hij aldus zond' worden uitgeroed,
 Verlossen al die geen, die waren vast geboeid.
 Men vindt hem hier ook klaar en duidelijk beschreven,
 Wat dat hij moeste doen hier in zijn ganse leven.
 Hoe hij hier op de aard' heeft als Profeet geleerd,
 Als Priester ook gebeên, als Koning geregeerd s
 Tot welker ambten hij gezalfd was voor d' afgronden t
 En zich van eeuwigheid daar toe al had verbonden.
 De staten van Hem, die al was van eeuwigheid,
 Vernederd en verhoogd, die worden uitgeleid. u
 Als hij dus had beweerd uit Mozes en Profeten
 Het zeggen van de Jood; zo heeft hij hem doen weten,
 En geven te verstaan wel bondig, klaar en net,
 Dat ook in JEZUS, uit 't geringe Nazareth,
 Die rechte merken zijn bewaarheid en gevonden,
 In volle nadruk, rein, onnozel, ongeschonden. v
 En 't geen van hem weleer voorzegt was in het Woord,
 Dat zulks in waarheid ook tot zijn Persoon behoort. w
 In 't woord voorzegt van zijn' naturen, ambten, staten, x
 Waarop zich eindelijk de Jood toen heeft verlaten. ij
 Dus wees deez' JACOB aan, aan een uit Jakobs zaad,
 Uit Jakobs nageslacht, zo veel het Vlees aangaat,
 Dat JEZUS CHRISTUS was die geen die aan de Vaad'ren
 Beloofd was en voorzegt; als welk' uit hun aad'ren,
 Op 's Heeren eigen tijd voortspruiten zond', na Wien,
 En Abram en zijn Zoons steeds hebben uitgezien,
 Zich vindend' aangespoord om door 't Geloof t' aanschouwen,
 Hunn' Borg, hunn' Zaligheid, op Wien m' hen zag betrouwen.
 Hier wordt nog bijgevoegd dat van 't begin tot 't end.
 Het boek van 't Oud Verbond in 't Nieuwe Testament
 Hoofdzaak'lijk wordt bevat en klaar'lijk wordt gevonden,
 Hetgeen de schrijver toont op onverwrikb're gronden. ij
 Waar tegen wederom de Jood bracht zwarigheid, z
 Die in het Nieuw Verbond (zoals hij meende) leid
 Aangaand' het Goddelijk gezag van deze boeken,
 Die hij (maar te vergeefs) zo als hij meend' kon zoeken.
 De Jood bracht ook nog in bijzond're zwarigheên

Zoo van Cyrenius *a* als Judas *b* in 't gemeen;
 Als in 't bijzonder ook de schijntwist van de uren *c*
 Toen Jezus hing aan 't hout en voor zijn volk bezuren
 En lijden moest dien smaad- en smartelijke dood.
 Voorwaar en wel met recht scheen eerst deez' schijnstrijd groot.
 Maar ziet dit uitgeleid hier in deez' weinig bladen,
 Waar in *g*' U van dit al ten vollen kunt verzaden.
 Hierbij blinkt ook nog uit de grote schranderheid
 Des schrijvers in 't Hebreeuws hoe 't met de Grondtaal leidt.
 Hij toont zeer duid'lijk aan afleidingen der woorden
 Gelijk het woord *d* Schiel en *e* Schielo wel behoorden
 Te worden afgeleid van *f* schálam of *g* schaalalah,
 Hier bij zo toont hij ook (waar mee ik over ga)
 Dat 't woordje *i* Schebet Stam wel honderd tachtig malen,
 In 't heilig Bijbelwoord, op 't minste zonder falen,
 Voorkomt : *k* En zo bijna op al de blaén van 't werk, 1
 En staft het met bewijs, met 's Heil'vn Geestes merk.
 Dit alles nu ja ook nog veel meer andre zaken
 Die vindt men in dit werk, maar ik zal 't hier bij staken,
 En laten 't verder aan het oordeel van die 't leest
 Een ieder dan met mij die schrand're op zijn Geest.
 Als hij dit Boek doorblaadt en daar met ernst wil zoeken,
 Dan zal hij verder zien dat in geen andre hoeken
 Deez' stoffe wordt betoogd, want zij is niet gemeen,
 Waar van veel schrijvers ooit hun vlijt aan iedereen
 Gegeven hebben, maar daarom zo moet men merken,
 Omdat er weinig zijn van zulke schone werken.
 Die hebben wij dan nu in deze laatste tijden
 Gevonden, zo dat wij nu stoff' om te verblijden
 Verkregen hebben: laat ons dan ook in Zijn Naam,
 Het ware Christendom van harten nemen aan,
 En Hem als ons Profeet, ons Priester, Koning, eren!
 Dewijl dat hij toch is die ware Heer der Heeren.
 Ons buigen voor hem neer en vallen hem te voet,
 En bidden dat hij ons in Zijn gestorte bloed
 Geheel wil reinigen, afwassen onze zonden,
 Ten dage Zijner wraak verbergen in Zijn' wonden.
 En dat men zo van nu tot in der eeuwigheid
 Van Hem gelijk een bruid mag worden toebereid.
 Dank zij u grote man! dat gij Uw' dierb're gaven
 Gelijk die snode knecht in d' aard niet hebt begraven,
 Maar met 't betrouwd talent hebt zoeken winst te doen.
 Mijn wens en beed' is ook, dat *g*' u gelieft te spoên
 Met 't ander deftig werk, 't welk gij hebt onder handen.
 De rekening des tijds, die zich door Isr'els banden
 Van Pharaós harde last al uitstrekt tot de tijd,
 Dat Jakobs nageslacht, zeer vrolijk en verblijd
 Gekomen zijn in 't Land genaamd der Kananiten.
 (Van Jozua gedeeld in tweeën aan de Leviëten
 En aan het volk, 't geen was maar tienenhalfve stam,

't Welk hij heeft voort gedaan zodra m' in Kanan kwam,)
 Dit toont gij JACOB BOSCH! God wil u verder zeeg'nen
 Met geest, met licht en kracht wil Hij u steeds bejeeg'nen,
 Hij maak u, waarde Vriend! geleerd en deftig man!
 Een pilaar van Zijn kerk, indien het wezen kan,
 De Heer bevordere, dat gij uw naam moogt dragen,
 Gelijk Uw naamgenoot (3) weleer in d' oude dagen,
 Dat gij een JACOB zijt in naam en ook in daad,
 Een worstelaar met God, een die hem niet verlaat,
 Maar aanhoudt tot dat gij de zegen hebt verkregen,
 Hij spaar u lange tijd, geleid' u in Zijn wegen.
 Hij geef u ook te zien, dat dit uw deftig werk,
 Mag worden (als 't kan zijn) tot stichting van Zijn kerk.
 Opdat het ook mag zijn tot lof en roem des Heeren.
 Hij wil ook alle ramp genadig van u weren,
 En brengen u eens daar, daar gij dan ook verheugd,
 Verzadigd met Zijn Beeld zult zijn in volle vreugd'.

FRANCOIS BEKIUS,
S. S. Litt. & Hist . Studiosus.

- a Zie de drie eerste samenspraken.
- b Ook in dezelfde samenspraken begrepen.
- c Zie bladzij 27 en vervolgens.
- d Zie bladzij 30.
- e Zie van bladzij 23-42.
- f Zie de 6de samenspraak bladzij 42.
- g Bladzij 52 enz.
- h Bladzij 53 enz.
- i Toen namelijk wanneer hij is overgegaan.
- k Zie van bladzij 68 — 69.
- l Zie het begin hiervan van bladzij 62 tot 74.
- m Zie hier van bladzij 75--77.
- n Zie bladzij 78.
- o Zie dit bladzij 79-84 breedvoerig.
- p Zie bladzij 78.
- q Zie dit in 't brede van bladzij 84 -97 enz.
- r Zie dit bijzonder in de 10de samenspraak bladzij 108-129, vergeleken met de 13de samenspraak bladzij 178 - 195 in deszelfs vervulling.
- s Te weten, hij is niet eigenlijk naar zijn Goddelijke natuur met de Heilige Geest gezalft, maar dit geeft te kennen een voorverordining tot drie ambten. Zie verder bladzij 180 en 181.
- t Zie het bewijs hiervan bladzij 130 tot 153.
- u Zie bladzij 148 in de 11de samenspraak.
- v Zie bladzij 178 en vervolgens. w zie bladzij 137.
- x Gelijk uit de woord blijkbaar is.
- y Zie dit in de 15de samenspraak bladzij 222 tot 239. z blad 239.

- a Zie dit van Cyrenius bladzij 173-177.
- b Van Judas zie dit bladzij 202, 203.

- c Zie van deze schijnstrijd van bladzij 207, 208.
- d, e, e, f, g. zie hebr. woorden
- h Ziet dit alles bladzij 79, in de noten breedvoerig
- i. zie hebr.
- k Zie bladzij 80 en 81.
- l. Zie dit bladzij 2, 3, 6, 10, 17 enz.

(1) Gelijk van de Parscha en Hafteroth, en hoe die op elke Sabbat gelezen werden, zie dit bladzij 156-162 enz. Gelijk ook een gans aan een geschakeld historisch verhaal van het ganse leven, en wel bijzonder van liet lijden van Christus uit al de Evangelisten bladzij 202-212 enz. Gelijk van de opstanding van Christus, van sommige plaatsen uit Rom. 5. bijzonder vers 12, 14, en andere meer, bladzij 215-221 enz.

(2) Gelijk Joh. 1 : 42.

(3) Te weten Jakob, welke naam wel eigenlijk betekent een *hielhouder* of voetlichter, maar ook gelijk zeker geleerde wil, een *ten onderbrenger*.

AANSPRAAK AAN HET ISRAËL NAAR HET VLEES

OVER HET GELEERDE EN WELDOORWROCIITE WERK, GENAAMD:
DE WARE HOOP EN VERWACHTING ISRAËLS,
OF
DE TRIOMFERENDE WAARHEID.
IN HET LICHT GEGEVEN DOOR
JACOBUS BOSCH.

Och dat Israëls verlossingen uit Sion kwamen! Als God de gevangenen zijns volks zal doen wederkeren, dan zal zich Jakob verheugen en Israël verblijd zijn.

Psalm 53 : 7.

O wijd beroemd geslacht uit Israël geboren,
Van overlange tijd Gods eigendom verkoren,
Die u in 't Heilverbond met vader Abraham,
Alleen bekrachtigd heeft, en voor zijn vrienden nam,
Die uit zijn nazaadszaad tot hulp van alle noden
(Op dat de zaligheid zond' wezen uit de Joden)
Den Heiland heeft verwekt, van verr' gezien, verwacht.
Van Abram, 't geen nog doet gans Isr'els nageslacht;
Wij Heidenen wel eer zeer verr' van God verdreven,
Uit Isr'els burgerschap, en uit 't verbond geschreven,
Vervreemd van Gods beloft', en verre van 't verbond,
Waarin dat Jakobs zaad alleen verzegeld stond;
Wij Heidenen te zaám, schoon Jafets eigen zonen
Genieten nu de gunst, om in de tent te wonen
Van Sem, ten blijke dat nu zekerlijk gewis,
De Schilo, 't vrouwenzaad al lang geboren is;
Dat Hij al overlang is in het vlees gekomen;
En heeft de middelmuur des afscheids weggenomen,
En d'reeds gegeven wet van 't mondelijk gebod,
En Sems, met Jafets zaad gebogen onder God;
Ik bidde; lang genoeg deez' Vrede-Vorst verstoten,
En Hem genoeg gehoond, met smaadheid overgoten,
Ja Hem al lang genoeg Gods last'ring toegedicht,
Geslagen met de vuist, gespogen in 't gezicht.
Al lang genoeg geschreeuwd uit bitt're nijd en woede,
Op ons, en op ons zaad mag komen Zijnen bloede;
O Godvergeten taal! wie schrikt niet als hij 't hoort.
Uit Jakobs zaad hun mond, in boosheid gans vermoord;
God heeft deez' beed' verhoord, dit bloed legt op hun kind'ren,
Een deksel op hun hart komt hen nog steeds verhind'ren,
Dat zij deez' Vrede-Vorst nog niet eens kleven aan,
Maar blijven op de wacht van nog een ander staan,
En wachten naar een Aar; doch God zal zich erbarmen

Over hun nageslacht, met innerlijk ontfermen;
 God neig' dán 't harde hart, en maak het week en stil,
 Want zij zijn 't vaad'ren zaad, bemind om hunnentwil;
 Kom hier dan Joodse schaar, en wilt van Bosch doch leren,
 Hoe gij de Vrede-Vorst zult kennen en vereren,
 Hoe Jezus overlang de vroed' heeft aangebracht,
 En gij (toch te vergeefs) Messias nog verwacht.
 De scepter overlang van Juda is geweken,
 En wordt eens overtuigd, dat gij u hebt verkeken,
 Dat Koning Davids Troon allang is uitgeroeid,
 En dat zijn machtig Rijk met Heid'nen is besproeid;
 Ja, dat nog bovendien de tienmaal zeven weken,
 Daar Daniël van spreekt, reeds lange zijn verstreken;
 De tempel die de schaar der Joden moest betreë'n,
 Die is omvergehaald tot op de laatsten steen;
 Jeruzalem is weg; Bethl'hem haar glans ontnomen;
 Daar d' Herder Israëls uit zijn zou, en opkomen
 De leeuw uit Juda's stam, ik meen de Vrede-Vorst
 Zond' worden uit eed Maagd, en zuigen hare borst;
 Ei, merk toch eens ter deeg de tekenen der tijden,
 Gij zult Messias zien, en u in Hem verblijden;
 Gij zult 't geboren Kind, die ons gegeven Zoon,
 Die op Zijn schouders torst de Vorstelijke kroon,
 Wiens naam is Vrede-Vorst, Verwonderlijk en Rader,
 El Gibboor, . Sterke God, der Eeuwigheden Vader,
 Aanschouwen als uw Borg, de Goël, Held en God,
 Des Vaders eigen Zoon, Jehova h Tzebaoth.
 Kom hier dan Joodse schaar; uit Mozes en Profeten,
 Zal Bosch de rechten Man, Messias u doen weten,
 Die u vereren zal een Hemels Kanaän,
 Daar niemand, wie hij zij, u ooit uitdrijven kan;
 Dat nieuw Jeruzalem, dat tot een lof op aarde
 Van God gesteld zal zijn, van weêrgaloze waarde,
 Aan 't ware Israël vergunt God beter goed,
 Dat geest'lijk is, vol vreugd', en steeds verheugen doet.
 Ach, kom dan blinde Jood! met ziedend' ingewanden
 Naar Jezus, nevens ons met t' saamgevoegde handen.
 Keer weder Sulamith! beschouw deez' Vrede-Vorst,
 Die met een liefd'rijk hart naar uwen vrede dorst;
 Verhard niet meer uw hart, gelijk uw' vaders deden,
 En nog hun nazaat doet tot op de dag van heden;
 Zoek Jezus door 't geloov', buig u toch voor Hem neér,
 Smeek Hem in de gebed', Hij is uw Opperheer;
 Hij is toch uwe God, zo wilt Hem daar voor eren,
 Met ootmoed Hem dan bidt, wilt Israël bekeren,
 Wees toch der Joden God, en Heidens in 't gemeen,
 Zo wordt de Heere zelfs, en Zijnen Name een;
 Dan zal ook Jakobs zaad ten hoogste zijn verheven,
 En Israëls heerlijkheid ten hoogsten top gestegen
 Zijn, en al wat dat leeft zich buigen voor U neer,

En zingen met één mond geheiligd zij de Heer;
 Dan zal zich Jakobs zaad verheugen en verblijden,
 En Isr'ëls nageslacht Messias ook belijden,
 Dan als de volheid zelfs der Heidenen zal ingaan,
 Met Jakobs eigen volk, en d' uitverkoor'ne t' zaam
 In 's Hemels Kanaän, met kronen op haar hoofden,
 Met palmen in de hand; en alle die geloofden
 In Jezus; 't ware Heil, die zullen voor de Troon,
 Opzingen 't halleluah ter ere van Gods zoon;
 Zie daar dan Jodendom aan u vertoond op heden,
 Dat Jezus is diegeen, die God belooft in Eden
 Aan Adam en Eva, Bosch toont u, dat Hij is
 De lang verwachte Vorst, Messias, 't is niet mis,
 Maar welgewikt voorwaar; dank zij u die de Joden,
 Nog met een zoete taal tot Jezus komt te noden;
 Dank zij u waarde vriend, voor dit uitstekend werk,
 Dat gij hebt opgesteld tot opbouw van Gods kerk;
 Vaar voort maar op dit spoor, Gods Geest zal u verlichten,
 En stellen u in staat, om anderen te stichten
 Door leven en door leer, door wandel en door deugd,
 Totdat die dag aanbreekt, om eens in volle vreugd'
 't Erlangen 't zalig lot met al de Hemelingen,
 En Serafijnen schaar, om 't Lam steeds toe te brengen,
 Lof, ere, prijs en dank, in alle eeuwigheid,
 Die toekomt Jezus als de Heer der heerlijkheid.

T. NAUTA,

Phil. Studiosus.

SCHULDPLICHTIGE DANKZEGGING

AAN MIJN GEERDE VRIENDEN, OP DE VORIGE ZINRIJKE VERZEN,
 waarmee hun Edele dit werk hebben gelieven te versieren.

Ik dank u vrienden, op dit maal, voor menig zoet gedicht
 Daar gij mijn werk mee hebt gekroond. Men zegt het is mijn plicht;
 Ik wens daar aan te voldoen, als 't eist bescheidenheid,
 Mijn hart is daar wel toe gezind, wanneer mijn pen dat lijdt;
 Te meer, daar ik een vreemdeling in deez' provincie ben,
 Dat gij deez' achting toont voor mij, schoon ik u nauwlijks ken;
 Jehovah breng uw hartenwens eens tot een ware daad,
 Ten nutte van ons evenmens, zo lang de aarde staat.
 Hij maak' u trouw, met hart en mond, waar dat het ook maar dient,
 En ik zal tonen dat ik ben, uw dienaar en uw vriend.

JACOBUS BOSCH.

INHOUD.

EERSTE EN TWEEDE SAMENSPRAAK.

Handelende van de wederlegging der bewijzen voor de Talmud of Mondwet;
Bladzij 1 (van gedrukte boekwerk)

DERDE SAMENSPRAAK.

Waarin getoond wordt, dat de Mondwet van God haar oorsprong niet heeft, zo uit de Heilige Schrift als uit de Talmud zelf 20

VIERDE SAMENSPRAAK.

Handelende van de Staat des mensen voor de val, en hun staat door de val 26

VIJFDE SAMENSPRAAK.

Handelende over de ongegronde middelen, ter herstelling des mensen met God, door de Joodse leeraars voorgedragen, kortelijk weerlegd 37

ZESDE SAMENSPRAAK.

Handelende over de herstelling met God 42

ZEVENDE SAMENSPRAAK.

Handelende over de H. Drieëenheid. Deze samenspraak is geschied in tegenwoordigheid van verscheiden Joden. 52.

ACHTSTE SAMENSPRAAK.

Handelende van de twee naturen in de Verlosser, en in het bijzonder wordt bewezen, zijne Goddelijke natuur. 62.

NEGENDE SAMENSPRAAK.

Handelende van de menselijke natuur, en van de. kentekenen van de Verlosser 73

TIENDE SAMENSPRAAK.

Handelend:, over de zalving van de Messias en Zijn ambten, waartoe Hij gezalfd is blz. 108

ELFDE SAMENSPRAAK.

Handelende van de verscheidene Staten van de Messias, zo der vernedering als der verhoging 130

TWAALFDE SAMENSPRAAK.

Waarin getoond wordt, dat de kenmerken van de Messias, vertoond in de negende samenspraak, gevonden worden in Jezus van Nazareth 153

DERTIENDE SAMENSPRAAK.

Waarin getoond wordt, dat hetgene van de Messias in de tiende samenspraak uit de profetieën voorzeggd was, gevonden wordt in Jezus van Nazareth 178

VEERTIENDE SAMENSPRAAK.

Waarin getoond wordt, dat hetgene van de Messias in de elfde samenspraak uit de profetieën voorzien was aangaande de staten van de Messias, gevonden wordt in Jezus van Nazareth 196

VIJFTIENDE SAMENSPRAAK.

Waarin gehandeld wordt van de overeenkomst der Fundamentele leerstukken des Nieuwe met die van het Oude Testament 222.

ZESTIENDE SAMENSPRAAK.

Waarin enkele zwarigheden, welke de Joodse Rabbi inbrengt, opgelost worden 239

**DE WARE HOOP EN VERWACHTING ISRAËLS,
VOORGESTELD IN EEN SAMENSPRAAK,
TUSSEN EEN RABBI EN EEN KOOPMAN.**

EERSTE SAMENSPRAAK.

**Handelende van de wederlegging der bewijzen voor de TALMUD
of Mondelinge WET.**

RABBI.

Mijnheer waar is uw reis naar toe?

KOOPMAN.

Naar Leeuwarden, moet Mijnheer daar ook naar toe?

RABBI

Ja, daar woon ik.

KOOPMAN.

Waar daar?

RABBI.

Op de hoek van de Sacramentstraat.

KOOPMAN.

Dan denk ik, dat Mijnheer de Joodse Rabbi is.

RABBI.

Die ben ik ook, maar woont Mijnheer dan ook te Leeuwarden?

KOOPMAN.

Ik ben van de zomer daar komen wonen, en woon dicht bij u op de Breedstraat, en ik heb wel gehoord, dat in uw huis de Rabbi woonde, daarom dacht ik dat UE. die was.

RABBI.

Dat kan zo zijn, maar dewijl UE. nu weet dat ik een Rabbi ben, moet ik u zeggen, dat ik mij nooit meer moet verwonderen, dan dat de Christenen niet willen geloven, dat de Talmud of de mondelinge Wet Goddelijk is, nademaal men het zeker en klaar uit Gods woord kan bewijzen.

KOOPMAN.

Dat de Joden zulks voorgeven, heb ik wel meer gehoord, maar die zekere bewijzen nog nooit gezien, derhalve zou UE. mij genoeg doen, die eens te laten horen.

RABBI.

Met veel genoeg, dat God aan Israël de **Misna of Mondwet** gegeven heeft, dat blijkt klaar uit Exodus 24: 12. Daar de Heere tot Mozes zegt: „Kom tot mij op de berg, en wees aldaar, en ik zal u stenen tafelen geven, en de wet en de geboden,” daar ziet

men, dat God Mozes de geschreven wet gegeven heeft, en de geboden, daar in het Hebreeuws staat *misvah*, dat hier de mondelinge Wet betekent, en zo ziet gij, dat Mozes de geschreven Wet ontvangen heeft, met haar mondelinge verklaring.

KOOPMAN.

Nog niet, want dat UE. zegt, dat het woord geboden of *misvah* in het Hebreeuws de mondelinge Wet betekent, is van mij zo gauw verworpen, als van u gesteld, want nooit zal UE. kunnen tonen, dat *misvah* voorkomt in die betekenis van ? Misna, en om van *misvah* Misnah te maken, strijdt tegen alle regelen, omdat men dan twee grondletters moest veranderen.

Ten tweede, dat het woord *misvah* of geboden, behoort tot de geschreven, en niet tot de ongeschreven Wet, blijkt uit 2 Koningen 17: 34, vergelijk met vs. 37. „En de inzettingen, en de rechten, en de Wet, en het Gebod,” *misvah*, “dat Hij u geschreven heeft, zult gij doen.” Daar ziet gij dat *misvah* geschreven is.

Ten derde, uit de tekst van UE. bijgebracht, als u maar uw oog wilt slaan op het vervolg, zal UE. licht zien, dat de plaats tot uw oogmerk niet dient, want daar staat, “die Ik geschreven heb,” en als men op de vingerwijs, namelijk de ? let, die telkens voorgaat, zo zou men moeten lezen: “En Ik zal u die stenen Tafelen geven, en die Wet, en die geboden die Ik geschreven heb,” zodat die Geboden van God in de stenen Tafelen geschreven zijn.

Ten vierde, de Joodse meesters stellen, dat er in de geschreven Wet zijn 613, Mitzvooth geboden, zodat ze zelf door dat woord de geschreven Wet verstaan, derhalve zal UE. klaardere plaatsen moeten bijbrengen.

RABBI.

U ziet echter dat in mijn tekst twee woorden voorkomen, Thora en Misvah en het eerste woord betekent de *geschreven Wet*, dan moet het tweede woord iets anders betekenen.

KOOPMAN.

Het mag betekenen wat het wil, het moet gelijk ik getoond heb geschreven wezen, maar ik zal u tonen, dat Gebod, op de woorden van het geschreven, in de stenen Tafelen kan verstaan worden, ik zal er u meer dan een voorstellen, en u dan de keur laten; voor eerst kan het woord Thora de gehele Wet der 10 woorden betekenen, en, het woord Mizvah de bijzondere delen geboden.

Ten tweede, als men laag de Wet of het Gebod, dan zou het tweede woord een verklaring wezen van het eerste, terwijl de ? vav menigmaal de betekenis van of heeft, kan de vertaling door.

Ten derde, en welke ongerijmdheid zou er in zijn dat men door het eerste woord verstond de geboden van de eerste tafel, en door het tweede woord de geboden van de tweede tafel. Doch ik laat UE. de keur.

RABBI.

Dewijl ik zie dat deze plaats u niet voldoet, en ik geen gebrek van bewijzen heb, zal ik een andere bijbrengen, namelijk Ex. 34: 27. „Verder zeide de Heere tot Mozes, schrijf u deze woorden, want naar luid dezer woorden heb Ik een verbond met u en met Israël gemaakt,” daar spreekt God van woorden die Mozes moest schrijven, en dan volgt in het Hebreeuws *ki gnal-pi*, dat is op de mond, zodat men moet lezen: op mond dezer woorden heb Ik een verbond gemaakt. *Op de mond dezer woorden*, is te zeggen, op de Mondwet, zodat het verbond gemaakt is op de Mondwet.

KOOPMAN.

Ik verwerp niet uw vertaling, maar uw verklaring, want als men met een onverschillig oog de tekst inzielt, wordt men gewaar dat God Mozes iets gebiedt, en dan een drangrede laat volgen waarom Hij dat gebiedt. Hetgeen geboden wordt is uit de tekst klaar, en dergelijke drangredenen vindt men menigmaal, als in de wetgeving, Exod. 20. „Zes dagen zult gij arbeiden ?? Ci, want in zes dagen heeft de Heere de hemel en de aarde gemaakt;” Exod. 31: 13. „Gij zult evenwel Mijn Sabbatten onderhouden, ?? Ci, want dit is een teken tussen Mij en tussen u.” Zo is de drangrede hier. „Want op de mond dezer woorden, heb Ik met u en met Israël een verbond gemaakt.” Hetgeen Hij gemaakt had, dat was een verbond, dat had Hij nu gemaakt op de mond dezer woorden; het zal er nu op aankomen wat dat zeggen wil en dat zal niet zwaar wezen uit de Heilige Schrift te leren. Ik vind Deut. 17: 6. „Op de mond van 2 getuigen of 3 getuigen zal hij gedood worden, die sterven zal; hij zal niet gedood worden op de mond van een getuige.” Daar staat tweemaal in dat vers Gnal pi *op de mond*, wat is dat anders te zeggen, als op de verklaring van 2 of 3, en niet op de verklaring van één getuige zal hij gedood worden? Hieruit blijkt, dat die woorden in uw bijgebrachte plaats, namelijk op de mond dezer woorden, wil zeggen *op de verklaring dezer woorden, heb Ik een verbond gemaakt*. Wilt u nu weten op welke verklaring dezer woorden gezien wordt? Het is op Exodus 19: 7 en 8. 24: 3, daar wij in die twee plaatsen lezen: „Als Mozes kwam en verhaalde aan het volk al de woorden des Heeren, en al de rechten, toen antwoordde al dat volk met een stem, en zij zeiden: Al deze woorden die de Heere gesproken heeft zullen wij doen.” En die Exodus 19 en 24 inzielt, zal spoedig overtuigd staan, dat Mozes het volk de eis des Verbonds voordraagt, en dat het volk verklaart, het zelf te willen gehoorzamen en het verbond daar op gemaakt is. En zo bewijst deze uw bijgebrachte tekst ook niet, hetgeen gij aangenomen had te bewijzen.

RABBI.

Dewijl deze plaats u ook niet voldoet, zo zal vertrouw ik Deuteronomium 4 : 13, 14, wel zo klaar zijn. Daar staat: „toen verkondigde Hij u Zijn verbond, dat Hij u gebod te doen; de tien woorden, en schreef ze op twee stenen tafelen; ook gebod mij de Heere, terzelter tijd dat ik u inzettingen en rechten leren zou.” Hier blijkt duidelijk dat de Mondwet verstaan wordt onder de omschrijving van inzettingen en rechten. Vooreerst, omdat het duidelijk onderscheiden wordt van de geschreven woorden des Verbonds in het 13^e vers gemeld. Ten tweede, dat Mozes geen bevel had om die te schrijven, maar om het volk die te leren.

KOOPMAN.

Ik zie geen klaarheid in dezen om in uw belofte voldaan te zijn. Want wat het eerste betreft, dat inzettingen onderscheiden worden van de vorige woorden des Verbonds, is zo. Maar dat bewijst voor u niets, want dewijl dat, behalve die wet, die de Heere in de stenen Tafelen geschreven, gewoonlijk genoemd, *de Wet der zeden*, is er een ceremoniële Wet, behelzend al de Kerkplichten van Israël, gewoonlijk genoemd *Inzettingen*. En dan ten derde, een Wet der Politie of Burgerwet, vervattende die rechten, rakende Israëls Burgerstaat, gewoonlijk genoemd *Rechten*. Zo ziet men menigmaal in dit 5de Boek van Mozes *inzettingen en rechten* samen gevoegd, en ook wel Geboden, Inzettingen en Rechten, als hoofdstuk 6: 1 en 2. Uw aanmerking alsof die Inzettingen en Rechten onbeschreven waren, is niet schriftmatig. Want het blijkt uit 2 Koningen 17: 37, dat het geschreven was, want daar leest men: „en de

Inzettingen en de Rechten en de Wet, en het Gebod die Hij u geschreven heeft, zult gij waarnemen te doen alle dagen." Zodat U.E. hier geen ongeschreven Wet van zal maken. En al hadden wij geen zeker bericht uit 2 Koningen 17 dan zouden wij de ongegrondheid van het bewijs, en het tegendeel kunnen opmaken uit het 5^e en 6^e vers, van uw bijgebrachte teksthofdstuk. Want daar leert Mozes zijn volk, dat het doen van de Inzettingen en Rechten een verstand zou wezen voor de ogen der volkeren, die al deze inzettingen horen zullen, en zeggen: "ditzelve groot volk alleen, is een wijs en verstandig volk." Nu bid ik u, hoe is het mogelijk, dat de Joden door Inzetting hun Mondwet willen verstaan, nademaal U.E. wel weet, dat ulieden de Mond-wet zoveel verborgen houdt als het mogelijk is. En uit onbekende Wetten kan men niemand wijs en verstandig noemen. Zo moet deze uw bijgebrachte plaats voor onbewijsbaar ten opzichte van uw stelling gehouden worden.

RABBI.

Tot nog toe heb ik mij bezig gehouden om zulke plaatsen toe te brengen, die de waarheid van de Mond-wet leren, maar daar die U.E. niet voldoen, zal ik twee plaatsen tonen, die als men ze samen vergelijkt, niet alleen de waarheid, maar ook tevens de noodzakelijkheid van de Mondelijke-wet zullen leren, en dan verder zal ik u de volstrekte noodzakelijkheid van de Mond-wet tonen.

KOOPMAN.

Ik merk uit uw rede dat U.E. van voornemen zijt, om met het vergelijken van twee plaatsen uw bewijzen voor de waarheid van de Mondwet te eindigen, en dan tot een ander soort bewijzen over te gaan. Gelieve maar te laten horen.

RABBI.

Dat zal ik doen. In Exodus 18: 16 zegt Mozes tot Jethro: „wanneer het volk een zaak heeft, zo komt het tot mij, dat ik richte tussen de man en tussen zijn naaste: en dat ik hun bekend make Gods instellingen en Zijn wetten." Vergelijk nu deze plaats met Deut. 17: 8--11, dan zult u klaar zien de waarheid en tevens de noodzakelijkheid van de Mond-wet. Want in Exodus 18: 16 wordt Israël geboden over de geschilstukken Mozes' raad te vragen, hetwelk niet nodig was geweest, indien al de geschillen duidelijk in de Wet konden gelezen worden. Maar nu had Mozes een mondelijke Wet tot verklaring van de geschreven Wet volgens welke hij hen bekendmaakte de rechte mening van Gods instellingen en rechten. En Mozes heeft de mondelijke Wet overgeleverd aan de Priesters en de Profeten, en daarom gebiedt hij in Deuter. 17 : 8-12. „Wanneer een zaak voor u te zwaar zal zijn, zo zult gij u opmaken en opgaan naar de plaats, die Heere uw God verkiezen zal. En gij zult komen tot Levitische Priesters, en tot den Rechter die in die dagen zijn zal. En gij zult ondervragen, en zij zullen u de zaken des rechts aanzeggen." En Israël moest doen naar hun bevel, naar hun leer, naar hun oordeel, zonder af te wijken ter rechter- of ter linkerhand, onder straf des doods. Wie ziet niet, dat de waarheid de noodzakelijkheid van de Mond-wet even klaar doorstraalt?

KOOPMAN.

Ik beken, dat deze uw bewijzen, zo men ze niet nader onderzocht, al vrij wat zouden lijken, maar laten wij eens zien of ze de proef wel kunnen houden; om dat te doen, zal ik elke plaats bij zonder onderzoeken. In Exodus 18, dan komt Mozes voor als Rechter, zittende op de Rechtdagen van de morgen tot de avond alleen, zonder Mederechter, of Bijzitter, vers 13, zodat het volk van de morgen tot de avond voor hem stond. Dat

keurt Jethro niet goed, en vraagt waarom hij zelf alleen zit vers 14. Mozes zegt: omdat dit volk tot mij komt ' ??? , Lidroosch (Het grondwoord Darasch: zoeken, nazoeken, doorzoeken, navragen, raad vragen.) om God te zoeken, vers 15, „Wanneer ze een zaak hebben zo komt het tot mij” vers 16. Nu zal men licht gewaar worden, dat deze zaken in het 16 vers gemeld, niet gingen over verschilstukken van de Wet, maar over burgerlijke twist- en rechtszaken, gelijk uit het 13 vers kan opgemaakt worden. En uit hetgeen Mozes nog verder zegt vers 16, „Dat ik richte tussen de man en tussen zijn naasten.” En verder opmerkende wat Jethro Mozes raadt, en hij op die raad doet, zal de minste twijfelachtigheid niet overblijven, of de zin van de woorden, dat Mozes zegt: „Omdat dit volk tot mij komt, tot zoeken Godes, wanneer zij een zaak hebben;” is: wanneer zij een burgertwist hadden, ieder zijn recht kwam te zoeken bij Mozes, als bij de Goden, dat is bij de Rechters, gelijk die Goden menigmaal genoemd worden, met dat zelfde woord dat hier gevonden wordt. Ik zou zo UE. pal stond, om door die zaken in het 16^e vers verschilzaken der Wet te verstaan, antwoorden, dat er dan nog geen Mond-wet uit volgde, omdat dat raad vragen aan Mozes, niet gegrond was in de mondelinge Wet, maar daarin, dat Mozes een Profeet was, zodat daar zomin uit volgt dat Mozes een mondelinge Wet ontvangen had, als dat het volgt, dat de Joden aan hun Rabbijnen over de mening van de Talmud vragen.

Daaruit zou volgen, dat ze nóg een Mond-wet zouden hebben, hoe ze de Talmud moesten verstaan. Deut. 17, dat u met de even verhandelde vergeleken hebt, zal nu niet moeilijk vallen aan te tonen, dat daar noch de waarheid, noch noodzakelijkheid van de Mond-wet geleerd wordt, want het blijkt uit het 8 vers, dat deze ganse Wet de mindere Rechters betreft, die in de kleinste plaatsen uit 3, en in de grootste uit 21 Rechters, de Rechtbanken uitmaakt. Als die nu voor hun Gerecht een zaak hadden, die voor hen te zwaar was, zeker omdat de zaak niet klaar was, of niet klaar kon bewezen worden, maar een twistzaak was in hun poort, (daar de Rechtbank in die tijd was) hetzij dat de zaak bepleit, of dat de Rechters zelf over het uitspreken van het vonnis twisten, dat die Rechters zich dan moesten opmaken, naar de plaats die de Heere verkiezen zal, en ondervragen de Priester en de Rechter, te weten wat over die, zaak, waar de twist over was, moest geoordeeld worden. En dan zouden die hen de zaak des Rechts aanzeggen. Dat is, welk vonnis zij daarover moesten vellen. En dan moesten die mindere Rechters, naar het aanzeggen (waarschijnlijk van het hoge Gerecht) zich stipt gedragen, zonder daar af wijken, zelfs op straf des doods. Want zulk een Rechter zou trots handelen, als hij hun verklaringen of bevel naar Wet niet stipt waarnam.

Ziedaar, oordeel nu zelf of onder de plaatsen die UE. hebt bijgebracht, om de waarheid van de Goddelijkheid van de Mond-wet te bewijzen, gevonden worden, die krachtig genoeg zijn, om iemand die aan uw vooroordelen niet verslaafd is, te overreden, van uw bewijzen als voldoende aan te nemen.

RABBI.

Ik twijfel niet of UE. zal overreed zijn, als ik u de noodzakelijkheid van de Mond-wet zal hebben aangetoond.

KOOPMAN.

UE. schijnt op de bewijzen of manier van bewijzen, die gij voorstelt, meer te vertrouwen dan op uw vorige. Ik vermeet mij niet, dat ik ook al uw volgende bewijzen zal betogen, doch gelief ze weder, in een goede orde te hten horen, zodat ik overreed worde, of ulieden overtuigende bewijzen hebt of niet.

RABBI.

Ik zal om ordershalve de noodzakelijkheid van de Mond-wet aantonen.

Vooreerst, omdat de geschreven Wet zonder de Mondwet, duister en onverstaanbaar en ook ten tweede onvolmaakt is. Dat zij duister en onverstaanbaar is, zal uit de volgende plaatsen blijken. Zie eens Lev. 4: 13-22, daar de Wetgever gebiedt dat als de ganse vergadering gezondigd had, moesten ze een var ten zondoffer brengen, welks bloed gebracht moest worden van de gezalfde Priester in het Heilige, en nadat hij 7 maal gesprengd had voor het aangezicht des Heeren, voor de voorhang moest hij van dat bloed doen aan de hoornen van de Reukaltaar; voorts het bloed uitgieten aan de bodem van de Brandofferaltaar, het vet aansteken op dezelve, en daarna de gehelen var uitvoeren tot buiten het leger, en de gehele var met vuur verbranden. Als men dit vergelijkt met Numeri 15: 22-27, daar ganse vergadering, als ze gezondigd hadden, de Priester moest offeren een var ten Brandoffer, en een geitenbok ten Zondoffer welk verschil in de offerande (en dat beide voor de zonden van het ganse volk) zo groot is, dat ik niet denk, dat zonder de Mondwet dit verschil iemand zou kunnen vereffenen.

KOOPMAN.

Dit verschil zal UE. zo groot niet voorkomen, als gij maar let op het onderscheid dat er is in de overtreding zelve, want Leviticus 4 13, wordt gesproken van een afdwaling, in iets gedaan te hebben tegen enige van alle geboden des Horen, dat niet zou gedaan worden; daar ziet men dat gehandeld wordt van het zondigen tegen de verbiedende Wet, en zo in het doen dat de Wet verbiedt, maar Numeri 15: 22, staat: „Wanneer gij lieden afgedwaald zult zijn en niet gedaan hebt alle deze geboden.” Hier ziet men, dat gehandeld wordt van het zondigen tegen de gebiedende Wet, dat is in niet te doen dat de Wet gebiedt, terwijl er in uw twee plaatsen, van tweeërlei zonden gesproken wordt. Welke duisterheid is daar nu in, dat voor onderscheiden zonden, onderscheiden offeranden gesteld waren?

RABBI.

Het komt mij op die een plaats niet aan, en daarom wil ik die maar laten varen, maar zien of u niet meer zwarigheid zult ontmoeten in Deut. 16: 2, daar Mozes zegt: „Gij zult de Heere uw God het Pascha slachten schapen en runderen,” vergeleken met Exod. 12: 5, „Gij zult een volkomen lam hebben een manneken een jaar oud.” Daar er in de een plaats gesproken wordt van schapen, en in de andere van schapen en runderen, zo ziet UE. wel, dat de Mondwet nodig is, om dit te verklaren, of dat wij in het onzekere zijn, waarvan wij het Pascha moeten slachten.

KOOPMAN.

Ik meen dat wij de Mondwet niet nodig zullen hebben om dit te verklaren, het Hebreeuwse woord nu Pesach gelijk het in het Hebreeuws klinkt, komt van ??? Paasach en betekent: voorbijgaan; de naam van Pascha ziet dan op het voorbijgaan van de slaande Engel der huizen van de kinderen Israëls, welkers posten bestreken waren met het bloed des Lams. Toen werd voor eerst het jaarlijks gedachtenisfeest *Pascha* genoemd.

Ten tweede wordt het Lam dat op dat feest geslacht werd, *Pascha* genoemd Exod. 12: 21 en Kron. 35: 1-11, 13.

Ten 3^e gedurende de 7 dagen des feestes moesten de offeranden geofferd worden, zie Lev. 23: 8. „Maar gij zult 7 dagen vuur-offer de Heere offeren. Nu worden deze offeranden Exod. 16: 2, ook het *Pascha* genoemd, en dan is de zin: *gij zult den Heere uw God het Pascha offer slachten, schapen en runderen*. Dat dit de ware mening is, blijkt, omdat in het eerste vers al gesproken was van het houden van het Pascha, versta

van het slachten en eten van het Paaslam, en in het 3^e vers staat, volgens de grondtekst: *gijlieden zult daartoe, of daarmee niet eten gezuurd of gedeseemd, 7 dagen*; zodat ze tot die schapen en runderen 7 dagen ongezuurd brood moesten eten. Dewijl het lam op de eerste dag van het feest gegeten werd, en hiervan een eten dat 7 dagen duurde, zo moet volgen, dat in het 2^e vers niet gesproken wordt van het slachten van het Paaslam, maar van de Paasofferande, die 7 dagen duurde, zoals in Lev. 23: 8 blijkt. Ik twijfel niet of UE. ziet wel, dat dit uw bijgebrachte uw zaak ook niet bewijst, en vooral als u tot opheldering van mijn gezegde inziet, 2 Kron. 13: 22.

RABBI.

Hoewel ik het bijgebrachte uit het 2de vers laat varen, doet zich in het 8^e vers van hetzelfde hoofdstuk een andere zwaarigheid op, namelijk, dat daar geboden wordt van *6 dagen ongezuurde broeden te eten*; daar anders bestendig geboden wordt 7 dagen ongezuurde broeden te eten. Nu kan 6 geen 7, en 7 geen 6 worden, derhalve een onvergelykbare duisterheid en zwaarigheid.

KOOPMAN.

Wel, ik ben verwonderd dat UE. dit zo voorkomt. Hebt u dan niet opgemerkt, dat in het vorige al gesproken was, van het eten van het Pascha, aan die plaats welke de Heere verkiezen zou, en dat ze daarna des morgens mochten wederkeren naar hun tenten, echter nu onder dat beding, dat zij 6 dagen ongezuurde broeden moesten eten. Dat waren dan nog die 6 dagen van het feest der ongezuurde broden, want het Pascha dat op de 15^e van de eerste maand viel, was al gegeten, op de 16^e begon het feest der ongezuurde broeden, dat dan nog 6 dagen duurde, zie Lev. 23: 5, 6. Zodat het klaar is, dat van deze 6 dagen gesproken wordt, hetwelk dan 7 maakt met de Paasdag, en zo dunkt mij, dat UE. daar niet op gelet hebt.

RABBI.

Wel, dat hebt u al wel uitgerekend, maar ziet eens of UE. de rekening zo wel zult kunnen maken, op het volgende 9^e en 10^e vers van het 16 hoofdstuk, daar men ziet dat van het Paasfeest tot het Pinksterfeest moest geteld worden 7 weken, en volgens Levit. 23: 16 moest geteld worden 50 dagen, nu weet men dat 7 weken niet meer dan 49 dagen zijn, en ik weet niet, hoe dat zonder de Mondwet is te vereffenen.

KOOPMAN.

Hier zouden wij gelegenheid hebben van een schone uitstap te doen, om te spreken of men door de Sabbat, Levit. 23: 11 en 15 (na welke des anderen daags de garve door de Priester moest bewogen en de 50 dagen geteld worden) een wekelijkse Sabbat of de eersten dag van het Paasfeest, en zo 's anderen daags na de Sabbat, de 16^e van de maand Nisan.

Maar daar wij al een groot einde van onze reis gevorderd zijn, en UE. mogelijk nog al vrij wat zal hebben bij te brengen, wil ik liefst die uitstap om geen tijd te verliezen voorbij gaan, en maar rechtstreeks tot de zaak komen.

RABBI.

Dat oordeel ik zal ook best wezen, want ik weet, dat er niet minder Christen uitleggers zijn, die door de gemelde Sabbat de Paasdag, als een eigenlijke Sabbat verstaan.

KOOPMAN.

Dat is ook zo. Ik zal dan eens veronderstellen, dat de dag op welke de garve moest

bewogen worden, was de 16^e van Nisan. Nu vraag ik u om tot uw ingebrachte zwaarigheid te komen, of de eerste dag van de 50, die geteld moest worden, niet was die dag op welke de garve moest geofferd worden, en zo de 16^e van Nisan, gelijk duidelijk blijkt uit het 11^e, 15^e en 16e vers, en tel dan of de 50ste dag niet zal wezen de 6e van de maand Sivan, op welke het Pinksterfeest komt. En zie dan wederom, of die dag op welke de 16e van Nisan komt, ook niet op de zelfde dag van de week, de 6e van Sivan valt, net zeven weken. Evenals men bij voorbeeld telt 8 dagen mét de dag op welke men is, voor één week; en ik ben verzekerd, als UE. het maar natelt, of u zult overreed zijn, dat deze plaats UE. mede niet dient.

RABBI.

Ik moet bekennen, dat u mij deze plaats ook ontweldigd hebt, ik zal mij ook niet lang meer bezig houden om de Mondwet te bewijzen, uit plaatsen die duister en onverstaanbaar zijn, alleen moet ik u nog tegen brengen Lev. 27: 26, vergeleken met Deuter. 15: 19, daar in de eerste plaats verboden wordt, dat het eerstgeborene dat de Heere van een beest eerstgeboren wordt, dat zal niemand heiligen, hetzij een os of klein vee. En in de 2de plaats wordt geboden, al het eerstgeborene, dat onder uw runderen, en onder uw schapen zal geboren worden, zijnde een manneken, zult gij de Heere uw God heiligen, daar ziet u klaar, dat in die 2de plaats geboden wordt dat lijnrecht in de eerste wordt verboden. En hoewel ik nog geen plaatsen heb bijgebracht, die UE. voldaan hebben, twijfel ik niet of deze zal het wezen.

KOOPMAN.

Zo deze ingebrachte zwaarigheid uw plechtanker is, (om daar uw stuk mede te bevestigen, daar UE. dit schijnt te zullen sluiten,) dan denk ik niet dat uw schip ook houden zal. Om dan zo klaar als het mij mogelijk is over deze tekst te spreken, merk ik voor eerst aan, dat het Grondwoord ' ?? Kaadasch zijn bijzondere betekenis is:

Ten eerste, iets van een algemeen tot een bijzonder, of wel tot een heilig gebruik af te zonderen.

Ten tweede, iets dat heilig is, als heilig te erkennen, gelijk men in die zin leest, van *God te heiligen*, dat is als Heilig te erkennen. Dit voor of aangemerkt hebbende, over het woord, laat ons nu eens nader tot de zaak komen.

Wanneer de Heere God, met de laatste Egyptische plagen al hun eerstgeborenen sloeg van mensen en beesten, en de huizen der Israëlieten voorbijging, heeft de Heere van die dag aan zich alle eerstgeborenen onder Israël geheiligd, gelijk men klaar ziet Numeri 3: 13. „Want alle eerstgeborene is Mijne, van de dag, dat Ik alle eerstgeborenen in Egypteland sloeg, heb Ik Mij geheiligd alle eerstgeborenen in Israël van de mensen tot de beesten, zij zullen Mijne zijn; Ik ben de Heere.” Als dan de Heere gebiedt Deuter. 15: 19. „Dat ze Hem alle eerstgeborenen van de runderen en van de schapen zullen heiligen”, wil God dat ze dat als van de Heere Hem geheiligd, het zelf ook den Heere als heilig zullen erkennen. Daarom mochten ze met een eerstgeboren os niet ploegen, noch een eerstgeboren schaap niet scheren. Nu werd Leviticus 27 voorheen gehandeld van hetgeen de Heere vrijwillig geheiligd werd (en hoe het nadat het door belofte geheiligd was, meest door schattingen des Priesters kon gelost worden) maar die nu iets door belofte zou heiligen, moest, dat hij zou heiligen, zijn eigen zijn. En terwijl de Heere God om de bewaring der eerstgeborenen van Israël, dezelve Hem geheiligd had, zo had geen Israëliet recht van eigendom op een eerstgeborene. En nu twijfel ik niet of u ziet wel dat de mening van de Wetgever Levit. 27: 26 is, dat niemand een beest dat den Heere eerstgeboren was, en zo de Heere heilig was, door belofte mocht heiligen. En op het slot van het vers komt er nog

bij, *het is des Heeren*. Zo ziet u lichtelijk dat het woord heiligen Levit. 27: 26, verboden ziet op een afzonderen van een algemeen tot een heilig gebruik. En Deuter. 15: 19, *geboden*, ziet op hetgeen heilig of al geheiligd was, door de Heere zelf, als zodanig te erkennen. Zo denk ik dat UE. wel ziet, dat u in dusdanig geval deze plaats niet moet gebruiken om uw Talmud te bewijzen. UE. hebt aan uw beloften om dat zeker te bewijzen, nog niet voldaan.

RABBI

Wel wacht nog wat, wij zijn nog niet te Leeuwarden, en ik heb voorheen gezegd, dat ik het ook bewijzen zou uit de onvolmaaktheid van de geschreven Wet, daar nochtans David zegt, Psalm 19: 8. „De Wet des Heeren is volmaakt.” Is nu de geschreven Wet op zichzelf onvolmaakt, dan moest ze noodzakelijk door een andere Wet volmaakt worden.

KOOPMAN.

Mijnheer, ik hoop UE. met deze bewijzen als voorheen te horen.

RABBI.

Daar alles wat volmaakt is, niets gebrekkigs en niets overtolligs aan moet gevonden worden, zal ik u tonen, dat in de geschreven wet iets gebrekkig en overtolligs is.

KOOPMAN.

Het schijnt of UE. uw scherpste pijlen tot op het laatste bewaard hebt, doch gaat maar uw gang, ik zal trachten als voorheen, naar het licht dat ik ontvangen heb, op elke tekst te antwoorden.

RABBI.

Gelieve dat maar te doen. De eerste gebrekkige plaats is Ex. 12: 2. Daar gezegd wordt: „Deze zelfde maand zal ulieden het hoofd der maanden zijn, zij zal ulieden de eerste van de maanden des jaars zijn.” Hier ontbreken 2 zaken, vooreerst de naam van de maand, ten tweede de soort van de maand, of het was een zon- of een maanmaand, terwijl bij de een zon- en bij de andere maanmaanden geteld worden.

KOOPMAN.

Op het eerste, dat de naam van de maand niet genoemd wordt, zeg ik dat zulks niet nodig was, omdat Mozes wel wist welke maand het toen was, en dat niet alleen, maar hij heeft ons de maand bij name genoemd, want het was de maand in welke zij het Paaslam moesten slachten en uit zouden trekken. Nu heeft Mozes die maand in het 13^e hoofdstuk vers 4, genoemd: „Heden trekt gijlieden uit in de maand Abib.” En dat die soort van de maand moest uitgedrukt zijn is ook niet nodig, want hoewel het een volk een zonmaand, en het andere een maanmaand rekende, moest zeker gesteld worden dat God zulke maanden meende, als bij hen in gebruik was. Had de Heere een andere maand gemeend, dan zou Hij het bekend gemaakt hebben, gelijk Hij hun bekend maakte, dat de maand Abib de eerste maand van het jaar zou wezen in plaats van de maand Tisri. En zo ontken ik, dat hier twee dingen ontbreken gelijk UE. gezegd heeft.

RABBI.

Zou UE. dan evenwel niet moeten bekennen dat Levit. 3: 17, daar gezegd wordt: „dit zij een eeuwige inzetting in al uw woningen, geen vet noch bloed zult gij eten.” Hier ontbreekt in welk deel van het beest, dat het vet gevonden wordt, dat verboden is.

KOOPMAN.

Welnee, want als men het 3de hoofdstuk inzielt wordt men aanstonds gewaar, dat daar gehandeld wordt van het dankoffer, hetwelk in 3 delen gedeeld werd. Eén deel voor de Heere, één voor de priester en één voor die het ten offer bracht. De Heere had het vet, - niet dat tussen het vlees gewassen was, - maar het zoom scheel en niervet, ja al wat in het beest was, dat geen vet was behorende tot het vlees zelf, daarvan afgezonderd. En als het van een lam was, dan moest de priester de staart ook tot de ruggengraat afnemen, omdat die in die landen zeer zwaar en vet waren. Dan moest de priester al het vet nemen, en leggen het op het vuur dat op de altaar was, tot een Vuuroffer ten liefelijke reuk den Heere; zodat het vet des Heeren was. De priester had tot zijn deel de borst, tot een beweegoffer, en de rechterschouder tot een hefoffer, zodat de borst en de rechterschouder des priesters deel was. Van het overige van het vlees at degene, die het dankoffer bracht, als het een loffer was één dag, maar als het een gelofte of vrijwillig offer was twee dagen, gelijk u zien kunt Levit. 7. Dewijl uit het dankoffer de Heere, de priester en die het ten offer bracht, ieder zijn deel had, zo wordt hier stipt belast, *al het vet zal des Heeren zijn*; te weten van de offeranden. Dat dit verbod zijn betrekking heeft op het vet der offerande, kan geleerd worden uit Levit. 7: 25: „want al wie het vet van een vee eten zal, van hetwelk men de Heere een vuuroffer zal geofferd hebben, die ziel die het gegeten zal hebben, zal uit haar volkeren uitgeroeid worden.”

RABBI.

Maar indien dit verbod zijn opzicht had op het vet der offerbeesten, waarom vindt men dan geen verbod daarvan bij het brandoffer noch bij het zoenoffer?

KOOPMAN.

Dat was zo nodig niet, omdat die offeranden óf geheel verteerd, óf van de priesters alleen gegeten werden. Maar van het dankoffer had degene die het ten offer bracht ook zijn deel. Echter zien wij, dat hoewel God de priesters niet uitdrukkelijk verbiedt het vet van de zoenofferande te eten, echter gebiedt, het vet al te offeren, ziet Levit. 7: 18.

RABBI.

Maar hoe kan UE. dat verbod tot de offerande bepalen, daar staat Levit. 3: 17. „Dit zij een eeuwige inzetting in al uw woningen,” dewijl de Wetgever het verbod uitbreidt tot alle hun woningen, dat ze daar geen vet noch bloed mochten eten, hoe kan UE. het dan bepalen tot het vet der offerbeesten?

KOOPMAN.

De bepaling die ik hier gemaakt heb, heb ik in Levit. 7 geleerd daar UE. dat ook doen kan. Zie maar eens hetgeen in het 25ste vers staat, daar vet eten verboden wordt, gelijk in Lev. 3: 17. Waarop in het 26ste vers volgt: „Ook zult gij in al uw woningen geen bloed eten, hetzij van het gevogelte of van het vee.” Ziet u UE niet, dat hier nader verklaard wordt, tot welk deel dat behoort of tot het vet, óf tot het bloed, óf tot die beide, dat ze in al hun woningen niet eten mochten, behoort niet tot het eerste, ook niet tot het laatste, maar tot het tweede; namelijk het bloed. En zo doet die plaats UE. ook in deze geen dienst.

RABBI.

Zou UE dan ook menen dat aan het verbod van het eten van het onrein gevogelte, Levit 11 en hfd. 14, niet ontbreekt, daar aan de beesten en vissen die niet gegeten mochten worden, ieder een kenteken wordt opgegeven, namelijk het herkauwen, het delen der klauw in tweeën; en de vissen moesten hebben schubben en vinnen.

KOOPMAN.

Dat is zeker in de vogelen niet nodig, dewijl de onreine alle bij naam worden opgeteld in uw bijgebrachte plaatsen, zo moet men al wat buiten die lijst is voor rein houden, en zo vrij om te eten; en zo overtuigt mij deze plaats ook niet. En terwijl wij niet ver meer van de stad zijn, zo zal UE. die schuld die u vrijwillig op UE. genomen hebt, mij niet betalen, maar mij een schuldenaar blijven.

RABBI.

Wel, dat is mij nooit gebeurd, dat ik in dezen schuldig gebleven ben, zelf niet bij predikanten.

KOOPMAN.

Mijnheer behoudens uw achting, dat geloof ik niet, want dat zijn mijn meesters, en daar ben ik maar een discipel van.

RABBI.

Nu, ik neem evenwel aan mijn schuld te zullen betalen, en dewijl ik weet waar u woont, wil ik wel tot dat einde bij UE. komen.

KOOPMAN.

Ik zal de eer hebben van UE, te verwachten, en ik houd UE. voor mijn schuldenaar tot dat u betaald hebt, en bedank UE. voor uw gezelschap.

TWEEDE SAMENSPRAAK

RABBI.

Hier kom ik nu volgens afspraak om mijn belofte in hetgeen ik aangenomen had, te voldoen, zo ik UE. nu geen ongelegenheid doe.

KOOPMAN.

In het minste niet, gelief maar in te komen.

RABBI.

Hier zal men zo wel kunnen spreken als in de schuit.

KOOPMAN.

Dat kan niet veel verschelen, want behalve die persoon die naast u zat, die ook eens met u wilde redeneren, heeft geen een mens een woord gesproken. Maar om tot onze zaak te komen, uw laatste bijgebrachte plaatsen zijn geweest Levit. 11 en Deut. 14. Hebt u nog bewijzen van die zelfde soort, namelijk om te bewijzen de onvolmaaktheid van de geschreven Wet uit zulke plaatsen, daar naar uw oordeel aan ontbreekt.

RABBI.

Gewis ja, en wel Exod. 16: 29. “Daar de Heere gebiedt dat een ieder moest blijven in zijn plaats, dat niemand uit zijn plaats ga op de 7de dag.” Nu kan het woord *plaats* verscheiden betekenen, of iemands huis, of buurt, of dorp, of stad, hetwelk alles door het woord *plaats* kan verstaan worden, derhalve ontbreekt hier een nadere verklaring.

KOOPMAN.

Dit uitgaan ziet bepaaldelijk op een uitgaan om Manna te rapen, gelijk klaar kan gezien worden uit het verband met de twee vorige verzen, want anders mochten ze wel uitgaan op de Sabbatdag, want dan was het ene, heilige samenroeping, Levit. 23: 12. En als het volk in het geheel niet uit mocht gaan op de Sabbatdag, dan had de houtlezer Numeri 15: 32, niet alleen overtreden in het houtlezen, maar ook in het uitgaan, ja degene die hem gevonden hadden, hadden zowel overtreden als hij, en zouden dan hem als zelfschuldige niet tot Mozes, Aäron en de vergadering gebracht hebben. En zo oordeel ik, dat dit verbod ziet op uit te gaan, om Manna te zoeken, en zo voldoet mij dit ook nog niet.

RABBI.

Het schijnt dat UE. op elke plaats een uitvlucht weet te maken.

KOOPMAN.

Dat ontken ik, en ik weet niet, dat ik mij over een van UE. bijgebrachte plaatsen met een uitvlucht heb beholpen, maar lijnrecht geantwoord, wat mij voorkwam, de zin van uw bijgebrachte plaatsen te wezen, derhalve moet UE. het opgeven of met uw bewijzen voortgaan.

RABBI.

Nee, ik betaal zo lang als ik geld heb, en ik verdedig mij zo lang als ik geweer heb.

KOOPMAN.

Zo, gij zijt niet de verdediger, maar de aanvaller, derhalve handel ik als verdediger, en

zolang als u geen plaatsen bijbrengt, daar ik voor moet wijken, zo bent u niets gevorderd, maar dit leidt ons maar van het stuk af, zo verzoek ik UE. maar voort te varen.

RABBI.

Wel, denk niet, dat ik het zoek te ontwijken, ik heb nog plaatsen genoeg Levit. 21:9, daar lees ik: “Als eens priesters dochter zal beginnen te hoereren, met vuur zal ze verbrand worden,” vrijster of weduwe moest wezen.

KOOPMAN.

Wel dat zulks daar niet bij gevonden wordt, daar moet men uit leren, dat het evenveel was, in welke staat zij zich bevond, en zo het niet bepalen, doch stelt haar zonder enige bepaling bij overtreding schuldig aan de straf, om dat ze haar vader ontheiligde, maar men moet voor al letten, dat hoerij een misdaad is van ongetrouwde, vrije personen, in tegenstelling van overspel, hetwelk een misdaad is van getrouwde personen, zo volgt dan vanzelf, daar hier gesproken wordt van hoerij van eens Priesters dochter, dat ze niet gehuwd, maar nog als een vrije dochter in haar vaders huis voorkomt.

RABBI.

Wel ziet dan eens in het 12de vers van dat zelfde hoofdstuk, daar geeft God bevel, dat de Hogepriester uit het Heiligdom niet zonde uitgaan, en dewijl de Hogepriester buiten het Heiligdom woonde, moest noodzakelijk gevonden worden een tijd wanneer hij daar niet uit mocht gaan.

KOOPMAN.

Daar moet gevonden worden een tijd wanneer, of een reden waarom, en dat tweede wordt hier gevonden, want in het begin van dat hoofdstuk wordt geboden, hoe na iemand een Priester moest bestaan over welke hij zich mocht ontreinigen, namelijk over vader, moeder, zoon, dochter, broeder en zuster, als ze nog maagd was, en al wat verder was mocht hij zich niet ontreinigen, maar in het 11^e en 12^e vers, gebiedt Hij, dat de Hogepriester zich over geen dode zou verontreinigen, hoe na het ook wezen mocht, en daar om mocht hij het Heiligdom niet uitgaan, en zo vordert u met deze plaats ook niets.

RABBI.

Dat is niemendal, in strijd moet de een of de andere verliezen, en ik zal van de bewijzen, om te tonen dat aan vele plaatsen iets ontbreekt, afstappen. Maar wacht, daar valt mij iets bijzonders bij, namelijk Levit. 23:40, daar staat op de eersten dag (van het loofhutten feest) zult gij u nemen vruchten van schone bomen, zonder de vrucht noch de boom te noemen, ja hoe zouden wij kunnen weten, dat het een Etterog¹ moest wezen?

¹ Etterog is geen Citroen, ze wordt alle jaren door afgezondene Joden uit Spanje of Italië gehaald, zijn gedaante komt wel wat met een Citroen overeen, maar verscheelt in kleur, reuk en fatsoen, gelijk mij door deze Rabbi een is vereerd geweest. De kleur trekt naar een Oranjeappel, en is aangenaam van reuk, ze heeft behalve de steel daar ze mede aan de boom wast, geweest is, nog een uitwas aan de kruin, als een steeltje, hetwelk er niet af mag breken, of hij mag op het Feest niet gebruikt worden. De Joden noemen hem ook een Adamsappel, om dat men in sommige een beet van tanden ziet. Ieder moet door een Opperrabbi goed gekeurd worden, of mag niet gebruikt worden, gelijk zo een Opperrabbi in Amsterdam is, die keurt het, dan worden ze naar bijzondere plaatsen gezonden, ze kosten zelden minder dan 50 stuivers het stuk.

KOOPMAN.

Nu zou ik u bij uitvlucht kunnen antwoorden, dat indien de Heere een bepaalde vrucht had willen genomen hebben, dat hij dan zo wel haar naam zou gemeld hebben, als vervolgens de takken, waar van de Loofhutten moesten gemaakt worden, en dat het derhalve even veel was, wat vrucht, als het maar waren vruchten van schone bomen, maar ik zal mogelijk die uitvlucht niet nodig hebben als men ???????? Peri gneez hadar vrucht van de boom, *hadar* leest; zodat men dat woord hadar kan aanmerken als een eigen naam van de boom, en dan had men niet nodig naar de vrucht te raden, maar wisten van welke boom die was.

RABBI.

Ja maar, dan moest u aantonen dat er zo een boom geweest is, en wat het voor een was.

KOOPMAN.

Dat zou ik mogelijk zo wel kunnen doen als UE. zou kunnen tonen wat dat gnazee-gopher, goferbomen zijn, daar Noach de ark van moest maken. Hoewel die bomen nu niet bekend zijn, en men nu maar moet gissen welke bomen het geweest zijn, gelijk de een de goferboom gist te zijn de pijnboom, de andere de cederboom, en weer andere de Cipressenboom, echter Noach is die bekend geweest. En zo zou men ook kunnen zoeken, welke boom die boom *hadar* waarschijnlijk geweest is, indien het waar is, dat de Joden zeggen van de etterog, dat dezelve 3 jaren op de boom zit eer ze rijp is. En als het een overlevering door gestadig gebruik is, dat die dezelfde nog is, die van Mozes' tijden af gebruikt is, dan zou het gans niet vreemd wezen, dat *hadar* zo veel zij, als die daar woont, dewijl de vrucht 3 jaar aan de boom wast, eer ze rijp was, zo woonde als op of aan de boom, en dan zou de ? *hee* een voorzetsel zijn, en dan het woord zelve, ?? *dar* van het grondwoord ??? doer, dat *wonen* te zeggen is, en dan zou peri gneez hadar zo veel zeggen, als *de vrucht des booms*, die daar woont, en dat past dan zeer wel op het lang verblijf der vrucht aan die boom.

RABBI.

Die aanmerking over de naam Hadar, en die betekenis hebben onze Talmudisten al overlang aangemerkt, en daarom zal ik mij daar niet verder inlaten, en maar tot het 2de deel overgaan, om de onvolmaaktheid van de geschreven wet aan te tonen uit het overtollige.

KOOPMAN.

Wel ik moet zeggen, dat ik nog al enige plaatsen verwacht had, om uw laatst voorgestelde te bewijzen, of aan te tonen, namelijk dat er geboden zijn daar aan ontbreekt, omdat ik in Buxtorfius' School der Joden nog andere van die aard gevonden heb.

RABBI.

Dat kan wel zijn, maar ik heb de voornaamste stukken UE. voorgebracht, die onze beste Rabbijnen gebruiken, en ik ga voort om het overtollige aan te tonen, en dan ziet men, dat in de wet overtollige plaatsen zijn, want menigmaal gebeurt het, dat een gebod herhaald wordt, dat zeker een overtolligheid is.

KOOPMAN.

Zeg liever een *overvloedigheid*, dan dat UE. daar een overtollige onvolmaaktheid uit wilt opmaken, want dan zou de gehele Schrift bijna een onvolmaaktheid hebben, want wie weet niet, dat vele geschiedenissen, meer dan eens verhaald worden, vooral van de dood van Saul, tot Juda's wegvoering in Babel toe, en dat niet alleen, maar ook profetieën, als Psalm 18 met 2 Samuel 22. Jeremia 49. met Obadja, Jesaja 2: 2, 3, 4, met Micha 4: 1, 2, 3. En ik hoop, dat UE. zelf wel ziet, dat zulks al te ver heen zou gaan.

RABBI.

Wel ik vind evenwel overtolligheid in bijzondere geboden, als, Deut. 17: 6, daar gezegd wordt, „Dat op de mond van 2 of 3 getuigen een schuldige moest gedood worden,” en Exod. 21: 20, 21. „Zo iemand zijn dienstknecht of zijn dienstmaagd sloeg, dat hij onder zijn hand sterft, die moest gewroken worden,” zo hij nochtans een of twee dagen overeind blijft, zo zal hij niet gewroken worden, zo het minder getal genoeg is, dan is het meerdere overtollig.

KOOPMAN.

Het komt mij voor, dat het minder getal niet aanwijst wat genoeg is, maar wat bestaan kan, bij gebrek van meerder, en dat kan men afnemen uit Deuter. 17: 6. „Op de mond van een enigen getuige zal hij niet gedood worden”, dat kon niet bestaan, maar het meerder getal wijst aan wat genoeg is, en zo zie ik hier geen wezenlijke overtolligheid.

RABBI.

Ik zie wel, dat ik het aangenomen bewijs uit de noodzakelijkheid van de mondwet, naar mijn gemaakte afdeling ook op moet geven, maar ik heb nog enige andere reden om de mondwet te bewijzen en haar noodzakelijkheid, die wilde ik u ook nog wel eens laten horen.

KOOPMAN.

Als het u maar gelieft, want hoe minder dat u achter houdt, hoe beter dat ik zien kan, hoe ver uw bewijzen gaan.

RABBI.

En ik, hoe ver uw weerlegging, om dan tot de zaak te komen, vele Godvruchtigen hebben dingen gedaan, die niet in de Wet geboden zijn, zo moeten ze het dan gedaan hebben uit de mondelinge wet, want anders zou David geen Zangers in de Tempel geordineerd, en Salomo ze er niet ingesteld hebben. En Elia zou tegen de wet op de berg Karmel buiten de Tempel niet geofferd hebben, 1 Koningen 18, en de Koning Hiskia heeft het Pascha in de 2de maand, in plaats van in de eerste gehouden, 2 Kon. 30: 15. „Toen slachtten zij het Pascha op de 14^e der tweede maand.”

KOOPMAN.

Het schijnt of UE. nu voor hebt, om mij met een opstapeling van zaken gelijk te overvallen, maar dewijl ik denk, dat UE. ze tot hetzelfde samenstel bijbrengt, dan zal ik ook mijn antwoord daar naar richten. Ik zeg dan in het algemeen, dat hier wel uit op kan gemaakt worden, dat ze iets gedaan hebben, daar ze toe moeten gehad hebben een nadere openbaring, maar juist niet, dat ze gehad hebben een mondwet, want naardien men toen de Heere kon raad vragen door de Urim en Thummim, of door de Profeten, en als ze zelf Profeten waren, hadden ze daar door gelegenheid des Heeren

welbehagen in bijzondere voorvallen te weten. En zie een voorbeeld 2 Samuel 7, daar David voornemt de Heere een huis te bouwen, het bekend maakt aan de profeet Nathan, die dat eerst goedkeurt, doch het gebeurde in dezelfde nacht, dat het woord des Heeren tot Nathan geschiedde, hem bekend makende, „dat David dat niet zou bouwen, maar die uit hem voort zou komen.” En dat Hiskia het Pascha gehouden heeft in de 2de maand, was volgens de Wet Numeri 9: 6-14. Want het was, omdat de Priesters zich niet genoeg gereinigd hadden. En ten tweede, omdat het volk zich nog niet verzameld had.

RABBI.

Maar indien er de overlevering niet ware, hoe zouden wij Joden uit het lezen van de Wet vele dingen kunnen weten, hoe het behandeld moest worden, als bij voorbeeld, wie kan uit het lezen van de wet leren, hoe een kind in de besnijdenis moet behandeld werden, of het moet geschieden met of zonder *Pri* ontbloten.

KOOPMAN.

Zulke en dergelijke dingen kan onder UE. in gebruik zijn door een overlevering van gewoonte, en juist niet uit eens overlevering van een mondeling gebod.

RABBI.

Ik moet bekennen dat de Joden geen genoegzaam bewijs hebben om zulk een gewichtig stuk, namelijk des Talmuds Goddelijkheid, uit de Schriftuur aan te tonen, echter ben ik blij iemand aangetroffen te hebben, om zo eens mede te spreken, want ik heb die bewijzen altijd als zeker aangezien. Ik wenste wel meerder met UE. te mogen spreken.

KOOPMAN.

Mijnheer ik ben tot uw dienst, om over nuttige zaken te spreken, en ik denk als wij weer eens over deze stof mochten spreken, in staat te zijn uit de Heilige Schrift te tonen, dat God nooit aan Mozes de mondwet gegeven heeft.

RABBI.

Ik hoop bij nadere gelegenheid u hier over te horen, want nu is het te laat.

KOOPMAN.

Zo is het ook, wij zullen het tot een andere gelegenheid sparen.

RABBI.

Ik bedank UE. voor het gesprek.

KOOPMAN.

Ik u van harte.

DERDE SAMENSPRAAK

**waarin getoond wordt, dat de mondwet van God haar oorsprong
niet heeft, zo uit de Heilige Schrift als uit de Talmud zelf.**

RABBI.

Ik heb al verlangd om met u nader in gesprek te komen, dewijl ik door de vorige in een zekere onzekerheid gebracht ben, en ook in een daaruit voortvloeiende bekommernis, dewijl ik wel overreed ben, dat ik geen geschrift der wereld voor Goddelijk mag erkennen of aannemen, dan daar ik op goede gronden van haar Goddelijkheid overtuigd ben, omdat ik bij mistasten in deze dienstbaar zou worden aan mensen, die kunstige versierders waren, en dat in plaats van dienstbaar te wezen aan de enige heersende God. Maar aan de andere kant, ik moet ook wel zorg dragen van niet, dat waarlijk Goddelijk is, als ongodelijk te verwerpen. Daarom is nu mijn verzoek, dewijl ik mijn gronden waarop de Goddelijkheid van onze mondwet gebouwd is, ben kwijt geraakt, dat UE. aan uw laatste belofte voldoet, van aan te tonen, dat God nooit een mondelinge wet buiten de geschreven wet aan Mozes gegeven heeft, opdat ik iets zekers voor iets onzekers mocht verkiezen.

KOOPMAN.

Ik moet uw rede en uw verzoek ten hoogste billijken, en ik vind mij verplicht naar de maat der gaven, die ik ontvangen heb te voldoen. Mocht ik in dezen bekwaamheid ontvangen om te spreken, en u om te horen. Eer ik tot de zaak zelf kom, moet ik vooraf aanmerken, dat een die den volke zal leren, gelijk uw ambt is, dat het moet wezen: „tot de Wet en tot het getuigenis, want zo ze niet spreken naar deze woorden, het zal zijn, dat ze geen dageraad zullen hebben” Jes. 8. En de wijste der koningen, of Agur vermaant UE. Spreuk. 30: 6, „Doe niet tot Zijn woorden, opdat Hij u niet bestraffe en gij leugenachtig bevonden wordt.” Zie ook Deuter. 4: 2 en 12: 32. En die geleerd worden, waarschuwt hij hoofdstuk 14: 15. „De dwaas gelooft alle woord.”

RABBI.

Dit is een eeuwige waarheid voor allen die leren, en die geleerd worden, doch ik verlang dat u tot de bewijzen zelf overgaat.

KOOPMAN

Ik zal om mijn bewijzen te overtuigender te maken, het eerst van voren en daarna van achteren betogen. Wat het eerste betreft,

Ten eerste merk ik aan, dat de Heere Mozes bevel geeft, Ex. 34: 27. „Schrijf u deze woorden, want naar luid dezer woorden heb Ik een verbond met u en met Israël gemaakt.” En uit het 24 hoofdstuk blijkt, dat hij alles beschreven heeft, dat God geboden heeft. Als hij zegt vers 1, „Mozes nu beschreef al de woorden des Heeren”, heeft hij dat gedaan, dan heeft hij geen mondwet ontvangen, om die onbeschreven over te leveren, maar hij heeft volgens Deut. 31: 24 de woorden der Wet geschreven in een boek, tot dat ze voltrokken waren, zodat wanneer Israël gekomen was aan de berg Ebal en Gerizim, Jozua overluid las al de woorden der wet, en daar was niet een woord van al hetgeen Mozes geboden had, dat Jozua niet overluid las, daar UE. zien kan, dat alles wat God Mozes geboden heeft, Mozes getrouw beschreven heeft. Hetwelk ook niet duister te zien is Jozua 1: 7, 8. „Daar de Heere Jozua beveelt, dat hij

waar moest nemen te doen naar de ganse Wet, welke Mozes mijn knecht u geboden heeft, dat het boek dezer Wet niet wijke van uw mond, maar overleg het dag en nacht, opdat u waarneemt te doen naar alles, wat daar in NB. geschreven is. Daar ziet men dat de ganse Wet, welke de Heere Mozes geboden heeft, geschreven is in het Wetboek, hetwelk ik in de eerste plaats te betogen had.

Ten tweede dat Mozes geen mondelinge wet tot een verklaring van de geschreven wet ontvangen heeft, blijkt uit verscheiden voorvallen, waarover hij de mond des Heeren verklaring moest vragen, als:

Ten eerste Levit. 24, daar een zoon van een Egyptische man en Israëlitische vrouw lasterde, uitdrukkelijk de Naam, en vloekte, zo werd hij in de gevangenis gelegd, tot hem naar de mond des Heeren verklaring geschiedde „en de Heere sprak tot Mozes, breng de vloeker uit tot buiten het leger, en alle die het gehoord hebben, zullen hun handen op zijn hoofd leggen. Daarna zal hem de gehele vergadering stenigen, ziet vers 11-16.

Ten 2de Numeri 15, wanneer op de Sabbatdag een man gevonden werd hout lezende, en hij tot Mozes, Aäron en de ganse vergadering gebracht werd, „stelden ze hem ook in bewaring vers 34, want het was nog niet verklaard, wat hem gedaan zou worden; zo zeide de Heere tot Mozes, die man zal zekerlijk gedood worden” vers 35.

Ten 3de, wanneer de dochters van Zelafead uit de stam Manasse tot Mozes, tot Eleazar de Priester, en tot de oudsten kwamen, en stonden voor hun aangezicht, verzoekende, omdat ze geen broeders hadden, en dat haar vader in de woestijn gestorven was, - zonder gestaan te hebben in de vergadering van Korach, - zo verzochten zij een erfenis in het midden van haars vaders broeders. Mozes bracht haar rechtzaak voor het aangezicht des Heeren, waarop de Heere haar het erfrecht haars vaders geeft, zie Numeri 27: 17. Uit deze gemelde voorvallen, en het gedrag van Mozes bij deze, zal iemand die niet met sterke veroordelen ingenomen is, licht zien, dat hij zo een mondelinge verklaring van de geschreven wet niet gehad heeft.

Ten derde dewijl u zegt, dat Mozes in de eerste 40 dagen, die hij op de berg was, de gehele mondwet ontvangen heeft, bid ik u, dat u eens let hoe dat mogelijk is, dewijl de geschreven wet aan hem op verscheiden tijden en plaatsen gegeven is, als ten 1ste op de berg Sinaï, Leviticus 27: 34. Ten 2de uit de tent der samenkomst Leviticus 1: 1 en Numeri 1: 1. Ten 3de in de vlakke velden der Moabieten Numeri 36: 13. „Dat zijn de geboden en de rechten, die de Heere door de dienst van Mozes geboden heeft, in de vlakke velden der Moabieten aan de Jordaan van Jericho. Hoe kan UE. hier nu anders besluiten, als dat het onmogelijk is, dat Mozes in de eerste 40 dagen zo een mondelinge verklaring van al de geboden ontvangen heeft, of hij zou eer de verklaring van het Gebod ontvangen hebben, eer hij het Gebod zelf ontvangen had, dat zeker ongerijmd is. Hiermee oordeel ik aan mijn bewijzen van voren voldaan te hebben.

RABBI.

Ik kan niet ontkennen, dat deze bewijzen mij voldoen, verzoekende uw tweede bewijs ook te horen, want het mij om de waarheid kennen, te doen is.

KOOPMAN.

Dat is billijk, om dan tot het betogen van achteren te komen, zo merk aan:

Ten 1ste dat de mens vermaand wordt te houden de geschreven Wet, zo zegt Mozes Deut. 30: 10. „Wanneer gij de stem des Heeren uws Gods zult gehoorzaam zijn, houdende Zijn geboden en Zijn inzettingen, die in dit Wetboek geschreven zijn.”

Wanneer Jozua oud geworden was, vergaderde hij alle Overheden van Israël tot zich, opdat ze na zijn dood de Heere zouden aanhangen, en niet de afgoden der landen, gelijk ze gedaan hadden bij zijn leven. Om deze goede zaak te houden, vermaant hij hen (Jozua 23, 6) „zo weest zeer sterk om te bewaren, en om te doen, alles wat geschreven is in het Wetboek van Mozes, opdat u daarvan niet af wijkt, ter rechter nog ter linker hand.” Zo vermaant de koning David zijn opvolger Salomo, 1 Koningen 2: 3. „En neem waar de wacht des Heeren uws (Gods, om te wandelen in zijns wegen, om te onderhouden Zijn inzettingen en Zijn geboden en Zijn rechten en Zijn getuigenissen, gelijk geschreven is in de wet van Mozes, opdat gij verstandelijk handelt in al wat gij doen zult, en al waarheen gij u wenden zult.” Nu vindt men nergens in de Heilige Bladeren, dat de mens verplicht wordt tot het gehoorzamen van een zogenoemde mondwet.

Ten 2de, als het volk geleerd werd, geschiedde zulks uit het Wetboek, gelijk u zien kunt, wanneer de Koning Josafat in het 3de jaar zijner regering voornam te laten leren in de steden van Juda, en daartoe ontbood de Vorsten, de Leviten, en de Priesters, gelijk tot zijn lof is aangetekend, 2 Kron. 17, zo staat er vers, 9: „En zij leerden in Juda, en het wetboek des Horen was bij hen, en zij gingen rondom in alle steden van Juda, en leerden onder het volk.”

Ten 3de wordt het tot roem der Koningen aangetekend, als ze zich gedroegen naar de geschreven Wet, zo lezen wij van Amazia, 2 Kron. 25: 3, 4. „Het geschiedde nu als het Koninkrijk aan hem gesterkt was, dat hij zijn knechten, die de koning zijn vader (Joas) geslagen hadden, doodde, doch hun kinderen doodde hij niet, maar hij deed gelijk in de Wet, in het boek van Mozes geschreven is,” namelijk Deuter. 24: 16, daar de Heere geboden heeft, zeggende „De Vaders zullen niet sterven om de kinderen, en de kinderen zullen niet sterven om de vaders.

Ten 4de wij zien 2 Koningen 17: 15, dat de oorzaak van Israëls wegvoering naar Assyrië is geweest, het verwerpen van des Heeren inzettingen, en Zijn verbond dat Hij met hun vaders gemaakt had, en van hen wordt tot een eeuwige schande gezegd, vers 34 en 37. „Zij vrezen de Heere niet, en zij doen niet naar hun inzettingen, en naar hun rechten, en naar de wet, en naar het gebod, die hij u (NB.) geschreven heeft.” Daar ziet gij, dat de oorzaak van hun wegvoering was, dat ze de Heere niet vreesden, noch dienden, naar hetgeen hij hun geschreven heeft.

Ten 5de, wanneer Hilkia de Hogepriester het verloren handschrift van Mozes Wetboek in een van de tempelvertrekken vond, en hetzelfde voor het aangezicht van de koning Josia gelezen werd, en de koning hetzelfde gehoord hebbende, zo scheurde hij zijn klederen, en waar om, omdat des Heeren grimmigheid groot was, die over hen uitgegoten was, om zegt de koning, dat onze vaders niet hebben gehouden het woord des Heeren, om te doen naar al hetgeen dat in dat boek geschreven is, en wanneer de koning, nevens al het volk zowel kerkelijken als wereldlijken een verbond maakten voor des Heeren aangezicht, om de Heere na te wandelen, zich verbonden om te doen de woorden des Verbonds, die in datzelfde boek geschreven zijn, gelijk men dit zien kan 2 Kron. 24: 14-31. Verbindende zich plechtig aan het gehoorzamen van de geschreven wet, gelijk de koning zich naar dit verbond gedroeg, als hij tot het ganse volk zeide, houdt de Heere uw God Pascha, gelijk in dit boek des Verbonds geschreven is.

Ten 6de, nadat het volk uit Babels gevangenis was weder gekeerd, werd de vervallen kerk en burgerstaat hersteld naar de geschreven wet, gelijk men zien kan Ezra 6: 18 en Nehemia 8: 15. „En zij vonden in de wet geschreven, dat de Heere door de hand van Mozes geboden had, dat de kinderen Israëls in loofhutten wonen zouden op het feest in de zevende maand.” En in het 16^e vers zien wij, dat zij het deden, als er

geschreven is, zie ook na hetgeen in het 13^e hoofdstuk vers 13, daar het op dezelfde wijze gebeurde. Waarom alle vermenging van volken van hen scheidde. Oordeel nu eens onpartijdig, of mijn bewijzen van achteren niet doorgaan, dewijl u dergelijks betreffende, tot een mondelinge of onbeschreven wet niet kunt aantonen.

RABBI.

Om geen omwegen te maken, die toch geen nut doen, moet ik openhartig betuigen op verzoek dat UE. het bij zich houdt, dat ik gans overreed ben, dat de Talmud van geen Goddelijke oorsprong is, hebbende UE. mij voldaan. Ja nadat u mij de krachteloosheid van mijn bewijzen hebt aangetoond, heb ik mij bezig gehouden tot nader onderzoek, en ik heb in de Talmud verscheiden reden gevonden, die mij deszelfs Goddelijkheid ongelooflijk maken.

KOOPMAN.

Die verzoek ik van u te horen.

RABBI.

Ik ben daartoe verplicht,

vooreerst, dat, indien de Misna of mondwet een verklaring van de geschreven wet was, van God aan Mozes gegeven, dan moest zij wezen duidelijk en klaar, vrij van alle twijfelachtigheid, als voortkomende van een uitlegger, één uit ja boven 1000. Nu is dat met de mondwet zo niet, want daarover twisten en spreken elkander tegen de vermaarde Hillel en Samay, doorgaans over de rechte zin van de mondwet, zodat de Rabbijnen altijd de een verlaten en de andere aannemen, ja om de duisterheid van de Misna, hebben de geleerdste Rabbijnen de Gemara tot verklaring daarbij gevoegd, en nog heeft het een overvloedige duisterheid, waarom Rabbi Salomon Jarchi, gelijk ook Maimonides een menigte van boeken tot verklaring van de Talmud geschreven hebben.

Ten 2de, ik ontmoet daar verscheiden dingen, waar door de Talmud de Talmud doet wankelen, als in Talmud Nedarim hoofdstuk 3, daar zegt Rabbi Achachubar Chanina, zo Israël niet gezondigd had, zo had ze niet gehad dan de 5 boeken der wet, want daar is gezegd, dat in vele wijsheid is veel verdriet, en die wetenschap vermeerderd, die vermeerderd smart, in Talmud Soto Hoofdstuk 4, staat Salomo zegt: 'vrees de Heere mijn zoon, en de koning, en vermeng u niet met degenen, die naar verandering staan.' Hierover zegt Rabbi Izak, dat zijn die leer, "???" Halaachooth, en dit woord verklaart Rabbi Salomo door te zeggen, dat is de Misna. En in het 9de hoofdstuk sedert die tijd, dat zich vermeerderd hebben de discipelen van Hillel en Samuel, is veel strijd onder Israël gekomen, en de ??? Thora is geworden tot "?? ? ? Cischnee Thoroeth tot twee Wetten. In het 7^e hoofdstuk Rabbi Sira, daar hij reisde naar het land Israëls, zat hij 100 dagen te vasten, opdat hij de Talmud van Babel vergeten zou, opdat die hem niet verward maakte. In Talmud van Sanhedrin Hoofdstuk 2 zegt Rabbi Osia over Zacharias 11: 'en ik nam mijn twee stokken, de een noemde ik Nognam *liefelijk*, en de anderen Chobeliem *verdervers*. Nognam dat zijn de geleerden van het land Israëls, die liefelijk in het leer zijn. Chobeliem dat zijn de geleerden van Babel, die verderfelijk in het leren zijn. Over Klaagliederen 3: 6: „Hij heeft mij gezet in duistere plaatsen, als degenen, die over lang dood zijn,” zegt Rabbi Jeremia: dat is de Talmud van Babel.

Ten 3de ontmoet ik daar ongelooflijke, ja God ontterende dingen en verhalen, als het verhaal van Og de Koning van Basan, dat hij een grote berg op zijn hoofd nam, gaande daar mee naar het leger van Israël, om die berg op het leger van Israël te

werpen. Mozes dat gewaar wordende, ging hem tegen met een bijl in zijn hand, welkers steel lang was 10 ellen, en Mozes was lang 10 ellen, en hij sprong hoog 10 ellen, en toen trof hij hem in zijn inklaauw, en dergelijke ongelooflijke verhalen vindt men veel. En God onderende dingen vind ik in Talmud Schbocot. Daar wordt gevraagd, waarom werd gezegd bij de Bok die geofferd wordt, in het begin van de nieuw maan, 'dat die is voor de Heere, en niet van de andere, daarom dat deze bok tot verzoening voor mij mag zijn, dat ik de maan kleiner gemaakt heb dan de zon.' Op een andere plaats worden deze woorden verklaard, zeggende: 'deze bok zal een verzoening over Israël en over mij zijn, om daarmee de maan tevreden te stellen. Daarom heb ik dezelve verzoening gesteld in het begin van de nieuw maan.'

Dewijl het zeker is, dat die offert minder is dan aan die geofferd wordt, zo zie ik klaar, dat zulke verhalen Gode onderend zijn, hetwelk onmogelijk in een geschrift, dat van God Zelf voortgekomen is, niet zijn kan, en derhalve ik verwerp om u als om deze rede de Talmud als Goddelijk.

KOOPMAN.

Wel ik ben verblijd dat onze samenspraak enige vrucht gedaan heeft, ik heb ook uw aanmerking uit de Talmud met genoegen gehoord.

RABBI.

Ik bedank u tot dusver, hopende verder met u over nuttige zaken te spreken.

KOOPMAN.

Als het u gelieft, met de eerste gelegenheid.

VIERDE SAMENSpraak.

Handelende van de Staat des mensen voor de val, en hun staat door de val.

RABBI.

De nagedachten van, en over onze vorige samenspraak hebben mij tot veel genoeg verstrekt, en is de oorzaak, dat ik de eerste gelegenheid waarneem, om met u over andere zaken te spreken, of het God mocht behagen, dat wij malkander tot enig nut mochten zijn.

KOOPMAN.

Zulks is niet zonder hoop, indien UE. met mij eens zijt, om alleen de waarheid, zoals ze uit God is, te kennen en dienstbaar te zijn aan dezelve.

RABBI.

Ja toch, en dat is iets daar alle mensen toe verplicht zijn, maar waar over zullen wij spreken.

KOOPMAN.

Ik oordeel, dat wij beginnen met de staat des mensen vóór de val, en ik twijfel niet, of dat zal ons in vervolg gelegenheid geven tot vele nuttige overwegingen.

RABBI.

Daar is geen twijfel aan, om dan een begin daarmee te maken, zo weet ik, dat er veel verschil is, waar in het beeld Gods bestaat, waar naar of waarmee God de mens geschapen heeft.

KOOPMAN.

Dat beeld moet niet gezocht worden in het lichaam, omdat God een Geest zijnde door niets dat stoffelijk is kan afgebeeld worden. Ook niet in het wezen van de ziel, hoewel die een geest is, want haar wezen blijft hetzelfde voor en na de val, voor en na de dood, zo in diegenen die behouden worden, als in degenen die verloren gaan. Maar het moet begrepen worden te bestaan daarin, dat God van Zijn mededeelbare eigenschappen, als Wijsheid, Gerechtigheid, Heiligheid, en wat dergelijke eigenschappen meer zijn, gelegd heeft in de ziel van de mens, en zo was de zienlijke mens een beeld van de onzienlijke God. Hierom zegt de wijze prediker: „ziet dit heb ik gevonden, dat God de mens recht gemaakt heeft, maar zij hebben vele vonden gezocht” Pred. 7 :29; welke rechtheid bestond in *een rechtheid des verstands en des wils*.

RABBI.

Maar zou men niet mogen stellen, dat het beeld bestond in de heerschappij over de schepselen?

KOOPMAN.

Gans niet, want, dat is een *gevolg* van het beeld, maar het beeld zelf niet, gelijk het verband der woorden klaar genoeg aanwijst. Temeer als men let op de redescheider *Atnach*, die onder het woord Kidmoetheenoe ‘gelijkenis’ gevonden wordt.

RABBI.

Maar hoe merkt u de mens aan in betrekking tot zijn Schepper?

KOOPMAN.

Ten eerste, als een afhankelijk schepsel, dat in alles afhing van zijn Maker.

Ten tweede, hier uit volgde een verplichting om God als zijn oenige oorzaak te lieven, en als zijn enige Heer en Wetgever te gehoorzamen. Zolang als de mens zich naar deze regel gedroeg, stond hij in, en was bekleed met zijn eigen gerechtigheid, en verkreeg, daaruit het recht en vrijmoedigheid om voor Gods aangezicht te verschijnen, en in Zijn gemeenschap te verkeren.

RABBI.

Onze Rabbijnen merken aan, dat de Heere bij het volbrengen van elke dag Zijn werk zag, en zegt *dat het goed was*, en zulks staat er niet bij het scheppen van de mens, waar uit ze besluiten: dat al de zichtbare schepselen buiten de mens, bij de schepping ontvangen hebben en gesteld in dat goed, dat de wijze Schepper hun verordend had, maar dat de Heere God voor de mens nog een goed verordend had, hetwelk Hij in de schepping niet ontvangen had, en daarom bij het scheppen van de mens niet sprak en gezegd heeft, dat het goed was.

KOOPMAN.

Dat komt mij niet ongerijmd voor, want indien Adam aan de eis van het verbond voldaan had, zo zou hij iets verdiend hebben, of dat hij nog niet bezat, of daar hij geen recht toe had.

RABBI.

Terwijl u spreekt van een verbond, waar in Adam voor de val gestaan heeft, wil ik wel wat nader met u daarover spreken, want daar verschillen wij veel. Om maar mijn gedachten hier tegen te vertonen, hoe kan het begrepen worden, dat de mens met God in een verbond zou gestaan hebben, daar de mens buiten aanmerking van een verbond verplicht was, zijn Schepper in alles te gehoorzamen.

KOOPMAN.

Als dat doorgaat dat daarom de mens met God in geen verbond kan treden, moet volgen, dat de mens nooit met God in een verbond kan treden; omdat de mens nooit buiten verplichting van gehoorzaamheid kan begrepen worden. En nochtans zijn verbonden tussen God en de mens in vervolg gemaakt, en hier vervalt ook mede, of iemand tegen brengen mocht, dat die verbonden maken, voor het maken der verbonden, onafhankelijk moeten zijn.

RABBI.

Echter tot het maken van een verbond, behoort de eis des verbonds voorgedragen te worden, en dan van de zijde des mensen een vrijwillige toestemming aan de eis des verbonds, gelijk geschied is, bij het oprichten van het Sinaïtisch verbond, te zien Ex. 19, en 24, en zulks vinden wij niet, dat geschied is van de zijde van God, noch van de zijde van Adam.

KOOPMAN.

In de plechtige verbondmaking aan Sinaï had zulks een bijzondere rede, want nu zou de Heere niet alleen een nationale kerk oprichten, maar ook het Israëlitische volk tot een erfenis maken, en geven het land der Kanaänieten, hierop maakte de Heere met

hen een verbond, op welks betrachting dat gehele volk geruste bezitters van hun erfenis zouden wezen. Daarom werd de eis en de toestemming plechtig beschreven, opdat het nageslacht zonde weten, op welke voorwaarden zij de erfenis hadden aanvaard, om hetzelfde gerust te bezitten in vrede en voorspoed, gelijk men zien kan Levit. 26, en Deuter. 28. En wat de vrijwillige toestemming betreft, heb ik niet tegen, en ik twijfel niet of Adam, wanneer de Heere hem voorstelde het leven en de dood, hij toegestemd heeft en verkoren het leven, gelijk men de voetstappen van die toestemming nog zien kan, als de vrouw tot de verleider zegt, „van al de bomen dezes hofs zullen wij vrijelijk eten, maar van de boom, die in het midden van de hof is, heeft God gezegd, gij zult daarvan niet eten, noch die aanroeren, opdat gij niet sterft” Genesis 3:2, 3.

RABBI.

Maar men vindt nergens gezegd, dat Adam in een verbond met God gestaan heeft.

KOOPMAN.

Ik meen, dat men dat niet duister vindt, Hoséa 6: 7. „Maar zij hebben het verbond overtreden als Adam.” Hier moet het zo wel als een eigen naam van de eerste mens genomen werden, als Job 31, daar hij zegt: „Zo ik mijn overtreding bedekt heb, als Adam.” In deze plaatsen moet het niet aangemerkt worden als een gemene naam van het menselijk geslacht, *want als men het vertaalt, ze hebben het verbond overtreden, als mens of als eens mensen*, wijkt men van de eigen aard der woorden af, ook van het oogmerk der profetie, en van de kracht en nadruk der woorden. En zo stel ik vast dat in de plaats Hoséa 6: 7, verondersteld wordt in de eerste plaats, dat Adam in een verbond gestaan heeft, en in de tweede plaats, dat Adam dat verbond overtreden heeft.

RABBI.

Maar hoe merkt u Adam dan aan in dit verbond?

KOOPMAN.

Als hoofd des verbonds, zodat hij staande of vallende het ganse menselijk geslacht, met hem stond of viel.

RABBI.

Maar ik kan mij nog niet begrijpen, dat het gebod van niet te eten van de boom der kennis des goeds en des kwaads, is de eis des verbonds, omdat het maar een ontkennend gebod is.

KOOPMAN.

Ik acht dit niet de eis des verbonds te zijn, maar dat dezelve bestaan heeft, daarin, dat hij God als een vrijmachtig Opperheer van alles had te erkennen, en zichzelf geheel onbepaald in gehoorzaamheid aan Hem had te onderwerpen, hier in wil nu God de mens beproeven, en hij stelt Adam (als een vrijmachtig Opperheer) tot een heer of heerschappijvoerder over alles wat op de aarde was, uitgezonderd een boom, genoemd *de boom der kennis des goeds en des kwaads*, die gaf de Heere God hem niet, maar verbood Adam daarvan te eten, op bedreiging des doods, zeggende, *ten dage als gij daarvan eet, zult u de dood sterven*, om te beproeven Zijn gehoorzaamheid in een onbepaalde onderwerping door deze boom. En zo was dit gebod een willekeurig proefgebod voor Adam om hem te beproeven, of hij zich voor God als zijn onbepaalde Opperheer zou gedragen, en hem als zodanig erkennen.

RABBI.

Maar zo ik nu toestem, dat Adam in een verbond met God gestaan heeft, wat zou hij toch, indien hij in dat verbond had blijven staan, verdiend hebben?

KOOPMAN.

Dat moet het tegengestelde wezen, van hetgeen hem bij de overtreding gedreigd was, en dat was de dood, bij gevolg het tegengestelde van de dood is het leven. Mogelijk zult u zeggen, dat hij een levendige was, dat is zo, maar hij zonde verdiend hebben, door de oefening van een dadelijke gehoorzaamheid, het recht om dat leven tot in eeuwigheid in de gemeenschap Gods te bezitten.

RABBI.

Maar meent gij, dat hier meer aan Adam dan de lichamelijke dood bedreigd is? Gewis ja, ook de geestelijke dood.

RABBI.

Wel zeg mij toch eens wat u door de geestelijken dood verstaat, of waarin die bestaat.

KOOPMAN.

Dit zullen wij klaarst bevatten, als wij eerst zien waar het geestelijk leven in bestaat, namelijk, gelijk het lichamelijk leven bestaat in de gemeenschap van ziel en lichaam, zo bestaat het geestelijk leven in de gemeenschap der ziel, of liever des mensen met God, en in de daar uitvloeiende vergenoeging en blijdschap. Zo bestaat dan de geestelijke dood in de scheiding des mensen van God, en in de daar uitvloeiende ellenden, welke de mens die van God is afgescheiden, noodzakelijk moeten overkomen.

RABBI.

Maar de Hebreeuwse tekst "???" "?? *mot tamoed* betekent altijd de lichamelijke dood, en wordt daarom ook in uw Bijbel of overzetting vertaald, *zekerlijk sterven* als u zien kunt, Gen. 26: 11, Exod. 21: 12, 15, 16, 17, ook wel *de dood sterven* 1 Samuël 14: 44, en zo ook Genesis 2. „Ten dage als gij daarvan eet zult gij de dood sterven.”

KOOPMAN.

Dat het in vele plaatsen de lichamelijke dood betekent, beken ik gaarne, maar niet altijd, want Ezech. 3: 18, 21, 18: 4, 28, en 33: 13, 20, worden die spreekwijzen *levende leven*, en *stervende sterven* gelijk de Hebreeuwse woorden klinken, als tegengestelde gevolgen der deugd, en de zonde gedurig tegen elkander over gesteld. Nu is het een bekende zaak, dat het leven, dat een gevolg is van het bekeren van alle overtredingen, is het geestelijk leven des mensen, dat in eeuwigheid zal duren, ziet Ezech. 18: 28, daar nog bijgevoegd wordt, *dat hij niet zal sterven*, hetwelk van de lichamelijke dood niet kan gezegd worden, zie ook Spreuk. 8: 36 en 12: 28. En bovendien was het zo noodzakelijk niet in de bedreiging, dat de geestelijke dood zo klaar uitgedrukt werd als de lichamelijke, want de geestelijke dood is in de zondedaad zelf begrepen, en vloeit uit dezelve voort, want door de zonde scheidt hij zich vrijwillig van God, en daarom ook van de vertoornde God verstoten wordt. En zo wordt die scheiding als een gevolg van de zonde voorgesteld Jes. 59: 2: „Uw ongerechtigheden maken een scheiding tussen ulieden en tussen uw God, en uw zonden verbergen het aangezicht van ulieden, dat Hij niet hoort.”

RABBI.

Maar ik had altijd gemeend, dat gijlieden drieërlei dood stelde, namelijk ook nog de eeuwige dood.

KOOPMAN.

Het wezenlijke van de eeuwige dood bestaat in een onafgebroken geduurzaamheid van de geestelijke dood.

RABBI.

Maar wanneer zou u denken, dat Adam de gedreigde straf is overgekomen?

KOOPMAN.

Aanstands nadat hij overtreden had, want zo had God hem bedreigd: „ten dage als gij daarvan eet, zult gij de dood sterven.”

Dit is de mening gans niet, in de grondtekst staat „ten dage” bejoom in de dag, of in een dag, en dan moet men niet verstaan een dag, zo als die bij ons is, maar zo als een dag bij God is, en dat is duizend jaar, gelijk Mozes ons dat zelf leert, Psalm 90: 4. Nu is Adam oud geworden 930 jaar, en bijgevolg eer de dag, dat is duizend jaren om waren, gestorven, en niemand heeft die dag te boven geleefd.

KOOPMAN.

Deze 90^e Psalm gebruikt u naar het oogmerk van Mozes gans niet, want daar ligt niet minder in die woorden, als dat hij ons zou willen leren, als dat een dag bij God duizend jaar is, maar in het vorige vers had hij gesproken van de opstanding der doden, als hij gezegd had, „gij doet de mensen wederkeren tot verbrijzeling”, dat is tot stof na de dood, en zegt „keert weder gij mensenkinderen,” te weten *door op te staan uit de doden*. Hierop laat hij nu volgen, om die tegenbedenking weg te nemen, (hoe het mogelijk is, dat die zo lang verbrijzelde deeltjes kunnen weder verenigen, kerende zo weder tot het lichaam van een mens) vers 4, „Want duizend jaren zijn in Uw ogen, als de dag van gisteren, als hij voorbij gegaan is.” Zo ziet u dat de genoemde Psalm tot uw oogmerk niet past.

RABBI.

Wel hoe zult u dan met de lichamelijke dood terechtkomen, want de mens is zeker in die dag niet gestorven.

KOOPMAN.

Men moet onderscheid maken tussen het sterven, en tussen het voltrekken van de dood, het eerste geschiedde aanstands, het tweede, toen ziel en lichaam scheidde. En dat de ellende van dit leven die Adam aanstands onderhevig was, de dood genoemd wordt, kan men zien Exodus 10: 17, daar Farao de plagen der sprinkhanen *een dood* noemt, en de klagende Kerk zegt Psalm 44: 23. „Maar om Uwentwil worden wij de gansen dag gedood.” Zo vervalt uw ingebrachte zwaarigheid.

Om niet al te lang op een zaak te blijven staan; wie verstaat gij, die de verleiding des mensen gedaan heeft?

RABBI.

Daarin zijn onze Meesters niet eens, sommigen willen, dat de slang gelijk Mozes haar noemt, voor de val zou hebben kunnen spreken, en op voeten zou hebben gegaan,

hetzij op twee of op vier, doch anderen menen dat Sammaël, die de hoofdverleider zou geweest zijn, op een slang, die op poten ging, zou gereden hebben en zo tot de vrouw gesproken.

KOOPMAN.

Ik heb Flavius Josefus in de eerste gedachten ook gevonden. Onder ons zijn de gedachten ook niet eens, doch dat latende varen, acht ik het zeker, dat de verleider de duivel zelf is, gelijk ik denk dat gijlieden door Sammaël die ook verstaat.

RABBI.

Jazeker, maar zeg mij toch eens, hoe u die woorden van de verleider verstaat, als hij tot de vrouw zeide, Genesis 3: 4, 5. „Gijlieden zult de dood niet sterven; maar God weet, dat, ten dage als u daarvan eet, zo zullen uw ogen geopend worden, en gij zult als God wezen, kennende het goed en het kwaad.” Wat heeft hij toch de vrouw daardoor willen te verstaan geven?

KOOPMAN.

Wel, dat is niet heel klaar en de verschillen veel. De voornaamste zijn, dat de verleider de vrouw heeft trachten wijs te maken, dat zij het gebod niet wel verstaan had, anderen, dat God de mens had trachten dienstbaar te maken, daar zij onafhankelijk en vrij waren, en daarom zegt: „gij zult de dood niet sterven; maar als God wezen.” Nog zijn er die liever denken, dat hij zich vertoonde als een gezant Gods, de vrouw heeft bedrogen met haar te vertonen en als van Godswege aan te zeggen, dat zijlieden hun gehoorzaamheid betoond hebbende, de Heere nu dat proefgebod als willekeurig zijnde, kwam weg te nemen, en dat dreigement des doods bijgevolg ophoudende, zo zouden zij de dood niet sterven, maar als God wezen, niet in wezen, noch in natuur, maar in zoverre, als zij zulks zouden verkrijgen, als een loon op hun gehoorzaamheid. Dit is mijn gedachte en daarom heeft de verleider de vrouw recht anders gevraagd, als God geboden had, als hij zeide: „is het ook, dat God gezegd heeft van al de bomen dezes hof zult u niet eten,” om hen door een tegengestelde vraag geveinsd te beproeven en zo te verstrikken, gelijk hem ook gelukt is. „Want de vrouw daarop de boom aanziende, was hij haar een lust voor de ogen, ja een boom, die bekwaam was om verstandig te maken, of zo anderen het vertalen om te overwegen, namelijk, dat de slang haar gezegd, en in Gods Naam haar verzekerd had, „zo nam zij van zijn vrucht en at, en zij gaf ook haar man met haar en hij at”, vers 6.

RABBI.

Zo menigmaal ik de volgende woorden lees, verwekken ze in mij een nieuw verwondering, dat ze eerst na het eten zagen, dat zij naakt waren, daar ze nochtans voor het eten ogen hadden om te zien, dat ze ongekleed en naakt waren.

KOOPMAN.

Dat komt daarvandaan, dat men de naaktheid, die zij zagen, tot een lichamelijke naaktheid bepaalt, dat ik zo niet versta, want zijn lichaams naaktheid, - nademaal hij zo uit de handen van zijn Maker gekomen was, - kan geen oorzaak wezen, dat hij zich uit vrees voor God verborg. Gelijk Adam, dat als de enige oorzaak van zijn vrees betuigt, als hij zijn Verbonds-God, die hem riep: “Adam waar zijt gij? antwoordde: „ik vreesde, want ik ben naakt; daarom verborg ik mij.” Zo versta ik dan door deze naaktheid, een ontbloting van hun gerechtigheid, dewelke zij bezaten uit kracht van hun gehoorzaamheid, verliezende door hun overtreding het recht en vrijmoedigheid

om voor God te verschijnen.

RABBI.

Indien men deze naaktheid naar uw mening zou verstaan, dan moest volgen, dat de vrouw, zodra als zij gegeten en zo overtreden had, moet gezien hebben, dat zij naakt was, daar zij nochtans zulks niet zag voor dat haar man ook gegeten had, want daar staat, „toen werden hun beider ogen geopend.”

KOOPMAN.

Hieruit kan men zien, dat de vrouw niet stond noch viel in het afgetrokkene van, maar in het samenstel met haar man, niet aangemerkt als haar man, maar als haar hoofd des verbonds, zodat zij in hem stond, gelijk als wij, en met hem viel. En daarom zolang, als hij (Adam) niet gegeten had, zo was het verbond nog niet overtreden. En zo zien wij, dat in Adam, als het hoofd des verbonds, het ganse mensdom in hem stond of viel, waaronder ook de vrouw begrepen was, en zo is de zonde eigenlijk door een mens in de wereld gekomen.

RABBI.

Als ik dit nu eens kon toestemmen, zo moet ik u vragen of dit verbond nog plaats na de val heeft.

KOOPMAN.

Aan de zijde Gods volstrekt, want God, hoewel de mens dat verbond overtreden heeft, behoudt God altoos een ongeschonden recht, om van de mens (niet alleen uit Zijn natuurlijke verplichting, maar ook uit kracht van het verbond, dewijl Adam zich daar in verbonden had) een altoosdurende gehoorzaamheid te eisen. Maar aan de zijde van de mens verloor dat verbond aanstonds zijn kracht, om een mens de gerechtigheid ten leven te geven, omdat het daartoe door de zonde krachteloos geworden was, want het verbond ziet het ganse mensdom aan als Verbondschenders en doodschuldigen.

RABBI.

De mens is toch door de val een vreselijke staatsverandering ondergaan.

KOOPMAN.

Ja, wel degelijk van een verhevene, een lage, van een gelukkige, een ellendige, van een heerser, een slaaf, want van wie iemand toch overwonnen wordt, die is hij dienstbaar geworden, van een vriend Gods een vijand; van een levendige een dode; uit vrees zich verbergende; uit onbeschaamdheid de schuld op God en uit een liefdeloosheid op zijn vrouw leggende, als hij zeide: „De vrouw die Gij mij gegeven hebt, die heeft mij van die boom gegeven en ik heb gegeten.” Vers 12. Zodat de mens in een allerjammerlijkste staat van ellende gestort is, wordende de vang eens machtingen en de gevangenen eens rechtvaardigen, Jes. 49: 24. Hebbende de verleider een hoofd, dat is een recht van heerschappij over de mens gekregen.

RABBI.

Wij Joden zeggen wel, dat wij met Adams zonde niet te doen hebben, dat hij gezondigd heeft, dat dat personeel is voor hem zelf, maar uit uw vertoning van het verbond waarin hij stond, kan ik wel zien, dat zijn zonde, die hij beging in het eten van de boom, een betrekking had op het gehele menselijk geslacht. En dat die zonde in dat opzicht wel moest onderscheiden worden van de zonde, die hij in het vervolg

gezondigd heeft, hoewel hij ons aller stamvader is, omdat dezelve personeel waren.

KOOPMAN.

Dat onderscheidt u wel, maar het zal niet ondienstig zijn, dat wij uit de Heilige Bladeren eens beschouwen de algemene staat des mensen na de val.

RABBI.

Gans niet, ik wil u daar wel over horen.

KOOPMAN.

Door de overtreding van Adam is de gehele mens, ja alle mensen verontreinigd geworden, zodat het ganse volk bekend: „Wij alle zijn als een onreine”, Jes. 64, 6. Daarom is de mens dat van zijn geboorte af. „Want niemand kan op een natuurlijke wijze geven een reine uit een onreine”, Job 14: 4. „Want de mens wordt ????? *begnavoon* met ongerechtigheid geboren, omdat met zonde, zijn moeder hem heeft ontvangen”, gelijk ik dit gezegde van David, Psalm 51: 7, niet onaardig heb horen vertalen. De Heere getuigt zelf, Genesis 8: 21. „Dat het gedichtsel van 's mensen hart boos is van zijn jengel aan. En dat te allen dage”, hoofdstuk 6: 5. En de verdorvenheid en zonde des mensen is zo algemeen, “dat de Heere uit de hemel nederziende op Adams kinderen, om te zien of iemand verstandig ware, die God zocht, maar ze waren allen afgeweken, te samen zijn ze stinkende geworden, daar is niemand, die goed doet, ook niet een,” Psalm 14: 2, 3. En de wijste der koningen erkent het ook in zijn gebed, I Koningen 8: 46, zeggende: „geen mens is er die niet zondigt”. En hij daagt alle mensen uit, Spreuken 20: 9. „Wie kan zeggen: ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijn zonde?” Daar ziet u de algemeenheid van de zonde, die met recht een *schandelijk kwaad* genoemd wordt.

RABBI.

Ik heb wel meer gehoord, dat bij ulieden de zonde *een schandelijk kwaad* genoemd wordt, welke reden is daarvoor?

KOOPMAN.

Wel, dat is niet ver te zoeken, voor die maar bekend is, gelijk het ulieden niet kan onbekend zijn, met welke schandelijke benamingen de zonde in de Heilige Taal genoemd wordt als trouweloosheid, ongehoorzaamheid, weerspannigheid, afval en ongerechtigheid, omdat hij onrecht begaat tegen God in Hem niet te gehoorzamen, onrecht tegen zijn naaste, om hem niet lief te hebben, onrecht tegen zich zelf om zijn eigen behoud te betrachten. En zo past deze naam van *schandelijk kwaad* met het grootste recht aan de zonde. Maar laat ons nu ook iets spreken over het droevig kwaad, namelijk de straf der zonde.

RABBI.

Als het u gelieft.

KOOPMAN.

UE. zal lichtelijk begrijpen, dat het droevig kwaad diezelfde uitgebreidheid moet hebben als het schandelijk kwaad, want het droevig kwaad is een gevolg van het schandelijk kwaad. En dat leert mij vooreerst de natuurlijke bevassing, die ik van God heb, want ik kan God niet anders begrijpen als zo een wezen, die Zich Zelf en Zijn eigen deugden en volmaaktheden noodzakelijk bemint. En ook bemint die Hem

beminnen en die werken, overeenkomstig die deugden en volmaaktheden; maar ook haat die hem haten en niet werken overeenkomstig die deugden en volmaaktheden. Deze liefde en haat moet zich ook naar buiten vertonen, in de een te belonen en in de andere te straffen, welke eerste men noemen kan Gods heiligheid. En het tweede Gods betonende rechtvaardigheid.

RABBI.

Maar deze uitdrukking van God te haten, zijn mij al te hard, zo u dat op alle mensen wilt toepassen, want welk mens is zo boos, dat hij God zou haten?

KOOPMAN.

Meer dan u denkt, want het haten bestaat zowel in kwaad te willen als in kwaad te doen. Bedenk nu eens, als een zondaar zondigende, onder het oog krijgt Gods overalteenwoordigheid en alwetendheid, waardoor hij al zijn zonden, zelfs zijn verborgenste, ziet en weet. En Gods heiligheid en rechtvaardigheid, waardoor hij zijn zonden haat en straft; moet er dan niet licht in een mens opkomen, dat hij wel wenste, dat God zijn zonden zo niet wist, of ten minste, dat God dezelve ongestraft voorbij ging. Wat is dat anders dan te wensen, dat God niet overalteenwoordig, niet alwetend, niet heilig noch rechtvaardig was. En God was zonder dezelve geen God, is dat dan niet te willen, dat God geen God was. En wat kan er groter kwaad bedacht worden. En het woord haten van de mens tegen God is niet onschriftmatig, men vindt het Numeri 10: 35, Psalm 68: 2 en andere plaatsen meer.

Om nu weer tot ons vorige te komen, namelijk dat het droevig kwaad zich zo breed uitstrekt als het schandelijk kwaad, kunt u klaar zien, Psalm 5: 5, 6, 7 en vanwege deszelfs zwaarte roept Mozes uit, Psalm 90: 11: „wie kent de sterkte Uws toorns en Uw verbolgenheid, naardat Gij te vrezen zijt?” En geen wonder, want hij zegt Deuter. 24, *want God is een verterend Vuur*. En de profeet Nahum roept uit hoofdstuk 1: 2. „Een ijverig God en een Wreker is de Heere, een Wreker is de Heere en zeer grimmig; een Wreker is de Heere aan Zijn wederpartijders. En hij behoudt den toorn Zijner vijanden.” Nu mag een ieder, die een gezicht voor zichzelf heeft van de staat waarin de mens gekomen is door de val, wel zeggen: „wee mij, want ik verga; dewijl ik een man van onreine lippen ben. En ik woon in het midden van een volk, dat onrein van lippen is”, Jes. 6: 5. Ziedaar mijn vriend, mijn gedachten over de staat des mensen vóór en door de val, gevende het verhandelde over aan uw nagedachten, wensende u daartoe verlichtende genade. En zo UE. enige vergenoeging mocht gevonden hebben, ben ik van harte genegen om verder samen te spraken bij een nadere gelegenheid.

VIJFDE SAMENSPRAAK.

**Handelende over de ongegronde middelen, ter herstelling des mensen met God,
door de Joodse leraars voorgedragen, kort weerlegd.**

KOOPMAN.

Heeft UE. onze vorige redenering eens nagedacht. En wat genoeg gehad?

RABBI.

Ik heb mij daar vrij mede bezig gehouden en ik verwerp het niet.

KOOPMAN.

Wel dat is mij genoeg maar nu moet ik om tot een daaropvolgend gesprek te komen, u vragen, of u gelooft, dat alle mensen in die jammerstaat zullen blijven, in tijd en eeuwigheid?

RABBI.

Gans niet.

KOOPMAN.

Gelooft u dan, dat uit die jammerstaat alle mensen zullen gered worden?

RABBI.

Nee, maar een gedeelte.

KOOPMAN.

Nu is het zeker, dat het van een uiterste noodzakelijkheid is, om het middel van die redding wel te kennen. En derhalve gans niet ondienstig, dat wij ons daar wat mede ophouden. En ik vraag u als die een leraar bent, welke toch de rechte en enige weg der behoudenis is.

RABBI.

Uw voorstel is goed en uw vraag billijk, derhalve zal ik zo klaar als het mij mogelijk is, trachten dezelve u onder het oog te brengen.

Ten eerste, daar moet iets ter voldoening, tot verzoening wezen en dat geloven wij dat de dood is. En daarom staat in het gebed, dat wij de zieken voorlezen, indien mijn tijd genaderd is om te sterven, laat mijn dood een verzoening wezen over al de zonden. en ongerechtigheden, die ik gezondigd en gedaan heb, van de dag af, dat ik in deze wereld ben gekomen, tot op de huidige dag toe. En geef mij deel in het hof Eden. En maak mij waardig tot het eeuwige leven.

Ten tweede, me moet de wet gehoorzaamd worden, doch op welke wijze zulks geschieden kan, of hoe die te gehoorzamen te verstaan is, daarover zijn onze rabbijnen het niet eens. Sommigen begrijpen, dat de ganse wet in 613 geboden bestaat, waarvan 365 verboden zijn, dezelve zijn naar het getal der dagen van het jaar. En de 248 geboden, zijnde dezelve naar het getal der leden van 's mensen lichaam; nu zegt men: zo elk lid van ons lichaam alle dagen een gebod houdt. En van een verbod zich wacht, wij alle jaren. En zo altijd, al de geboden Gods onderhouden, doch anderen verstaan het zoo, dat de ganse wet is aan gans Israël ter gehoorzame betrachting overgegeven. Nu onderhoudt gans Israël die wet, dat is ieder Israëliet een deel. En zo gehoorzamen

wij de wet, doch een derde gevoelen, dat mij het meeste behaagt, is, dat een ieder van ons betrachten moet de gehele wet voor zich zelf te onderhouden. Nu weten wij wel, dat door de tussenkomende zonden, wij de wet zo niet kunnen onderhouden als het vereist wordt, maar als de Heere in ons die goedwilligheid vindt om dezelve te onderhouden, dan rekent God het, alsof wij dezelve dadelijk in alles onderhouden hadden. En zo worden wij langs dezen weg tot God en tot zijn gemeenschap toegelaten. En scheelt er ondertussen wat te veel aan iemands gehoorzaamheid, dan gaat hij voor een tijd naar de hel, hetwelk echter niet langer dan 12 maanden duren kan. En wordt binnen die tijd uit dezelve verlost door voorbeden, voornamelijk van zijn' zoon, zo hij er een nagelaten heeft, zie daar ziet u kort het middel der behoudenis, zoals bij ons geleerd wordt.

KOOPMAN.

Ik moet u zeggen, dat ik het met u op die weg niet zou durven wagen, want het komt mij voor, dat die weg, de goede en de rechte weg niet is, die Samuel zeide, *dat hij den volke leren zou*, I Sam. 12.

RABBI.

Waarom niet?

KOOPMAN.

Omdat vooreerst al wat UE. daar gesteld hebt, niets hebt bewezen. Ten tweede, ik vind in de Heilige Bladeren de dood voorkomen als een strafgevolg van de zonde, gelijk men zien kan in de bedreiging, als God zegt: „Ten dage als gij daarvan eet zult gij de dood sterven”, Genesis 2. Daarom zegt Mozes, Psalm 90. „Gij doet den mens wederkeren tot verbrijzeling.” Maar nooit komt de dood des mensen voor als de verzoening des mensen met God. En wat ten derde uw gedachten betreft over het gehoorzamen van de wet, komen mij de eerste twee bespottelijk en de derde niet aannemelijk voor.

RABBI.

Waarom niet?

KOOPMAN.

Omdat de gehoorzaamheid, die in en voor Gods gericht bestaan zal, een gans volkomen gehoorzaamheid zijn moet, ja het moet een onafgebroken gehoorzaamheid zijn. Omdat wij altijd in die tijd, waarin wij heden zijn, gehoorzaamheid schuldig zijn, zo volgt daaruit, dat de gehoorzaamheid in de een tijd niet voldoet voor de ongehoorzaamheid in een verleden tijd, want in die tijd als wij gehoorzaamheid betonen, zo zijn wij op die tijd gehoorzaamheid schuldig. En derhalve elke overtreding maakt ons strafschuldig bij God en vermeerdert dezelve. En dat God geen goedkeuring betoont in de goedwilligheid om te gehoorzamen, maar inderdaad van het gehoorzamen zelf, kan men klaar zien, I Koningen 13, in de profeet uit Juda, die de Heere gezonden had om te profeteren tegen de altaar, die koning Jerobeam gemaakt had. En de Heere had hem verboden niet te eten noch te drinken in dat land. Hij toonde zich gewillig te gehoorzamen, wanneer de koning hem verzocht om bij hem te eten en te drinken. Hij weigerde zulks, omdat de Heere het hem verboden had. Maar wanneer dezelve man bijna op den zelfden tijd van een oud profeet misleid en bedrogen werd, zodat de arme man met hem gaat en overtreedt het gebod Gods. En daarover werd hij ten voorbeeld (voor al die voor God en voor Zijn woord vrezen)

gestraft. En hoe dat gijlieden ook de gehoorzaamheid aan de wet begrijpt, om daardoor voor Gods gericht te kunnen bestaan, hetzij in een dadelijke gehoorzaamheid, of in een goedwilligheid om te gehoorzamen, u weet wel, dat gij daardoor een gerechtigheid bij uzelf stelt. En dat is de praktijk der ouden niet geweest, ja de allerheiligsten hebben, daar wel ver van afgezien, als blijkt in Job, daar de Heere zelf van zegt: “dat hij was een man wiens gelijk op de aarde niet was, een man oprecht en vroom, God vreemde en wijkende van het kwaad”, hoofdstuk 1: 8; die zegt, hoofdstuk 9: 24: „Waarlijk ik weet, dat het zo is: want hoe zou de mens rechtvaardig zijn bij God? zo hij lust heeft om met hem te twisten, niet een uit duizend zal hij hem beantwoorden. Hij is wijs van hart en sterk van kracht; wie heeft zich tegen Hem verhard en vrede gehad”? En David daar getuigt de Heere van, dat bij een man was naar zijn hart, die bidt nochtans de Heere, Psalm 143: 2. „En ga niet in het gericht met uw knecht, want niemand, die leeft zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn.” En Daniel die meer dan eens van hemelingen wordt aangesproken. En genoemd een gewenst man, nochtans getuigt hij voor de Heere, zeggende: „Wij werpen onze smekingen voor Uw aangezicht niet neder op onze gerechtigheden”, Dan. 9 : 18. Daarover zal niemand zich verwonderen, als hij denkt, dat zij een levendig indruk gehad hebben van Gods vlekkeloze heiligheid en onkreukbare rechtvaardigheid. Daar ziet u waarom uw gedachten over het middel der herstelling van een zondaar met God, bij mij niet aannemelijk zijn.

RABBI.

Ik merk wel, waar u dat vandaan komt, dat komt daarvan, dat u geen klare bevattings hebt van Gods eigenschappen; Gods heiligheid en rechtvaardigheid vordert niet in God om te moeten, maar geeft een recht om te *mogen* straffen. En let eens, dat als de Heere voorbij Mozes aangezicht ging, dat hij uitriep Exod. 34: 6: „Heere, Heere God, barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid.” Nu oefent iemand barmhartigheid omtrent ellendigen en genade omtrent schuldigen. Ja ik meen, dat u klaar genoeg ziet, dat zulks te stellen Gode betamelijk is. Temeer omdat een mens op een mens een rechtvaardig recht hebbende om hem te straffen, niet alleen vrij staat van de straf af te zien en hem barmhartigheid te betonen, maar zulks zelfs van andere mensen geprezen wordt, zo volgt hieruit van Zelf, dat God, wanneer de mens een goedwilligheid toont om de wet te gehoorzamen, berouw hebbende over het niet meer gehoorzamen van Zijn gerechtigheid, kan en mag afzien. En Zijn barmhartigheid en genade tot zo een wende, gevende hem ontslag van zijn schulden. En ik kan niet zien, of dit moet zijn goedkeuring ontvangen, want in God kan geen minder recht noch vrijheid gesteld worden, dan in de mens. Heeft nu de mens dat recht en is het zelfs prijselijk, als hij zulks doet, waarom ook niet bij God?

KOOPMAN.

Uw reden hebben mij niet tot klaardere bevattings van Gods eigenschappen gebracht, want het heeft bij mij geen grond noch kracht; want hier moet wel aangemerkt worden, dat de Heere God voorkomt als een Rechter, die recht doet, daarom zegt Abraham, Genesis 18: 25. „Het zij verre van U, zulk een ding te doen, te doden de rechtvaardige met de goddeloze; dat de rechtvaardige zij gelijk de goddeloze; verre zij het van U! zou de Rechter der ganse aarde geen recht doen”? Zie ook Jes. 33: 22. „Want de Heere is onze Rechter, de Heere is onze Wetgever, de Heere is onze Koning, Hij zal ons behouden”. Is Hij nu een Rechter en wel een rechtvaardig Rechter, zo moet u in deze, God in het betogen van de billijkheid van het ongestraft voorbijgaan van de zonde, niet vergelijken bij een mens, maar bij een rechter. En in

zijn handel omtrent een, die schuldig staat voor het gerecht, of hij daaromtrent zo handelen kan. En evenwel een rechtvaardig rechter blijven, als hij zonder voldoening aan het recht een strafschuldige ongestraft laat henen gaan. En als zulks van een rechter geschiede, zou u wel durven oordelen, dat zo een, een rechtvaardig rechter was, die recht doet, zeker gans niet. Nu zegt Salomo in het slot van zijn predicatie, Prediker 12: 14. „Want God zal ieder werk in het gericht brengen, met al wat verborgen is, hetzij goed, of hetzij kwaad.” Daar zal God rechten als een rechtvaardig Rechter, als een Rechter der ganse aarde, Die recht doet, Genesis 18: 25. Als een Rechter bij Wie geen onrecht is, noch aanneming van personen, noch ontvanging van geschenken, 2 Kronieken 19: 7. En vergelijk nooit God in dezen bij een mens in het algemeen, die is zelf verschuldigd de barmhartigheid te doen roemen tegen het oordeel, maar bij een rechter die de wetschender naar de wet doet voldoen, anders hebt u te wachten, dat u onder dat volk zou gesteld worden, daar de Heere van zegt, Jeremia 8: 7, 8: „Mijn volk weet het recht des Heeren niet. Hoe zegt gij dan, wij zijn wijs en de wet des Heeren is bij ons”? En vers 9: „De wijzen zijn beschaamd, verschrikt en gevangen: ziet, zij hebben des Heeren woord verworpen, wat wijsheid zouden zij dan hebben?” En dewijl ik zie, dat u in het aanwijzen van de weg tot herstelling, het recht Gods niet bewaart stel ik vast dat die weg u onbekend is. En dat wij die tevergeefs bij u zouden zoeken.

RABBI

Wat zal ik zeggen, ik zie wel, dat bij deze redenering mijn weg vrij duister geworden is, doch ik ben begerig, om bij de eerste gelegenheid, over die weg nader met u te spreken, want, eerst moet men de weg kennen zal men met vrucht daarop wandelen.

KOOPMAN.

Ik wens „dat de Heere ons lere van Zijn wegen. En dat wij wandelen in Zijn paden,” Jes. 2 : 3. „Want daar is een weg die de mens recht schijnt, maar het einde van die is de dood”, dat is die weg van onze eigen gerechtigheid, een weg die niet goed is, naar onze eigen gedachten, een dwaalweg daar men op dwaalt als schapen, Jes. 53: 6, Nu ik hoop over deze nuttige stof nader met u te spreken.

ZESDE SAMENSpraak.

Handelende over de herstelling des mensen met God.

RABBI.

In onze vorige samenspraak vraagde u mij naar de enige en rechte weg der behoudenis, maar dewijl ik u niet voldaan heb, zo vraag ik nu u naar die weg, of ulieden een beteren en zekerder weg kan uitvinden.

KOOPMAN.

Die uit te vinden is geen mensenwerk, want dewijl de mens hier voorkomt als belediger, die God door Zijn zonden beledigd heeft, zo is God dan de beledigde en de mens de belediger. Zal nu tussen een belediger en tussen een beledigde verzoening geschieden, het is zeker, dat niet de belediger aan de beledigde moet voorschrijven, maar de beledigde aan de belediger, vooral als de beledigde de belediger in eer, aanzien, macht en vermogen overtreft. Daarom het staat vast, zal iemand die weg ter herstelling eens zondaars met God kennen, hij moet die van God in Zijn woord geleerd hebben, want het redelicht leert ons wel, dat God behoudens Zijn heiligheid en rechtvaardigheid, de van Hem afgevalen zondaar kan herstellen, omdat Hij door zijn oneindige wijsheid zo een middel kan uitdenken. En door Zijn oneindige kracht Hetzelve uitwerken. En zo iemand daaraan twijfelde, zou hij aanstonds het oneindige van Gods wijsheid en macht zelfs in twijfel trekken, derhalve vloeit het uit Gods oneindige wijsheid en macht, de zondaar te kunnen herstellen, maar of God nu dadelijk zondaars zal herstellen, leert de natuurlijke Godegeleerdheid niet, omdat het herstellen of niet herstellen afhangt van de vrijmachtige wille Gods, enkel stelt ze het niet buiten hoop. Nu heeft de Heere God in Zijn woord geopenbaard, dat Hij het wil doen. En hoe dat Hij het behoudens Zijn heiligheid zal doen.

RABBI.

Hoe zal die herstelling volgens het geopenbaarde woord geschieden?

KOOPMAN,

Alzo dat de Heere tot verwondering van engelen en mensen, zonder kwetsing van het recht en betoning van Zijn rechtvaardigheid genade zal oefenen aan ellendig, onwaardig en doodschuldige zondaren, nu heeft de Heere God ons geopenbaard bij Jes. 5: 16. „Doch de Heere der heir schaar zal verhoogd worden door het recht. En God, die Heilige, zal geheiligd worden door gerechtigheid”. En dat geschied zijnde, dan zal met een vervuld worden dat beloofd is, Psalm 85: 11, 12. „De goedertierenheid en de waarheid zullen elkander ontmoeten; de gerechtigheid en de vrede zullen elkander kussen. De waarheid zal uit de aarde spruiten en de gerechtigheid zal van de hemel nederzien.” En zo ziet men, dat al deze eigenschappen Gods vriendelijk zouden te samen stemmen, zodat ze elkander zouden ontmoeten en kussen, hetwelk geschieden zou zonder kwetsing of vermindering van enigen derzelve. En geen wonder, want de Heere „zal het gerecht stellen naar het richtsnoer en de gerechtigheid naar het paslood”, Jes. 28: 17. Nu ziet men uit het gezegde, dat aan het recht Gods volgens de geschonden wet, moet en zal voldaan worden. Wie zal daaraan voldoen?

KOOPMAN.

Geen bloot schepsel in de hemel noch op de aarde is zulks mogelijk, want de schepselen zijn tweërlei, of levendige, of levenloze. De levenloze kunnen aan het geschonden recht niet voldoen, want zij kunnen geen gevoel dragen van de straf; de levendige schepselen zijn weder tweërlei, of redelijke, of redeloze, die kunnen het ook niet doen, want hoewel die wel een gevoel hebben van de straf, zo kunnen ze echter geen verstandige bevatting maken van de straoefenende rechtvaardigheid Gods. De redelijke schepselen zijn ook tweërlei, of engelen of mensen. De engelen kunnen het ook niet doen, want dewijl het geesten zonder lichamen zijn, zo kunnen ze de lichamelijke dood niet ondergaan, die gelijk voorheen gezien is, zowel bedreigd is als de geestelijke dood; nu blijft er niet over dan de mens. Maar waarlijk de mens, die met ons op dezelfde wijze is voortgesproten, zijn alle tot dit zeer gewichtig stuk onbekwaam, omdat dezelve schuld en dezelve onmacht op allen ligt. En daarom Psalm 49: 8, 9, 10. „Niemand van hen zal zijn broeder immermeer kunnen verlossen; hij zal Gode zijn rantsoen niet kunnen geven; want de verlossing hunner ziel is te kostelijk. En zal in eeuwigheid ophouden. Dat hij ook voortaan gedurig zou leven, en de verderving niet zien.” God daagt daartoe ook alle mensen uit, als hij zegt Jeremia 30: 21. „Wie is hij, die met zijn hart borg worde, om tot Mij te genaken, spreekt de Heere?” Zo ziet u dat geen bloot schepsel aan het recht Gods kan voldoen.

RABBI.

U hebt aan mijn vraag niet voldaan, want u hebt maar ontkennende gesproken, wie niet kan voldoen. En waarom niet? Nu wenste ik, dat stuk stellig te horen verhandelen, anders kan ik geen klare bevatting van u krijgen.

KOOPMAN.

Ik zal naar mijn gering vermogen aan uw begeerte trachten te voldoen. En om daar enige voldoende kracht aan te geven, zal ik het stuk van voren aan beginnen. En zowel trachten te betogen waardoor, als door Wie aan het recht Gods voldaan zal worden. Hierop keer ik mij tot Genesis 3: 15 gewoonlijk genoemd *de moederbelofte*. Nadat in het 14 vers een vonnis tegen de slang of satan door de Heere was uitgesproken, als Hij zeide: „dewijl gij dit gedaan hebt, zo zijt gij vervloekt. “ De reden van dit vonnis of liever de misdaad als oorzaak van dezelve, als hij gezegd had, *dewijl gij dit gedaan hebt*. Deze uitspraak was wel vreselijk voor de verleider, dat hem niet als de mens gevraagd en verantwoording gegund werd, maar aanstonds zijn vonnis hoorde. Waarlijk, dat kon hem geen goed voorspellen. Echter was hier geen troost in voor de mensen, maar nu in het 15 vers gaat de Heere de straf des verleiders verzwaren tot troost en blijdschap der mensen, als hij vooreerst zegt: „Ik zal vijandschap stellen of doen stellen (want het grondwoord " ? ? Aschieth behoort tot de conjugatie van Hiphil en is uit de tafel van Koem), tussen u en tussen deze vrouw.” Dit veronderstelt, dat daar een vriendschap tussen haar beiden was, want waar geen vriendschap is, kan geen vijandschap gesteld worden. Maar het is te verwonderen, hoe de mens zo verbijsterd is, dat hij met de slang of satan die hem overwon, wiens slaaf en gevangene hij geworden was, zo een vrijwillige vriendschap ingaat. Maar deze verwondering zal enigmate verdwijnen in het beschouw daarvan in de eerste mens, als men ziet, dat al hun nakomelingen ook zo doen. Leert de oudervinding niet, dat de mens van natuur vrijwillig de zonde doet? En zo de duivel dient, beminnende zelfs de banden waarmede hij gebonden is, begeert in waarheid zelfs daarvan niet ontbonden te zijn, maar hij kan als het ware buiten dezelve niet leven, omdat de zonde met zijn verdorven natuur overeenkomende, hij in de zonde leeft gelijk een vis in het water. Nu vertoonde zich in de eerste gevallen mens aanstonds die oorspronkelijke

verdorvenheid, scheidde hij zich niet van God, zodra hij Hem hoorde door zich te verbergen? De vrees dreef hen van en niet de liefde naar God, welke vrees niet eens kinderlijke, maar een slaafse of op zijn best een rechterlijke vreze was. En dat geen liefde hen uitdreef naar God, blijkt, omdat ze door de zonde de band van vriendschap hadden verbroken. En dat niet alleen, maar daarbij zo waren ze *ongelijkvormig* aan God en *gelijkvormig* aan de satan geworden. Nu zegt men: *gelijk zoekt gelijk en bemint gelijk*. En de vriendschap van de slang met de mens verdient geen verwondering, want hij hem verleid, bedrogen en overwonnen hebbende, was de mens hem dienstbaar geworden, wat wonder, dat hij hem aanstonds zijn vriendschap heeft aangeboden, om hem in het recht zijner heerschappij te versterken. En de mens ziende, dat hij de banden van vriendschap met zijn wettige Heere had verbroken, wat wonder, dat hij de aangeboden vriendschap van zijn overwinnaar aannam? Nu het staat dan vast, daar is eens vriendschap tussen de overwinnaar en tussen de mens, deze band van vriendschap zegt God, die zal Hij breken, als hij zegt: „Ik zal vijandschap stellen tussen u en tussen deze vrouw”.

RABBI.

Waarin zou nu deze vijandschap bestaan?

KOOPMAN.

Die zonde zeer verschillend wezen, in de vrouw en in de Slang. De vijandschap van de vrouw tegen de slang zou niet alleen daarin bestaan, dat de Heere de vrouw onder het oog zou doen brengen het groot geluk, daar ze uit en de rampzaligen staat, waarin ze door de verleider gebracht was, want dat alleen zou maar een afkeer in de vrouw tegen de slang verwekken. Maar deze vijandschap moest ook voortvloeien uit een herstelling der vriendschap en liefde Gods, zodat God hier te kennen geeft, dat hij de vrouw in Zijn liefde en gemeenschap wilde herstellen, uit welke herstelling zich aanstonds in de vrouw eens vijandschap tegen de slang moest opdoen. Maar in de slang had ze een geheel andere oorzaak, want de slang, ziende dat haar buit haar weder ontnomen werd, haar gevangene een vrije, haar vriend een vijand, moest als razende dol worden. En in de aller-bitterste vijandschap ontsteken tegen de vrouw. En tegen alle die haar ontroofd werden, of zouden worden. En zou zeker niet nalaten, waar hij kon of mocht, haar te bestrijden, om haar vijandschap te oefenen. Daar ziet u de verschillende oorzaak van deze vijandschap: in de vrouw was het liefde maar in de slang was het nijd. Nu spreekt God vervolgens van *een Zaad der vrouw* en van een *zaad der slang*. En die zouden ook vijandschap tegen malkander hebben.

RABBI.

Wat verstaat u door het zaad der slang? Meent u ook dat de duivelen voorttellen, ja ook de engelen wel vleselijke gemeenschap met mensen hebben. En daar duivelen uit geboren worden? Gelijk wij Joden geloven, verstaande door de zonen Gods, Gen. 6: 2, engelen.

KOOPMAN.

Dat is onze gedachte gans niet. Door het zaad der slang zou men in de eerste plaats kunnen verstaan diegenen die van zijn bende waren, die met hem hadden besloten om dit boze stuk uit te voeren; en hij hun hoofd zijnde, zo kunnen zij door een overdrachtelijke manier van spreken *zijn zaad* genoemd worden. Maar als ik de zaak wel bezie, moet men vooral letten, dat door *het zaad dat der vrouw* genoemd wordt, niet al haar nakomelingen moeten verstaan worden maar alleen diegenen die met de

vrouw uit de dood tot het leven. En in de liefde en gemeenschap Gods zouden hersteld worden; dat blijkt omdat Adam haar vers 20 noemt Eva Chavvaah ???, dat is levendige of levendigmakende, omdat zij een moeder van al het levende is. Dat kan niet zien op alle mensen, want die waren geen levende, nadat ze in de dood gestort waren, maar het is dat zaad, dat weder levendig zou gemaakt worden. Daar nu alle mensen hoofd voor hoofd zodanig niet zijn, blijkt het vanzelf, dat al diegenen, die zijn gevangenen en vrijwillige onderdanen blijven, zijn zaad kunnen genoemd worden. En zo ziet u, wie ik door het zaad der slang versta. De vijandschap tussen dat tweeërlei zaad heeft zich van het begin af al in de wereld vertoond. En duurt nog. En de Oorsprong van deze vijandschap is de liefde tot hun heer en tot zijn rijk, die het zaad der vrouw en der slang ieder afzonderlijk hebben, willende niet voor vriend kennen, dan die tot derzelve heer en rijk behoren. Hebt u mijn mening verstaan?

RABBI.

Zeer wel, gelief maar voort te gaan.

KOOPMAN.

Nu dunkt mij, dat de verleider hier tegen kon komen. En zeggen: Rechtvaardige Rechter! heeft de mens Uw wet niet geschonden? Hebt U niet op de overtreding de dood bedreigd? „Gij zijt immers geen God die liegen zal, of die iets berouw zou. Zult Gij het zeggen en niet doen, spreken en niet bestendig maken”? Zou U Uw waarheid, die de dood gedreigd hebt, verlaten, uw heiligheid en rechtvaardigheid verwerpen, om de mens, die mijn rechtvaardige gevangene is, mij te ontrukken en in uw liefde en vriendschap te herstellen? Zult u dan aan de mens uw barmhartigheid betonen, zonder Uw heiligheid en rechtvaardigheid. En aan mij Uw rechtvaardigheid zonder uw barmhartigheid? Ik beroep mij op verlies van al Uw eigenschappen en volmaakheden, zonder welke U geen God kunt zijn, dat de mens, die ik heb overwonnen, onder mijn macht en heerschappij is! En blijve tot in der eeuwigheid.

Maar hierop dunkt mij, hoor ik de Heere antwoorden: Ik zal niets doen dan, behoudens en met betoning van al Mijn eigenschappen, deugden en volmaakheden, - als Hij zegt tegen de slang: *hou jeschouphechaa roosch*, Hij zal U vermorzelen het hoofd. (de kop). Dat is, hij zal verbreken en teniet doen uw recht van heerschappij, zodat u geen hoofd zult zijn, noch recht zult hebben op de vrouw en haar zaad, dat Ik Mij zal heiligen.

RABBI.

Nu wens ik weleens nadere omschrijving te horen van de Persoon, die de slang de kop of het hoofd zou verpletteren, (gelijk het woord ook te kennen geeft) die hier genoemd werd ??? *hou*. En op welke wijze het zou geschieden.

KOOPMAN.

Dan moeten wij de rol des boeks eens doorzien. En wij zullen daar bescheid genoeg van vinden. Om dan daarmee te beginnen, Job noemt hem zijn ??? Goël hoofdstuk 19: 25. „Want ik weet, dat mijn Verlosser leeft.”

Nu moeten wij eerst zien, wat een Goël voor een is. En dan waarom hij een Goël genoemd wordt. Een Goël is een na- of wel een naastbestaande vriend. En zo een mens zijn werk was (dat hier voornamelijk te pas komt) zijn verslaafde of gevangen broeder te verlossen. Het werkwoord, daar dit naamwoord van afstamt, betekent vrijmaken. Zo leer ik van Job, dat de Verlosser onze nabestaande en zo een mens zou wezen.

Ten tweede die gevangen of in slavernij gehouden wordt, die wordt gehouden met geweld of met recht. Met geweld, dan moet de verlosser geweld gebruiken, om zijn bloedvriend te verlossen, gelijk Abraham deed, toen zijn broeders zoon Lot gevangen was Genesis 14. Maar, indien hij met recht gehouden wordt, dan moet de lossers hem vrijkopen, dat is, hij moet voldoen aan datgene waarom hij gehouden wordt. Brengen wij dit nu over tot de verlossing des mensen uit de macht des satans, dan zien wij, dat hij de mens met recht gevangen houdt, waarom hij Jes. 49 in die betrekking *een rechtvaardige* genoemd wordt. Daarom, hier moet een losprijs opgebracht worden. Trouwens hij zegt Job 33. „Ik heb de verzoening gevonden”.

RABBI.

Maar hier zou het haast schijnen, als of u van mening bent, dat de Verlosser een losprijs aan de satan, die de mens met recht gevangen hield, moest opbrengen.

KOOPMAN.

Wel gans niet, hoe begrijpt u dat zo? U moet wel letten dat de slavernij des mensen aan de satan tot zijn grond heeft, dat hij aan de eis van Gods wet niet voldaan heeft. Want in het schuldplechtig gehoorzamen was het leven en de vrijheid, maar in het overtreden was dood en slavernij. Nu blijkt, dat de voorwaarde van het leven en vrijheid was het gehoorzamen van de Goddelijke wet. En de voorwaarde van dood en slavernij, was het overtreden van dezelve. Nu vloede het recht van heerschappij des duivels op de mens uit het niet voldoen aan de eerstgenoemde voorwaarde. Zal nu de Goël de mens verlossen, dan moet hij aan die voorwaarde voldoen, niet aan de Satan, maar in tegendeel aan Hem, aan Wie de voldoening der voorwaarden geweigerd was. Nu volgt vanzelf, dat de Losser twee dingen doen moet.

Vooreerst moet hij voldoen aan het recht Gods voor de schending van de voorwaarde, door het dragen van de straf, die op het schenden derzelve bedreigd was, namelijk de dood, in die delen en maten, gelijk ze aan Adam bedreigd was. Maar zal de Losser niet alleen degenen die hij zal verlossen, redden uit de macht des satans, maar dezelve Stellen in een vriendschap met God, dan moet Hij dadelijk aan die voorwaarden, op welke de vriendschap tussen God en de mens gegrond is, voldoen. Nu denk ik, ziet u, dat de Losser de losprijs moet opbrengen, niet anders dan aan God Zelf.

Ten tweede, dat de Losser door het dragen van de bedreigde straf. En in het dadelijk houden van de voorwaarden, de satan zijn recht op de verlost verloren heeft. En zo is zijn heerschappij vernietigd op de zelve. En dat wil de Heere te verstaan geven, als hij zegt, „en hij zal u de kop vermorzelen”. En zo moest de satan de mond gestopt zijn, als zo aan het recht Gods voldaan werd.

RABBI.

Is daar nu aanstonds ná de val, of na dit gezegde van God, aan het recht Gods voldaan?

KOOPMAN.

Nee.

49

RABBI.

Wel, dan moest de mens zolang onder de macht des satans blijven, tot dat de Losser de losprijs opbracht.

KOOPMAN.

Dat gaat niet door, want zo een, om schuld, gevangene een borg kan krijgen, die in staat is om zijn schuld te betalen. En de schuldheer dezelve als borg heeft aangenomen, zo heeft hij geen recht meer, om dezelve schuldenaar, als zijn slaaf of gevangene te houden, hoewel aan de schuldheer nog dadelijk niet betaald is. Nu leert de Heilige Schrift ons, dat die Goël ook onze borg is, gelijk de koning Hizkia Hem als zo een kende, als hij Hem op zijn (zo hij meende) sterfbed klaagde Jes. 38: 14. „O Heere, ik word onderdrukt. En Hem verzoekt, wees u mijn borg !” Wie onderdrukte hem? Niet die Belials raadsman, Rabsaké de krijgsoverste van de koning van Assyrië met zijn machtig heir, want die was al gevloten. Maar zijn schulden, die hem hier voor het oog kwamen, die benauwden, die onderdrukten hem, dat deed hem klagen, dat deed hem smeken: „O Heere, wees Gij mijn borg !” En zo had David Hem ook gekend en aangelopen, als hij zegt Psalm 119: 122. „Wees borg voor uw knecht ten goede; laat de hovaardigen mij niet onderdrukken.” Want daardoor. En anders nergens, verloor de verdrukker zijn recht, om te verdrukken. Derhalve geen wonder, dat David en Hizkia geen anderen raad noch middel wetende, om van deze verdrukking en verdrukker bevrijd te worden, als dat Hij borg, hun borg was, Hem daarom baden en verzochten. En zo ziet gij, dat uw gemelde zwaarigheid verval.

RABBI.

In zaken van borgtocht, moet men aanmerken, dat er vereist wordt een schuld, een schuldenaar. En een schuldheer. En dan een die de schuld (door en om het onvermogen van de schuldenaar), aan de schuldheer voldoet, of op zich neemt om te voldoen. Nu is hier de schuldheer God, de schuldenaar de mens. En de schuld de dood. En door een dadelijke gehoorzaamheid te voldoen aan de voorwaarden, op welke de vriendschap tussen God en de mens gegrond was, volgens uw geredeneerde. Maar hier tegen moet ik aanmerken, dat het in geen rechtbank plaats heeft, dat iemand voor een doodschuldige borg wordt, om voor hem te sterven. En ten tweede, dat ieder mens. En zo ook de borg daar u van spreekt, voor zichzelf schuldig is, aan die voorwaarden te voldoen. Nu, al wat iemand voor zich zelf schuldig is, kan hij voor een ander niet doen.

KOOPMAN.

Uw aanmerkingen zijn recht, maar geef op het volgende eens acht! Een borg, zal de borgtocht wettig zijn, moet heer wezen van datgene, wat hij als borg verpand. Nu is geen bloot mens heer van zijn leven, maar God, die een Heer is van leven en van dood. Derhalve kan het in geen rechten bestaan, dat iemand zijn leven als borg verpand voor een andere; maar al wat iemand in wettig eigendom bezit, kan hij als borg verpanden, zal nu deze borg zijn leven verpanden, zo moet volgen, dat hij een vrijheer van zijn leven was; nu kan hij geen heer van zijn leven zijn, zo hij zijn oorsprong aan een andere verschuldigd is; maar hij moet zijn oorsprong van zichzelf hebben, zal hij daar een wettig heer van zijn. Zal hij nu zijn oorsprong van zichzelf hebben, dan moet Hij noodzakelijk God zijn, want er geen andere oorzaak als God is. Daarom lees ik Zacharia 6: 12. volgens de vertaling van Aben Ezra, “dat die man, wiens naam is *Spruit*, uit zichzelf zal spruiten,” dat is, door zijn eigen kracht. En zo leer ik, dat de Borg en Verlosser, zowel God als mens moet zijn. En dan verdwijnt ook uw tweede aanmerking, namelijk, dat Hij als mens verschuldigd zou wezen, voor Zichzelf aan de gemelde voorwaarden te voldoen, omdat Hij, Zichzelf oorzaak zijnde, onder geen verplichting lag tenzij Hij die vrijwillig als Losser of Borg op Zich nam.

RABBI.

Ik heb met verwondering uit uw rede de mening der Christenen gehoord, doch ik kan niet begrijpen, dat het Gode betamelijk zou zijn, de een voor de ander te laten sterven.

KOOPMAN.

Wel hoe is dat mogelijk, dat zulks u vreemd is, nademaal dat het een bekende zaak is, hoe volgens het bevel Gods, het beest dat tot een zoenoffer was, kwam in de plaats desgenen wiens zoenoffer het was, of van het gehele volk; gelijk men zien kan van het een en van het andere Leviticus 4. en dat niet alleen, maar nog alle jaren, als gijlieden het hanenoffer (a) doet. Dan zegt gijlieden: *Gibber heeft gezondigd, Gibber zal de dood sterven*. Daar stelt gij Gibber, in de plaats van Gibber. En doet Gibber sterven voor Gibber.

(a Het hanenoffer geschiedt alle jaren op de 9de van Tisri, zijnde daags voor de grote verzoendag. Dan neemt des morgens, nadat zij uit de synagoge te huis gekomen zijn, ieder man een haan - de vrouw een hen, en een zwangere vrouw een haan en een hen, omdat zij niet weet of het een zoon of dochter zijn zal, - doch het moet geen rode zijn, omdat onze zonden rood genoemd worden bij Jes. 1: 18. Deze haan slaat hij om de kop, zeggende daarbij, deze zal een losgeld voor mij zijn, deze komt in mijn plaats, deze zij mijn *verzoening*; eindelijk *Gibber heeft gezondigd, Gibber zal de dood sterven*. Nu is Gibber, in 't Hebreeuws te zeggen *een man*. En in 't Chaldeeus *een haan*. Moet men niet zeggen, dat de Joden uit de gelijkheid van de klank, van haan en man, in deze twee talen, wonderlijk hun verzoening gevonden hebben?)

RABBI.

Ik, noch iemand van mijn familie hebben het hanenoffer ooit gedaan; zodat wij ons met die beuzelarij niet ophouden.

KOOPMAN.

Hoewel u en uw vrienden zulks niet doen, nochtans is het een algemeen gebruik onder de Joden. En het was te wenschen, dat ze alle van zulke nietige dingen afzagen, om daar hun verzoening in te zoeken.

RABBI.

Dat wil ik wel gaarne met u toestaan. Doch om hier van af te scheiden, wilde ik u nog wel eens vragen, hoe u die woorden verstaat, die in het slot van het 15^e vers van Genesis 3 staan *veattah teschouphenou gnakeb*; „En gij zult het de hiel (of de verzenen) vermorzelen.” (9) Ik kan niet begrijpen, welke verklaring u over die woorden geven zult, die enige zin zullen uitleveren, althans niet overeenkomende met hetgeen UE. over het vorige van dit vers gezegd hebt.

KOOPMAN.

Ik wil bekennen, dat het in de eerste opslag al wat duister voorkomt, maar deze duisterheid zal wel opklaren, als men maar een behoorlijken uitlegregel volgen wil, want het is onmogelijk, dat als men overal bepaaldelijk een letterlijke verklaring aan de woorden wil geven, dat men dan behoorlijk en Gode betamelijk de Heilige Schrift kan verklaren. Zo zeg ik dan, dat de hiel het laagste en achterste gedeelte van de mens is. Ten tweede een steek of wonde toegebracht aan dezelve, wel smartelijk doch echter geneeslijk is.

(b) *Teschouphenou* het aanhangsel ?? *nou* betekent zowel achter een naam, als achter een werkwoord, de eerste persoon in het meervoud. En zegt wij of *ons*.

En hier betekent het de derde persoon, mannelijk geslacht, enkel getal, *hem*. Die persoon wordt doorgaans gekend door het aanhangsel van ?? *hou* of *oo*: maar in de onbepaalde gebiedende en toekomende tijd, betekent ook het aanhangsel ?? *nou* zowel de derde persoon mannelijk geslacht, als ?? *hou* en ? *oo*, als bij voorbeeld. *Hij zal hem bezoeken*

Hij zal ons bezoeken. Om dit nu te onderscheiden, moet men letten, dat als de eerste persoon meerder getal te kennen geeft, dat dan onder de laatste grondletter een Tseri staat. En als het de derde persoon mannelijk geslacht aanwijst, dat dan onder de laatste grondletter een Segol gevonden wordt.

Nu kan men ras zien, dat de verzenen van hem, die de slang de kop zou vermorzelen, is het laagste en het nederigste gedeelte. En zo die natuur, in welke hij de straf die op de bondsbreuk gedreigd was, zou dragen; en dat zo een wonde wel smartelijk doch echter geneeslijk was, leert ons, dat de slang hem wel een smartelijke, doch des niet tegenstaande, een herstelbare wonde zonde toebrengen. Daar integendeel, de vermorzeling van de kop van de slang uit haar eigen aard, ongeneeslijk en gans dodelijk was. Ten laatste zie ik uit de dodelijke wonde, die de slang ontvangen zou, dat het niet te twijfelen is, of de slang zou hem eer de verzenen, dan hij de slang de kop vermorzelen. En zo denk ik, dat ik kort enig licht aan deze woorden heb gegeven.

RABBI.

Ik heb uw mening verstaan. En deze verhandeling verschaft mij gelegenheid, om al vrij wat na te denken. En hoop u bij de eerste gelegenheid weer te spreken.

ZEVENDE SAMENSPRAAK.

Handelende over de Heilige Drieëenheid.

Deze samenspraak is geschied in tegenwoordigheid van verscheiden Joden.

RABBI.

In onze vorige samenspraak is het mij, dat ik niet ontveinzen wil, aanstotelijk voorgekomen (hoewel het anders wel genoeg zou geven) dat ik gehoord heb uit uw redenen, dat u mede een meerderheid in het Goddelijke Wezen drijft, want ons wordt van der jeugd af aan, in het 2de artikel van onze 13 Geloofsartikels geleerd: „Hij is EEN en daar is geen eenheid, gelijk Zijn eenheid is; Zijn eenheid is verborgen en heeft geen einde”. En dat maakt ons zeer afkering van u dat wij horen, dat u in drie Goden gelooft.

KOOPMAN.

Dat houden wij voor een goddeloze laster der Joden, voortkomende uit een overgeven boosheid, of uit een onverschoonlijke onkunde, daar er zulks nooit op enige tijd van ons geleerd is maar in tegendeel, leren wij niet alleenlijk de éénheid van het Goddelijk Wezen, maar wij bewijzen zulks, uit de gezonde rede en uit de Schrift. En tonen dat er niet meer dan een God zijn kan. Neemt eens het denkbeeld dat wij van God hebben, dat leert ons, dat Hij oneindig is. En derhalve dat Hij een oneindig verstand en een oneindige wil bezit. Als iemand wilde stellen, dat daar meer dan een God was, dan zou de Een Zijn besluit voor de Ander kunnen verbergen of niet. Als hij ze voor de Ander kon verbergen, dan was de Andere niet alwetend. En als Hij ze niet kon verbergen, dan was Hij niet almachtig, omdat hij het voor de Ander niet kon verbergen. Bijgevolg ziet u dat wij volstrekt leren dat daar niet meer dan EEN Goddelijk Wezen is.

RABBI.

Wel, wat is het dan, dat u hierover leert?

KOOPMAN.

Dat God is EEN en drie, drie en EEN.

RABBI.

Hoe versta ik dat?

KOOPMAN.

Wel, als u op de uiterlijke klank der woorden niet wilt oordelen, maar op de zaak zelf zien, dan betekent het, dat God is één Wezen. En drie in Personen; zodat wij daarom gewoon zijn God noemen: Drieëenig.

RABBI.

Wel, dat kan ik niet verstaan noch begrijpen, dat één drie, en drie één is.

KOOPMAN.

Ik ook niet, maar wij houden het niet voor een stuk des verstands, maar des geloofs.

RABBI.

Wat onderscheid maakt u tussen een stuk des geloofs en des verstands?

KOOPMAN.

Door een stuk des verstands, versta ik zulk een leerstuk, uit de Schrift of uit de rede betoogd zijnde, door het verstand kan bevat worden; maar door een stuk des geloofs (zoals ik het in dit opzicht onderscheid) versta ik zulke leerstukken, die men de getuigenis Gods, in Zijn woord gelooft. Hoewel het anders voor het verstand niet bevattelijk is, gelijk dit leerstuk van de Drie-eenheid is.

RABBI.

Meent u dan dit als zodanig te kunnen betogen?

KOOPMAN.

Gewis ja. En let maar op de volgende zaken:

Vooreerst de namen Gods, die een meervoud te kennen geven.

Ten tweede daar God van Zichzelf spreekt in het meertal, als ons en wij.

Ten derde, daar de ene Persoon bij de anderen gevoegd worden en sprekende de Een tegen of van de Ander.

Ten vierde, daar uitdrukkelijk van drie, gemeld wordt.

Wat nu het eerste betreft wij vinden Mal. 1: 6 *Adonim* Heeren. En ontelbaar het woord *Elohim*, welke woorden beide in het meervoud ?? *im* staan, gelijk UE. zeker weet.

RABBI

Dat zij een uitgang hebben, als het meervoud dat is waar, maar daarom betekent het juist geen meervoud, want dat is eigen aan eigennamen, als *Efraim* en *Beheemoot* Job 40: 15. welk laatste een uitgang heeft van het meervoud in het vrouwelijk geslacht. En dergelijke voorbeelden zijn er meer. En zo ziet u dat uw bijgebrachte Namen van God zulks niet bewijzen.

KOOPMAN.

Hiertegen merk ik aan,

vooreerst dat mijn bijgebrachte namen bij de Hebreeën ook in het enkeltal voorkomen, als ????? *Adonai*, en ??? *Eloah*, zodat ze uit een eigen aard geen uitgang hebben van het meervoud.

Ten tweede, altijd als een woord uitgaat in ?? *im* en hetzelfde het meervoud aantoon van dat woord, dan vindt men het zo ?? *im*, als hetzelfde op zichzelf voorkomt, zonder dat het in verbinding met een aanhangsel, of ander woord is samengesteld. Maar als het in verbinding voorkomt, dan gaat het niet uit in ?? *im*, maar in ? ee, gelijk dat een stokregel is. En het is een bekende zaak, dat als het woord *Elohim* in verbinding voorkomt, dat het dan is *Elohee*, gelijk hij voorbeeld *Eloheenon*, onze God.

Ten derde, als *Elohim* geen meervoud vertoont, dan zijn de twee laatste letters grondletters, daar het nu zeker is, dat het dienstbare letters zijn. En zo meen ik bewezen te hebben, dat deze Namen Gods, met derzelver uitgangen van het meervoud, ook behoren tot het meervoud zelf.

RABBI.

Maar u hebt mogelijk niet aangemerkt, dat het woord *Elohim* meest voorkomt, met een woord van het enkeltal daarbij, gelijk Jeremia 10: 10. „Hij is de levende God en

een eeuwig Koning”; daar staat Koning in het enkel getal. En dat bij het woord Elohim, waaruit genoegzaam blijkt, dat het woord Elohim, als het van God zelf gebruikt wordt, in het enkel. En niet in het meervoud moet begrepen worden, want anders moest daar een woord van het meervoud bijkomen. En zo is UE. in dezen nog niet gevorderd.

KOOPMAN.

Zo menigmaal als het woord Elohim in het meervoud, met een ander woord in het enkeltal samen voorkomen, met betrekking tot God, leert dat de EENheid van het wezen Gods maar tevens leert het woord dat in het meervoud staat, de meerderheid der Personen. Doch UE. moet ook weten, dat het woord Elohim ook wel voorkomt, samengesteld met een woord, dat in het meervoud staat, gelijk Abraham tegen de Koning Abimelech zei Genesis 20: 13. „Als mij Elohim *deden* dwalen. En niet *deed*.” En dat leert duidelijk de meerderheid der Personen. En zo is daar niets in ten voordeel van uw mening, om die staande te houden.

En zo zal het tijd zijn, van met mijn voorgestelde bewijzen voort te gaan. Wij ontmoeten dan God verscheiden malen in het meervoud, als Prediker 12: 1. *Gedenk aan Boreichaa, uw Scheppers*. Job 35: 10. *Waar is God, mijn Maker*, in de grondtaal Makers. En Jesaja 45: 5. *Makers en Mannen* beide in het meervoud. En zo meen ik aan het eerste lid voldaan te hebben, om te betogen, dat God met zulke Namen voorkomt, die een meervoud te kennen geven.

Ten tweede moest ik nu tonen, dat God van Zichzelf spreekt in het meervoud. Dus lees ik, zodra ik maar de Bijbel opsla in Genesis 1: 26. „Laat ons mensen maken, naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis,” daar komt God voor, rondom sprekende in het meervoud, „als Ons, Ons beeld, Onze gelijkenis.

RABBI.

Zoet wat! Dat zei God tegen de Engelen, want die waren toen al geschapen.

KOOPMAN.

Geloof u dan, dat de Engelen scheppers zijn van de mens?

En ten tweede, dat de mens geschapen is, naar of met het beeld der Engelen en naar hun gelijkenissen?

RABBI.

Welnee, wij kennen niet anders dan God, die de enige Oorzaak is van ons wezen en aanwezig. En het beeld dat de mens ontvangen heeft, is het beeld Gods. En niet der Engelen. Want daar volgt op uw bijgebrachte tekst. „En God schiep de mens naar Zijn beeld, naar het beeld Gods schiep hij hem, vers 27.

KOOPMAN.

Bijgevolg, heeft de Heere hier niet tegen de Engelen gesproken, want anders moest datgene, dat u niet gelooft volstrekt waar zijn. Zo ziet u, dat zulks te stellen, dat God tegen de Engelen sprak, een grote ongerijmdheid na zich sleept. Daarom zeg ik liever, dat de ene Persoon tegen de Ander sprekende voorkomt: gelijk ook in de volgende plaatsen Genesis 3: 22. „Ziet de mens is geworden” Ceahad mimmenou, “gelijk een van Ons.” En hoofdstuk 11: 7: „Laat Ons nedervaren. En laat ons hun spraak aldaar verwarren, opdat een iegelijk de spraak zijns naasten niet hore.” En Jesaja 6: 8, „wien zal Ik zenden?” Dat geeft te kennen de enigheid der natuur; „en wie zal Ons henen gaan”, hetwelk leert en aanwijst de meerderheid der Personen. Daarom was ook drie

maal geroepen, van de een tegen de andere engel, vers 3. „Heilig, Heilig, Heilig is de Heere der Heirscharen.”

En gelijk UE nu gehoord hebt, dat God voorkomt sprekende Ons, zo zal ik nu tonen, dat hij ook zegt Wij. Zie Jesaja 16: 6. „Wij hebben gehoord de hovaardij van Moab.” Zie ook Ezechiël 21: 10. „Wij zullen vrolijk zijn.” En zo meen ik aan mijn tweede bewijs voldaan te hebben.

Gaande dan over tot het derde, daar de ene Persoon als gevoegd wordt bij de Ander, sprekende de een tegen, of van de Ander. Zo hoor ik de Zoon verhalen, wat Zijn Vader in het eeuwig raadsbesluit tegen Hem gezegd heeft, Psalm 2: 7, 8 9. „Ik zal van het besluit verhalen: De Heere heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn zoon, heden heb Ik u gegeneerd. Eis van mij, en ik zal de Heidenen geven tot Uw erfdeel en de eindender aarde tot Uw bezitting. Gij zult hen verpletteren met een ijzeren scepter, Gij zult hen in stukken slaan als een pottenbakkersvat.” En de Vader komt voor, sprekende van de andere Personen: hoofdstuk 42: 14. „Ziet Mijn Knecht, Dien Ik ondersteun; Mijn uitverkorene in Dewelke Mijn ziel een welbehagen heeft! Ik heb Mijn Geest op Hem gegeven, Hij zal het recht de Heidenen voortbrengen. Hij zal niet schreeuwen, noch Zijn stem verheffen; noch Zijn stem op de straat horen laten. Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken. En de rokende vlaswiek, zal Hij niet uitblussen; met waarheid zal Hij het recht voortbrengen. Hij zal niet verdonkerd worden en Hij zal niet verbroken worden, totdat Hij het recht op aarde zal hebben besteld; en de eilanden zullen naar Zijn leer wachten.” En Genesis 6: 3. „Toen zeide de Heere: Mijn Geest zal niet in eeuwigheid twisten met de mens, dewijl hij ook vlees is; doch zijn dagen zullen zijn honderd en twintig jaren.” En Hoséa 1: 7, belooft de Heere, dat Hij „Juda zal verlossen door de Heere hun God.” Maar zou ik nu alle plaatsen bijbrengen, tot dit einde dienende, waar zou ik eindigen. Ik zal nog maar een plaats tonen, daar de ene Persoon met de Ander te samen voorkomt, Genesis 19: 24. „Toen deed de Heere zwavel en vuur over Sodom en over Gomorra regenen, van den Heere, uit de Hemel.” En zo oordeel ik aan mijn derde bewijs ook voldaan te hebben.

Gaande derhalve over tot het vierde bewijs, om te tonen, dat uitdrukkelijk van drie in de Schrift gesproken wordt.

RABBI.

Dat zal niet minder nodig zijn dan uw vorige bewijzen, zult u uw stuk goedmaken.

KOOPMAN.

Dat meen ik ook. En zo zijn wij daar in eens. Om dan tot de zaak te komen; van de Patriarch Jakob, als hij de zonen Jozefs zou zegenen, leest men Genesis 48: 15, 16. „En hij zegende Jozef. En zeide: de God voor Wiens aangezicht mijn vaders Abraham en Izak gewandeld hebben, Die God, Die mij gevoed heeft, van dat ik was, tot op dezen dag; die Engel, Die mij verlost [of gelost] heeft van alle kwaad, zegene deze jongeren.” Hier bidt hij de zegen af van drie bijzondere Personen, over Efraïm en Manasse.

Zo moest ook de Priester als hij de zegen over het volk zou uitspreken, driemaal de naam Jehovah noemen. En telkens van de genoemde, hun een zegenwens toespreken, zeggende: Numeri 6: 24-26. „De Heere zegene u en behoede u! De Heere doe Zijn aangezicht over u lichten. En zij u genadig. De Heere verheffe Zijn aangezicht over u en geve u vrede.” En de spreker in de 33^e Psalm vers 6, zegt: „Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt. En door de Geest Zijns monds al hun heir.” Daar komt voor het Woord, en de Geest. En de Heere, Wiens Woord en Geest het was.

RABBI.

Ik zou hier door het Woord geen Persoon verstaan, maar het woord van Gods bevel, waardoor God Hemel en aarde gemaakt heeft; gelijk wij Joden zeggen, dat God door tien woorden alles geschapen heeft, omdat wij in Genesis 1 tienmaal lezen: *En God zeide*, als bij voorbeeld, *God zeide daar zij licht, enz.*” Zo zou ik door het woord hier ook verstaan het woord van Gods bevel.

KOOPMAN.

Dat kan hier niet zijn, want in het 9de vers wordt daarvan gesproken, als hij zegt: „want Hij spreekt en het is er; Hij gebiedt en het staat er.” Terwijl nu hier onderscheidenlijk van het woord van Gods bevel gesproken wordt, zo zien wij aanstonds dat in het 6de vers van een ander woord gesproken was.

Ten tweede, als wij eens vergelijken 2 Sam. 7: 21, met 1 Kron. 17: 19, in de eerste plaats staat, dat David in zijn gebed gezegd heeft, „Heere, om Uws woords wil”. En in de tweede plaats staat: „Heere, om Uws knechts wil.” Daar ziet u dat Woord persoonlijk voorkomt. En dat woord en knecht, zonder onderscheid van de schrijvers der Heilige Schrift gebruikt wordt, zodat daaruit blijkt, dat woord en knecht een en dezelfde Persoon te kennen geeft. Een dergelijke plaats, daar des Heeren Woord en Geest onderscheiden bij elkander voorkomen, vindt men Haggai 2: 5, 6, „Doch nu, wees sterk, Zerubbabel. En gij Jozua zone Jozadaks, want Ik ben met u spreekt de Heere der Heirscharen, met het Woord, in hetwelk ik met u [een verbond] gemaakt heb, als gij uit Egypte uittrokt; en Mijn Geest, staande in het midden van u; vreest niet!” En gelijk in de gemelde plaatsen, de drie Personen voorkomen, Een onder de benaming van het Woord, en Een welke genoemd wordt Geest. Zo vindt men ze ook bij elkander; daar het Woord genoemd wordt Knecht, zie Jes. 42: 1. „Ziet Mijn Knecht, Die Ik ondersteun, Mijn Uitverkorene in Dewelke Mijn ziel een welbehagen heeft! Ik heb Mijn Geest op Hem gegeven, hij zal het recht de Heidenen voortbrengen.” En wilt u deze knecht zelf horen spreken. En wat hij zegt tot ontdekking van dit leerstuk, zo hoort hem eens, Jesaja 48: 16. „Nadert gijlieden tot Mij, hoort dit: Ik heb van het begin niet in het verborgene gesproken, maar van die tijd af, dat het geschied is, ben ik daar; en nu, de Heere Heere en Zijn Geest heeft mij gezonden.” De Hebreeuwse woorden Adanaai Jekovih Schelachani verouchoo, zou ik liever vertalen „de Heere heeft mij gezonden, en Zijn Geest.” Zodat hij eigenlijk zegt, dat de Geest en Hij, beide van de Heere gezonden waren. Een duidelijk bewijs van de drie Personen: Een zendt en Twee worden gezonden. En hoe aardig spreekt David met zijn stervende mond van drie Personen of Zelfstandigheden, in zijn zwanenzang, 2 Samuel 23: 2, 3. „De Geest des Heeren heeft door mij gesproken. En Zijn rede is op mijn tong geweest. De God Israëls heeft gezegd, de Rotssteen Israëls heeft tot mij gesproken: Er zal zijn een Heerser over de mensen, een Rechtvaardige, een Heerser in de vreze Gods.” Daar spreekt hij eerst van de Geest des Heeren, dan van de God Israëls. En dan nog van de rotssteen Israëls. Zo kan men lichtelijk zien, als men beide zijn ogen niet gelijk toe wildoen, dat wij dit leerstuk niet anders leren, dan, omdat wij het van God uit Zijn woord geleerd hebben. En daarom ons verplichten, hetzelfde te geloven.

RABBI.

Maar ik zal u uit de Heilige Schrift tonen, dat dit uw leerstuk daarmede strijdt. En dewijl de Schrift tegen de Schrift niet kan strijden, zo moet uw leerstuk vervallen, want ik lees Deuter. 6: 4. „Hoor Israël ! de Heere, onze God is een enig Heere.” Is Hij een Enig, dan is hij niet Drieëenig, gelijk gijlieden zegt.

KOOPMAN.

Ik kan niet ontkennen dat de gemene vertalingen iets tot uw voordeel schijnen te zeggen, maar laat ons de grondtekst eens inzien. Daar staat: Schemang Israël Jehovah eloheenou Jehovah echad. Als men nu deze woorden zoals zij hier staan, zal vertalen, dan is het: „Hoor Israël, de Heere, onze God, de Heere [is] een.” Want het woord *echad* zegt: een. En niet een enig; en zo is dan de plaats voor mij. En niet voor u; want Mozes leert hier Israël, dat de Drie genoemden Een is. En dat hebt u gehoord, dat wij ook *ken*; en zo strijdt dit leerstuk met de Schrift niet, maar het is de leer van de Heilige Schrift zelf. En het kan ook niet anders zijn, want was het de leer van de Schrift niet, dan was het noodzakelijk een uitvinding van mensen. En dat kan niet zijn, omdat geen mens kan uitvinden dat zijn verstand te boven gaat. Nu gaat dit leerstuk boven alle mensen verstand en begrip; derhalve besluit ik dat het van God is geopenbaard. En niet van mensen kan uitgevonden zijn. En als men boven het gezegde nog eens let, dat God dan eens genoemd wordt Vader, dan Zoon, dan Geest en wel Heilige Geest, dan wordt mijn gezegde nog klaarder. Nu wordt Hij Vader genoemd, Deuter. 32: 6. „Zult gij dit den Heere vergelden, gij dwaas en onwijs volk? Is Hij niet uw Vader, die u verkregen, die u gemaakt. En u bevestigd heeft?” En in Jesaja 63: 16. „Gij zijt toch onze Vader, want Abraham weet van ons niet. En Israël kent ons niet: Gij, o Heere, zijt onze Vader, onze verlosser vanouds af is Uw naam.” En aan God als Vader wordt een Zoon toegeschreven, Spreuken 30: 4. Want als Agur gevraagd had, „wie is ten hemel opgeklommen En nedergedaald? Wie heeft de wind in zijn vuisten verzameld? Wie heeft de wateren in een kleed gebonden? Wie heeft al de einden der aarde gesteld? Dan vraagt hij verder maschemoo ouma-schem-benoo; “hoe is Zijn Naam. En hoe is de naam Zijns Zoons?” En zie Psalm 2, behalve vers 7, dat wij al bij deze samenspraak ontmoet hebben. Ook vers 12: „Kust de Zoon, opdat Hij niet toorne. En gij op de weg vergaat, wanneer zijn toorn maar een weinig zonde ontbranden. Welgelukzalig zijn allen, die op Hem vertrouwen, of tot hem hun toevlucht nemen. En dat was verboden te doen, tot, of op enig mens, onder bedreiging van vervloekt te zijn, Jerem. 17 :5. „Zo zegt de Heere: vervloekt is de man, die op een mens vertrouwt. En vlees tot zijn arm stelt, en wiens hart van de Heere afwijkt.

RABBI.

Op Psalm 2: 12 moet ik u zeggen, dat gijlieden die plaats niet wel vertaalt, want daar staat niet, gelijk in vers 7, *beni*, mijn Zoon, (want *ben* is zoon) maar hier staat *bar*, dat komt van *baarak* zuiveren. En zo betekent dit woord *bar* zuiver. En dan moet men lezen: kust zuiver.

KOOPMAN.

Hoewel het woord *bar*, de betekenis van zuiver heeft, zo neemt dat niet weg dat het woord *bar* zoals het in deze plaats voorkomt, *een zoon* betekent, hetzij dan, dat het een Hebreeuws of Chaldeeus woord is. En dat het woord *bar* een zoon zegt, kan niemand in twijfel trekken, als hij ziet dat de moeder van Lemuël haar zoon driemaal in een vers met dit zelfde woord noemt, als zij zegt Spreuk. 31: 2. „Wat, o mijn zoon? En wat, o zoon mijns buiks? Ja wat, o zoon mijner geloften?” En dat de oude Joden het ook in de betekenis van zoon verstaan hebben, blijkt uit het zeggen van Rabbi Simeon in de Sohar,² als hij zegt:

² De Sohar is geschreven door Rabbi Simeon ben Jochai in het jaar 3890 na de schepping der wereld, volgens de jaartelling der Joden. En zo dit jaar 1746 is het jaar 5506 naar hun tellen, zo is dat boek nu 1616 jaar oud.

„Gij Zoon zijt de getrouwe Herder.” Van U is gezegd Psalm 2: 12. „Kust den Zoon, gij zijt de meester Israëel, de meester hier beneden, meester der dienstbare engelen, bovenste Zoon, Zoon des heiligen [en] gezegenden Gods.”

Ziedaar mijn vriend, oordeel nu zelfs, als wij dit woord bar zoon te dezer plaats vertalen, of wij het dan zo vertalen buiten het gebruik van die betekenis in de schrift. En ten tweede, dat wij het ook niet anders vertalen, dan het in de Sohar al voor meer dan 1600 jaar vertaald is.

RABBI.

Ik kan niet ontkennen dat het van onze meesters ook *zoon* vertaald wordt, ik heb zelfs gevonden, dat sommige Rabbijnen Naschkou bar vertalen: *wapent u zuiver*; maar vermaardere rabbijnen hebben zich daartegen gesteld. En getoond, dat het met de natuur der taal niet overeen kwam. En vertaalden het: *kust de Zoon*, gelijk Rabbi Simeon in de Sohar ook doet.

KOOPMAN.

Om niet meer af te weiden, laat ons nu tot onze stof wederkeren. Wij hebben gezien, dat God dan Vader en dan Zoon genoemd wordt, nu hebben wij ook al verscheiden plaatsen aangetroffen, daar ons de Geest ook in voorkwam; nu zal ik maar alleen nog tonen, dat de Geest ook *Heilige Geest* genoemd wordt. Zo noemt Hem David in de 51^e Psalm, vs. 13, als hij zegt: „Verwerp mij niet van Uw aangezicht en neem Uw Heiligen Geest niet van mij.” Gelijk Hij ook zo genoemd wordt bij Jes. 63: 10, 11. „Maar zij zijn wederspanning, geworden. En zij hebben Zijn Heiligen Geest smarten aangedaan, daarom is Hij hun in een vijand verkeerd, Hijzelf heeft tegen hen gestreden. Nochtans dacht Hij aan de dagen vanouds, aan Mozes en zijn volk, maar nu waar is Hij, die ze uit de zee opgebracht heeft, met de herders Zijner kudde? Waar is Hij, die Zijn Heiligen Geest in het midden van hen stelde?” Ziedaar heb ik u uit de Heilige Schrift getoond, hoe dit leerstuk van de Heilige Drieëenheid, is een stuk des geloofs. En dat wij het op de getuigenis van Gods woord hebben aangenomen. En zouden wij niet? Want wie zou durven denken, die voor God vreest, dat God, indien er geen meer Personen in het Goddelijk wezen waren, zo zou spreken, gelijk wij zien dat Gods woord spreekt. Daar wij dan door God Zelf in gevaar gesteld worden van te dwalen, of men moest stellen, dat daar meer Goden waren. En wel drie, hetwelk tegen de rede en tegen de Schrift strijdt, gelijk wij het eerste hebben aangetoond.

En het tweede kan men zien, Jes. 44: 6. „Zo zegt de Heere, de Koning Israëls. En zijn Verlosser, de Heere der heirscharen; Ik ben de Eerste. En Ik ben de Laatste. En behalve Mij is er geen God”. En 45: 21, 22. „Verkondigt en treedt hier toe, ja beraadslaagt samen, wie heeft dat laten horen van oudsher? Wie heeft dat van toen af verkondigd? Ben Ik het niet, de Heere? en er is geen God meer behalve Mij, een rechtvaardig God. En een Heiland, niemand is er dan Ik. Wendt u naar Mij toe, wordt behouden, alle gij einden der aarde, want Ik ben God. En niemand meer.”

Bijgevolg, het staat vast volgens de rede en het woord daar is EEN God. En het is ook gans strijdig dat God (gelijk wij gezien hebben) dan eens genoemd wordt Vader, dan Zoon en dan Heilige Geest, dat het maar drie blote namen zouden wezen, zodat God naar bijzondere betrekkingen, dan Vader, dan Zoon en dan Geest zou genoemd worden. En als men vooreerst let op Jesaja 48: 16 zal men zien, dat degenen Die zendt en degenen Die gezonden worden, onderscheiden zijn.

Ten tweede, dan zou de Rechter, die vergoeding wegens het geschonden recht vordert, en de Borg die aan het geschonden recht zou voldoen, dezelfde zijn. Nu moet zeker de Rechter en de Borg onderscheiden wezen, of nooit kan het de Naam van een eigenlijk

gezegde voldoening dragen, want het is een ander die voldoet, als aan welke voldaan wordt.

Daar ziet UE. uit de heilige schrift dit gewichtig stuk bewezen, ik zal nu maar alleen tonen, dat hetzelfde ook bij de oude Joden is bekend geweest en geleerd, als blijkt uit het zeggen van Rabbi Simeon ben Joehai hij zegt: „*daar zijn drie Dargin, een Darga is voor zich alleen. En echter zijn ze allen onderling eendrachtig met elkander nauw verknocht, zodat de een Darga van de ander niet kan afgescheiden worden.*”

Nu is het zeker, dat deze Rabbi Simeon door **darga** een Goddelijk Persoon verstaat en dat blijkt daaruit, dat hij de spreker in de 100^e Psalm vers 1, Darga ilaah, dat is, de *Opperste Darga* noemt.

RABBI.

Ik beken, dat het een stuk is, moeilijk om te bewijzen. En niet zonder gevaar om tegen te spreken; doch ik had niet gedacht, dat de Christenen ~~zo~~ veel bewijs voor dat stuk hadden, als ik nu zie. Maar de tijd verlopen zijnde, komt het wel, dat dit stuk afgehandeld is.

**Handelende van de twee naturen in de Verlosser. En in het bijzonder wordt
bewezen, Zijn Goddelijke natuur.**

KOOPMAN.

Nademaal dat wij in onze vorige samenkomst hebben begonnen te spreken van de naturen van de Borg en Verlosser, namelijk dat hij mens moest wezen, om aan de voorwaarden waarop de vriendschap tussen God en de mensen stond, te voldoen. En ten tweede, dat Hij ook God moest wezen, om aan die voorwaarden voor zich zelf niet verplicht, te zijn. En om ook zijn leven voor de schending van die voorwaarden, als Borg te kunnen verpanden. Zo oordeel ik, dat het niet ondienstig zal wezen, om over deze zaak wat omstandiger te spreken, opdat dit gewichtig stuk wat klaarder betoogd worde.

RABBI.

Dat is volstrekt zeker. En ik wens zo veel klaarheid in deze, als in onze vorige verhandeling te ontmoeten.

KOOPMAN.

Ik wens dat u veel vermeerdering geschonken worde. Om dan tot de zaak te komen; in de zesde samenspraak heb ik getracht uit de natuur der zaken, van het werk der verlossing, te tonen, dat de verlosser zowel God als mens, én mens als God moest wezen. Maar nu zal het tijd zijn, dat hetzelfde ook uit het geopenbaarde woord getoond wordt, opdat men in dezen des te zekerder gaan kan.

De eerste plaats die mij nu voorkomt, is Micha 5 1. „En gij, Bethlehem Efratha, zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit u zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël. En wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid.” Dewijl het bekend is, dat het woord *vanouds*, ook een uitgaan door geboorte betekent, waarom het woord *mitzijem* kinderen, nakomelingen van hetzelfde wortelwoord voortspruit. En in ditzelfde vers ontmoet men ditzelfde woord in het meerdergetal uitgangen. Daarom zou ik deze woorden liefst lezen: „uit u zal Mij geboren worden, die een Heerser zal zijn in Israël, wiens geboorte is vanouds. En van de dagen der eeuwigheid.” En zo zie ik, dat aan deze Heerser tweeërlei geboorten worden toegeschreven; een in Bethlehem én een die al vanouds, en van de dagen der eeuwigheid was. En bijgevolg had Hij een tweeërlei geboorte, zo had Hij ook een tweeërlei natuur; ene, naar welke Hij geboren was van eeuwigheid. En dat is naar Zijn Godheid. En een naar welke hij geboren stond te worden, te Bethlehem. En dat is zeker naar Zijn menselijke natuur.

Ik vertrouw wel, dat U. hier mogelijk tegen zult inbrengen, dat het woord *vanouds* mikkedem wel een lange tijd die voorbij is, te kennen geeft, als Psalm 74: 2. „Gedenk aan Uw vergadering, die Gij vanouds verworven hebt”; maar ditzelfde woord betekent ook de *eeuwigheid*. Zo vinden wij het Deuteronomium 33: 27. „De eeuwige God zij u tot een woning”. En Habakuk 1: 12. „Zijt Gij niet (mikkedem) vanouds af de Heere, mijn God, mijn Heilige?” Nu hebben geleerde mannen al opgemerkt, dat wanneer het woord *kedem* alleen staat en zonder bijvoegsel van jaren, maanden en dagen gevonden wordt, dan betekent het doorgaans de onbepaalde Eeuwigheid. En wordt in zijn meeste nadruk van de eeuwige God gebruikt. En dat derhalve dit mekkedem vanouds, tot de eeuwigheid en tot de eeuwige uitgang des Zoons van de Vader gebracht moet worden, Die, gelijk Hij ter rechter tijd in Bethlehem geboren zou worden, zo ook van eeuwigheid is uitgegaan; dat is geboren van God Zijn Vader. En dit is, dat ik

betrekkelijk tot deze zaak, daar ik nu van spreek, uit deze plaats heb aan te merken.

RABBI.

Indien wij eens waren in de persoon, zou uw verklaring niet geheel verwerpelijk zijn, maar ik merk, dat wij daarin gans niet eens zijn; want het blijkt klaar genoeg, dat u door de persoon, die hier het onderwerp van deze profeet is, de Messias verstaat. En daarin stemmen wij gans niet toe, want sommige van onze geleerden verstaan daar David door; doch daarin stem ik niet toe, omdat koning David al enige honderd jaren, voordat deze profetie geschiedde, dood was. En hier geprofeteerd wordt van een persoon, die nog geboren zou worden. Om diezelfde reden verwerp ik ook het gevoelen van andere rabbijnen, die menen, dat de persoon Hiskia is, daarvan geprofeteerd wordt, want dewijl Micha geprofeteerd heeft in de dagen van Hiskia, als blijkt uit het begin van zijn profetie, zo kan ook Hiskia de persoon niet zijn, daar hiervan geprofeteerd wordt. Daarom zou ik mij liefst voegen bij zulke geleerden, die door deze persoon Zerubbabel verstaan; want die stond nog geboren te worden. En is een heerser geweest in Israël. En zo moet u niet denken, dat wij Joden al die plaatsen, die ulieden van de Messias verstaat te spreken, wij ook zo verstaan, was dat zo gelegen, dan zou mogelijk van ons volk door u lichter overreed worden, maar daar verschillen wij veel.

KOOPMAN.

Dat is ons ook niet onbekend, dat ulieden uw uiterste krachten hebt ingespannen, om was het mogelijk, ons van al die plaatsen te beroven, die ons als wapenen in de hand dienen, om het Koning rijk van de Messias uit te breiden, enkel maar uit een vijandschap en niet uit overtuiging, dat daar waarlijk van een ander persoon, als van de Messias gesproken wordt. En wilt u een proefje daarvan zien, hoor dan eens wat Rabbi Saloma Jarchi over de 2^e Psalm zegt: „onze rabbijnen hebben de zin leenspreukig, (zinnebeeld, type) van de Koning de Messias uitgelegd, maar volgens deszelfs letterlijke zin, en ter beantwoording der ketters, is het voegzaam denzelve van David zelf uit te leggen.”

En om deze afwijkingen van de tegenwoordige Joden, van hun voorvaderen, zal ik trachten over elke plaats van aangelegenheid te tonen, dat het aan geen oude Joodse meesters ontbreekt, die zo een plaats van dezelfde persoon verstaan te spreken als wij Christenen. En dat zal zeker u genoeg moeten zijn, want daaruit zal blijken, dat wij zulke plaatsen op geen kunstige wijze van hun eigen oogmerk (buiten de mening van oude of nieuw Joden) tot het onze gebracht hebben. Om deze uitstap niet groter te maken, zo dunkt mij best te zijn, van deze plaats, daar wij over handelen weer te keren. Uw gedachte is dan, dat de persoon Zerubbabel is, van welke in ons tekstvers geprofeteerd wordt.

RABBI.

Gewis, ja gelijk als ik gezegd heb.

KOOPMAN.

Wel ik moet mij verwonderen, dat UE. daar u de ongerijmdheid gezien hebt, dat de rabbijnen door die persoon David, of Hiskia verstaan, dat UE. het zelf ook niet ziet in Zerubbabel, want hij is niet geboren in Bethlehem, maar in Babel onder de tijd der gevangenis, want hij was een zoons zoon van koning Jojachin die naar Babel gevankelijk gevoerd is, nadat hij maar drie maanden geregeerd had. En zo kan deze plaats op Zerubbabel niet toegepast worden. Ik zwijg in hoe een flauwe zin hij een

heerser in Israël geweest is, altijd afhangelende van de koning van Perzië en alles doende in deszelfs naam. En zo oordeel ik, dat het op Zerubbabel ook niet past. Daarom verkies ik de gedachte van de Chaldeeuwse uitbreider *Jonathan*, die nevens al de oude en vermaarde rabbijnen, door deze Persoon de Messias verstaan.

En zo ga ik van deze plaats over tot anderen, die éren, dat er twee naturen in de Verlosser zijn zouden, gelijk Jes. 7: 14, daar gezegd wordt, dat hij geboren zou worden, uit een die zwanger zou wezen. En Zijn Naam zou zijn: „Immanuël God met ons.” Zou hij wezen, God met ons, en echter uit een mens als een mens geboren worden, dan moest hij zijn God én mens.

RABBI.

Wij verstaan door deze persoon Jesaja 7. Koning Hiskia, of gelijk als anderen van onze Rabbijnen het verstaan, van de zoon van de Profeet Jesaja uit de Profetes geboren, te lezen in het volgende 8ste hoofdstuk. En zo zijn wij in de persoon Jesaja 7 gemeld, ook niet eens.

KOOPMAN.

Dat hoor ik, maar hoe kan men door deze persoon Hiskia verstaan, nademaal Hiskia, toen deze profetie geschiedde, al enige jaren oud geweest is, want deze profetie is geschied ten tijde van de regering van zijn vader Achaz. En Achaz heeft 16 jaar Koning geweest, gelijk blijkt uit 2 Kon. 16: 2. „Twintig jaar was Achaz oud, toen hij koning werd. En hij regeerde zestien jaren te Jeruzalem.” Hiskia was 25 jaar oud, toen hij Koning werd, gelijk weer blijkt uit 2 Kon. 18: 1, 2. „Het geschiedde nu in het derde jaar van Hosea, de zoon van Ela, de Koning Israëls, dat Hiskia koning werd, de zoon van Achaz, koning van Juda. Vijf en twintig jaar was hij oud, toen hij koning werd. En hij regeerde negen en twintig jaren te Jeruzalem,” zodat Hiskia al 9 jaar oud was, toen zijn vader Achaz koning werd, derhalve kan het onmogelijk van Hiskia's geboorte verstaan worden. Ook niet van de zoon der profetes in het 8^e hoofdstuk gemeld. Want om nu van geen andere reden daar tegen te melden, zeg ik alleen, dat als men het gemelde 8^e hoofdstuk inziat, het aanstonds blijkt, dat de zoon der profetes het ook niet zijn kan; want als de profeet in het 8e vers vertoonde, hoe het leger des Konings van Assyrië, te weten als het, het Koninkrijk van Israël zou hebben onder gebracht. En het volk gevangelijk weggevoerd, dat ze dan, of dat hij (te weten de Koning Sanherib of zijn krijgsoverste Rabsaké) „zal doortrekken in Juda.” Jesaja 8: 8, daar ziet men vooreerst, hoe ver en niet verder, dat hij in Juda komen zou, hij zou tot aan de hals reiken. En gevolgelyk ‘het hoofd’ niet bemachtigen, hetzij de hoofdstad Jeruzalem of de koning zelf. En dat, niettegenstaande zijn verschrikkelijke heirmacht, want zijn rechter en linkervleugel zou zich uitbreiden zolang als Immanuëls land breed was; dat is het land Juda, dat van de Jordaan tot de Middellandse Zee van 15 tot 18 mijlen breed was. Let nu eens, dat het land Juda genoemd wordt: *uw land o Immanuël!* Nu is dat land nooit het land van de zoon der profetes geweest, als alleen het land zijner geboorte, dat hij met al de kinderen Juda maar gemeenschappelyk had. En zo ziet u klaar, dat het met de minste grond niet te stellen is, dat Hiskia noch de zoon der profetes Jes. 7: 14 verstaan moet worden. En zo oordeel ik, dat rabbijnen *Haccadosh* en anderen, die hier de Messias verstaan, zich beter naar de waarheid hebben gedragen, dan zulken, die de plaatsen van hun eigen oogmerk afdraaien.

Doch dit daarlatende ga ik over tot mijn derde plaats, Jes. 9: 5. „Want een kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven. En de heerschappij is op Zijn schouder. En men noemt Zijn Naam Wonderlyk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst”; Daar zie ik alweer twee naturen in dezelfde persoon: een naar welke Hij als een kind

geboren werd. En een naar welke Hij als een Zoon ons gegeven werd; en vanwege die twee naturen, wordt Hij genoemd Wonderlijk. En ten opzichte van zijn Goddelijke natuur *el gibboor* sterke God, *abignad* Vader der Eeuwigheid of Eeuwige Vader. En zo vind ik dat stuk, dat ik u uit de heilige bladen zou vertonen, ook in deze plaats van Jes. 9: 5.

RABBI.

Maar onze rabbijnen willen die persoon niet verstaan, die u wederom hier verstaat, maar verstaan ook hier Hiskia. En vertalen het dan aldus „Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der Eeuwigheid, Vredenvorst zal Hem Zijn Naam noemen; zodat het geen namen zijn van dat kind, dat geboren zou worden, maar van God Zelf, die dit kind Zijn Naam zou noemen. En zo zijn wij in de Persoon, die Jesaja 9: 5 beschreven wordt, ook niet eens.

KOOPMAN.

Wel ik twijfel haast niet, of u ziet zelf wel de ongegrondheid, ja ongerijmdheid van deze vertaling. Want vooreerst, waar wordt God met een omschrijving van zo vele namen ooit in de heilige bladen vertoond? En ten tweede kan zulk een vertaling met de Hebreeuwse tekst niet bestaan, want de Hebreeuwse woorden vaikeraa sehemoo pele kunnen zo niet vertaald worden, want het moet gelezen worden gelijk u zeker weet, „en hij heeft Zijn Naam genoemd wonderlijk” en zo voort. Zodat degene, die Hem Zijn Naam genoemd heeft, God is. En wel Zijn, dat is die Zoons Vader; doch de namen behoren aan de Zoon zelf.

En ik zal al weder tonen, dat ook de oude rabbijnen hier de Messias verstaan hebben. Hoor eens wat Rabbi Ben Haccadosh verklarende Jes. 9: 5 zegt, voor zoveel hij God en Mens zal zijn, zal hij genoemd worden Immanuël, Jes. 7: 14. En omdat hij zijn zal Wonderlijk en Raad, ook Gibbor de sterke God; en omdat Hij eeuwig zal zijn, de Vader der Eeuwigheid; en omdat onder hem vrede vermenigvuldigd zal worden, de Vredenvorst. En deze gemelde Rabbi heeft aan zijn zijde Rabbi Jonatan Ben Uziel en Rabbi Joses Galileus. En zo ziet UE. dat wij medestemmers hebben, ook in deze onder uw meesters, dat Jesaja 9 van de Messias spreekt.

Derhalve ga ik over tot mijn vierde plaats, namelijk Jeremia 23: 5, 6. „Ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik aan David een rechtvaardige Spruit zal verwekken, die zal Koning zijn en regerenen voorspoedig zijn en recht en gerechtigheid doen op de aarde. In Zijn dagen zal Juda verlost worden. En Israël zeker wonen. En dit zal Zijn Naam zijn, waarmede men hem zal noemen, de Heere Onze Gerechtigheid.” Hier komt de Verlosser voor als een Spruit Davids. En bijgevolg als een mens; en nochtans wordt hij genoemd *Jehovah zidkeenou*, Heere onze gerechtigheid. Een Naam dewelke Gods Gedenknaam is, Hoséa 12: 6, een Naam die Gods eigen Naam is, die Gods eer uitdrukt. En die Hij aan geen anderen geeft, zie Jes. 42: 8. „Ik ben de Heere, dat is Mijn Naam en Mijn eer zal Ik geen anderen geven, noch mijn lof de gesneden beelden.” Zou hij nu, die een spruit Davids was, ook de Jehovah zijn, zo moest hij ook zeker een Spruit van Jehovah zijn. En dat is hij, gelijk u zien kunt, Jes. 4: 2. „Te dien dage zal des Heeren Spruit zijn tot sieraad.” En derhalve, ik leer alweer uit deze plaats van Jeremia, dat er twee naturen in de Verlosser zijn, gelijk uit mijn vorige plaatsen is gebleken.

RABBI.

Verscheiden van onze rabbijnen vertalen: de Heere [is] onze Gerechtigheid, gelijk Exodus 17: 15 *Jehovah nissi*, de Heere [is] mijn Banier.

KOOPMAN.

Zulk een inlassing is soms nodig, maar hier niet, omdat de verlosser Jehovah Zelf is, gelijk als ik in het vervolg UE. nog nader zal trachten te tonen; en derhalve komt zo een inlassing niet te pas. Ik zal nog ten overvloede en tot slot van mijn bewijzen, rakende de tweede natuur in de Verlosser bijbrengen, Jes. 4: 2. „Te dien dage zal des Heeren Spruit zijn tot sieraad en tot heerlijkheid. En de vrucht der aarde tot voortreffelijkheid en tot versiering degenen, die het ontkomen zullen in Israël.” Zie daar de verlosser voorgesteld als een Spruit des Heeren en dan als een Vrucht der Aarde, hier ziet men hem in het eerste als een Zoon Gods.

En in het tweede als een Zoon des mensen, want alle mensen hebben hun oorsprong door Adam uit de aarde. En zijn een vrucht der aarde. En zo heb ik getoond, dat ons in de heilige bladen geleerd wordt, dat er twee naturen in de Verlosser zouden zijn.

RABBI.

Maar dewijl dit leerstuk van het uiterste gewicht is, zo zou ik oordelen het nodig te zijn, dat wij ons hierbij wat ophielden, om hetzelfde wat nader te beschouwen en om over ieder der twee naturen wat nader te spreken.

KOOPMAN.

Dat keur ik heel goed; en laat ons dan eerst handelen over zijn Goddelijke. En daarna over Zijn menselijke natuur.

RABBI.

Ik heb dan gemerkt uit uw redenen, dat u de Verlosser houdt, te zijn de Zoon Gods, maar ik vind dat de engelen Job 38: 7 *Kinderen Gods* genoemd worden. En ook Israël, Deuter. 14: 1. „Gijlieden zijt kinderen des Heeren uws Gods”; maar bijzonder worden zij genoemd *Gods eerstgeboren Zoon*, Exod. 4: 22. „Dan zult gij tot Farao zeggen: zo zegt de Heere, Mijn zoon, Mijn eerstgeborene, is Israël.” Nu zie ik niet, dat de verlosser, - hoewel hij Gods Zoon genoemd wordt, - iets bijzonders heeft boven de engelen of boven Israël.

KOOPMAN.

Dat Israël en de engelen zo genoemd worden is waar, maar wie ziet niet, dat Israël zo genoemd wordt, omdat God hen uit alle volken had uitverkoren? En de engelen werden zo genoemd, omdat zij het beeld Gods droegen en vertoonden, maar de Verlosser werd Gods Zoon genoemd, omdat Hij van eeuwigheid, van God Zijn Vader is gegenereerd, gelijk hij zegt Psalm 2: 7. „Ik zal van het besluit verhalen: De Heere heeft tot Mij gezegd, Gij zijt Mijn Zoon, heden heb ik u gegenereerd.” En daar ziet UE. dat de Verlosser, de Zoon Gods is op een geheel andere wijze dan Israël of de engelen. En ik mag wel zeggen: tot wie van allen heeft Hij ooit gezegd, Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd? Zo ziet u waarom Hij eigenlijk de Zoon Gods genoemd wordt. Ik moet u bij deze gelegenheid verhalen, dat Mahomed in zijn Alkoran, in het 111^e hoofddeel zegt: „God is eeuwig, hij teelt niet voort, hij is niet voortgeteeld en hij heeft geen medegenoot.” Hierom nu hebben zij in hun bijbel in de Arabische taal, Psalm 2: 7. „Gij zijt Mijn profeet, heden heb Ik u opgevoed.”

RABBI.

Die genereert of baart (gelijk het Hebreeuwse woord *Jalad*, genereren en baren betekent) moet eerder zijn dan degene, die ge genereerd wordt; derhalve moet UE. toch

een eerder en een later stellen.

KOOPMAN.

Dat gaat niet door, dewijl het genereren des Zoons behoort, niet tot de wil, maar tot de natuur van God; nu is de natuur van God zo eeuwig als God zelf. En zo eeuwig als God is, zo eeuwig is Zijn natuur. En zo eeuwig als zijn natuur is, zo eeuwig is de generatie. En derhalve zo eeuwig als re is, die genereert, zo eeuwig is ook, die gegenereerd wordt. En daarom wordt niet alleen van hem gezegd, Micha 5, 1. „Dat Zijn geboorte is vanouds en van de dagen der eeuwigheid.” Maar Hij zegt zelf Spreuken 8: 22-31. „De Heere bezat mij [in het] beginsel Zijns wegs, voor Zijn werken, van toen aan. Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest, van de aanvang, van de oudheden der aarde aan. Ik was geboren als de afgronden nog niet waren, als nog geen fonteinen waren, zwaar van water. Aleer de bergen ingeest waren, voor de heuvelen was ik geboren. Hij had de aarde nog niet gemaakt, noch de velden, noch de aanvang van de stofjes der wereld. Toen Hij de hemelen bereidde, was ik daar, toen hij een cirkel over het vlakke des afgronds beschreef: Toen Hij de opperwolken van boven vestigde, toen Hij de fonteinen des afgronds vast maakte. Toen Hij de zee haar perk zette, opdat de wateren zijn bevel niet zouden overtreden, toen hij de grondvesten der aarde stelde. Toen was ik een voedsterling bij Hem en ik was dagelijks [zijne] vermaken, te aller tijd voor zijn aangezicht spelende. Spelende in de wereld zijns aardrijks en mijn vermaken zijn met de mensenkinderen.”

Daar ziet u Hem, omstandig van Zijn eeuwige geboorte spreken, let maar op het 24e en 25e vers en hoe Hij als een Voedsterling bij Zijn Vader voorkomt in het 30e vers. En zo zie ik geen zwaarigheid in hetgeen UE. tegen de eeuwigheid der generatie des Zoons hebt ingebracht. En zo is hij in volle kracht Gods Zoon of de Spruit des Heeren.

RABBI.

Zou UE nu boven het gezegde nog iets hebben, waaruit de ware Godheid van de Verlosser zou blijken?

KOOPMAN.

Gewis ja, want gelijk wij hem hebben horen noemen *Jehovah Zidkenou*, Heere onze gerechtigheid, zo wordt Hij ook Jehovah genoemd Jes. 45: 17. Maar Israël wordt verlost door de Heere, met een eeuwige verlossing. Gijlieden zult niet beschaamd, noch tot schande worden, tot in alle eeuwigheden.” Daar staat gelijk Deuter. 33: 29, *bahovah* door de Heere, „gij zijt een volk verlost door den Heere,” en de Chaldeeuwse uitbreider vertaalt Jes. 45: 17. Israël zal verlost worden door het „woord des Heeren.” Nu is het uit onze vorige samenspraak klaar gebleken, dat het Woord is de tweede Persoon, die anders ook Knecht genoemd wordt, niet dat hij de Knecht des Vaders is vanwege Zijn Personeel bestaan, maar vanwege een verdrag. En dat de oude Joden de Messias als de Jehovah uit de Heilige Bladen vertoond hebben, blijkt, als in Midras Thrillim over de 20^e Psalm vers 1, de woorden Exod. 15: 3. „De Heere is een Krijgsman: Heere is Zijn Naam,” op de Messias worden geduid, waar gezegd wordt: „Nademaal het niet gebruikelijk is, dat enig onderdaan van vlees en bloed, met de naam zijns heren vereerd wordt: hoe komt het, dat God de Messias bij Zijn eigen Naam is noemende? Welke is die Naam? Waarlijk Jehovah is Zijn Naam,” volgens hetgeen Exod. 15: 3 geschreven staat, „een krijgsman *Jehovah Schemoo*, Heere is Zijn Naam.”

Zo doet ook Rabbi Abba, dewelke gevraagd hebbende naar de Naam van de Messias? antwoordt daarop aldus: „Jehovah is Zijn Naam” Exod. 15: 3. Maar om niet al te

breed te zijn; om de Godheid van de Verlosser aan te tonen, zal ik mij alleen bepalen tot die Engel, die Mozes in het braambos verscheen, Exod. 3 en 4 en let dan eerst op het 3^e hoofdstuk vers 2. „En de Engel des Heeren verscheen hem in een vuurvlam uit het midden eens braambos. En hij zag en ziet het braambos brandde in het vuur, en het braambos werd niet verteerd.” Zie, daar werd Hij genoemd de *Malach Jehovah* een Engel des Heeren. Daar het woord Malach een gezant betekent, zo werd Hij onderscheiden van die Hem gezonden heeft. Nu blijkt het overklaar uit het 3^e en 4^e hoofdstuk, dat deze Engel een Goddelijk Persoon is. En dat zo overvloedig, dat die maar beide zijn ogen niet gelijk toe wil doen, het tot beschaming van zichzelf, zo hij zich daar tegen aan wilde kanten, zien zou. Want de Heilige Schrift geeft hem de Naam van Jehovah, zie het 4^e en 7^e vers van het 3^e hoofdstuk en vers 2, 6, 10 en 11 van het 4^e hoofdstuk, dan de Naam van God, hoofdstuk 3: 11. „Toen zeide Mozes tot God: wie ben ik, dat ik tot Farao zou gaan; en dat ik de kinderen Israëls uit Egypte zou voeren?” In het 4^e hoofdstuk vers 10 en 13 noemt Mozes hem *Adonai* Heere, zijnde niet alleen een Heer maar ook het steunsel van Zijn volk, gelijk dat woord in zijn afkomst te kennen geeft.

Eindelijk de engel noemt Zich zelf „*Jehovah Eelohee* Heere God, hoofdstuk 3: 15. „Toen zeide God verder tot Mozes: Aldus zult gij tot de kinderen Israëls zeggen: De Heere uwer vaderen God, de God Abrahams, de God Izaks en de Gods Jakobs, heeft mij tot u gezonden, dat is Mijn Naam eeuwiglijk en dat is Mijn gedachtenis van geslacht tot geslacht.” En in het vorige 14^e vers noemt hij Zichzelf *Ehejek*, Ik zal zijn, welke Naam van dezelfde oorsprong is, als de Naam Jehovah.

Maar daar ik nog bijzonder het oog op heb, is, dat deze Engel in het braambos, is dezelfde, die aan Mozes de wet op Sinaï gaf, gelijk dat blijkt uit het vervolg, in het 3^e hoofdstuk vers 18 noemt hij zich zelf „de Heere de God der Hebreëen”; en bij de wetgeving, noemt de Wetgever Zichzelf *de Heere hun God*, zeggende: Exod. 20: 2. „Ik ben de Heere uw God.” Hij belooft aan Mozes, dat Hij hen zou verlossen en uit Egypte opvoeren Exod. 3: 8. „Daarom ben ik nedergekomen, dat Ik het verlosse uit de hand der Egyptenaren en het opvoere uit dit land, naar een goed en ruim land, naar een land vloeiende van melk en honig; tot de plaats der Kanaänieten en der Hethieten en der Amorieten en der Ferezieten en der Hevieten en der Jebusieten.” En hoofdstuk 20: 2 zegt Hij: „Ik ben de Heere uw God, die u uit Egypteland uit het diensthuis, uitgeleid heb.” Hierop zegt Mozes in zijn lied, dat deze uitleiding door de Heere alleen geschied is, Deut. 32: 12. Zo leidde hem de Heere alleen en er was geen vreemd God met hem.” En dit is het, dat ik kort tot bevestiging van de Godheid, van de Verlosser had bij te brengen. Wil UE. deze Engel Exod. 3 en 4 in het braambos voorkomende oordelen dezelfde engel te zijn, die God aan Israël belooft hoofdstuk 23: 20-23. „Ziet, Ik zende een Engel voor uw aangezicht, om u te behoeden op dezen weg en om u te brengen tot de plaats, die Ik bereid heb. Hoedt u voor Zijn aangezicht en wees Zijn stem gehoorzaam. En verbittert Hem niet: want hij zal ulieder overtredingen niet vergeven, want Mijn Naam is in het binnenste van Hem. Maar zo gij Zijner stem naarstig gehoorzaamt en doet al wat Ik spreken zal; zo zal Ik uwer vijanden vijand en uw wederpartijders wederpartij zijn. Want mijn Engel zal voor uw aangezicht gaan. En hij zal u inbrengen tot de Amorieten en de Hethieten en Ferezieten en Kanaänieten, Hevieten en Jebusieten en Ik zal ze verdelgen.” U zult niet missen, want het vergelijken van dit 23 vers met het 8 van het 3 hoofdstuk zo even aangehaald, zal ons genoeg daarvan verzekeren en de oude Joden hebben door die Engel de Verlosser verstaan, als men zien kan in de Sokar. Daar zegt rabbi Simeon ben Jochai, ziet daar staat ook Exod. 23: 20. „Ziet ik zende een Engel voor uw aangezicht”; deze was dezelfde Engel die daar is de Verlosser der wereld en een bewaarder der

mensenkinderen; en het is zeker, dat hij de zegen toebereidt voor de gehele wereld, want Hij heeft de zegen van het begin tot Zich genomen. En deelt dezelve in de wereld uit.

En wilt u ten overvloede deze engel aan Mozes verschenen, Exod. 3 en aan hem en Israël beloofd, Exod. 23, onderscheiden van die engel die God beloofd, Exod. 33: 15. „Voorts sprak de Heere tot Mozes: Ga heen, trek op van hier, gij en het volk, dat gij uit Egypteland opgevoerd hebt, naar het land, dat Ik Abraham, Izak en Jakob gezworen heb, zeggende: Aan uw zaad zal Ik het geven. En Ik zal een engel voor uw aangezicht zenden, (en Ik zal uitdrijven de Kanaänieten, de Amorieten en de Hethieten. En de Ferezieten, de Hevieten. En de Jebusieten;) naar het land, dat van melk en honig is vloeiende; want Ik zal in het midden van u niet optrekken, want gij zijt een hardnekkig volk, dat Ik u op dezen weg niet vertere. Toen het volk dit kwade woord hoorde, zo droegen zij leed. En niemand van hen deed zijn versiersel aan zich. En de Heere had tot Mozes gezegd: Zeg tot de kinderen Israëls: gij zijt een hardnekkig volk, in een ogenblik zou Ik in het midden van u optrekken en zou u vernielen, doch nu, leg uw sieraad van u af en Ik zal weten wat Ik u doen zal.”

Dat deze engel, die in het 2e vers voorkomt, een geschapen engel was, blijkt uit alle omstandigheden, te meer als men het voorstel van Mozes en zijn verzoek daarop aan God inziet. En wat God hem op zijn verzoek voorstelt. En ten laatste wat Mozes daarop antwoordt, zo zal daar geen twijfel overblijven of deze engel is een geschapen engel. Het voorstel en verzoek van Mozes is in het 12 en 13 vers van het 33 hoofdstuk „En Mozes zeide tot de Heere: Zie, Gij zegt tot mij: voer dit volk op, maar Gij laat mij niet weten, wien Gij met mij zult zenden; daar Gij gezegd hebt: Ik ken u bij name; en ook: gij hebt genade gevonden in Mijn ogen. Nu dan, ik bid, indien ik genade gevonden heb in Uw ogen, zo laat mij nu Uw weg weten en ik zal U kennen, opdat ik genade vind in Uw ogen. En zie aan, dat deze natie uw volk is.” Hierop stelt God hem voor vers 14. „Zou Mijn aangezicht moeten medegaan, om u gerust te stellen?” Daarop antwoordt Mozes vers 15 en 16. „Indien uw aangezicht niet medegaan zal, doe ons van hier niet optrekken! Want waarbij zou nu bekend worden, dat ik genade gevonden heb in uw ogen, ik en uw volk? Is het niet daarbij, dat u met ons gaat? Zo zullen wij afgezonderd worden, ik en uw volk, van alle volk, dat op de aardbodem is.” Als deze een geschapen engel is, daar hiervan gesproken wordt, zo blijkt het klaar, dat die engel aan haar beloofd Exod. 23 en aan Mozes verschenen, Exod. 3 een ongeschapen engel was. En zo denk ik voldaan te hebben, om te betogen dat de Verlosser waarachtig God moest zijn.

RABBI.

UE. heeft in dezen vrij breed geweest, doch het heeft mij niet verveeld, want ik acht, dat aan de ware kennis in dezen veel gelegen is. Maar ik verwacht nu, dat UE. in het vervolg iets van de mensheid van de Verlosser zal spreken.

KOOPMAN.

Daaraan toe waren wij nu gekomen. En dewijl het een bekende zaak is, dat gijlieden niet twijfelt, of de Messias zal een waar mens zijn, zo zal het niet nodig zijn daarover te spreken, of zulks te bewijzen, maar alleen op enige noodzakelijke omstandigheden acht geven.

RABBI.

Daarin zullen wij wel wat ontmoeten, daar wij niet eens in zijn.

KOOPMAN.

Daar is niet aan gelegen, als wij maar eens zijn om dienstbaar en onderworpen te zijn, aan God en aan Zijn woord; en dan is daar, onder inlichting van Gods Geest, mogelijkheid om in die zaken, daar wij niet eens in zijn, eens te worden.

Om nu tot de zaak te komen, zo moeten wij acht geven op de voorzeggingsen van hen, die Hem zo vooraf beschrijven, dat Hij, als Hij zal in het vlees gekomen zijn, van een ieder, die Hem zonder vooroordeel aanziet, uit de voorzeggingsen onfeilbaar zal kunnen gekend worden, als de Verlosser der wereld. Doch dewijl het laat is. En dit stuk niet heel kort kan behandeld worden, sparen wij het tot de eerste gelegenheid.

NEGENDE SAMENSpraak.

Handelende van de menselijke natuur en van de kentekenen van de Verlosser.

RABBI.

Ik hoop, dat het EU. niet vervelen zal, dat ik zo spoedig mij weer tot EU. begeef, om onze vorige samenspraak te vervolgen, want de noodzakelijkheid der kennis, van die zaken, daar wij het bij gelaten hadden, hebben mij zonder enig tijdverzuim als naar u gedreven.

KOOPMAN.

Het verveelt mij in het minste niet, ik ben verblijd, dat UE. een man bent, die in de waarheid zoals zij uit God is, genoeg schept. Om dan tot onze zaak te komen, ***laat ons in de eerste plaats zien van wie de Verlosser Zijn afkomst moest hebben.***

Om nu niet weer tot de algemene moederbelofte Genesis 15: 3. te keren; zo heeft de Heere aan Abraham beloofd, dat Hij uit hem zou voortkomen Genesis 22: 18. „En in uw zaad zullen gezegend worden alle volken der aarde, naardien gij Mijn stem gehoorzaam geweest zijt.” Het is zeker, dat hier niet anders dan de Verlosser kan verstaan worden door dit zaad Abrahams, „want in Hem zouden gezegend worden, of Hem zegenen alle geslachten der aarde”, dat is allerlei geslachten. En dewijl vanwege de zonde des mensen, de Heere het aardrijk vervloekt heeft Genesis 3: 17. „En tot Adam zeide Hij: Dewijl gij geluisterd hebt naar de stem uwer vrouw. En van die boom gegeten, waarvan ik u gebod, zeggende: gij zult daarvan niet eten, zo zij het aardrijk om uwentwil vervloekt, en met smart zult gij daarvan eten al de dagen uws levens”. En hoofdstuk 5: 29. „En Hij noemde Zijn Naam Noach, zeggende: Deze zal ons troosten over ons werk. En over de smart onzer handen, vanwege het aardrijk, dat de Heere vervloekt heeft.” Zo moest hij, zouden alle geslachten der aarde in Hem gezegend worden, de vloek wegnemen. En de zegen aanbrengen. Nu kon de vloek niet weggenomen en de zegen aangebracht worden, tenzij de vloek gedragen en de zegen werd verworven. En dit kon niet geschieden, tenware hij voldeed aan die voorwaarden, die de grond zijn van Gods vriendschap, liefde en zegen. Zo zien wij, wat grote dingen de Heere Abraham belooft, namelijk dat wie dat doen zou, zijn Zaad zou wezen. Maar zo nu Abraham twee zonen had (behalve die hij uit Ketura had) Izak en Ismaël, zo doet de Heere dezelfde belofte aan Izak, zeggende Genesis 26: 4. „In uw zaad zullen gezegend worden alle volken der aarde.” Izak heeft ook twee zonen, Jakob en Ezau; maar de Heere brengt deze belofte op Jakob Genesis 28: 14, zeggende mede tot hem: „En uw zaad zal wezen als het stof der aarde. En gij zult uitbreken [in menigte] westwaarts. En oostwaarts. En noordwaarts en zuidwaarts. En in u en in uw zaad zullen alle geslachten des aardbodems gezegend worden.” Jakob, die twaalf stamvaderen heeft voortgebracht, brengt deze grote beloften over, op zijn vierde zoon Juda, als hij op zijn sterfbed met zijn profetische mond zeide Genesis 49: 10: „De scepter (of stam) zal van Juda niet wijken, noch de Wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt. En denzelve zullen de volken gehoorzaam zijn.” En wanneer Juda's stamboom vele takken had gemaakt, werd hij beloofd voort te zullen komen uit Isai, Davids vader Jes. 11: 1. „Want er zal een rijsje voortkomen uit de afgehouden tronc van Isai. En een scheut uit zijn wortelen zal vruchten voortbrengen.” En terwijl Isai vele zonen had, zo bepaalt het de Heere door Jeremia tot David, gelijk in die bekende plaats, hoofdstuk 23: 5. „Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere, dat Ik aan David, een rechtvaardige Spruit zal verwekken; die zal Koning zijnde regeren. En voorspoedig zijn en recht en gerechtigheid doen op de aarde.” En ook hoofdstuk 33: 15. „In die dagen en te dier tijd zal Ik David een Spruit der gerechtigheid doen uitspruiten. En Hij zal recht en gerechtigheid doen op aarde.” Uit dit gezegde kan men

zien, dat het zal moeten blijken, dat de Verlosser een Zoon Davids is, als hij zou komen.”

RABBI.

Hierover hebben wij geen verschil, want wij spreken veel van Messias, „Ben Davids, de zoon Davids”; zodat wij ook geloven, dat de Messias zijn afkomst uit David moet hebben.

KOOPMAN.

Dat is goed, maar hij wordt hier in de bijgebrachte plaatsen uit Jeremia, genoemd „een rechtvaardige Spruit”, dat is, een die in kracht rechtvaardig was zonder zonde; opdat Hij door Zijn personele schuld niet buiten staat raakte, om de borgschuld op zich te nemen. Want indien Hij vanwege Zijn personele schuld bloot stond, voor de wraakoefenende gerechtigheid Gods, was het niet mogelijk, dat Hij als Borg voor hen kon intreden. En hun schuld op zich nemen, dewijl Hij met zijn personele schulden beladen was. Dewijl nu de zonde van Adam, in zijn schuld en smet, zich uitbreidt over alle zijn nakomelingen die op een natuurlijke wijze van hem voortkomen, moest Hij, zou hij niet met zondeschuld geboren worden, ook niet met ongerechtigheid ontvangen zijn, Psalm 51: 7.

En zo kom ik tot het tweede stuk, namelijk, **dat de Borg en Losser moest voortkomen uit een maagd, zonder gemeenschap met een man**, volgens Jes. 7: 14. „Daarom zal de Heere zelf u een teken geven: ziet, een maagd zal zwanger worden. En zij zal een zoon baren en Zijn Naam Immanuël heten.”

RABBI.

Ik weet wel, dat ulieden het Hebreertwse woord ???? Gnalmaah een maagd vertaalt, maar gij behoorde te weten, dat ???? Bethoulaah eigenlijk *een maagd*, en Gnalmaah *een jonge vrouw* betekent; immers men ziet zeker, dat het voor geen maagd kan genomen worden, Spr. 30: 19, daar men leest „de weg eens mans bij een maagd”, hier staat het woord *Gnalmaah*. En dat het hier geen maagd betekent, blijkt omdat ze aanstonds vergeleken wordt bij een overspelige vrouw in het 20^e vers. Zo ziet UE. dat u met het woord Gnalmaah Jes. 7: 14, uw oogmerk niet bewijst.

KOOPMAN.

Wel als ik nu eens mild was en ik gaf u de tekst van Spreuken 30, dat ik echter niet doe, dat *Gnalmaah* daar geen maagd betekent, zou u dan menen, dat het voor u gewonnen spel was? Weet u dan niet, dat dit woord anders altijd voorkomt in de betekenis van een maagd? Want zo wordt Mozes’ zuster met dit woord genoemd Exod. 1: 8, „En de dochter van Farao zeide tot haar: ga heen. En de jonge maagd ging en riep des knechtjes moeder.” En ook Rebekka, Genesis 24: 43 „Zie, ik sta bij de waterfontein; zo geschiede, dat de maagd, die uitkomen zal om te putten, en. tot dewelke ik zeggen zal: Geef mij toch een weinig waters te drinken uit uw kruik.” En datzelfde woord komt voor in het meervoud Hoogl. 1: 3, waarover Aben Ezra zegt, dat het woord Gnalamooth betekent, *ongetrouwde dochters*, die te huis gehouden werden en die van geen man bekend waren. En hoewel daar geen werkwoord meer voorhanden is, daar het woord Gnalmaah van afstamt (gelijk het van het woord Bethoulaah ook verloren is) echter treft men het aan in Niphal, ???? Negnelam, hetwelk zegt schuilen of verborgen zijn; ook in Hipil, Hagnelim *verbergen*. En zo blijkt het dat Gnalmaah afkomt van een woord dat verbergen of verschuilen betekent, hetwelk zeer wel op een maagd past, dewelke zich verbergde of verborgen werd voor

de mannen. En dat zeker opmerkelijk is; de vergadering te Alexandrië, afgezonden door de hogepriester Eleazar en door het Sanhedrin, (waarom mogelijk deze vergadering de 70 genoemd is, hoewel de afgezondenen juist uit geen 70 bestaan hebben) op verzoek van Ptolomeus Philadelphus tweede koning over Egypte na de dood van Alexander de Grote, die hebben het woord ????? Hagnalmaaah vertaald *hee parthenos*, hetwelk te zeggen is de maagd, gelijk de taalkundigen verzekeren. En zo ziet men, dat de Alexandrijnse taalmannen, die door geen rede daartoe gedrongen, noch terug gehouden werden, dit woord Gnalmaaah eenvoudig vertaalden een maagd. En eindelijk, hoe kan men hier door Gnalmaaah een jonge vrouw verstaan, want haar zwanger-zijn en baren, wordt aan het huis Davids, tot een teken gesteld; en hoe kan een zaak, die dagelijks en zonder ophouden geschiedt, tot een teken gesteld worden? En zo meen ik, dat al wat ulieden tegen deze plaats komt te woelen., het vergeefs werk is.

En wat Spreuken 30: 19 betreft, het komt mij zo niet voor, dat daar door Gnalmaaah geen maagd moet verstaan worden; want als men op de zaak let, is het één van de vier dingen, die Agur te wonderlijk waren. De weg van een man met een maagd; en het wonderlijke moet niet gezocht worden in het gedrag van de man, maar in dat van de maagd, dat uit het volgende vers blijkt, daar gezegd wordt: „Alzo is een overspelige vrouw.” Daar wordt niet, het gedrag van de maagd vergeleken bij een overspelige vrouw; maar dat van een overspelige vrouw bij een maagd. Willen wij nu eens onderzoeken, waarin het voor Agur te wonderlijk gedrag van een maagd bestaat? Ik meen daarin, dat een maagd ten huwelijk verbonden zijnde aan een man, nochtans zo lang zij niet getrouwd is, hoewel haar geneigdheid zich tot hem uitstrekt, zich eerbaarheidshalve voor hem weet te bedekken en te verbergen in dezen; dat is nu het wonderlijke dat hij daarin beschouwt. En bij dit eerbaar gedrag van een maagd, vergelijkt hij het overspelig gedrag van een vrouw voor haar man als hij zegt vers 20: „Alzo is de weg ener overspelige vrouw; zij eet en wist haar mond. En zegt: ik heb geen ongerechtigheid gewrocht!” En zo meen ik, dat het woord Gnalmaaah hier Spreuken 30: 19, niet alleen in de betekenis van een maagd kan, maar moet genomen worden. En ten laatste, de oude Joden hebben deze woorden Spreuken 30: 19. „De weg van een man met een maagd”, op de Messias verklaard, gelijk Rabbi Haccodosch tegen de Roomse Consul Antoninus het verklaart, als hij over deze woorden zegt: „dit ook is de sterke God, de dochters van Jeruzalem lovende, om diens wil, dat uit haar, er eens de Koning Messias geboren zou worden; “want zij zal ontvangen en baren. En evenwel een maagd blijven;” gelijk Jeremia 31 staat, „dat de Heere iets nieuws op aarde zal scheppen, namelijk dat een vrouw de man zal omvangen.” En zo ziet UE. dat wij van de eigenlijke betekenis van het woord Gnalmaaah, nog van de zaak zelve, met de oude Joden niet verschillen.

En zie hier en boven ook nu eens, wat Rabbi Hadarsan overeenstemmende met Rabbi Jodan, over Psalm 85: 12. Aanmerkt, hij zegt dat daar niet staat, „de waarheid zal uit de aarde ???” Tivlad geboren worden, maar ???” Tizmaaah uitspruiten, om diens wil, dat de generatie van de Messias zou geschieden zonder vleselijke verbinding”. En Rabbi Simeon Ben Johaï zegt: „door de grote kracht des Geestes zal uit de gesloten baarmoeder voortkomen, de allerhoogste Prins, namelijk, de Koning Messias.” En zo meen ik uit de natuur der zaak, uit de Heilige Schrift en uit het gevoelen der oude Joden getoond te hebben, dat de Borg en Losser uit een maagd zou geboren worden.

RABBI.

Dat is wel waar, dat UE. daar vele redenen voor gegeven hebt, maar hoe is het mogelijk, dat een maagd zonder man zou bevrucht worden. En maagd zijnde, een zoon baren?

KOOPMAN.

Daar is zeker niet meer onmogelijkheid in, als dat Adam een vrouw voortbracht zonder een vrouw. Dat gij nochtans zult toestaan, dat gebeurd is. En hiermee vervalt die zwaarigheid vanzelf.

RABBI.

Ik ben in dit stuk voldaan, gelieve maar voort te gaan.

KOOPMAN.

Laat ons dan in de 3de plaats zien, **waar de Verlosser moest geboren werden**. En dat is uit Micha 5: 1 klaar. Daar ik lees: „En gij Bethlehem Efratha! zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit gij zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël. En Wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid.” Ziedaar, de plaats waar Hij zou geboren worden, niet dat Bethlehem, gelegen in de stam van Zebulon, in het lagere Galilea, Jozua 19: 15; maar Bethlehem Efratha (a), gelegen in Juda. (Bethlehem *Efratha*, de huisvrouw van Kaleb, die hij nam, nadat Azuba gestorven was, haar Naam was Efrath als men zien kan, 1 Kron. 2 19. “Als nu Azuba gestorven was, zo nam zich Kaleb Efrath, die baarde hem Hur.” Maar die Naam van Efratha is van Kaleb's huisvrouw tot Bethlehem niet overgegaan, want het was al bij die Naam bekend, ten tijde van Gen. 35: 16 - 19.) Zijnde dit Bethlehem van dat in Zebulon wel te onderscheiden, het wordt genoemd Bethlehem Juda, Richt. 19: 1 en Ruth 1: 1. De plaats waar Rachel, Jakobs huisvrouw, niet ver vandaan stierf en begraven werd, Gen. 35: 16-19. „En zij reisden van Bethel; en er was nog een kleine streek lands om tot Efratha, te komen. En Rachel baarde. En zij had het hard in haar baren. En het geschiedde, als zij het hard had in haar baren, zo zeide de vroedvrouw tot haar: vreest niet, want dezen zoon zult gij ook hebben! En het geschiedde als haar ziel uitging, (want zij stierf) dat zij zijn naam noemde, Benoni; maar zijn vader noemde hem Benjamin; zo stierf Rachel. En zij werd begraven aan de weg naar Efratha, hetwelk is Bethlehem.” En als eens deze verlosser daar zou geboren zijn, dan zou in volle kracht dat Bethlehem Efratha, dat is, een vruchtbaar Bethlehem kunnen genoemd werden. En zo hebben wij gezien de rechte plaats Zijner geboorte.

Laat ons nu in de vierde plaats onderzoeken, de tijd Zijner geboorte.

RABBI.

Dat wil ik wel horen, doch onze rabbijnen hebben wee over ons uitgesproken, wie zulks doet. Want onze chachamin³ hebben gezegd: *barsten moet hun geest die de tijd uitrekent*; zodat wij alle onder een vloek liggen om zulks niet te doen. Doch ik ben wel begerig daarna.

KOOPMAN.

Het zal nodig zijn, dat dit stuk grondig en klaar getoond wordt, om dit dan te beginnen sla ik eerst het oog op Genesis 49: 10. lo jaasour schebet mihoudaah; dat ik vertaal: „De stam van Juda zal niet wijken, noch de Wetgever van tussen zijn voeten, totdat Schilo komt. En denzelve zullen de volken gehoorzaam zijn.” Ik veronderstel dat UE. door de Schilo niet anders dan de Messias verstaat, omdat meest alle Joden, hoewel ze het woord niet even eens vertalen.

³ Chachamin is te zeggen wijzen. En zo noemen zij hun hooggeleerde rabbijnen. Ook noemen zij de leraren van de protestantsche kerk Chacham Hanootzarim en daar verstaan zij door, de wijzen of geleerden der Christenen.

Sommigen onder de Joden verklaren het door in Benoo *zijn zoon*, willende dat het woord Schiel, toen de taal in leven was een zaad zou betekend hebben; en dat het nog bij de Arabiers in die betekenis zou bekend zijn. En zo was dan Schiloo *zijn zaad*, dat is *zijn zoon*.

Anderen dat het woord Schiel zou betekenen de nageboorte, waarheen onze geleerde randverklaarders het woord brengen. En dan zou het datzelfde woord zijn, dat wij ontmoeten, Deut. 28: 57, Schieliah *haar nageboorte*. En dan zou het afkomen van het grondwoord *Schaalaah*, dat gerust zijn betekent, omdat de vrucht daarin als gerust besloten is. En zo zou dan ??? Schiloooh zeggen *zijn nageboorte*, dat is zijn zoon, gelijk zo ook Deut. 28: 57 de nageboorte genoemd en de vrucht die daarin besloten is, gemeend wordt.

Ten derde wordt het woord Schiloooh meest afgeleid van Schaalam of Schaloom *vrede* en zo zou Schiloooh zo veel zeggen als *een die de vrede aanbracht* en zo een Vredemaker, gelijk Hij zo genoemd wordt een Vrededorst, Jes. 9: 5.

Hoewel ze het woord niet even eens vertalen, nochtans in de Persoon die daardoor beschreven wordt het eens zijn. En zo is dan de zin, dat zolang als de Schilo niet geboren was, *zou Juda's stam niet wijken*, dat is niet ophouden een bekende en onderscheiden stam te zijn, zulks dat ze uit de geslachtkaart, (die zorgvuldig moest bewaard worden) hun afkomst uit Juda's stam konden tonen. En in de tweede plaats, dat ook Juda's Wetgever niet wijken zou, zodat Juda, tot de geboorte van de Schilo, door hun eigen burgerwetten zou geregeerd worden, zodat hun burgerwetten niet zouden afgewisseld worden, door burgerwetten van een ander volk.

Echter ligt het niet duister in de woorden, dat als de Schilo zal gekomen zijn, dat na Zijn geboorte, Juda's stam zal wijken en zou ophouden een bekende en onderscheiden stam te zijn; missende hun behoorlijke geslachtkaart.

En ten 2de, dat zij hun Wetgever van tussen hun voeten zouden missen, zodat Juda niet meer door zijn eigen burgerwetten zou geregeerd worden, maar door die van andere volken. Zodat men hier heeft, twee merkwaardige kentekenen, namelijk, dat tot de komst van de Schilo, Juda's stam moet bekend en door hun eigeen burgerwetten moet geregeerd worden. Maar als dat eens kwam op te houden, dan kon men zeker zijn, dat Hij al geboren was.

RABBI.

Wij zijn in deze vertaling niet eens, want wij vertalen het woord ??' *schebet*, een roede der kastijding; zodat de zin is: *De roede zal van Juda niet wijken, voor dat Schilo komt*. En die ligt nog op ons.

KOOPMAN.

Deze vertaling kan hier niet bestaan, want hoewel het woord *schebet*, nu en dan wel eens voorkomt in de betekenis van een roede der kastijding; zo moet men aanmerken, dat daar dan een werkwoord bijkomt, dat zulk een betekenis van dat woord aanwijst, gelijk Salomo zegt: *gij zult uw zoon met de roede slaan*; daar wijst het werkwoord slaan aan, dat het een roede betekent; maar anders heeft het woord *schebet*, uit zijn eigen aard of gebruik die betekenis niet.

Ten 2de, het komt hier voor als een belofte. En naar uw vertaling was het een bedreiging.

Ten 3de, de roede der kastijding heeft niet minder geweest op de andere stammen, als op Juda. En zo kan deze uw vertaling niet door gaan.

RABBI.

Wel uw vertaling ook niet, want Juda was een van de stammen, nu staat er niet schebet jehoudaah, de stam Juda, maar mihoudaah van Juda. Nu wat zin heeft dat, want dat zou wezen, de stam van de stam zal niet wijken; en dat ziet uzelf wel beter, dat niet bestaan kan.

KOOPMAN.

Diezelfde zwarigheid, ontmoet u die niet in het 16 vers van dit hoofdstuk? Daar staat dan: „Dan zal zijn volk richten, als een der stammen Israëls “ Wat is dat anders, als de stam van Dan zal de stam van Dan richten, gelijk een der stammen Israëls zijn stam richt. Maar het is niet nodig, die onvoegzaamheid, die UE. in mijn vertaling aanwijst toe te staan, want ik zal u tonen, dat het voorstel ? *mem* hier eigenlijk behoort. En geen onvoegzame zin vertoont, noch een andere vertaling vereist. UE. moet dan vooraf weten, dat ik door Juda niet de stam, maar *de persoon Juda* zelf versta; aangemerkt als de wortel of stamvader, want hij stond op die tijd in eigen persoon, voor het bed van zijn vader Jakob. Dit vooraf aangemerkt zijnde, laat ons nu tot het beschouw van de rede van Israël, met betrekking tot Juda overgaan. Ik merk dan aan, dat Jakob zijn rede richt tot Juda, sprekende tot hem in de 2de persoon vers 8. „Juda! gij zijt het, u zullen uw broeders loven; uw hand zal zijn op de nek uwer vijanden: voor u zullen zich uws vaders zonen nederbuigen.”

Daarop wendde hij zijn rede tot zijn andere zonen. En spreekt van Juda in de 3de persoon vers 9, 10, 11 en 12. „Juda is een leeuwenwelp! Gij zijt van de roef opgeklommen, mijn zoon! Hij kromt zich, hij legt zich neder als een leeuw. En als een oude leeuw; wie zal hem doen opstaan? De stam zal van Juda niet wijken, noch de Wetgever van tussen zijn voeten, totdat de Schilo komt. En denzelve zullen de volken gehoorzaam zijn. Hij bindt zijn jongen ezel aan de wijnstok. En het veulen zijner ezelin aan de edelsten wijnstok; hij wast zijn kleed in de wijn. En zijn mantel in wijndruivenbloed. Hij is roodachtig van ogen door de wijn. En wit van tanden door de melk.”

Tenzij dat u liever wilt, dat hij in de twee laatste verzen van de Schilo spreekt, daar ik niet tegen heb; echter ziet u wel, dat Jakob, Juda's stam, hier niet anders kon noemen, dan Schebet mihoudaah, *de Stam van Juda*; want de stam daar hij van sprak, was eigenlijk de stam van Juda. En zo ziet men, dat als Jakob van Juda's stam zou spreken, in tegenwoordigheid van Juda zelf, dat het geen welvoegzaamheid zou hebben, dat hij zou zeggen Schebet jehouda *de stam Juda*; maar noodzakelijk Schebet mehoudaah *de stam van Juda*, omdat die van de tegenwoordig zijnde persoon voorkwam; en zo is de ? *mem* mij in het minste niet in de weg, maar integendeel wordt zij hier noodzakelijk vereist.

Maar het zal ter overtuiging van mijn oogmerk nodig zijn, dat wij zien, dat het woord schebet in zijn meeste gebruik *een stam* betekent, hetzij die van een boom, of in een overdrachtelijke zin, die van een menselijk geslacht. Nu hebben geleerde mannen aangetoond, dat dit woord schebet wel 180 malen in de Heilige bladen voorkomt. En daarvan bijna 150 malen in de betekenis van een stam, dat die 30 andere malen het verscheiden betekenissen heeft, als “een herdersstaf”, waar hij het vee mee weidt en daarvan in een overdrachtelijke zin een koningsscepter.

Ten tweede „een roede der vertiening”, Ezech. 20: 37.

Ten derde „een roede der erfenis”, Psalm 74: 3, Jerem. 10: 16 en 51: 19.

Ten laatste een roede of stok der kastijding. En zo blijkt dat *stam*, de gemeenste betekenis van het woord schebet is en in de betekenis van stam komt het wel 30 malen voor in de boeken van Mozes. En in dit 49 hoofdstuk, behalve in het 10 vers nog tweemaal; één keer van vader Jakob, als hij zegt vers 16. „Dan zal zijn volk richten,

als een der stammen Israëls.” En ééns van Mozes vers 28, zeggende „al deze stammen Israëls zijn twaalf.” Waarom zal men zonder enige noodzakelijkheid, van de gemene tot een ongemene vertaling overgaan. En zo doet UE., als gij het *een roede der kastijding* vertaalt. En ik meen voorzeker, dat uit deze plaats klaar is, dat als Juda's stam en wetgever zal ophouden, dat dan zekerlijk de Schilo zal gekomen zijn, dat ik uit deze plaats te betogen had.

RABBI.

Zijt gij van zulke wapenen nog meer voorzien?

KOOPMAN.

Gewis ja. En zo UE. daar lust toe hebt, sla dan met mij het oog op Daniël 9: 24, 25 en 26. „*Zeventig weken zijn bestemd over uw volk en over uw heilige stad, om de overtreding te sluiten. En om de zonden te verzegelen. En om de ongerechtigheid te verzoenen. En om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen. En om het gezicht en de profeet te verzegelen. En om de heiligheid. der heiligheden te zalven. Weet dan en versta: Van de uitgang des woords, om te doen wederkeren en om Jeruzalem te bouwen, tot op Messias de vorst, zijn zeven weken. En twee en zestig weken; de straten. En de grachten zullen wederom gebouwd worden, doch in benauwdheid der tijden. En na die twee en zestig weken, zal de Messias uitgeroeid werden, maar het zal niet voor Hemzelf zijn. En een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven. En zijn einde zal zijn met een over stromenden vloed. En tot het einde toe zal er krijg zijn [en] vastelijk besloten verwoestingen.*”

RABBI.

Ik weet wel, dat gijlieden deze plaats van de Messias verstaat, doch met weinig grond, want dat gijlieden leest *tot op Messias de vorst*, daar staat “gnad maaschiach naagyd, dat eigenlijk wil zeggen, *tot op de gezalfde vorst*. En zo word ik niet bepaald, de Messias hier te verstaan, maar een zeker onbepaalde vorst, die gezalfd was, gelijk Koning Kores, wanneer de engel Gabriël dit tegen Daniël zei, die koning van Perzië was, een gezalfde vorst kan genoemd worden, gelijk hij zo voorkomt, Jes. 45: 1. „Alzo zegt de Heere tot Zijn Gezalfden, tot Kores.”

KOOPMAN.

Ik twijfel niet of UE. zal wel zien, dat deze vertaling tegen het stel der woorden aanloopt, want dan moest naagyd voorstaan en maaschiach als een bijgevoegd woord volgen, gelijk men zo leest cohen maaschiach *de gezalfde priester*. En ‘cohen gadool’ de grote of *hogepriester*. En zo gaat in de Hebreeuwsche taal het zelfstandige woord voor. En het bijgevoegde dat volgt. Omdat nu maaschiach gaat voor naagyd, zo kan het woord maaschiach hier bij Daniël, niet als een bijgevoegd woord, aangemerkt worden. En dat nog meer is, hij komt in het 26^e vers voor, enkel onder de Naam *maaschiach*.

RABBI.

Maar zo ik nu toesta de Messias hier te moeten verstaan; welke weken worden dan door die 70 hier bedoeld?

KOOPMAN.

Jaarweken en geen gewone weken.

Vooreerst, omdat alles wat hier bepaald wordt, dat in die 70 weken geschieden zou, onmogelijk geschieden kon.

Ten 2de, omdat Daniël die weken in het volgend hoofdstuk duidelijk onderscheidt van deze, gelijk gij zien kunt vers 2. „In die dagen was ik, Daniël, treurende drie weken der dagen.” En zo versta ik zulke weken gelijk als ons voorkomen Ezech. 4: 6. „Als gij nu deze voleinden zult; lig ten andere maal neder op uw rechter zijde. En gij zult de ongerechtigheid van het huis van Juda dragen veertig dagen: Ik heb u gegeven elke dag, voor elk jaar.” Zodat 70 weken uitmaken 490 jaren.

RABBI.

En wat zou er dan in die tijd geschieden?

KOOPMAN.

Dat wordt door Gabriël in het algemeen eerst voorgesteld in het 24^e vers, namelijk, dat de zonde als opgesloten en verzegeld zou worden, door dat dezelve zou verzoend worden, zekerlijk door aan het geschonden recht te voldoen.

En in de tweede plaats om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, dat is een recht, om in eeuwigheid in Gods vriendschap hersteld te worden; en dat kon niet aangebracht worden, of die voorwaarde waarop die vriendschap stond, moest volbracht werden, gelijk ik voorheen getoond heb.

Ten derde „de gezichten en profetieën zouden verzegeld worden”, namelijk in het vervullen van hetgeen zij hier van voorspeld hadden, of dat het u zou worden als een verzegeld boek.

Ten vierde „de Heiligheid der heiligheden zonde gezalfd werden”, de zinspeling is hier op de Hogepriester; voor wiens voorhoofd op de gouden plaat gegraveerd was: „de Heiligheid des Heeren”; of op de tempel, daar het heilige der heiligen in was. En dit alles zou in die bepaalde tijd geschieden.

Verder worden in het vervolg die 70 weken wat ingedeeld, als daar worden 69 weken gesteld „tot op Messias de Vorst.” Of dit nu is tot Zijn geboorte, of tot het aanvaarden van enig publiek werk, is uit de tekst niet klaar, doch het laatste is het waarschijnlijkste; want anders zou de Messias, die na de 69 weken zou uitgeroeid worden, gelijk uit het 26^e vers blijkt, „dat is, afgesneden uit het land der levenden, Jes. 53. Om zo tot verzoening der ongerechtigheden, Zijn ziel tot een ascham zoenoffer te stellen. Nu is het gebleken uit het 24^e vers dat zulks in de tijd van 70 weken geschieden zou. En bijgevolg zou minder dan 7 jaren verlopen zijn, te weten, van de geboorte van de Messias, tot het volbrengen van Zijn werk, dat niet te denken is; derhalve verkies ik het laatste.

Ik heb tot mijn oogmerk niet veel te zeggen, over het delen van die 69 weken, in 7 en in 62, alleen maar, dat de eerste 7 weken dienden om weder te leren. En om in Jeruzalem huizen te bouwen; daar zij al vrij voorspoedig in waren als blijkt Hagg. 1: 4. „Is het voor ulieden wel de tijd, dat gij woont in uw gewelfde huizen. En zal dit huis woest zijn?” Maar de volgende 62 weken bouwende de straten en grachten. En zo alles wat tot sterkte, of tot sieraad van de stad verstrekken kon, geschiedende zulks in benauwdheid van tijden, gelijk men zien kan Nehemia 3 en 4. En zo ziet UE. wat in die 70 weken geschieden zou.

RABBI.

Ik wenste nu wel te horen, wanneer die 70 weken beginnen en eindigen, want ik weet, dat gijlieden gaarne deze tijd bepaald tot de dood van uw Messias. Maar ik heb ook wel gezien, hoe verlegen gij zijt, om zulks te doen, komende altijd veel meer jaren,

dan er wezen moeten, zodat uw Messias volgens uw eigen stellingen te laat gekomen is. En dat zulks van mij niet maar gezegd is, blijkt uit de volgende tijdrekenaars, die van de wederkering uit Babel, tot Zijn dood; zo vele jaren meerder hebben:

Eusebius heeft	597 jaren te veel	107
Sulpicius Severus	587	97
de Jezuiet Petavius	572	82
Merkator	577	87
Du Bois	571	81
Lansbergen	569	79
Scaliger	562	72
Corion	530	40

zodat de hoogste 107 en de minste nog 10 jaren meerder heeft dan 490. En daarom hebben andere, om zich hieruit te redden, gezegd, dat de 70 weken beginnen, niet met de wederkering uit Babel op bevel van Kores, maar met de wederkering van Nehemia, dewelke geschiedde in het jaar 20 van Arthahsasta, koning van Perzië, Neh. 2: 1 en zo verlang ik te zien, hoe UE. deze kluwen ontwinden zult.

KOOPMAN.

Het moet met de tijd uitkomen zo als het wil; wij moeten daar beginnen, daar Gods geest het begin ons zelf komt te bepalen. En dan dunkt mij onder verbetering, dat de 70 weken beginnen met die tijd, wanneer Gabriël hier tegen Daniël sprak, zeggende *70 weken zijn bestemd*.

Ten tweede, dat de 7 weken en 62 weken beginnen, wanneer Korés dat plakkaat het publiceren, dat wij vinden, Ezra 1: 13. *“In het eerste jaar nu van Kores, koning van Perzië, opdat volbracht werd het woord des Heeren, uit de mond van Jeremia, verwekte de Heere de geest van Kores, koning van Perzië, dat hij een stem het doorgaan door zijn ganse koninkrijk, zelfs ook in geschrift, zeggende: zo zegt Kores, koning van Perzië, de Heere, de God des hemels, heeft mij alle koninkrijken der aarde gegeven; en Hij heeft mij bevolen Hem een huis te bouwen, te Jeruzalem, hetwelk in Juda is. Wie is onder gij van al zijn volk? Zijn God zij met hem. En hij trekke op naar Jeruzalem, dat in Juda is. En hij bouw het huis des Heeren, des Gods Israëls; Hij is de God, die te Jeruzalem [woont.]”* En dat meen ik omdat Gabriël uitdrukkelijk zegt Dan. 9 vers 25. *„Weet dan en versta; van de uitgang des woords, om te doen wederkeren en om Jeruzalem te bouwen.”*

Ik weet wel, dat voorname godgeleerden oordelen, dat het tijdstip niet begint met het eerste jaar van Kores, namelijk toen hij de alleenheersing begon, na de dood van Darius de Meder, omdat Gabriël zegt van een uitgang des woords om te doen wederkeren en om Jeruzalem te bouwen, daar in het plakkaat van Kores niet van het bouw van Jeruzalem, maar alleen van het bouw van de tempel gesproken wordt; en dat Nehemia van Arthahsasta vrijheid kreeg om de stad te bouwen. Doch daarin kan ik niet toestemmen, omdat ik dan niet zien kan, hoe zo een klare profetie als Jes. 44: 28 vervuld is, daar ik lees: *„Die van Kores zegt: hij is Mijn herder. En hij zal al Mijn welgevallen volbrengen; zeggende ook tot Jeruzalem: Word gebouwd. En [tot] de tempel, word gegrond.”* Nu is deze profetie gans klaar en duidelijk, (en daar is nog maar een profetie behalve deze, daar de persoon van dewelke geprofeteerd is, bij zijn eigen naam genoemd wordt, (koning Josia, I Koning. 13: 1.) want hier wordt met ronde woorden gezegd, dat hij zeggen zou tot Jeruzalem: *word gebouwd*, zowel als tot de tempel, *word gegrondvest*. En mij dunkt dat uit Hag. 1: 4 blijken kan, dat zij wedergekeerd zijnde, niet zonder het bouw der stad, dat is derzelver huizen, enz. daar

geweest hebben. En wat Nehemia betreft. Het bescheid dat hij van de stad kreeg raakt derzelver poorten en muren, zodat het niet de stad, maar derzelver sterkte betrof.

RABBI.

Zodat UE. dan niet stelt de tijd te beginnen met het wederkeren van Nehemia?

KOOPMAN.

Ik heb UE al voorheen gezegd, dat ik de 490 jaren of 70 weken begin op die tijd, dat Gabriël tegen Daniël sprak. En laat ons nu zien, wanneer dezelve eindigen zouden, omdat met enige orde te verrichten; zo moet men eerst zien, wanneer Daniël deze openbaring ontving. En dat was het eerste jaar van Darius, te weten, dat hij regeerde over Babel, nadat hij Belsazar had overwonnen. Nu heeft Darius geregeerd volgens de Babylonische regel 3 jaren, daarop komt Kores tot de regering, die in het eerste jaar de vrijheid gaf om weder te keren. Hier beginnen die 69 weken, zodat reeds iets minder dan een week verlopen was.

Nu weet ik wel, dat als ik mijn rekening doen zal volgens de lijst der Perzische koningen dat ik dan ook te veel jaren zal aantreffen, want dan duurt het Perzische rijk 206 jaren, want volgens de algemene rekening heeft geregeerd:

Kores	7
Kambyses	8
Darius Hystaspis	36
Xerxes I	21
Artaxerxes I Longimanus	40
Darius II Nothus	19
Artaxerxes II Mnemon	43
Artaxerxes III Ochus	23
Arses	3
Darius III Kodomannus	<u>6</u>
	206

Nu is het zeker uit de Heilige bladen, dat de Perzische monarchie zo lang niet gestaan heeft, maar dat het wel minder is dan 206 jaren, zodat verscheiden koningen gelijktijdig moeten geregeerd hebben, gelijk ook de koningen van Juda gedaan hebben, zoals tot overtuiging van de koningen van Juda getoond is, door de heer Theodorus van Thuynen, in leven predikant te Dokkum. Zie bijlage (RED):⁴

noot⁴

Vóór Chr.

Jaartelling:

464		Xerxes wordt vermoord na 21 j. regering door Artabanus die 7 maanden regeert. Arthahsasta Longimanus doodt Artabanus en wordt koning over Perzië. Longimanus betekent: langhand. In Perzisch: Artaxerxes, in Hebr. Ahasvéros Wordt koning ong. november.
		Hij is de beroemde 4 ^e koning na Kores, Dan. 11:2
463	1	'Hij is die Ahasvéros die regeerde van Indië af tot Morenland toe 127 landschappen', Ester 1:1
461	3	Ahasvéros maakt in zijn 3 ^e j een prachtig feest omdat hij zijn broer Hystaspes verslagen had en alleenheerser werd over het grote Perzische rijk, Ester 1:3
		Vasthi wordt verstoten, Esther gekozen, Es. 2:8
	4	Na 1 jaar wordt Ester voor het eerst bij Ahasvéros gebracht, Est. 2:12,13
458	6	Ongeveer 1 november begint het 7 ^e jaar van Ahasvéros
457	7	Ester wordt tot koningin aangenomen in maand Tebeth, de 10 ^e maand, Est. 2:16.
		De Joodse schrijver, Ezra, hanteert het kerkelijk jaar van de Joden, ong. januari.

Dat het nu ook zo met de Perzische koningen is gelegen geweest, is klaar, als men de lijst der hogepriesters, die gedurende die tijd geleefd hebben, daarmede vergelijkt, want ik zie uit de Heilige Schrift en uit Josephus, dat daarvan de wederkering uit Babel, tot de heerschappij der Grieken geweest hebben 6 hogepriesters, gelijk men zien kan, Neh. 12: 10, 11. „*Josua nu gewon Jojakim. En Jojakim gewon Eljasib. En Eljasib gewon Jojada. En Jojada gewon Jonathan. En Jonathan gewon Jaddua.*” Nu was Josua hogepriester, toen hij uit Babel wederkeerde. En Jaddua was het onder de heerschappij van Alexander de Grote, gelijk hij Alexander tegentrok in zijn hogepriesterlijk gewaad, wanneer Alexander in gramschap optrok naar Jeruzalem,

De komst van Ester aan het Hof had grote betekenis en goede gevolgen voor de Joden, want:

In het 7^e jaar van Arthahsasta geeft hij Ezra de priester **opdracht** om naar Jeruzalem te gaan om de Tempeldienst te onderhouden uit de Schatkist. Die mee willen krijgen vrijgeleide. Ezra 7:1-7.

Ezra gaat met een grote schat naar Jeruzalem en regelt er de burgerlijke zaken, Ezra 7:11-26. De optocht vanuit Susan begint 1^e van 1^e maand, ong half maart. Zij vasten 12^e van de 1^e maand, Ezra 8:31 en men bereikt Jeruzalem 1^e van 5^e maand, Ezra 7:9. Ongeveer aug. 457.

Deze terugkeer wordt in de literatuur genoemd:

DE TWEEDE TERUGKEER IN 457 VOOR CHR. JAARTELLING.

Met deze terugkeer beginnen de 70 jaarweken, de f^e periode van 49 jaar, zoals Gabriël aan Daniël openbaarde: "Van **de uitgang des woords** om te doen **wederkeren en om Jeruzalem te bouwen**", Dan 9:25

* Ahasvéros en zijn 7 raadsheren en alle geweldigen deden een gebod uitgaan van vrijgeleide en hulp aan degenen die wederkeerden naar Jeruzalem; Ezra 7:28

* 13 jaar later, in het 20 jaar van Ahasvéros doet hij opnieuw een gebod om Jeruzalems **muren** te herbouwen, Neh. 2:7-9

Vanaf sept. 457 tot sept. 26 na Chr. -toen het Joods burgerjaar begon waarin Johannes zijn prediking begon- is 69x7=483 jaar, volgens de engel Gabriël, Dan 9: 25 etc.

Had het Joodse volk maar meer acht geslagen op deze periode! Helaas, de Schriftcritici onder Joodse en Christelijke schrijvers dateren Daniël's profetie geschreven in de tijd van de Makkabeeën

456	8	Ezra verzamelt alle mannen van Juda en Jeruzalem inzake vreemde vrouwen; vanaf de 20 ^e van de 9 ^e maand en stuurt ze weg. Het karwei is klaar op 1 ^e dag van 1 ^e maand, (maart), Ezra 10:9,17
450	12	In het 12 ^e j. van Ahasvéros wordt Haman onderkoning en begint zijn vervolging tegen de Joden, Ester 3:1,7. Vanaf de f ^e maand Nisan (voor de Gevangenschap Abib genoemd) wordt het Poer, het Lot geworpen om de Joden uit te roeien, Ester 3:7-13
451	13	In de laatste maand, Adar, ong febr./mrt wordt het Poer beëindigd, Est. 3:13
Op de 13 ^e van de 1 ^e maand, ong april worden de brieven voor de holocaust van de Joden verzonden. (13, het ongeluksgetal) 's Daags voor hun Pascha! Es. 3:12.
Ester gaat naar de koning; Haman wordt opgehangen en Mórdechai wordt onderkoning, Est 5,6,7.
Op de 23 ^e van de 3 ^e maand ong juli, schrijft Mórdechai aan de Joden, Ester 8:9
450	14	Op de 13 ^e dag van 12 ^e maand, ong. maart worden de zaken omgekeerd.
Grote blijdschap, Est. 9:1.
Het POERIMFEEST (Lotenfeest) wordt ingesteld op 14 en 15 Adar, Est.9:21

gelijk Josephus verhaalt.

Beschouw nu eens de jaren van de 5 hogepriesters, die gedurende de Perzische monarchie geleefd of liever hogepriester geweest hebben, want de zesde was het onder de heerschappij der Grieken; nu zijn de jaren van hun hogepriesterschap als volgt:

Josua	36
Jojakim	48
Eljasib	21
Jojada	23
Jonathan	<u>24</u>
maakt	152 jaren.

En als men wel acht geeft, zo kan het nog geen 152 jaren uitmaken, want het laatste van Josua. En het eerste van Jojakim lopen zeker samen, zodat hier niet meer dan 148 jaren kan gesteld worden, dewijl zo telkens het laatste jaar, met het eerste van de opvolger te samen loopt, wordende het sterfjaar, hoewel maar even begonnen, nochtans tot het getal der jaren gerekend. En hier en boven is het ook gans niet denkkelijk, dat Josua bij het uittrekken uit Babel, eerst in de rang van hogepriester opgevolgd heeft, maar waarschijnlijk die waardigheid al enige tijd, in rang bekleed heeft; echter bekleedde hij nog die waardigheid ten tijde van Darius Hystaspis, wanneer de tempelbouw voortging en volbracht werd, zie Ezra 5: 1, 2. En in de profetie van Haggai. Indien u mij nu toestaan wilt een gissing te maken, hoelang Josua's vader Jozadak voor de wederkering uit Babel gestorven was. En zo door de dood die waardigheid aan Josua ingeruimd, zo zou ik niet meer begeren dan 4 jaren mij toe te staan, dat UE. niet met enige billijkheid kan oordelen te veel te zijn. En zo heeft de Perzische monarchie geduurd 144 jaar, die ik dan niet begeer uit te breiden tot de overwinning op en onderbrenging van Darius Kodomannus, maar alleen tot het eerste jaar van Alexander de Grote, hetwelk nog 6 jaar komt te verschillen. Zodat het tot de onderbrenging van Darius, zou gestaan hebben 150 jaar. Dat het nu ten volle zeker is dat het Perzische rijk, zolang als de lijst der koningen opgeeft, zoals men hun jaren de een op de ander telt, niet gestaan eeft, kan men zeker afleiden uit het boek van Nehemia en uit Flavius Josephus. Want als men met enige nauwkeurigheid acht geeft, zo ziet men, dat Nehemia naar Jeruzalem getrokken is in het 20ste jaar van Artaxerxes, (die ik stel Longimanus te zijn) gelijk men ziet, Neh. 2: 1. *„Toen geschiedde het in de maand Nisan, in het twintigste jaar des konings Arthahsasta, [als er] wijn voor zijn aangezicht was; dat ik de wijn opnam en gaf [hem] de Koning; nu was ik nooit treurig geweest voor zijn aangezicht.”* En toen hij in Jeruzalem kwam was Eljasib hogepriester, gelijk blijkt uit hoofdstuk 3: 1. *„En Eljasib de hogepriester maakte zich op met zijn broeders, de priesters. En zij bouwden de schaapspoort; zij heiligden ze en richtten haar deuren op, ja zij heiligden ze tot aan de toren Mea, tot aan den toren Hananeël.”*

Nu is Nehemia na een verblijf van 12 jaren wedergekeerd naar Perzië, namelijk in het 32ste jaar van Artaxerxes, zie Nehemia 13: 6. *„Doch in dit alles was ik niet te Jeruzalem: want in het twee en dertigste jaar van Arthahsasta, koning van Babel, kwam ik tot de koning, maar ten einde van [sommige] dagen verkreeg ik [weder] verlof van de koning.”* Gedurende zijn verblijf in Perzië, had de hogepriester Eljasib het zeer verdorven, door zich te verzwageren met Tobia, als blijkt uit hoofdstuk 13, 4, 5. *„Eljasib nu, de priester, die gesteld was over de kamer van het huis onzes Gods, was voor dezen nabestaande van Tobia geworden. En hij had hem een grote kamer gemaakt, alwaar zij te voren henen leiden het spijsoffer, de wierook en de vaten. En de tienden van koren, van most en van olie, die bevolen waren voor de Levieten. En de*

zangers en de poortiers, mitsgaders het hefoffer der priesters. En dat verstond Nehemia, als hij te Jeruzalem was wedergekeerd, zie vers 7. „En ik kwam te Jeruzalem. En verstond van het kwaad, dat Eljasib voor Tobia gedaan had, makende hem een kamer in de voorhoven van Gods huis.” Waaruit gij zien kunt, dat Nehemia al een geruime tijd in Perzië moet gebleven zijn, eer hij te Jeruzalem wederkeerde, want in een korte tijd kon Eljasib zo een verderf, in afwezigheid van Nehemia, niet ingevoerd hebben als hij gedaan heeft. En het blijkt, dat Eljasib nog in het leven was, als Nehemia was wedergekomen.

Als men nu de gemene jaartelling volgt, zo is Nehemia voor de eerste maal naar Jeruzalem getrokken in het 92ste jaar, na de wederkering. En in het 104de jaar wedergekeerd naar Perzië. En het blijkt uit de jaarlijst der priesters, dat al stelde men, dat de 36 jaren van Josua eerst begonnen met de wederkering uit Babel, zo zou Eljasibs sterfjaar niet verder zich kunnen uitstrekken, als tot het 104de bpende jaar. En terwijl hij nog in leven was, nadat Nehemia al was wedergekeerd te Jeruzalem, zo blijkt dat de jaren van Darius, Xerxes en Artaxerxes elkander iets moeten gelijktijdig loopen.

Ten 2. Indien de jaren der volgende koningen na Artaxerxes Longimanus, niet door te samen te lopen, verkort worden, zo moest Nehemia een ongelooftelijke ouderdom beklommen hebben, want die heeft de Perzische monarchie ten einde geleefd.

Want vooreerst, hij telt de hogepriesters op tot Jaddua, die onder de heerschappij der Grieken hogepriester geweest zijn.

Ten tweeden; hij spreekt van Darius, de laatste koning van Perzië, hoofdstuk 12: 22. „De Leviëten werden in de dagen van Eljasib, Jojada. En Johanan. En Jaddua, de hoofden der vaderen beschreven; mitsgaders de priesteres, tot het koninkrijk van Darius de Perziaan.”

Ten derde, hij verhaalt, dat hij een van de priesters wegjoeg, omdat hij zich verzwagerd had met Sanballat, hoofdstuk 13: 28. „Ook was er [een] van de kinderen van Jojada, de zoon van Eljasib, de hogepriester, schoonzoon geworden van Sanballat, de Horonieter; daarom jaagde ik hem van mij weg.”

Nu blijkt, uit het 11^e boek van Flavius Josephus het 8 hoofdstuk, dat is voorgevallen op het einde van de Perzische en het begin van de Griekse monarchie en zo zou Nehemia, na zijn eerste optocht naar Jeruzalem, nog wel 110 jaren geleefd hebben. Dus stel ik vast, om zulk een ongelooftelijke ouderdom niet in te willigen, dat de jaren der koningen moeten te samen gevoegd worden, zodat dezelve overeenkomt met de jaarlijst der priesters.

Ik ga dan voort, om tot de rekening zelf te komen; ik heb getoond, hoe dat de jaren der priesters van de wederkering uit Babel, tot het eerste van Alexander de Grote, te weten tot zijn optocht, tegen Perzië is 144 jaren.

Antiochus Epifanes werd koning in het jaar 137 van het rijk der Grieken, zie het 1ste boek der Makkabeën, hoofdstuk 1: 11. Het zal nodig zijn, dat wij onderzoeken of wij door het begin van het rijk der Grieken, in deze jaartelling moeten beginnen met het eerste jaar van Seleukus, of met het eerste van Alexander de Grote, dat 25 jaar scheelt. Ik weet wel, dat velen het van Seleukus beginnen, volgende Josephus; maar dewijl het blijkt uit de overeenkomst der jaren tussen, het 1^e boek der Makkabeën en Josephus, dat Josephus zijn aantekening der jaren uit dit eerste boek heeft overgenomen. En zo moet men dan zelf trachten te zien, waar de schrijver van dit eerste boek zijn jaartelling begint.

En het zal niet duister zijn te zien, dat hij het begint met, het eerste jaar van Alexander de Grote; want in het eerste hoofdstuk vers 11, zegt de schrijver; „dat Antiochus

Epifanes koning geworden is in het 137 jaar van het rijk der Grieken”. En niet van het rijk van Syrië. Nu blijkt uit hoofdstuk 6: 2, dat Alexander de Eerste heeft geregeerd onder de Grieken, vergelijkt hiermede het eerste vers van het eerste hoofdstuk. En de jaartelling moet niet begonnen worden met de onderbrenging van het Perzische rijk, maar 6 jaar vroeger, dat is met de optocht van Alexander, want hij heeft in het 6e jaar zijn overwinning bereikt en daarna nog 6 jaar geregeerd. Dat het eerste jaar nu is het jaar van zijn optocht en niet het eerste jaar na zijn overwinning is klaar uit het eerste hoofdstuk vers 8. „En Alexander regeerde als koning twaalf jaren en stierf en zijn dienaren regeerden een iegelijk in zijn plaats.” Daar geeft de schrijver 12 jaren aan zijns regering, zodat het klaar is dat deze jaartelling begint met het eerste jaar van Alexanders optocht. Dit vooraf getoond hebbende, ga ik daarop voort met de rekening zelf.

Zie het 1ste boek der Makkabeeën. Daar gezien hebbende het begin der Griekse jaartelling, gaat ons daarop voortgaan:

Makkabeeën 1:11	Antiochus Epifanes is koning geworden in het jaar	137
Hoofdstuk 6:	Hij sterft in het jaar	149
16 en 17.	Demetrius de zoon van Seleukus, anders genaamd	
Hfdst. 7: 1.	Demetrius Soter, komt van Rome en regeert als koning	151
Hoofdstuk 10.	Alexander, de zoon van Antiochus Epifanes, regeert	160
Hoofdstuk 10:	Demetrius, de zoon van Demetrius, anders	
6 en 7.	genoemd Demetrius Nicanor de eerste, komt uit	
	Creta in zijn land in het jaar	165
	Hij werd koning in het jaar	167
Hoofdstuk 14:	Simeon, de broeder van Judas Makkabeüs, is	
27.	hogepriester geworden in het jaar	169
Hoofdstuk 14:	Hij maakt vrede met Demetrius in het jaar	170
34-41.		..
Hoofdstuk 13:13	Demetrius vervolgt Tryphon in Meden, Arsakes, koning	
	van Perzië en Meden, dit van Demetrius kwalijk nemende,	
	zend een krijgsoverste, die hem slaat en gevangen neemt	
	en koning Arsakes stelt Demetrius in de gevangenis in	172
Hoofdstuk 15:	Antiochus, de zoon van Demetrius, te weten Demetrius Soter.	
10 enz.	En zo de broeder van Demetrius Nicanor, als men kan	
	afleiden uit Flavius Josephus, het 13 boek der Joodse	
	geschiedenis het 12 hoofdstuk, trekt op naar het land zijner	
	vaderen, om Tryphon te verdrijven, in het jaar	174
Hoofdstuk 16.		
Josephus 13 ^e	De hogepriester Simeon werd omgebracht van zijn	
boek hfd.16	schoonzoon Ptolomeüs, op het einde van het jaar	177
Het laatste	In die waardigheid is hem opgevolgd zijn zoon Hirkanus	
hfd. 18.	Hij heeft geregeerd	31 jaar
Hoofdst. 19.	Op Hirkanus is gevolgd zijn zoon Aristobulus, die de	
	eerste der priesters geweest is, die een koninklijke	
	kroon opzette; hij heeft geregeerd	1 jaar
Hoofdstuk 23	Hem is in die waardigheid gevolgd zijn zoon	
op het laatst.	Alexander, bekledende zowel de koninklijke als de	
	hogepriesterlijke waardigheid. Heeft geregeerd	27 jaar

(Egesippus zegt 26 jaar, zodat hij het 27ste maar even zal begonnen hebben.)

Hoofdstuk 24. Hij is in de regering opgevolgd door zijn nagelaten weduw Alexandera. En heeft geregeerd **9 jaar**
 En zo is Alexandera gestorven in het jaar 245
 Of liever het 244ste jaar, naardien haar man maar even het 27ste jaar bereikt had, en alzo haar sterfjaar niet verder dan het 244ste jaar gaat.

En deze Alexander met Alexandera hadden nagelaten 2 zonen, de oudste genoemd Hirkanus. En de jongste Aristobulus.

In de Hogepriesterlijke en Koninklijke waardigheid is gevolgd Hirkanus de oudste zoon, doch zijn broeder Aristobulus dwingt hem de regering af te staan. En aan hem Aristobulus over te geven, zie het 24^e hoofdstuk van Josephus 13^e boek. En het eerste hoofdstuk van het 14^e boek, vergeleken met het 4^e hoofdstuk van het eerste boek van de *Joodse Oorlogen*. En Egesippus, het eerste boek het 13^e hoofdstuk Maar hier staat te onderzoeken, hoe lang na de dood van Alexander zijn zoon Hirkanus Hogepriester geworden is. En dat is niet aanstonds geschied na zijn. vaders dood, maar in het laatste jaar van zijn moeders leven, dat is in het 244ste jaar.

Het is waar, uit het 24^e hoofdstuk van het 13^e boek schijnt het op des vaders dood geschied te zijn, zo ziet men echter bij nader onderzoek, dat het zo niet moet begrepen worden. Want uit het 1ste hoofdstuk van het 14^e boek blijkt het, dat Hirkanus van zijn broeder terstond, toen hij Hogepriester geworden was met krijg is aangegrepen. Nu heeft Aristobulus geen krijg begonnen, voor dat hunlieder moeder Alexandra al ziek was, daar zij ook aan stierf.

En Egesippus in het 12^e hoofdstuk van het 1ste boek zegt, dat Alexandra aan Hirkanus de hoop liet, maar geen macht gaf om te regeren. En in het 13^e hoofdstuk, dat Hirkanus bij zijn moeders leven nog Hogepriester geworden was, hetwelk niet duister te kennen geeft, te zijn, op het laatste van haar leven.

En dit zal ten volle klaar worden, als men ziet, dat Josephus in het 1ste hoofdstuk van het 14de boek zegt, dat Hirkanus het Hogepriesterschap verkregen heeft in het 3^e jaar van de 177ste Olympiade; en als men ziet, dat hij in het 7de hoofdstuk van het 12de boek gezegd had, dat de 153ste Olympiade het 345ste jaar was, dat dan het 3de jaar van de 177ste Olympiade net in het 244 jaar komt, want hier komt tussen de 153ste en de 177ste Olympiade 24. En die maken 96 jaren.

Voeg hier nu bij de bovengemelde 3 jaren, dan is het 99 jaren, die nu bij 145, in welke de 153ste Olympiade viel, komt 244 jaren, in welke Hirkanus Hogepriester geworden is. En zijn moeder Alexandra ook gestorven is.

Josefus, 14^e boek, 8ste hoofdstuk: Hirkanus wordt door Pompejus in het Hogepriesterschap hersteld, als hij Jeruzalem had ingenomen; hetwelk geschied is in de 179ste Olympiade, hetwelk was het 249 jaar.

Josefus, 14^e boek, 16de hoofdstuk: En Julius Caesar gaf Hirkanus vrijheid de muren, die Pompejus verbroken had, weer op te richten. En heeft er een besluit van in het Capitolium laten vertekenen. En dat is geschied in het 9de jaar van de Hogepriester en landvorst Hirkanus, zodat zulks geschied is in het jaar 258.

Josefus, 14^e boek, 26de hoofdstuk: Herodes de Grote is te Rome koning gemaakt in de 185 Olympiade, dat is het 273 jaar. Herodes de Grote is gestorven in het 37ste jaar nadat hij koning gemaakt is te Rome. En zo gestorven in het 310 of nog in het 309 jaar.

Het zal niet ondienstig zijn, dat wij bij Herodes een weinig stil staan. Josephus verhaalt, dat Herodes bij de Romeinse raad tot koning verklaard werd onder de burgemeesters Cajus, Domitius Calvinus en Cajus Asinius Pollio, welke te Rome burgemeesters waren in het 714de jaar na het bouwen van Rome, zodat het 273ste jaar van het rijk der Grieken daarmee samen liep. En hij heeft in het 37ste jaar geregeerd, zodat hij gestorven is in het 751ste jaar na het bouwen van Rome.

Als wij nu dit 309de jaar der Griekse regering, in welke Herodes gestorven is, eens vermeerderen met de 144 jaren van de Perzische regering, zo krijgen wij 453 jaren, hetwelk 30 jaar minder is dan 69 weken, want die maken 483 jaren, welke ten einde moeten wezen eer de Messias in het vlees of liever *in een openbaar ambtsbediening* verschijnt.

Indien ik nu bij het sterfjaar van Herodes nog 30 volle jaren voeg, kom ik tot het 781ste jaar, of mogelijk aan of in het 782ste; en op die tijd heeft geregeerd te Rome keizer Tiberius, want die is keizer geworden in de plaats van Augustus, dewelke gestorven is in het 767ste jaar na het bouw van Rome. Nu is Tiberius in dat jaar keizer geworden, zodat het eerste jaar van zijn regering is het 767ste jaar. Als men nu komt tot het laatste van het 781ste of tot het begin van het 782ste jaar, zo was Tiberius het 14de jaar te boven. En hij was in het 15de jaar van zijn regering.

En op die zelfden tijd regeerde in Juda als Romeinse stadhouder Pontius Pilatus. En dat Pilatus op die tijd in Judea stadhouder was, blijkt, omdat hij het stadhouderschap van Judea verlaten heeft nadat hij 10 jaar in hetzelfde doorgebracht had. Want het blijkt uit het 5de hoofdstuk van het 18de boek der Joodse oudheden, dat Pilatus omtrent de sterftijd van Tiberius, uit het stadhouderschap van Judea, naar Rome gezonden is, om voor keizer Tiberius te antwoorden op de beschuldigingen, die tegen hem ingebracht waren; dit geschiedde in het 10de jaar van zijn stadhouderschap. Toen Pilatus Judea verliet, wist men in Syrië van des keizers dood nog niet, maar als hij in Rome kwam, werd hij gewaar, dat Tiberius gestorven was; bijgevolg moet het 10de jaar van Pilatus met het sterfjaar van Tiberius samen lopen. Tiberius is gestorven in het jaar 790 na het bouwen van Rome, zodat Pilatus stadhouder geworden is in het jaar 780, wanneer Tiberius 13 jaren geregeerd had. Zo had Pilatus 1 á 2 jaar stadhouder geweest in Judea na het eindigen van de 69 weken.

Zo zie ik, dat in het 15de jaar van Tiberius en in het 2de van Pilatus, dezelve geëindigd zijn.

RABBI.

Hoe lang na het eindigen van de 69 weken zou de uitroeiing van de Messias geschieden? Want in het 26^e vers van Daniël 9 staat: „En na die twee en zestig weken, zal de Messias uitgeroeid worden, maar, het zal niet voor Hemzelf zijn.” Nu is het zeker, dat die 62 weken aanvolgende zijn van de 7 voorheen gemelde weken. En zo 69 samen.

KOOPMAN.

Dat is niet zwaar te zoeken, want wij hebben gezien, dat een Engel Daniel verscheen in het 1ste jaar van Darius. En dat zo omtrent een halve week van de 70 verlopen was, toen de 69 begonnen; derhalve zo blijft er nog een halve week over, eer de 70ste vol is: zodat in een halve week het moest geschieden, want in de bestemde 70 weken moest het ganse werk volbracht zijn, hetwelk zonder de uitroeiing van de Messias niet kon geschieden. En daarin word ik gesterkt, als ik in het 27ste vers zie, dat Hij in een gedeelde week (gelijk het woord ??? chazaah zegt in twee delen, daar het woord in de tekst van afkomt), het spijsoffer en het slacht offer zou doen ophouden; deze week is

zeker in tweeën gedeeld, de helft daarvan ging voor de 69. En de andere helft volgde daarop.

RABBI.

Wel zeker! Toen heeft het offeren in die tijd, die UE. berekent, niet opgehouden; want dan eindigde die halve week nog bij het leven van keizer Tiberius. En de offeranden hebben geduurd tot de verwoesting des tempels door Titus Vespasianus.

KOOPMAN.

UE. moet wel aanmerken, dat de offeranden in tweeërlei opzicht ophielden met de dood van de Messias. Want vooreerst waren ze een profetisch voorbeeld van hetzelfde; nu duurt een profetisch voorbeeld niet langer dan totdat het tegenbeeld er is. En dan houdt het voorbeeld op, hoewel hetzelfde nog aanwezig blijft.

Ten tweede, zolang als de Verlosser als Borg nog niet betaald had, hoewel Hij de schuld wel op Zich had genomen, om te betalen, stond de schuld als onbetaald nog open; derhalve zo menigmaal als een Israëliet een offer bracht, zo betuigde hij daarmee, dat zijn schuld nog onbetaald openstond en dat hij derhalve waardig was aan de dood overgegeven te worden. En zo waren de offeranden gelijk als een handschrift, hetwelk zij tekenden, dat tegen hen was, omdat zij daarmee hun openstaande schuld bekenden en openbaar betuigden. Nu kon zulks niet langer plaats hebben als de Borg dadelijk betaald had. En zo moest in dat opzicht het offer ook ophouden, zodra, de betaling geschied was.

RABBI.

Ik zou UE. wel hietegen wat kunnen inbrengen, namelijk, dat gij zegt, dat de offeranden een profetisch voorbeeld waren van de dood van de Messias, maar omdat het nu maar van ons onderwerp, waarover wij speken, zou afbrengen, spaar ik het tot een andere gelegenheid. En ik wil u nu wel eens vragen of UE. ook wel zou kunnen tonen, hoe oud de Messias zou wezen, als Hij Zijn ambt op het eindigen van de 69 weken aanvaarden zou; of indien u het liever zo hebt, hoelang Hij toen mens geweest is.

KOOPMAN.

Dat kan van voren niet zeker gezegd worden, maar ik wil u wel zeggen, hoeveel jaren mij waarschijnlijk voorkomen.

RABBI.

Gelieve dat te doen, want dan verwacht ik van UE. reden van waarschijnlijkheid te horen.

KOOPMAN.

Ik vind vooreerst, dat de Heere gebiedt dat de Levieten, hetzij Kohathieten Gersonieten of Merarieten 30 jaar moesten wezen, eer ze ten volle hun dienst aanvaarden, gelijk men zien kan, Num. 4. Zodat men ook daarom mogelijk kan denken, dat de Messias ook 30 jaar zou wezen, eer Hij Zijn dienst zou aanvaarden.

Ten tweede, als ik het 11de hoofdstuk van Zacharia voor een gedeelte bezie, zo komt mij zulks ook waarschijnlijk daaruit voor, want ik ontmoet daar een persoon, die betuigt een bevel ontvangen te hebben van de Heere, vers 4. „Alzo zegt de Heere, mijn God: Weidt deze slachtschapen.” Wie deze Persoon is, Die hier spreekt ontdek ik in het 10de vers, als Hij zegt: „En ik nam mijn stok Liefelijkheid. En ik verbrak

denzelf, te niet doende mijn verbond, hetwelk ik met al deze volken gemaakt had.”

Daar zie ik, dat het een Persoon is, die een verbond met al dat volk gemaakt had. En die macht had, hetzelfde weer te vernietigen. Wie heeft met Israël het verbond op Sinai gemaakt? Zeker wij hebben voorheen gezien, dat het de Messias naar Zijn Godheid, dat is de Zoon Gods, geweest is. Bijgevolg, het is diezelfde Persoon, Die hier spreekt. Het bevel dat de Zoon van Zijn Vader ontvangen had, is: *weidt deze slachtschapen*. Hier stelt Zijn Vader Hem als een Herder over Israël, beschrijvende hen onder het zinnebeeld van schapen, dat slachtschapen waren. Daarop verhaalt Hij de reden, die Zijn Vader Hem gaf, waarom Hij Hem tot Herder stelde over dit volk vers 5 en 6. „Welkers bezitters hen doden. En houden het voor geen schuld. En een ieder dergenen, die ze verkopen, zegt: geloofd zij de Heere, dat ik rijk geworden ben! En niemand van degenen, die ze weiden, verschoont ze. Zekerlijk, Ik zal niet meer de inwoners dezes land verschonen, spreekt de Heere; maar ziet Ik zal de mensen overleveren, elk een in de hand zijns naasten. En in de hand zijns konings. En zij zullen dit land te morzel slaan. En Ik zal ze uit hun hand niet verlossen.”

Hierop verhaalt hij in het 7e vers, vooreerst dat Hij des Vaders bevel had gehoorzaamd, als Hij zegt: “Dies heb ik deze slachtschápén geweid.”

Ten 2de, wat Hem tot het aanvaarden van het herderschap ook gedrongen had, het was, „dewijl zij ellendige schapen zijn.”

Ten 3de, wat Hij genomen had om hen behoorlijk te weiden, „en ik heb mij genomen twee stokken, de enen heb ik genoemd *Liefelijkheid*. En de andere heb ik genoemd *Samenbinders*; en ik heb die schapen geweid.”

(Dewijl het zeker is, dat deze twee herdersstaven, een zeer nauwe betrekking hebben op het herdersambt, zal ik mijn gedachten daarover hier bijvoegen.

Vooreerst moeten deze staven of stokken wel onderscheiden worden van die twee, die aan diezelfde herder werden toegeschreven, Psalm 23: 4, dewelke de zinnebeeldige schapen, in een dal der schaduw des doods veroorzaakte geen kwaad te vrezen, maar wel getroost voortgingen. En door die ene staf zou men kunnen verstaan Zijn woord en Geest, waardoor Hij hen veilig leidt en weidt.

Maar door de anderen stok, waar zij op konden steunen, Zijn beschermende en bewarende hand, waaruit niemand ze rukken zou.

Maar deze staven bij Zacharia 11 moeten zeker andere staven zijn, want die zijn beide door die herder verbroken. Maar wat door deze twee staven te verstaan is, schijnt niet al te klaar te zijn; ik zal echter, dewijl het hier te pas komt, mijn gedachten medelen en aan de oordeelkundige lezer overlaten.

Ik versta dan door die twee staven de tweeërlei wetten, namelijk door de stok *liefelijkheid*, de **kerkplichtige wet**. En door de stok samenbinders, de burgerlijke wet. Om dit nu wel te vatten, moet men weten, als dat Israëls kerk en burgerstaat nog stond, toen de Messias Zijn openbare ambtsbediening aanvaardde. En dat Hij hen maar geen andere wetten heeft willen weiden. Want zolang die oude schaduwwet nog niet vervuld was, stond ze nog in haar kracht, want zo leerde Hijzelf in de dagen van Zijn vlees, Matth. 5: 17, 18. „Meent niet, dat Ik gekomen ben, om de wet of de profeten te ontbinden. Ik ben niet gekomen, om [die] te ontbinden, maar te vervullen. Want voorwaar zeg ik u totdat de hemel en de aarde voorbijgaan, zal er niet een jota noch een titel van de wet voorbijgaan, totdat het alles zal zijn geschied.”

Nu zal mogelijk iemand zich verwonderen, hoe die kerkplichtige of ceremonieële wet, kan liefelijk genoemd worden, nademaal het nageslacht heeft moeten klagen, *dat noch zij, noch hun vaders, het hadden kunnen dragen*. Maar in die betrekking kan het zo niet genoemd worden; echter in een andere betrekking voegt het zeer wel, want voor

zoveel die wet zich verstrekke, tot de voorbeeldige wassingen en reinigmakingen, leerde ze of behoorde te leren, uit die profetische voorbeelden, de ware wassingen en reinigmakingen door het ware zoenbloed en Geest, tot rechtvaardigmaking en heiligmaking. Als men door de staf liefelijkheid de schaduwwet verstaat, dan vloeit het zeer wel, dat die herder, nadat hij zonder vrucht hen enige tijd geweid had, van hen wil afzien, zeggende vers 9., „Ik zal u niet [meer] weiden; wat sterft, dat sterve. En wat afgesneden is, dat zij afgesneden. En dat de overgeblevenen de een des anderen vlees verslinden.” Daarop vers 10, neemt Hij de stok liefelijkheid, dat is die kerkplichtige schaduwwet, verbrak denzelve met Zijn dood en deed zo teniet, dat schaduwachtig verbond, dat Hij op Sinaï met al die volken gemaakt had. En vers 11. “Dus werd het te die dage vernietigd. En zo hebben de ellendigen onder de schapen, die op mij wachtten, bekend, dat het des Heeren woord was.”

Daar ziet men, dat zulks van sommigen van die schapen gekend en bekend werden, maar wat voor waren dat? Het waren *de ellendigen* onder hen, dat is, niet die ellendig waren *in* zichzelf, want dat waren ze alle, maar die ellendig waren *bij* zichzelf, dat is, die hun ellende kenden en een levendig gezicht hadden van dezelve. Die waren het, die op die Herder wachtten, omdat ze wel zagen, dat al die schaduwachtige verzoeningen en al die wassingen des vleses, nimmer de zonden weg konden nemen, noch hen naar het geweten reinigen en wanneer zij het lichaam der schaduw zagen, geen wonder, dat zij bekenden, dat het des Heeren woord was. En ik vertrouw, dat als men het 12e en 13e vers bezieet, dat het niet vreemd zal voorkomen, dat ik het breken van deze stok bepaal tot de dood van de Messias; omdat men daar klaar de prijs vindt, waarvoor hij verkocht of gekocht zou worden.

De tweede stok **Samenbinders**, verbrak hij na de eerste. Door dezen versta ik de **burgerwet**, naar welke Israëls burgerstaat geregeerd werd. Nu is bekend, hoe de burgerwet ook onder anderen dit had, dat ze de ene stam van de andere stam, en het ene huis van het andere onderscheidde. En elk verplicht zijnde, zijn geslachtslijst zorgvuldig te bewaren, omdat het uitgedeelde land van Kanaän, ieders deel, in ieders stam en huis moest blijven; zonder van de een tot de ander over te mogen gaan. Zodat zelfs, als iemand zijn land door armoede als verkocht had, moest het op het jubeljaar tot zijn bezitter wederkeren, daarom moesten de stammen en huizen wel onderscheiden worden, bewarende zo een onderscheiden broederschap. En dat was nodig z lang de Messias nog niet verschenen was, omdat als Hij verscheen, het zou moeten kenbaar zijn, dat Hij uit Juda's stam en uit Davids huis was. Maar als Hij zou gekomen zijn en zulks gebleken was, dat Hij uit Juda's stam en Davids huis was, dan was die wet, die Israëls broederschap onderscheidde, niet meer nodig. Daarom verbrak Hij die wet. En deed die broederschap teniet; te weten, de onderscheiding van stammen en hulzen. En zulks is in kracht geschied, als Israëls burgerstaat werd uitgeroeid door Titus Vespasianus.

En als men let, dat het woord **chobeliem**, hetwelk de Naam van deze tweede stok was, betekent stuurlieden en ook verdervers; dan kan de ruime betekenis van dit woord ons leren, dat de burgerwet die hen te samenbond, doch echter de broederschap onderscheidende, zou verbroken worden met de stuurlieden, die hen daarna moesten besturen en regeren. Doch deze gedroegen zich niet als getrouwe herders, maar als trouweloze huurlingen, die zichzelf weidden zonder vrees. Zo waren zij **chobeliem**, **verdervers** geworden en daarom onnut. Dit alles is in kracht vertoond, hoe die stok daarom geheel zou verbroken en die boom geheel uitgeroeid worden, gelijk men zien kan, Maléachi 4: 1. “Want ziet, die dag komt, brandende als een oven; dan zullen alle

hoogmoedigen en al wie goddeloosheid doet, een stoppel zijn. En de toekomstige dag zal ze in vlam zetten, zegt de Heere der heirscharen, die hun noch wortel, noch tak laten zal.”

Omdat hier van *herders* gesproken wordt, kan ik niet voorbijgaan iets te spreken over de twee woorden **nokeed en rogneh**, hetwelk beide *herders* vertaald wordt. Nu menen sommige geleerden, dat het eerste woord, een herder, die zijn eigen vee weidt, betekent. En dan het tweede, zulk een, die zijns meesters kudde weidt, gelijk men anders wel zegt *een huurling*. Doch het blijkt uit het gebruik van het woord *rogneh*, dat het zowel een heer van het vee, als een knecht of huurling te kennen geeft, want - om niet vele plaatsen bij te halen - let maar op de 23ste Psalm, vers 1. Daar wordt Jehovah met ditzelfde woord een Herder genoemd, waar het zeker is, dat de Heere nooit anders kan begrepen worden, als Zijn Eigen schapen te weiden.

Maar om mijn gedachten te zeggen, zo meen ik, dat *nokeed* zo een heer van het vee te kennen geeft, die in eigen persoon zijn schapen of ander klein vee niet weidt, maar daar zijn knechten of huurlingen toe gebruikt, gelijk het zeer wel een veehandelaar vertaald wordt, 2 Kon. 3; 4. „Mesa nu, de koning der Moabiten was een veehandelaar. En bracht op aan de koning Israëls honderd duizend lammeren en honderd duizend rammen met de wol.

Maar het woord *rognee* betekent een hoeder, hetzij hij zijn eigen of een anders vee hoedt, waarom het afkomt van **ragnah**, dat voeden en weiden betekent.)

Verders zegt Hij in het 8ste vers, „En Ik heb drie herders in een maand afgesneden; want Mijn ziel was over hen verdrietig geworden. En ook had hun ziel een walg van Mij.” Daar zie ik weer vooreerst, wat de Messias of de Zoon Gods zegt, dat Hij gedaan heeft. En dan ten 2de waarom.

Het eerste dan, dat Hij zegt gedaan te hebben, was, dat hij drie herders had afgesneden. Wat voor herders hier verstaan moeten worden, kunnen wij nader onderzoeken, Maléachi 2: 12, daar ze genoemd worden, „dien die waakt. en dien die antwoordt, en die de Heere der heirscharen spijsoffer brengt.”

Vraagt u nu *wie dat zijn?*

Ik meen de leden van de grote Raad, die uit drieërlei personen bestonden, als uit Ouderlingen, Schriftgeleerden en Overpriesters. Waarvan de eersten waren die waakten, de tweeden, die als hun naar enige zaken der wet gevraagd werden, antwoordden. En de 3de, die de Heere der Heirscharen spijsoffer toebrachten. En zo zijn die drie herders, die die grote Herder afsneed, drieërlei herders.

Nu dient men ook te weten, waarin dit afsnijden bestond. En dat ontdekt zich lichtelijk; *omdat deze herders als bezitters der schapen, dezelve doodden. En hen zo tot slachtschapen maakten.* Waarom de Vader Zijn' eigen Zoon hen tot een Herder zond. En dat zijlieden, als hij nu dadelijk Zijn herderschap aanvaardde, van hun recht te behouden om zulks in vervolg te doen, afgesneden waren. Ook had de Heere al gezegd, *dat Hij hun de Messias tot een enigen Herder zou verwekken*, Ezech. 34: 23. „En ik zal een enigen herder over hen verwekken. En Hij zal hen weiden, [namelijk] mijn knecht David, Die zal ze weiden. En die zal hun tot een Herder zijn.” Daar ziet u klaar, dat dan alle andere herders die *voor* Hem geweid hadden, zouden uitgediend hebben. Zodat dit afsnijden, is een afsnijden van het recht van hun herderschap.

Dit afsnijden moet men onderscheiden van *het uitroeien van hen, uit de hutten Jakobs*, Maléachi 2: 12, Want dit afsnijden meen ik geschied te zijn, wanneer de Messias Zijn herdersambt met Zijn openbare bediening aanvaardde. Maar de uitroeiing is daarna geschied, want deze uitroeiing is een strafgevolg van hun trouweloze handel in het ontheiligen van de heiligheid des Heeren. *En in het trouwen,*

dat is, *in het verenigen met de dochter eens vreemden Gods*. En dat is geschied, als zij zich van hun wettige heer afwendden tot de keizer, zeggende: *wij hebben geen koning dan de keizer*. En dit zou hun daarom overkomen, dat de Heere hen zou uitroeien uit de hutten Jakobs, dat is, uit Jakobs woning; versta, *het land hunner erfenis*. En dat is vervuld als Titus Vespasianus stad en tempel innam; toen zijn in 4 maanden en 24 dagen, in die vreselijke belegering omgekomen 1.100000 mensen. Zodat deze herders of leden van de grote Raad uit dat land zijn uitgeroeid, met hun ganse kerk- en burgerstaat.

Hij zegt verder in ons 8ste vers, waarom Hij hen afsneed. Dat was aan Zijn kant, omdat Zijn ziel over hen was verdrietig geworden en aan hun kant, omdat zij een walg aan Hem hadden. Wilt u nu weten, waarom Zijn ziel zo verdrietig over hen was geworden? Het was, omdat, wanneer Hij als de rechtvaardige Heere in het midden van hen verkeerde, het zo vreselijk gesteld vond, zoals men zien kan Zefánja 3: 15. „Wee der ijselijke, en der bevleete, der verdrukkende stad. Zij hoort naar de stem niet; zij neemt de tucht niet aan; zij vertrouwt niet op de Heere; tot haar God nadert zij niet. Haar vorsten zijn brullende leeuw in het midden van haar; haar rechters zijn avondwolven, die de beenderen niet breken tot aan de morgen. Haar profeten zijn lichtvaardig, gans trouweloze mannen; haar priesters verontreinigen het heilige, zij doen de wet geweld aan. De rechtvaardige Heere is in het midden van haar. Hij doet geen onrecht: allen morgen geeft hij Zijn recht in het licht, er ontbreekt niet; doch de verkeerde weet van geen schaamte.”

En dat Hij hun alleen tot een herder zou wezen; met afsnijding van deze herders, geeft Hij genoeg te kennen, daar Hij in het 7de vers tot tweemaal toe gezegd heeft, „Ik heb deze schapen geweid.”

Maar wat ons bijzonder te onderzoeken staat, is in hoeveel tijd deze afsnijding geschied is. Hij zegt: „Ik heb 3 herders in een maand afgesneden.” Het is bedenkelijk wat voor een maand hier gemeend wordt, of een gewone, of een profetische maand, welke laatste mij het aannemelijkste is. En dan is een maand 30 jaar, also dat die afsnijding in 30 jaren geschied is, dat is nadat 30 jaren vervuld waren. Is nu die afsnijding geschied, toen de Messias Zijn herdersambt aanvaardde, om alleen als Herder die schapen te weiden; - hetwelk met het eindigen van die 69 weken begon; - dan is het begin van die maand 30 jaren vroeger, zodat het bij mij zeer waarschijnlijk is, dat Hij, bij het eindigen van de 69 weken reeds 30 jaar oud was. Zodat deze woorden te kennen geven, dat zodra Hij in het vlees verscheen, niet aanstonds deze herders in het recht van hun bediening afsneed; maar na verloop van deze maand, dat is 30 jaar, om zo hun trouweloze handel met Zijn ogen te zien; en zulks gezien hebbende, is Zijn ziel ook over hen verdrietig geworden.

Zie daar wat ik UE. van voren, over de jaren van de Messias naar het vlees zeggen kan.

RABBI.

Ik kan UE. over uw gedachten, die u vertoond hebt in het verklaren van enige verzen uit Zacharia 11 niets antwoorden, want onze Rabbijnen zeggen, dat zij niet machtig zijn Zacharia 11 te verklaren. Ja een van onze voornaamste Rabbijnen heeft ronduit gezegd, dat hij in staat was alle profetieën te verklaren, behalve Zacharia 11. Zodat dat hoofdstuk bij ons geheel onverstaanbaar is. En derhalve hierover niets weet te zeggen.

KOOPMAN.

Ik zal derhalve maar voortgaan om over de bepaalde tijd nog iets te zeggen, namelijk, dat deze tijd, die ik berekend heb, als niet verscheelt met hetgeen, dat door voorname Joodse Meesters gezegd is.

Zo vindt men in die profetie, die onder u bekend is van Elias, die sommige menen geweest te zijn, de profeet Elias; doch anderen een Rabbi Elias; hij dan zegt, dat de wereld 6000 jaren duren zou en alsdan vergaan.

Deze 6000 jaren deelt hij in drie delen, elk deel 2000 jaren, zeggende: dat de eerste 2000 jaar zou de aarde wezen, ??? *behou*, ledig, dat is zonder de wet; 2000 jaar thoraah, onder de wet; en 2000 jaar *hammaschiach*, onder de Messias.

En Rabbi Jakob zegt, dat de eerste 2000 jaren hun einde genomen hebben in de dagen van Abraham; en de tweede 2000 jaren omtrent de verwoesting van Jeruzalem. Verder zegt hij, *om onze ongerechtigheids wil, dat die vermenigvuldigd zijn, zo zijn vele jaren verstreken.*

RABBI.

Dat heeft rabbi Jakob wèl gezegd, dat de tijd, die de Heere tot de komst van de Messias bepaald heeft, om het vermenigvuldigen van onze ongerechtigheden vele jaren zijn verstreken. En dat is ons algemeen gevoelen; echter menen velen onder ons, *dat Hij wel gekomen is, maar Zich verborgen houdt.* Echter wij zijn alle daar in eens, dat Hij om onzer zonden wil, of nog niet in de wereld gekomen is, of gekomen zijnde, Zich verborgen houdt. Doch dit laatste wordt het minste geloofd.

Doch hetzij daarmee zo als het wil, dit is zeker, dat als wij maar één dag God behoorlijk dienden, of een sabbatdag naar behoren vierden, de Messias aanstonds komen zou. En dit zal niemand vreemd voorkomen, die weet, dat de zonde dergelijks meer veroorzaakt heeft; gelijk vooreerst te zien is in koning Saul, welke God in het rijk zou bevestigd hebben, ten ware zijn ongehoorzaamheid zulks niet had teruggehouden. En ten tweede, zo was het ook met de Israëlieten in de Woestijn, die zouden binnen de tijd van twee jaren getrokken zijn in het land hunner erfenis, maar, omdat ze op en om het bescheid, dat de 12 verspieters na hun wederkeren van dat land brachten, wilden zij wederkeren naar Egypte. En weigerden te gehoorzamen om op te trekken, hetwelk oorzaak was, dat zij meer dan 38 jaren daarna, eerst in het gewenste land kwamen. En zo is de zonde de oorzaak, dat de Heere daarna eerst vervult, hetgeen Hij anders eerder vervuld zonde hebben.

KOOPMAN.

Ik meen, dat UE. met geen van deze twee voorbeelden iets bewijst, want, vooreerst had de Heere nooit aan Saul beloofd, dat hij het koninkrijk aan hem zou bestendig maken, noch bevestigen. En op het tweede, had de Heere nooit Israël beloofd, dat zij binnen twee jaren in het land Kanaän zouden komen, of dat de Heere in zo een tijd daarin zou brengen, hetwelk noodzakelijk moest wezen, indien uw bewijzen van kracht zouden zijn. Maar dat verder gaat, ik eis van u een enig bewijs, dat God Zijn volk iets beloofd heeft en hun daarbij bekend maakt de jaren, in welke Hij die belofte zou volbrengen en dat de Heere zulks niet volbracht heeft. En ik houd mij verzekerd, dat UE. zo een zaak niet zal kunnen tonen, maar het tegendeel zal ik u tonen, als UE. maar eens gelief te letten op het volgende.

Vooreerst als de Heere Abraham een zoon beloofd had, gelijk is aangetekend Gen. 15 vers 21. „Toen zeide Abram: Heere Heere! wat zult Gij mij geven, daar ik zonder kinderen heenga en de bezorger van mijn huis is deze Damaskener Eliëzer. Voorts zeide Abram: zie, mij hebt Gij geen zaad gegeven. En zie, de zoon van mijn huis zal mijn erfgenaam zijn. En ziet, het woord des Heeren was tot hem, zeggende:

deze zal uw erfgenaam niet zijn; maar die uit uw lijf voortkomen zal, die zal uw erfgenaam zijn.” Echter het duurde nog enige jaren daarna eer het geschiedde. Maar dat de Heere deze belofte tot een tijd bepaalde, gelijk men ziet Gen. 17: 21. „Maar Mijn verbond zal Ik met Izak oprichten, die u Sara op dezen gezetten tijd in het andere jaar baren zal.” En hoofdstuk 18: 10. „En Hij zeide: Ik zal voorzeker weder tot u komen, omtrent dezen tijd des levens; en zie, Sara uw huisvrouw zal een zoon hebben! En Sara hoorde het aan de deur der tent, welke achter hem was.” Zo heeft de Heere stipt zijn belofte vervuld gelijk het blijkt hoofdstuk 21: 2. „En Sara werd bevrucht en baarde Abraham een zoon in zijn ouderdom, ter gezetter tijd, die hem God gezegd had.” En vers 5. „En Abraham was honderd jaren oud, als hem Izak zijn zoon geboren werd.” Vergeleken met hoofdstuk 17: 1. „Als nu Abram negen en negentig jaren oud was, zo verscheen de Heere aan Abram, en zeide tot hem: Ik ben God de Almachtige! wandel voor Mijn aangezicht en zijt oprecht!”

Ten 2de, de Heere zegt tegen Abraham in Gen. 15: 13, 11. „Weet voorzeker, dat uw zaad vreemd zal zijn in een land, dat hunne niet is. En zij zullen hen dienen. En zij zullen hen verdrukken; vier honderd jaren. Doch Ik zal het volk ook richten, hetwelk zij zullen dienen. En daarna zullen zij uittrekken met grote have.” Daar ziet men de bepaling des tijds van de geboorte van Izak tot de uittocht uit Egypteland. En hoor eens, hoe nu deze belofte, in die bepaalde tijd vervuld is, Exod. 12: 10, 41. „De [tijd] nu der woning, die de kinderen Israëls in Egypte gewoond hebben, is vier honderd jaren en dertig jaren. En het geschiedde ten einde van de vier honderd en dertig jaren, zo is het even op dezelfde dag geschied, dat al de heiren des Heeren uit Egypteland gegaan zijn.” Daar staat, dat het even op dezelfde dag vervuld is.

(Mogelijk zal iemand, die niet veel in de tijdrekening ervaren is, denken, Mozes zegt, dat zij in Egypte gewoond hebben 430 jaren en derhalve meer jaren dan daar, in vergelijking met Genesis 15 moesten wezen. Maar als men op het volgende acht geeft, zal men licht zien, dat Israël geen 430 jaren in Egypte geweest is, want Kehat, Mozes grootvader en zoon van Levi, is met zijn vader in Egypte gekomen, gelijk men zien kan, Genesis 46: 11 en Kehat is oud geworden 133 jaren, Exod. 6: 17 en Amram is oud geworden 137 jaren. En Mozes; toen zij uit Egypte uittrokken, was 80 jaren. En al deze jaren maken maar 350. Nu is het zeker, dat zij niet langer in Egypte kunnen geweest zijn en dan moest nog Kehat eerst geboren zijn, wanneer zij in Egypte kwamen; en Amram moest, eerst geboren zijn, als zijn vader Kehat stierf. En zo Mozes weder van desgelijken. En daarom kunnen geen 430 jaren verlopen zijn nadat Jakob met zijn huis daar gekomen was. En de Joden zelf hebben dat ook wel gezien. En menen, dat het ook recht is, dat van hun komst in Egypte tot hun uittocht zijn 210 jaren, maar hun bewijs is zwak, want dat geschiedt op zijn kabbalistisch, namelijk op deze wijze, als Genesis 46 de Heere tegen Jakob zei, dat hij af zou trekken naar Egypte, zo staat daar in het Hebreeuws *reedou*, dat is te zeggen, *daal af*. Welke spreekwijs daar vandaan komt, omdat Egypte lager ligt dan Kanaän. Nu heeft dat Hebreeuws woord het getal van 210:

als ? is 200

? is 4

? is 6

Totaal 210

Vraagt iemand, hoe men de 430 jaren van Mozes genoemd, moet tellen en verstaan? Ik voor mij zou menen, dat die jaren beginnen, als God tegen Abraham zegt, Genesis 12: 1. „Ga gij uit uw land. En uit uw maagschap en uit uws vaders huis, naar het land, dat ik gij wijzen zal. Op dit bevel trekt hij naar Haran uit Ur der

Chaldeeën, nevens zijn vaders ganse huis. En blijft te Haran tot de dood van zijn vader Terah, Genesis 11: 31, 32. „En Terah nam Abram, zijn zoon. En Lot, Harans zoon, zijns zoons zoon. En Sarai zijn schoondochter, zijn zoons Abrahams huisvrouw. En zij togen met hen uit Ur der Chaldeeën, om te gaan naar het land Kanaän. En zij kwamen tot Haran. En woonden aldaar. En de dagen van Terah waren twee honderd en vijf jaren. En Terah stierf te Haran. Na de dood van Terah trekt Abram naar het land Kanaän uit Haran, oud zijnde 75 jaar. Genesis 12: 4, 5. „En Abram toog heen, gelijk de Heere tot hem gesproken had. En Lot toog met hem. En Abram was vijfenzeventig jaren oud, toen hij uit Haran ging. En Abram nam Saraï zijn huisvrouw en Lot, zijns broeders zoon. En al hun have, die zij erworven hadden. En de zielen, die zij verkregen hadden in Haran. En zij togen uit, om te gaan naar het land Kanaän. En zij kwamen in het land Kanaän.”

Nu was Abraham 100 jaren oud, toen Izak geboren werd, Gen. 21: 5. „En Abraham was honderd jaren oud, als hem Izak zijn zoon geboren werd, zodat 25 jaren na zijn uitgang uit Haran Izak geboren is; daar de 400 jaren beginnen.

Bijgevolg heb ik van dat Abraham uit Haran ging tot de optocht uit Egypte 425 jaren, ontbrekende nog 5 jaar; nu blijkt uit Gen. 12: 5, dat hij enige jaren in Haar gewoond heeft, want daar werd gesproken van de have, die zij erworven hadden en de zielen, die zij verkregen hadden in Haran. Nu kan men licht van achteren zien, dat hij 5 jaren in Haar gewoond heeft. En dat zo 430 jaren verlopen zijn van zijn uitgang uit Ur, het land zijner geboorte, tot de uittocht uit Egypteland. Dat Mozes zegt, dat zij gewoond hebben in Egypteland 430 jaren, moet men daaronder verstaan het land hunner vreemdelingschap, daar Egypte een voornaam deel van was, evenals Arthahsasta koning van Perzië, genoemd, werd, koning van Babel, Neh. 13: 1 „Doch in dit alles was ik niet te Jeruzalem: want in het twee en dertigste jaar van Arthahsasta, Koning van Babel, kwam ik tot de Koning; maar ten einde van [sommige] dagen verkreeg ik [weder] verlof van de Koning”.

Als Abraham 30 jaar, nadat hij uit Ur ging, Izak gewon. En Izak was 60 jaar oud, toen hij Jakob gewon, nadat hij 20 jaren Rebecca tot zijn vrouw gehad had, Gen. 25: 20. „En Izak was veertig jaren oud, als hij Rebekka, de dochter van Bethuël de Syrier, uit Paddam Aram, de zuster van Laban de Syriër, zich ter vrouw nam.” En vers 26. En daarna kwam zijn broeder uit, wiens hand Ezaus verzenen hield, daarom noemde men zijn naam Jakob. En Izak was 60 jaren oud, als hij hen gewon.”

En Jakob was 130 jaren oud, als hij in Egypte kwam, gelijk hijzelf zegt Gen. 47: 8, 9. „En Farao zeide tot Jakob: hoeveel zijn de dagen der jaren uws levens? En Jakob zeide tot Farao: De dagen der jaren mijner vreemdelingschappen zijn honderd en dertig jaren; weinig en kwaad zijn de dagen der jaren mijns levens geweest. En hebben niet bereikt de dagen van de jaren des levens mijner vaderen, in de dagen hunner vreemdelingschappen.”

Nu ziet men uit die jaren dat van Abrams uitgang uit Ur, tot Jakobs komst in Egypte, verlopen zijn 220 jaren, zodat ze geweest zijn in Egypte 210 jaar, makende te samen 430 jaren, waarvan nu gezien is, dat de 30 jaren verlopen waren, toen Izak geboren werd. Vergelijk hiermee Galaten 3: 17.)

Ten 3de, de Heere had het verblijf van Israël in de woestijn tot hun komen in Kanaän tot 40 jaren bepaald, gelijk blijkt Num. 14: 32-34. „Maar gij aangaande, uw dode lichamen zullen in deze woestijn vallen. En uw kinderen zullen gaan weiden in deze woestijn, veertig jaren. En zullen uw hoererijen, dragen, totdat uw dode lichamen verteerd zijn in deze woestijn. Naar het getal der dagen, in dewelke gij dat land

verspied hebt, veertig dagen, elke dag voor elk jaar, zult gij uw ongerechtigheden dragen, veertig jaren. En gij zult gewaar worden, Mijn afbreking.” En deze bepaalde tijd is vervuld Deut. 8: 4. Uw kleding is aan u niet verouderd. En uw voet is niet gezwollen, deze veertig jaren.” Echter niet verder uitgestrekt als men kan afnemen, uit Jozua 4: 19. „Het volk nu was de tienden der eerste maand uit de Jordaan opgeklommen. En zij legerden zich te Gilgal, aan het oosteinde van Jericho.”

Ten 4de, als de Heere de tijd, van Juda's gevangenis in Babel, door Jeremia had laten bekend maken aan het volk in het 4de jaar van Jojakim, zijnde het jaar, in welke hun gevangenis begon, dat die zijn zonde 70 jaren, Jer. 25: 11, 12. „En dit ganse land zal worden tot een woestheid, tot een ontzetting; en deze volken zullen de koning van Babel dienen zeventig jaren. Maar het zal geschieden, als de zeventig jaren vervuld zijn, [dan] zal Ik over de koning van Babel en over dat volk, spreekt de Heere, hun ongerechtigheid bezoeken, mitsgaders over het land der Chaldeeën; en zal dat stellen tot eeuwige verwoestingen.”

En na de tweede wegvoering onder Jechonia het Jeremia de gevangenen in Babel weten, hoofdstuk 29: 10. „Want zo zegt de Heere: zekerlijk als zeventig jaren te Babel zullen vervuld zijn, zal Ik ulieden bezoeken. En Ik zal Mijn goed woord over u verwekken, u weder brengende tot deze plaats.” Nu heeft de Heere dit goede woord vervuld, als men kan afnemen uit Daniël 9: 2. „In het eerste jaar zijner regering, merkte ik, Daniël, in de boeken, dat het getal der jaren, van dewelke het woord des Heeren tot de Profeet Jeremia geschied was, in het vervullen der verwoestingen van Jeruzalem zeventig jaren was.” En Ezra 1: 1. In het eerste jaar nu van Kores, Koning van Perzië, opdat volbracht werd het woord des Heeren, uit de mond van Jeremia, verwekte de Heere de geest van Kores, koning van Perzië, dat hij een stem liet doorgaan door zijn ganse koninkrijk, zelfs ook in geschrift zeggende.” En noch hun zonde, noch hun murmering, noch weerspannigheden hebben niet veroorzaakt, dat de Heere Zijn goede woorden niet vervuld heeft, maar Hij heeft altoos getoond, dat Hij was de rijm JeHoVaH, dat is, een Vervuller van Zijn beloften, gelijk blijkt, dat die Naam zulks betekent uit Exod. 6: 1, 2. „Verder sprak God tot Mozes, en zeide tot hem: Ik ben de Heere. En Ik ben aan Abraham, Izak en Jakob verschenen, als God de Almachtige; doch met Mijn Naam Heere ben Ik hun niet bekend geweest.” Vergeleken met het 5e vers. “Derhalve zeg tot de kinderen Israëls: Ik ben de Heere! En ik zal gij uitleiden van onder de lasten der Egyptenaren. En Ik zal u redden uit hun dienstbaarheid. En zal u verlossen door een uitgestrekte arm. En door grote gerichten.”

Zo kan men verzekerd zijn, dat hetgeen de Heere belooft, ook volbrengt; te weten, als de belofte zonder conditie is. Zie tot bekrachtiging van mijn gezegde, wat de Heere Zelf zegt Psalm 89: 35. „Ik zal Mijn verbond niet ontheiligen. En hetgeen uit Mijn lippen gegaan is, zal ik niet veranderen.” Nu zou ik nog enige staaltjes tot mijn oogmerk kunnen bijbrengen, als dat de Heere belooft, dat Jericho in 7 dagen zou ingenomen worden, zie Jozua 6: 25. „Toen zeide de Heere tot Jozua: Zie, Ik heb Jericho met haar koning [en] strijdbare helden in uw hand gegeven. Gij dan allen, die krijgslieden zijt, zult rondom de stad gaan, de stad omringende eenmaal; zo zult gij doen zes dagen lang. En zeven priesters zullen zeven ramsbazuinen dragen, voor de ark. En gijlieden zult op de zevenden dag de stad zevenmaal omgaan. En de priesters zullen met de bazuinen blazen. En het zal geschieden, als men langzaam met de ramshoorn blaast, als gijlieden het geluid der bazuin hoort, zo zal al het volk juichen met een groot gejuich; dan zal de stadsmuur onder zich vallen. En het volk zal er inklimmen, een iegelijk tegen over zich.” En de vervulling daarvan vers 15, 16 en 20.

„En het geschiedde op de zevenden dag, dat zij zich vroeg opmaakten, met het opgaan des dageraads. En zij gingen rondom de stad naar dezelve wijze, zevenmaal; alleenlijk op die dag gingen zij zevenmaal rondom de stad. En het geschiedde ten zevenden maal, als de priesters met de bazuinen bliezen, dat Jozua tot het volk sprak: Juicht, want de Heere heeft gij de stad gegeven! Het volk dan juichte als zij met de bazuinen bliezen. En het geschiedde, als het volk het geluid der bazuin hoorde, zo juichte het volk met een groot gejuich en de muur viel onder zich. En het volk klom in de stad, een ieder tegenover zich en zij namen de stad in.”

Zo ook dat Faraö's schenker in de droom bekend was gemaakt, volgens de uitlegging van Jozef, dat hij in drie dagen zou hersteld worden in zijn ambt, zie Gen. 40: 12 13.

„Toen zeide Jozef tot hem: dit is zijn uitlegging: De drie ranken zijn drie dagen. Binnen nog drie dagen zal Faraö uw hoofd verheffen en zal gij in uw staat herstellen. En gij zult Faraö's beker in zijn hand geven, naar de vorige wijze, toen gij zijn schenker waart.” En de vervulling vers 20. „En het geschiedde op den derden dag, de dag van Faraö's geboorte, dat hij voor al zijn knechten een maaltijd maakte; en hij verhief het hoofd van de overste der schenkers en het hoofd van de overste der bakkers, in het midden zijner knechten.”

En zo ziet UE. overvloedig, dat de Heere al Zijn beloften is op Zijn tijd vervullende. En daar is nu geen reden ter wereld, dat die van de Messias zou uitgesteld worden. En hoe kan het begrepen worden, dat de Messias om de zonden zou achterblijven, daar Hij om der zonden wil zou komen, dat zeker tegen elkander zou strijden, achter te blijven om datgene, waar Hij om zou komen. En zo ziet UE. licht hoe mager dat uw uitvluchten zijn, om de komst van de Messias zo vele eeuw op te schorten. Te meer, als men acht geeft op het profetisch woord, zo ontdekt men licht, dat het bij de komst van de Messias, met Israël zo niet gesteld zal wezen, gelijk gij elkaar vertoont. Want ik vind het bij Maléachi heel anders gesteld, ziet maar hoofdstuk 3: 2, 3. „Maar wie zal de dag Zijner toekomst verdragen? En wie zal bestaan, als Hij verschijnt? Want Hij zal zijn als het vuur van een goudsmid en als zeep der vollers. En Hij zal zitten louterende en het zilver reinigende. En Hij zal de kinderen van Levi reinigen. En Hij zal ze doorlouteren als goud en als zilver.” Daar leert de profeet dat, als de engel des verbonds, namelijk de Messias komen zou, dat Hij dan komen zou als het vuur eens goudsmids om te louteren. En als de zeep eens vollers om te reinigen. In zulke arbeidzaamheid vertoont Hij Zich in het 3de vers, hetwelk niet te kennen geeft de zuiverheid, waarin Israël zich zou bevinden, bij de komst van hem, maar recht het tegendeel. Zodat zelfs de beste onder hen het louteren en reinigen nodig zouden hebben, ook zelfs dezulken, die hij bij zilver vergelijkt en zoals de waardigste en blankste onder het volk; ja ook Levie's kinderen. En alzo de priesters zelf, die anders hun werk was, de onreine door het besprengen te reinigen. En zo vind ik uw mening zonder kracht.

En ik heb wel gedacht, wat of zeker rabbijn daarmede meende, als hij zegt, *dat de Messias zal komen als er geen geld meer is*, of hij daar spot met de komst van de Messias, willende te kennen geven, dat Hij nooit zal komen, omdat er altoos geld zal zijn, of dat hij de Joden het verlangen naar de komst van de Messias wil afwenden, daar hij wel wist, dat er geen volk in de wereld, gelijk bekend is, die het geld liever hebben dan de Joden. En zal dat bemind voorwerp dan niet gevonden worden, zo zou dan het verlangen naar de Messias in hen matigen, of geheel uit het oog doen verliezen. Althans het is mij gebeurd, dat ik in Amsterdam met een Jood, die om zijn kost moest arbeiden, sprak over de komst van de Messias en de toevergadering van hen, onder Hem in Kanaän; mij onder andere zei: dat hij niet geloofde, dat zulke rijke Joden, als er vele in Amsterdam en elders waren, die allerkostelijkste gebouwen en

hoven hadden, dat die naar de Messias verlangden, want dat zij niet nieuwsgierig zouden wezen om hun kostelijke huizen te verlaten. En dat hij wel geloofde, dat vele niet mee zouden gaan. Hij zeide verder, dat wij arme Joden, daarna verlangden, dat was wat anders.

RABBI.

Ik zie wel, dat u veel bewijs voor uw zaak hebt; ik zal mijn gebruik daarvan trachten te maken. Maar daar deze samenspraak vrij lang geduurd heeft, willen wij het hierbij laten en wachten naar gelegenheid, om weer te samen te spreken, die ik hoop, dat spoedig zal voorvallen.

TIENDE SAMENSPRAAK.

Handelende over de zalving van de Messias en Zijn ambten, waartoe Hij gezalfd is.

KOOPMAN.

Om nu weer een gepast gesprek op onze vorige te beginnen, heb ik gedacht, dat het niet ondienstig zou zijn, om wat te spreken over die algemene Naam, waarmee de Verlosser het meest bekend is, namelijk de Naam van *Messias*. En dan, wat daaraan behoort.

RABBI.

Dat is waar, wij hebben al menigmaal die Naam gebruikt en de Messias met die Naam genoemd. En daar is nog niets over voorgevallen. En derhalve daar UE. oordeelt, dat daarover te spreken, nu best zou te pas komen, zo valt dat wel naar mijn genoegen uit.

KOOPMAN.

Dat is heel goed, wij zullen dan als een bekende waarheid vooronderstellen, dat het naamwoord ??' ? maaschiach⁵ gezalfde, komt van maaschach, *zalven*, zodat Messias dan zegt *een Gezalfde*.

Maar laat ons in de eerste plaats zien, Wie hem gezalfd heeft.

Ten tweeden waarmede.

Ten derde wanneer.

En ten vierde waartoe.

Wat dan het eerste betreft, wij zien ten eerste, dat de Heere verklaart, dat Hij het Zelf gedaan heeft, als Hij zegt Psalm 2: 6. „Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, de berg Mijner heiligheid.”

Ten tweede, de Messias zelf leert het ons ook, dat Jehovah Hem gezalfd heeft, zeggende Jesaja 61: 1. „De Geest des Heeren Heeren is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen.”

Ten derde, al Zijn onderdanen tonen het ook, te weten, dat hij van God Zelf gezalfd is, als ze hem toezongen Psalm 45, 7, 8. „Uw troon, o God, is eeuwig en altoos; de scepter Uws koninkrijks is een scepter der rechtmatigheid. Gij hebt gerechtigheid lief en haat goddeloosheid; Daarom heeft u, o God! Uw God gezalfd met vreugdeolie boven Uw medegenoten.” En zo ziet UE, dat hij van God en niet van mensen gezalfd is.

RABBI.

Maar Jesaja 61 en Psalm 45 past UE. zo het mij voorkomt, lijnrecht op de Messias toe, daar ik de eerste plaats zou verstaan, van de profeet Jesaja zelf. En Psalm 45, dat hetzelfde een dichtstuk is, gemaakt bij gelegenheid van het huwelijk van Salomo, met de dochter van Farao, koning van Egypte. En bij die gelegenheid gezongen. Zodat de

⁵ Hoewel de Verlosser in de boeken van het Oude Testament, maar op twee plaatsen met de Naam van Messias voorkomt, als Psalm 2: 2 en Daniël 9: 25, 26; moet sedert het maken van de 2de Psalm, de Verlosser al met de Naam van Messias bekend zijn geweest, want de Syrische vertaler, die gemeend wordt, ten tijde van Salomo geleefd te hebben, die zegt in zijn opschrift op de 110de Psalm, dat dezelve spreekt van de Messias.

persoon, die het onderwerp van dit dichtstuk en liefdeslied de koning Salomo is; en zo zijn wij over de persoon, die in deze Psalm voorkomt, niet eens.

KOOPMAN.

Daar is niet aangelegen, want dat geeft ons gelegenheid om de zaak wat nader te onderzoeken, en te zien of het op Salomo toepasselijk is of niet.

Merk dan voorts aan, zodat lied geen ander oogmerk heeft, dan het onwettig huwelijk van Salomo, met een heidens vrouw; hoe dat zangstuk dan een plaats gekregen heeft, onder de Heilige boekrollen.

Ten tweede. Hoe hetzelfde aan de Opperzangmeester komt overgeleverd te worden, om tot een onderwijzing in het Heiligdom te dienen, gelijk men zien kan vers 1.

Ten derde. Dan kan de dichter nooit aangemerkt worden, als een die in zijn dichtstuk door Gods Geest geleid is; maar in tegendeel voor een godvergeten vleier, die de Koning boven het menselijke heeft willen verheffen en genoegzaam vergoden.

Want ten vierde, zo begint hij aanstonds met verheffing, vers 3: „Gij zijt veel schoner dan de mensenkinderen; genade is uitgestort in Uw lippen; daarom heeft U God gezegend in eeuwigheid.” En in het 7 en 8 vers reeds aangehaald, spreekt hij hem aan met de Naam van Elohiem, God; en zegt, dat Zijn troon eeuwig en altoos is, daar het zeker is, dat Salomo's troon in Zedekia geëindigd is. Verder “dat de scepter van Zijn koninkrijk was, een scepter van rechtmatigheid”; en dat heeft zich altijd zo niet in Salomo vertoond.

Ten vijfde. Al de spreekwijzen zijn zo verheven, dat ze onmogelijk in haar kracht en nadruk op een sterveling kunnen verklaard worden. En ten laatste, men vindt in dit ganse lied geen gewag gemaakt, noch van Salomo, noch van Egypte, noch van Farao's dochter, veel minder van dat merkwaardig huwelijk. En zo meen ik, dat de Chaldeeuwse Uitbreider het beter begrepen heeft, als hij deze Psalm op de Messias toepast, gelijk blijkt uit het 3 vers, daar hij aldus begint: „O koning Messias.” En latere Rabbijnen stemmen daarmee in overeen, als Aben-Esra. En David Kimchi. En wat nu Jesaja 61 betreft, daar kan ook door de spreker, de profeet niet verstaan worden.

RABBI.

Wel hoe spreekt u zo, is het niet de profeet die daar spreekt? En hoe zegt u, dat men door de spreker de profeet niet verstaan kan? Dat versta ik niet!

KOOPMAN.

Dat kan wel zijn, maar gelieve hier eens op te letten.

Vooreerst de, Profeet die een profetie doet, is die dezelve bekend maakt, hetzij woordelijk of schriftelijk.

Maar ten tweede: een profetie is een vooruit verhaalde historie, zodat hij in dit vooruit verhaal, zulke personen, die op die tijd aanwezig zullen zijn, op het toneel brengt. En sprekende invoert. Zodat een profetie iets gemeens heeft met een historie, namelijk, dat ze beide verhalen, niet gebeurlijke, maar waarlijk geschiedende zaken. Doch echter is daar dat onderscheid in, dat een historie is een verhaal van zaken, die geschied zijn, maar een profetie een verhaal van datgene, dat nog geschieden zal. Nu zal het niet zwaar zijn te bevatten, waar het vandaan komt, dat de spreker in de profetie spreekt, in de verleden tijd. Hoewel dat hetzelfde nog geschieden moest, wanneer de profeet de profetie schreef; want terwijl hij zulke personen sprekende invoert, die in die voorverhaalde historie voorkomen. En dat wel in die tijd, daar dezelve profetie in

zijn vervulling behoort. Bijgevolg, als die personen die daar vertoond worden, spreken van dingen, die in die tijd al geschied waren, dan spreken zij in de verleden tijd; maar is het van zaken, die tegenwoordig zijn, dan spreken zij ook in de tegenwoordige tijd. En eindelijk, als het is van hetgeen, dat nog gebeuren zal, dan spreken zij in de toekomstige tijd. En dit oordeelde ik niet onnodig, hierbij UE. te vertonen; omdat ik meen, dat het niet ondienstig zou zijn tot verstand der profetieën.

RABBI.

Dit voldoet mij zeer wel. En het komt mij beter voor, als dat men het spreken der profeten in de verleden tijd goed wil maken uit de Grammatica; zodat de verleden tijd moet genomen worden voor de toekomstige en de toekomstige voor de verleden, of dat de profeet spreekt in de verleden tijd, omdat hij het in een gezicht, als geschied zijnde, gezien heeft. Of gelijk nog anderen, dat het is om de zekerheid van de zaak, in het vervullen daardoor aan te tonen. Doch ik wens te wel, dat UE nu toonde, dat de Messias Jesaja 61, Zelf spreekt en niet de profeet.

KOOPMAN.

Dat zal zich aan UE. klaar ontdekken, als u maar eens overlegt het derde vers, daar zegt de spreker, dat hij „gekomen is, om de treurigen Ziens te beschikken, dat hun gegeven worde sieraad voor as, vreugdeolie voor treurigheid, het gewaad, des lofs voor een benauwden geest; opdat zij genoemd worden eikenbomen der gerechtigheid, een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde.” Daar is het zeker, dat hij aanneemt om de treurigen Sions te beschikken, datgene 't welk geen bloot mensenwerk was, want hij zou hen verlossen van drieërlei treurige gestalten. En voor een ieder daarvan, zou hij hun een tegengestelde vreugdestof geven. En dan in het slot van het vers, het heerlijke einde, waartoe het strekken zoude. En dat heeft rabbi David Kimchi ook wel gezien, als hij over Jesaja 61: 13 zegt, dat de profeet is sprekende in de Persoon van de Messias, alsof de Messias zelf gesproken had. En zo hebben wij gezien van Wie de Messias gezalfd is.

RABBI.

Zo verwacht ik dan, volgens uw gemaakte verdeling, te horen waarmee Hij gezalfd is.

KOOPMAN.

Sla dan met mij weder het oog op de 45^e Psalm, daar Hem toegezongen wordt in het tweede deel van het 8ste vers. „Daarom heeft u, o God! Uw God gezalfd met vreugdeolie, boven Uw medenoten.” Daar wordt hetgeen, waar de Messias mee gezalfd is, een vreugdeolie genoemd, zeker met zinspeling op de welriekende oliën, daar eertijds de koningen en hogepriesters mee gezalfd werden, die op het allerkunstigste en voortreffelijkste werd toebereid, gelijk men zien kan, Exod. 30: 22-25. Maar hoewel de zinspeling daarop is, wordt hier verstaan, datgene waar de Heilige zalfolie een beeld van was, namelijk van de Heilige Geest, want daar Hij van God Zijn Vader Zelf gezalfd is, is het zeker, dat hij met geen stoffelijke olie gezalfd kan zijn, maar met de Heilige Geest Zelf, gelijk men afnemen kan uit Jos. 61: 1, daar Hij zegt: „De geest des Heeren Heeren is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen.” En Jesaja 11: 2 wordt gezegd: „En op Hem zal de Geest des Heeren rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreze des Heeren.” En zo zien wij, waarmede dat de Messias gezalfd is, namelijk met *de Heilige Geest*.

RABBI.

Maar bij Jesaja 61: 1 komt de Geest voor, als een gevolg van zijn zalving.

KOOPMAN.

Dat is ω , doch dat zal wel klaar worden, als wij in de derde plaats gezien hebben, wanneer hij gezalfd is. En zo moet UE. weten, als dat de eerste zalving geschied is in de eeuwigheid, want zo hoor ik de Messias spreken, Spreuk. 8, 22, 23. „De Heere bezat Mij [in het] beginsel Zijns wegs, voor Zijn werken, van toen aan. Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest, van de aanvang, van de oudheden der aarde aan.” Nu moet UE. wel letten, als dat die zalving niet bestond, in een mededeling des Geestes op en over hem, want daar de Messias toen nog de menselijke natuur niet had aangenomen, kon hij in zijn Goddelijke natuur geen gaven des Geestes ontvangen. Maar deze zalving bestond in een voorverordining tot het werk der verlossing.

RABBI.

Maar hoe moet ik dat verstaan, want dat komt mij vrij duister voor.

KOOPMAN.

Ik zal trachten het IJ bevattelijk voor te dragen. Wij lezen Zach. 6: 12, 13. „En spreek tot hem, zeggende: zo spreekt de Heere der heirscharen, zeggende: Ziet, een Man, wiens Naam is Spruit, die zal uit zijn plaats spruiten. En Hij zal des Heeren tempel bouwen. Ja Hij zal de tempel des Heeren bouwen. En Hij zal het sieraad dragen. En Hij zal zitten en heersen op zijn troon; en Hij zal priester zijn op zijn troon. En de raad des vredes zal tussen die Beiden wezen.” Daar leest men van een raad des vredes. En dat die wezen zou tussen Jehovah en tussen die man, wiens Naam is Spruit. In die vrederaad droeg de Vader de Zoon het werk der verlossing op. En de Zoon nam het werk der verlossing aan; en dat op het zeggen des Vaders (of zo gij het liever zo begrijpt, op het aanbod van de Zoon zelf) Job 33: 24. „Verlos hem, dat hij in het verderf niet nederdale, ik heb verzoening gevonden.” En de Vader het werk der verlossing aan hem opdragende. En de Zoon hetzelfde vrijwillig aannemende, zo is de Zoon als tot hetzelfde geheiligd, dat is, afgezonderd, gelijk als de Vader, tot het staande houden der gerechtigheid Gods. En zo denk ik, dat UE nu begrijpt, waarin de zalving van eeuwigheid bestaat. En deze zalving is de grondoorzaak van Zijn zalving met de Heilige Geest, gelijk Hijzelf leert, dat daarom de Geest op hem was, Jesaja 61: 1. „De Geest des Heeren Heeren is op Mij; omdat de Heere Mij gezalfd heeft, omeen blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen.” Zo moet men de zalving des Verlossers onderscheiden, in een zalving van eeuwigheid én in de tijd. Want wanneer Hij mens geworden was, dan zou Hij gezalfd worden met de Heilige Geest.

RABBI.

Nu verwacht ik over het vierde lid der afdeling u te horen, namelijk waartoe de Messias gezalfd is.

KOOPMAN.

Dan zal het vooraf nodig zijn te onderzoeken, tot welke ambten, dat personen in die tijd gezalfd werden. En dat was tot **profeet, priester en koning**.

Dat koningen en priesters gezalfd werden, dat is openbaar. Van de koningen blijkt het voor de scheuring, als uit Saul, David en Salomo, die alle drie tot koning gezalfd zijn. En van de koningen in Juda na de scheuring nog verscheiden; doch echter dan, wanneer er enig verschil was, over hun recht tot opvolging, anders werden

zij niet gezalfd. Onder Israëls koningen was het zalven zo algemeen niet; want onder alle hun koningen, tot 19 in het getal, is niemand gezalfd dan Jehu, zijnde de 10de koning, in dat afgescheurde rijk.

Nu ik iets gezegd heb van de koningen, laat ons nu keren tot de priesters. Het is bekend, dat de hogepriesters, bij het aanvaarden van hun hogepriesterlijke bediening, gezalfd werden met die allerkostelijkste olie, gedurende de eerste tempel.⁶ Doch de gewone priesters zijn niet als bij hun eerste inwijding gezalfd, bij welke gelegenheid Aäron tweemaal gezalfd is, eerst alleen, als blijkt Exod. 29: 57. „Daarna zult gij de klederen nemen en Aäron de rok en de mantel des Efods. En de Efod en de borstlap aandoen. En gij zult hem omgorden met de kunstelijken riem des Efods. En gij zult den hoed op zijn hoofd zetten; de kroon der heiligheid zult gij aan de hoed zetten. En gij zult de zalfolie nemen. En op zijn hoofd gieten; zo zult gij hem zalven.” En naderhand met zijn zonen, vers 21. „Dan zult gij nemen van het bloed, dat op het altaar is en van de zalfolie. En gij zult op Aäron en op Zijn klederen sprengen. En op zijn zonen. En op de klederen zijner zonen met hem, opdat hij geheiligd zij. En zijn klederen, ook zijn zonen. En zijner zonen klederen met hem.”

Maar van de zalving der profeten is het zo klaar niet, omdat men nergens leest, dat dezelve met olie gezalfd zijn. Evenwel wij lezen, dat Elia van de Heere bevel ontvangt, om Elisa tot profeet te zalven, I Kon. 19: 16. „En Elisa de zoon van Safat van Abel-mehola zult gij tot profeet zalven in uw plaats.” Ook schijnen ze *gezalfden* genoemd te werden, Psalm 105: 15. „En tast Mijn gezalfden niet aan. En doet Mijn profeten geen kwaad.” Zodat tot deze drieërlei ambten personen gezalfd werden. En tot deze drie is en zou de Messias gezalfd worden.

RABBI.

Zou u menen, dat uit de Heilige Bladen goed te maken?

KOOPMAN.

Ik vertrouw van ja; maar daar ik ordershalve eerst zal spreken over Zijn **profetisch ambt**, zo zal het nodig zijn, dat wij eerst overwegen, wat dat een profeet, voor een is. En profeet is dan eigenlijk zo een, die als de mond van een ander is; zodat hetgeen hij spreekt, niet zijn, zijn woorden, maar de woorden desgenen, die door hem spreekt, daar hij niet anders spreekt, of mag spreken, dan die woorden, desgenen die hem zend, hem gegeven heeft om te spreken. En zo zien wij, dat een profeet eigenlijk is de mond van degene wiens profeet hij is, omdat die als het ware, door zijn mond spreekt. En ik meen, dat de Heilige Schrift ons datzelfde denkbeeld daarvan wil geven; als zij ons Aäron, *Mozes' mond* noemt, Exod. 4: 14, 16. „Toen ontstak de toorn des Heeren over Mozes. En hij zeide: Is niet Aäron, de Leviet, uw broeder? Ik weet, dat hij zeer wel spreken zal. En ook, zie, hij zal uitgaan gij tegemoet, wanneer hij gij ziet, zo zal hij in zijn hart verblijd zijn. En hij zal voor gij tot het volk spreken; en het zal geschieden, dat hij gij tot een mond zal zijn. En gij zult hem tot een God zijn.” En als wij dit vergelijken met hoofdstuk 7: 1, 2. „Toen zeide de Heere tot Mozes: Zie, ik heb gij [tot] een god gezet over Faraö. En Aäron uw broeder zal uw profeet zijn. Gij zult spreken alles, wat ik u gebieden zal. En Aäron, uw broeder zal tot Faraö spreken, dat hij de kinderen Israëls uit zijn land trekken late.” Daar wordt Aäron, *Mozes' profeet* genoemd, zodat hij op de een plaats zijn mond en op de andere, zijn profeet genoemd wordt. En dit is het, dat ik vooraf had aan te merken.

⁶ Gedurende de eersten tempel onder de vijf zaken, welke bijna alle Joden vaststellen, die in de eerste tempel geweest zijn, doch niet in de tweede, werd de Heilige Zalfolie geteld.

RABBI.

Wel, dat komt mij zeer wel voor. Maar zou UE. nu kunnen tonen, dat de Messias dat ambt van Profeet zou bekleden?

KOOPMAN.

Gewis ja, want ziet maar wat Mozes zegt, Deut. 18: 15. „Een Profeet, uit het midden van u uit uw broederen, als mij, zal u de Heere, uw God, verwekken, naar Hem zult gij horen.” Daar komt hij niet alleen voor als een Profeet, maar bijzonder als een Profeet, die gelijk zou wezen aan Mozes.

RABBI.

Maar deze plaats past UE. op de Messias toe; daar zij moet toegepast worden op Jozua, want dat blijkt, omdat Mozes zegt, naar hem zult gij horen. En dat zien wij vervuld in Jozua, want naar dat bevel van Mozes gedroegen zij zich voor Jozua; gelijk u zien kunt, Deut. 34; 9. “Jozua nu, de zoon van Nun, was vol van de geest der wijsheid, want Mozes had zijn handen op hem gelegd, zo hoorden de kinderen Israëls naar hem. En deden, gelijk als de Heere Mozes, geboden had.” Let u wel, dat daar uitdrukkelijk staat, *dat de kinderen Israëls naar hem hoorden*. En zo leren wij daar, dat de profetie van Deut. 18: 15 in Jozua vervuld is.

KOOPMAN.

Als men uw rede, in de eersten opslag beziet, zo lijkt het al iets te zeggen. Maar als men de volgende woorden, in de grondtekst beziet, zo valt uw gevoelen aanstonds omver, want daar staat vers 10 veloo-kaam nabie gnood. En dat zegt eigenlijk: *En er stond geen profeet meer op*, (hetwelk dan met het vervolg zegt) *in Israël, gelijk Mozes*. Zodat de heilige schrijver daarmee leert, dat het 9de vers, als een vervulling van Deut. 18: 15 niet moet verstaan worden, hetwelk anders licht zou kunnen geschieden. Maar om de lezer voor zo een misstap te bevrijden heeft hij deze rede in het 10de vers daarop laten volgen. En nog zo krachtig is dat gezegde van Mozes, als men het in onze taal leest, maar „er stond geen profeet meer op in Israël, gelijk Mozes.” Zodat ik wel zie, dat in Jozua deze plaats van Deut. 18 15 niet vervuld is. En ik twijfel niet, wanneer wij de plaats zelf eens wat nader beschouwen, of het zal nog klaarder blijken. Ik lees dan, dat Mozes zegt, Deut. 18: 15. „*Een profeet, uit het midden van u, uit uw broederen, als mij, zal u de Heere uw God verwekken, naar Hem zult gij horen.*” Daar zegt hij, dat die profeet, die de Heere hun verwekken zou; zo een Profeet zou wezen, als hij zelf was. Nu moeten wij onderzoeken, wat voor een profeet dat Mozes geweest is.

Vooreerst zo zie ik een groot onderscheid tussen Mozes en de andere profeten; in de wijze op welke zij hun openbaringen, van God ontvingen; gelijk dat klaar vertoond werd door de Heere, aan Aäron en aan Mirjam, Num. 12: 68. „En Hij zeide: Hoort nu mijn woorden! Zo er een profeet [onder] u is. Ik de Heere zal door een gezicht mij aan hem bekend maken; door een droom zal Ik met hem spreken. Zo is Mijn knecht Mozes niet, die in Mijn ganse huis getrouw is. [Van] mond tot mond spreek ik met hem. En [door] aanzien. En niet door duistere woorden. En de gelijkenis des Heeren aanschouwt hij.”

Maar ten tweede moest men vooral acht geven; dat Mozes geweest is een verbondsprofeet; dat is zo een profeet, die de mond Gods was, om de eis des verbonds, de volken voor te dragen. En dan, om aan de andere kant, de toestemming des volks aan dat verbond, de Heere bekend te maken. En zo was Mozes in dat opzicht, een profeet, of mond des volks. En men ziet hem als de mond Gods, bij het

volk; en als de mond des volks, bij de Heere, Exod. 19: 7, 8. „En Mozes kwam en riep de oudsten des volks. En stelde voor hun aangezichten al deze woorden, die de Heere hem geboden had. Toen antwoordde al het volk gelijkelijk en zeiden: Al wat de Heere gesproken heeft, zullen wij doen! En Mozes bracht de woorden des volks wederom tot den Heere.” En zo ziet u, dat Mozes een profeet geweest is, onderscheiden van Jozua en van al de profeten. En als u uw ogen eens wilt slaan op de woorden die hij zegt, dat de Heere Zelf in dit opzicht tot hem gesproken heeft; wanneer de Heere tot Mozes gezegd had, Deut. 18: 18, 19. „Een profeet zal ik hun verwekken uit het midden hunner broederen, als gij. En Ik zal Mijn woorden in zijn mond geven. En hij zal tot hen spreken alles, wat Ik hem gebieden zal. En het zal geschieden, de man, die niet zal horen naar mijn woorden, die hij in Mijn Naam zal spreken, van die zal Ik het zoeken.” En nu twijfel ik niet, of U. ziet wel, dat het op niemand in de wereld bekwamelijk kan passen als op de Messias.

RABBI.

Maar waarin zou nu de Messias een profeet wezen als Mozes?

KOOPMAN.

Dat zal zich licht ontdekken, want vooreerst, hij moest zijn openbaring niet ontvangen, noch in gezicht, noch in dromera, maar hij moest het van Zijn Vader zelf horen. En hun zo bekend maken.

Ten tweede. Hij moet dan ook een verbondsprofeet zijn, namelijk, die de eis des verbonds, van God aan het volk en de toestemming des volks, aan het verbond, tot God wederbrengt. En zo moet Hij wezen, de mond Gods bij het volk. En de mond des volks bij God.

RABBI.

Als het u nu belieft, zo laat mij ook iets horen over **Zijn Priesterschap**.

KOOPMAN.

Zeer gaarne, maar laten wij dan eerst iets spreken over het woord Coheen, een priester. En wat dat woord betekent. Zo ik meen, betekent het een, die een nauw toegang heeft tot God, of tot een koning. Dat het zulks betekent met betrekking tot een Koning, blijkt, omdat Davids zonen zo genoemd werden, 2 Sam 8: 18. „Davids zonen waren Coheniem, (prinsen)”. En dat wordt verklaard, I Kron. 18: 17. „Maar de zonen Davids waren de eersten aan de hand des konings.” En dat het ook die betekenis heeft, met betrekking op God, is uit verscheiden plaatsen klaar, want, men leest van de priesters, dat ze tot de Heere naderen, als Exod. 19: 22. „Daartoe zullen ook de priesters, die tot de Heere naderen, zich heiligen, dat de Heere niet tegen hen uitbreke. En Levit. 10: 3. „En Mozes zeide tot Aäron: Dat is het, wat de Heere gesproken heeft, zeggende: In degenen, die tot Mij naderen, zal Ik geheilgd worden. En voor het aangezicht van al het volk zal ik verheerlijkt worden. En zo heeft David van hen opgezongen, in de 65^e Psalm vers 5. „Welgelukzalig is hij, [dien] gij verkiest en doet naderen, dat hij wone in uw voorhoven.” En ik denk, dat zijlieden gezegd worden tot de Heere te naderen, omdat de Heere, in het heilige der heiligen zich als vertegenwoordigde. En dat de priesters nader tot, ja, de hogepriester zelf in dat allerheiligste vertrek, inging. Zo ziet men, dat de priesters, wanneer zij dienden, nader tot de Heere kwamen dan enig ander mens.

En als dit nu overgebracht wordt tot de Messias, zo ontmoet ik Hem als Priester, Jer. 30: 21. „En zijn Heerlijke zal uit hem zijn. En zijn Heerser uit het midden van hem

voortkomen. En Ik zal Hem doen naderen. En Hij zal tot Mij genaken: want wie is hij die met Zijn hart Borg worde, om tot Mij te genaken? spreekt de Heere.” Daar ziet men, dat hij tot God naderen zou. En zulks des priesters werk alleen zijnde, is het klaar, dat het naderen zegt, priester te zijn.

En in de tweede plaats leer ik hier, dat de Messias, met Zijn hart borg was geworden, om als priester tot God te naderen, wanneer de Heere op het slot van het vers vroegde, „wie is hij die met Zijn hart Borg worde, om tot Mij te genaken? spreekt de Heere,” hetwelk veronderstelt, dat hij met Zijn hart daartoe was Borg geworden.

En zeer levendig werd hij als een priester verklaard, als tot hem gezegd werd, Psalm 110: 4. „De Heere heeft gezworen. En het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening Melchizedeks.”

RABBI.

Deze Psalm verstaan wij niet, dat dezelve spreekt van de Messias; maar sommigen willen, dat Abraham het voorwerp van dezen Psalm is: zodat de spreker van Abraham zegt vers 1. „De Heere heeft tot mijn Heere gesproken: Zit aan mijn rechterhand, totdat uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank uwer voeten.” Doch wie dan de spreker is, daarover zijn onze Rabbinen niet eens; willende sommigen, dat men daardoor moet verstaan, zijn knecht, genoemd Damaskener Eliëzer; doch anderen verstaan door de spreker Melchizédék zelf. Maar daar kan ik mij niet bijvoegen, omdat zulks strijdt met het opschrift van dezen Psalm, Iedavid mizmoor, *een Psalm Davids*; om andere redenen voorbij te gaan. En daarom hebben anderen van onze meesters, dat ziende, door de spreker, David zelf verstaan; doch willen echter, dat hij spreekt van Abraham, die hij met recht *zijn heer* kon noemen. Doch als ik weder acht geef, dat zij dan de inhoud van dezen Psalm verstaan, dat dezelve vertoont, wat de Heere tegen Abraham gesproken heeft; toen hij zou optrekken, om zijn broeder Loth te verlossen uit de hand der Assyrische Koningen, zo ziet men licht, dat die toepassing dan zeer gedrongen is.

En daarom, verstaan anderen door des dichters heer, David zelf; doch dan onzeker, wie de dichter zelf zou zijn. Sommigen vertalen het opschrift: „een Psalm voor David,” dat is, ter ere van David. Doch dat behaagt mij ook niet, omdat altijd, als een Psalm dit opschrift voor zijn voorhoofd draagt, het dan zegt *een Psalm Davids*. Nu zou ik mij liefst voegen, bij zulke Rabbinen, die door de dichter, David zelf verstaan; echter zo, dat hij niet zelf spreekt, maar de zingende Leviet sprekende invoert: zodat zij van David zingen vers 1. „De Heere heeft tot mijn Heere gesproken; Zit aan mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank uwer voeten.” En dat is niet ongerijmd, want daar David hun koning was, zo konden zij hem met recht hun heer noemen. En dan is David, hoewel des sprekers heer, echter de dichter zelf.

KOOPMAN.

Hierin stem ik niet toe, of Ue. zal ten eersten moeten zulke voorbeelden tonen, dat de zingende Leviet, als de spreker zelf voor komt.

En ten tweeden, daar gij meent, dat David dezen 110den Psalm van zijn eigen lotgevallen gedicht heeft, zo moet dan David zelf de spreker zijn. Maar ik weet niet, dat ooit in zulke dichtstukken, de Leviet als spreker voorkomt; maar David zelf. En ziet dat bijvoorbeeld in de 51ste en andere Psalmen meer. Maar dat hier voornaam te pas komt, is, dat die Psalmen, die tot de tempeldienst gericht waren, aan een van de opperzangmeesters werden opgedragen, om tot de openbare dienst gericht, door de zingende Leviet, in de tempel opgezongen te worden. Maar deze Psalm behoort tot die

soort niet, want hij is aan geen zangmeester, om zorg te dragen, dat dezelve op zijn tijd in de tempel gezongen werd, opgedragen. En om tot mijn tekstvers te komen, hoe kon van David gezongen worden: „De Heere heeft gezworen en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek.”

RABBI.

Zeer wel, doch ik zal niet met voornamen Rabbijnen trachten te tonen, dat het woord coheen, een Koning of Vorst betekent; want dat woord betekent gelijk u wèl getoond hebt, zo een, die een nauw toegang heeft tot een Vorst; maar nooit betekent het een onafhankelijk Vorst zelf. Maar deze woorden kunnen dus verstaan worden: *gij zult Koning en Priester zijn al de dagen uws levens, gelijk Melchizédek geweest is.* Gen. 14: 18. „En Melchizédek, koning van Salem, bracht voort brood en wijn. En hij was een priester des allerhoogsten Gods.” En het priesterambt heeft Hij bediend, als men zien kan, 2 Sam. 24: 18 en 25. „En Gad kwam tot David op diezelven dag. En zeide tot hem: Ga op, richt de Heere een altaar op, op de dorsvloer van Arauna de Jebusiet. En David bouwde aldaar de Heere een altaar. En offerde brandofferen en dankofferen. Zo werd de Heere den lande verbeden. En deze plaag van over Israël opgehouden.” En zo ziet UE. dat de koning David het werk van een priester verricht heeft. En zo kan met recht van hem gezegd worden: „Gij zijt priester in eeuwigheid”; dat is, uw ganse leven.

KOOPMAN.

Ik kan niet ontkennen, dat uw gedachten verdienen overwogen te worden, mits dat ze in de eerste opslag al vrij wat schijnen te zeggen.

Maar vooreerst merk ik aan, dat uit uw gezegde zou volgen, dat David op de dorsvloer deze offerande zelf geofferd heeft zonder de dienst der Levietische priesters te gebruiken. En dat vloeit alzo min uit 2 Sam. 24: 25, als zou Salomo, toen hij de tempel inwijdde, hij en het volk dat zonder de priesters die menigvuldige offeranden zouden gedaan hebben, 1 Kon. 8: 62, 63. „En de koning en gans Israël met hem, offerden slachtofferen voor het aangezicht des Heeren. En Salomo offerde ten dank-offer, dat hij de Heere offerde, twee en twintig duizend runderen. En honderd en twintig duizend schapen. Zo hebben zij het huis des Heeren ingewijd, de koning en al de kinderen Israëls.”

Ten tweede. Indien uit het 25 vers volgt, dat David, die offerande zonder de dienst der priesters gedaan heeft, dan volgt ook uit het 18de vers, dat hij het altaar zelf, zonder de dienst van zijn knechten, gemaakt heeft.

Maar ten derden. Het woord *vaiagnal* zou mij voorkomen dat vertaald moet worden, „en hij heeft doen offeren.”⁷ Want de jod met de patach daar onder (mits dat het woord behoort tot de tafel van galah) wijst aan, de derde persoon, mannelijk geslacht, toekomende tijd, in de conjugatie van Hiphil; en met een voorgaande keer *vau* verandert het in de verleden tijd. Alzo dat dan de zin is, „hij heeft doen offeren, brandoffer en dankoffer;” te weten door de priesters.

En eindelijk oordeel eens zelf, of die woorden, priester te zijn tot in eeuwigheid, op David toegepast, niet een zeer flauwe zin uitleveren, als men maar oplet, dat het voorgevallen is op het laatst van Davids leven; wat eigenschap heeft dit nu, hem toe te zingen, „gij zijt priester in eeuwigheid?”

⁷ In die orde moet ook vertaald worden Gen. 14: 18. En Melchizédek, koning van Salem, deed voortbrengen brood en wijn; te weten door zijn knechten. Want in de tekst staat, *hoozie*, hetwelk ook in de conjugatie van Hiphil staat, hetzij in de voorleden of in de onbepaalde tijd. En zo toont dat klaar, de grote misslag van de zulken, die willen dat Melchizédek dit brood en wijn geofferd heeft.

En zo denk ik, dat wij gezien hebben, dat deze woorden van David niet kunnen verstaan worden. Want het is bij ons zeer wel bekend, in hoeveel bochten de latere Joden zich wringen, om dezen Psalm van de Messias af te brengen. Daar de oude Joden, hem veel gelukkiger van de Messias verklaarden. Gelijk het niet zwaar zou wezen, een heel register op te zoeken. Maar daar wij hier overal tamelijk lang gesproken hebben, zal ik in deze niet breed zijn.

Vooreerst de Syrische overzetter (die gehouden wordt de oudste overzetting te zijn) zet in het opschrift van deze Psalm, „een Profetie van de Messias,” en de overwinning des Duivels. En de schrijver van de Sohar verstaat deze Psalm ook van de Messias; want hij zegt in „*Parscha Schemooth, komt ziet!*” “Deze 110 Psalm is gezegd op die tijd, als de koning Messias zal opgewekt worden.” En in Sohar Beresehieth over dit 1 vers: “darga ilaah,⁸ sprak tot darga tetaa: zit tot mijn rechterhand.” En zo ziet men, dat de oude Joden deze Psalm van de Messias verstaan hebben.

RABBI.

Als U.E. deze Psalm van de Messias verstaat, hoe verklaart u dan de zin van dit 4de vers te zijn?

KOOPMAN.

Vooreerst merk ik aan, dat als de spreker zegt: „de Heere heeft gezworen,” dat zulks te kennen geeft, dat hij onder eedzweren is priester geworden; waardoor Zijn priesterschap een onveranderlijk priesterschap is, in tegenstelling, van Aärons priesterschap; waarom ook volgt, *tot in der eeuwigheid*.

Ten 2. Priester te zijn naar de ordening van Melchizédek, zegt:

- a. dat gelijk Melchizédek priester was, zonder dat men weet, dat hij van of uit een priesterlijk huis gesproten was, dat zo de Messias, die zijn afkomst van David moest hebben, een dusdanige priester ook zou zijn.
- b. Dat gelijk Melchizédek, een onafgebroken priesterschap bediende; (daar de Aäronische priesters, door dien, dat ze in 24 orders verdeeld waren. En iedere orde maar een week diende; zijnde dan weer 23 weken vrij van hun dienst; zo bedienden zij een afgebroken priesterschap;) zo zou de Messias, ook een onafgebroken priesterschap bedienen gelijk als Melchizédek.
- c. Gelijk Melchizédek geen opvolger gehad heeft; zo zou de Messias, ook geen opvolger hebben.
- d. Gelijk Melchizédek, koning en priester was, zo zou de Messias, ook Koning en Priester zijn. En dat de Messias, die twee hoogwaardige ambten tegelijk zou bekleden, leert ons de profeet Zacharia in zijn Ede hoofdstuk vers 13, als hij zegt: „en Hij zal het sieraad dragen. En Hij zal zitten en heersen op zijn troon: en Hij zal priester zijn op zijn troon. En de raad des vredes zal tussen die beiden wezen.” En in die dubbele waardigheid, zag Jesaja hem, nadat Uzzia gestorven was, die deze twee ambten onwettig wilde bekleden, Jesaja 6: 1. „In het jaar, toen de koning Uzzia stierf, zo zag ik de Heere, zittende op een hogen en verheven troon. En zijn zomen vervullende de tempel.” Daar zag de profeet de troon, daar Hij als Koning op zat, in de tempel; nu mocht niemand in de tempel komen, dan de priesters; en vermochten daar nooit te zitten, omdat zij door hun dienst, geen ware rust konden aanbrengen.

RABBI.

⁸ Ilaah, zegt de opperste. En tetaa zegt nederig: zodat de opperste Darga, betekent de Vader. En de nederige Darga de Zoon.

Maar wat zou de Messias dan als priester offeren?

KOOPMAN.

Zijn eigen leven, als blijkt uit Jesaja 53: 10. „Als zijn ziel zich [tot] een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal hij zaad zien.” En dat woord *nephes*, *ziel*, betekent ook het leven; gelijk Salomo zo zegt, „een wijze kent *het leven* zijner beesten.” En zo meen ik, dat wij over het priesterlijk ambt, waartoe de Messias gezalfd is, met onze samensprekingen iets voldaan hebben, dienende tot ons oogmerk.

RABBI.

Maar nu was er nog overig, om van het **koninklijk ambt**, waartoe de Messias gezalfd is, te spreken.

KOOPMAN.

Gewis ja! Want dat Hij daartoe gezalfd is, leidt geen twijfel; want zodra wij onze ogen maar slaan op de 2de Psalm, daar horen wij Jehovah zeggen vers 6. „Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Zien, den berg Mijner heiligheid.” Ik acht het niet nodig, dat wij bij het woord Koning stil blijven staan, gelijk wij bij het woord profeet en priester gedaan hebben.

Maar beschouw met mij, in de eerste plaats, wie de Messias tot koning gezalfd heeft, of zalven zoude; en het blijkt uit de even genoemde plaats, dat Jehovah zijn Vader Hem daartoe gezalfd heeft. En dat Hij het Koninkrijk van Zijn Vader, met deszelfs eer en heerschappij, ontvangen zou heeft Daniël in dat merkwaardig nachtgezicht gezien, hoofdstuk 7: 13, 14. „[Verder] zag ik in de nachtgezichten. En ziet, er kwam een met de wolken des hemels, als eens mensenzoon. En Hij kwam tot de Oude van dagen. En zij deden Hem voor Denzelve naderen. En Hem werd gegeven heerschappij en eer en het koninkrijk; dat Hem alle volken, natiën en tongen eren zouden; Zijn heerschappij is een eeuwige heerschappij, die niet vergaan zal. En Zijn Koninkrijk zal niet verdorven worden.” En zo is het klaar van Wie de Messias Zijn Koninkrijk ontvangen heeft.⁹

Ten tweede. Hoe wijd Messias koninkrijk zich zou uitstrekken. En dat is over de gehele aarde, gelijk men zien kan Zach. 9: 9, 10. „Verheug u zeer, gij dochter Sions! Juich gij dochter Jeruzalems! Ziet, uw Koning zal u komen, rechtvaardig en Hij is een Heiland; armen rijdende op een ezel en op een veulen, een jong der ezelinnen. En Ik zal de wagens uit Efraïm uitroeien en de paarden uit Jeruzalem; ook zal de strijdboog uitgeroeid worden. En Hij zal de Heidenen vrede spreken. En Zijn heerschappij zal zijn van zee tot zee. En van de rivier tot aan de einden der aarde.”¹⁰ En Psalm 72: 8. „En Hij zal heersen van de zee tot aan de zee. En van de rivier tot aan de einden der aarde.” Hebbende zo de palen van Zijn rijk, noch begin, noch einde. En dat het koninkrijk van de Messias zich uit zou strekken over de gehele aarde, heeft Rabbi Simeon ben Jochai uit deze 72ste Psalm ook zo verstaan, want hij zegt in Sohar Bereschieth: „Wanneer de Heilige en Gezegende de overige volken zal straffen, dan zal de mens hoger geacht worden dan goud. En de Koning Messias zal opgenomen en

⁹ Rabbi Saadiah Gaon zegt over Dan. 7: 13. „[Verder] zag ik in de nachtgezichten: en ziet daar kwam een met de wolken des hemels, als eens mensenzoon. En hij kwam tot de oude van dagen. En zij deden hem voor de zelve naderen.” *Deze is de Messias onze Gerechtigheid.*

¹⁰ Deze tekst Zach. 9: 9, 10. verklaren de Targum op de Messias als Onkelos, Jonathan ben Usiël. En Jeruschalmi, nevens Rabbi Simeon ben Jochai, volgens het getuigenis van mijn overleden vriend Jan Christophel Godfried, zijnde verscheiden jaren geweest een leraar der Joden te Darmstadt. En hij is in de leer des Evangeliums tot zijn dood volstandig gebleven.

waardig gehouden worden, van de gehele wereld; want de gehele wereld zal voor Hem neerknielen en Hem aanbidden; want er staat geschreven: „De ingezetenen van dorre plaatsen zullen voor Zijn aangezicht knielen: en Zijn vijanden zullen het stof lekken. De Koningen van Tharsis en de eilanden zullen geschenken aanbrengen; de Koningen van Scheba en Seba vereringen toevoeren.” En zo ziet men, hoe dat Rabbi Simeon de 72ste Psalm van de Messias verklaard en op Hem toegepast heeft.

Ten derde. Over wie dat de Messias Koning zal zijn. En dat zal wezen over allerlei volken zonder onderscheid; hetwelk al ten dele uit Psalm 72: 9 en 10 gebleken is, maar beziet ook tot dat einde het volgende 11de vers, „Ja alle koningen zullen zich voor hem nederbuigen, alle heidenen zullen Hem dienen.” En dat is ook klaar vertoond in het even aangehaalde 14de vers van Dan. 7, waar gezegd wordt „dat Hem alle volken, natiën en tongen eren zonden.” Zodat zelfs Zijn vijanden, die zich als woedende tegen Hem en tegen de voortgang van Zijn koninkrijk vertoond hadden, gelijk men ziet in het begin van de 2de Psalm. En dezelve werden in de drie laatste verzen vermaand,

Vooreerst, om in plaats van met ijdele woedende raadslagen op te staan tegen de Heere en tegende Messias; verstandig te handelen en hen te laten tuchtigen.

Ten tweede, dat ze zich niet meer tegen de Heere zouden aankanten, maar zich aan Hem onderwerpen met een kinderlijke vreze.

En ten derde. Dat ze de Messias, die des Heeren Zoon was, als hun koning zouden kussen met oenen kus van onderdanigheid, gehoorzaamheid en getrouwheid; (gelijk zo nog heden hij de koningen door de handkus en bij de paus van Rome de voetkus, mensen de toegang krijgen) en dat werd aangedrongen, eerst met een vreselijke bedreiging en dan met een zielsvergenoegende belofte; gelijk dat voorkomt in het 12de vers, „Kust de Zoon, opdat Hij niet toorne. En gij [op] de weg vergaat, wanneer Zijn toorn maar een weinig zou ontbranden: welgelukzalig zijn allen, die op Hem vertrouwen.”

Ten laatste staat nog te onderzoeken, hoe lang Messias koninkrijk staan zou. En dat wordt in de Heilige bladen geleerd, dat het door de tijd niet zal ophouden, nog te niet gaan, maar dat het staan zal tot het einde toe, gelijk dat te zien is, Psalm 72: 5. „Zij zullen U vrezen, zolang de zon en maan zullen zijn, van geslacht tot geslacht.” En Psalm 89: 36-38. „Ik heb eens gezworen bij Mijn heiligheid, zo Ik aan David liege! Zijn zaad zal in der eeuwigheid zijn en Zijn troon zal voor Mij zijn gelijk de zon. Hij zal eeuwig bevestigd worden, gelijk de maan. En de Getuige in de hemel is getrouw. Sela!” En eindelijk Dan. 7 14. „Zijn heerschappij is een eeuwige heerschappij, die niet vergaan zal. En zijn koninkrijk zal niet verdorven worden.”

RABBI.

Maar kent u dan geen ander koninkrijk, voordat het koning rijk van de Messias komen zou?

KOOPMAN.

Gewis ja! Want daar was een koninkrijk der natuur, dat is, nademaal alles zijn wezen en aanwezen van God ontvangen heeft,¹¹ zo is hij uit kracht van die een soeverein Opperheer van alles; en alles moet aan Hem onderworpen zijn. Daar ziet UE. klaar een koninkrijk, onderscheiden van het koninkrijk van de Messias. En wij zijn gewoon dat te noemen: *een koninkrijk der natuur*, in tegenstelling van het koninkrijk van vorst

¹¹ Hoewel men stelt dat de wezens der dingen van eeuwigheid zijn, hebben zij nochtans hun wezen niet van zichzelf, maar van God, omdat Hij gewild heeft, dat ze zulke en geen andere wezens zouden hebben.

Messias, dat wij gewoon zijn te noemen *een koninkrijk der genade*, of ook wel der gewilligheid. Want omdat de Heere God, uit vrije genade dat koninkrijk in Zijn Zoon heeft opgericht, zo wordt het genoemd een koninkrijk der genade, maar omdat de mensen zich vrijwillig aan die koning onderwerpen en hem voor hun Heer en Koning erkennen en ook aannemen; zo draagt het de Naam van *een koninkrijk der gewilligheid*.

RABBI.

Het koninkrijk der natuur had ik het oog niet op, maar bepaald op Israël; daar de Heere op een bijzondere wijze Koning van was, gelijk blijkt uit hetgeen de Heere zelf zegt tegen Samuël, I Sam. 8: 7. „Doch de Heere zeide tot Samuël, hoor naar de stem des volks in alles, wat zij tot gij zeggen zullen: want zij hebben u niet verworpen, maar zij hebben Mij verworpen; dat Ik geen Koning over hen zal zijn.”

KOOPMAN.

Nu versta ik u beter, ja toch wij erkennen gaarne, dat Israël een koninkrijk geweest is. En God hun koning was.

RABBI.

Maar waarom verandert u dan het koninkrijk van de Heere God? Richtende een ander koninkrijk op, voor de Messias, daar toch Israël zijn oude koninkrijk is.

KOOPMAN.

De Messias zou eigenlijk zo zeer geen ander koninkrijk, als wel een koninkrijk van een andere natuur oprichten; want daar dat koninkrijk van Israël een nationaal koninkrijk was, daar zou dit koninkrijk, een algemeen koninkrijk zonder bepaling tot enig volk zijn.

Ten andere, dat koninkrijk van Israël was een koninkrijk, dat een uiterlijk gelaat of gedaante had, want daar was een koninklijke legertent, de tabernakel; daar was een koninklijk paleis, de tempel; daar was het heilige der heiligen, des konings kabinet; daar was de ark, des konings troon; de hogepriester, die was de eerste staatsminister; de priesters waren de eerste en de Levieten de minder hofbedienden. En de onderdanen waren alle de kinderen van Israël.

Maar Messias koninkrijk zou geen uiterlijk gelaat hebben, want daar zou de hemel zijn de troon. En de aarde de voetbank zijner voeten; de engelen Zijn trawanten; en degenen die uitgingen om de koning en zijn rijk bekend te maken. En alle volken tot de huldiging des konings te vermanen, dat waren Zijn gezanten; het woord der waarheid, dat is de triomfwagen, waarop Hij voorspoedig in zijn koninkrijk inrijdt, Zijn woord of lering, is Zijn scepter, die uit Sion zou uitgaan, als de Heere dezelve als de scepter van Zijn sterkte zou zenden uit Sion, om te heersen in het midden van Zijn vijanden, zodat zelfs velen zich geveinsd aan Hem zouden onderwerpen. En eindelijk, alle die in waarheid Hem voor hun Koning aannamen, om Hem alleen in waarheid te willen gehoorzaam zijn, dat zijn Zijn onderdanen. En zo werd dit meer een geestelijk koninkrijk. Doch ik houd het voor zeker, wanneer dat koninkrijk, van een nationaal tot een algemeen zou veranderd worden, dat de eerste nodiging dan zou geschieden, aan die oude onderdanen; en dat de Koning, hun zou bekend maken en hun laten bekend maken de aard en natuur van dit Zijn koninkrijk. En die daar niet in wilde overgaan, maar bij het oude recht van een nationaal en zichtbaar koninkrijk blijven, zo zou de Koning zich van hen scheiden. En zij zouden blijven zitten, zonder koning. En zonder vorst, omzwervende buiten het koninkrijk, als schapen die geen

herder hebben; ja de Koning zelf zal ze verwerpen, Hoséa 9: 17. „Mijn God zal ze verwerpen, omdat ze naar Hem niet horen. En zij zullen omzwervende zijn onder de heidenen.”

RABBI.

Ik versta wel, waar u heen wilt, doch dat daar gelaten, zo meen ik, dat uit Psalm 2, van u al bijgebracht, blijkt dat des Messias koningrijk uitwendig moet zijn, want Hij zou koning zijn over Sion, de berg Zijner heiligheid. En gevolg zo zou Zijn zetel wezen op diezelfde berg, waar David de zijne gesteld had.

KOOPMAN.

Daar werd, Psalm 2, niet gezegd, dat Hij Zijn zetel zou stellen of hebben op Sion, zodat Sion hier niet voorkomt als de residentie plaats van de koning, maar als het koningrijk des konings, want Hij zou gezalfd worden over Sion. Om dit nu wel te verstaan, moet men weten, dat in de Heilige Schrift de bergen voorkomen als zinnebeelden van koningrijken. En gelijk de een berg verheven is boven de anderen, dat ook zoo, het een koningrijk verheven is boven het andere. En gelijk de een berg door tussenkommende valleien van de andere bergen is onderscheiden, zo is ook het een koningrijk onderscheiden van het andere. En gelijk door ophoging der valleien, de ene berg met de anderen als verenigd wordt, zo wordt ook wel het ene koningrijk met het andere verenigd. Nu was Sion door een opgehoogde weg, verenigd met Moria de tempelberg, welke weg genoemd werd *Schallecheth*, alzo dat daardoor, deze twee bergen als verenigd waren. En daarvandaan dat de Heere Sion noemt, *de berg Zijner heiligheid*. Zijn dan de bergen verheven boven de lagere heuvelen, of de vlakke landen, dan zijn ze met recht zinnebeelden van koningrijken, die verheven zijn boven republieken en gewone staten. Zo komt het mij voor, dat het geen misstap is, als men stelt, dat Sion een profetisch voorbeeld is, van dat koningrijk waar de Messias tot Koning over gezalfd is. En dit koningrijk zal zich met geen uiterlijk gelaat vertonen, want het zou geen aardse pracht, noch macht, eer of aanzien hebben; zodat de koning zelf, naar de wereld arm zou wezen. En dat werd aan de dochteren van Sion en Jeruzalem voorgedragen, als een stof waarover zij zich hadden te verheugen en te juichen Zach. 9: 9. „Verheug u zeer, gij dochter Sions! Juich, gij dochter Jeruzalems! Ziet, uw Koning zal u komen, rechtvaardig, en hij is een Heiland; arm, en rijdende op een ezelen op een veulen, een jong der ezelinnen.” En zo meen ik, dat ons uit het geredeneerde gebleken is, het onderscheid, tussen het koningrijk, zo als hetzelfde heeft geweest gedurende Israëls kerk en burgerstaat. En zo als het zijn zal nadat de Messias een koningrijk, van een andere natuur opricht en dat oude koningrijk zal vernietigd hebben. En zo kan u ook licht begrijpen, dat de regeringsvorm tevens ook moet veranderen, omdat die moet gericht wezen, naar de aard en natuur van dat koningrijk. Want is dat koningrijk geestelijk, dan moet volgen, dat de regeringsvorm ook geestelijk wezen moet.

RABBI.

Ik zie, dat uw bevassing over des Messias koningrijk, met het onze veel verschilt, want wij verwachten het uitwendig, menende dat Hij onze vervallen kerk- en burgerstaat, in een uitnemende luister zal herstellen, zodat het zal te boven gaan, die staat waarin het was ten tijde van koning Salomo; en dat wij in Kanaän al de voorrechten zullen genieten, die Israël ooit genoten heeft. En dat de Messias ons daar zal vergasten op de allerkostelijkste lekkernijen, als op het vlees van de groten os Behemot en op de vis van de Leviathan; daarenboven met wijn, die in het Paradijs opgewassen en in Adams

kelder van die tijd af bewaard is.

KOOPMAN.

Uw verwachting is gans aards, zijnde maar tot verzadiging van het vlees. En deze gedachte verschillen niet met de Mohammedanen, want zo een hemel heeft Mohammed zijn volk beloofd, daar zij lekker eten en drinken zouden, mooi gekleed gaan, wellustig leven en zacht slapen; gelijk hij in zijn AlKoran op verscheiden plaatsen verhaalt. En die wijn, die hij hun belooft moet ook zeer goed. En mogelijk wel van dezelfde uit Adams kelder zijn; want hij zegt, dat hoeveel zij daarvan zullen drinken, dat zij daar geen pijn in het hoofd van krijgen zullen. Zo schijnt u met deze mensen niet veel te verschillen.

RABBI.

Mij valt bij dat Rabbi Maimonides, die Lijfmedicus van de Sultan geweest is, daarom mogelijk zal gezegd hebben, „wij verwachten geen hemel gelijk de dwazen doen, daar men wellustig zal leven; maar men moet als onze Rabbijnen zo spreken, het allegorisch verstaan.” En mogelijk, dat hij onder de Mohammedanen verkerende, gezien heeft, de ongerijmdheid en schadelijkheid van dat gevoelen; en daarom mogelijk het heeft zoeken te reformeren. Terwijl ik ook wel zie, dat zulks te leren, de mens niet los maakt van, maar vast maakt aan de wellusten van de aarde. Doch dat daar latende, zo bedank ik UE. voor deze samenspraak. En ik zal geen gelegenheid voorbij laten gaan, om dezelve te hervatten.

Toelichting over Sion en Moria

Sion was een van de drie bergen van Jeruzalem; want Jeruzalem was gebouwd op drie bergen, op Sion, Moria en Acra. Nu is het zeker, dat Moria tussen de twee andere bergen inleg doch of Sion ten zuiden of ten noorden van Moria gelegen heeft, zijn de gedachten niet eens. Maar omdat ik lees, Psalm 48: 3, “Schoon van gelegenheid, een vreugde der ganse aarde is de berg Sion, [aan] de zijden van het noorden. De stad des groten Konings,” zou ik liefst mij voegen, bij degenen, die Sion ten noorden van Moria stellen.¹²

Nu lag tussen Sion en Moria een dal, genoemd Millo, welk dal Salomo heeft laten opvullen. En een hoogte laten maken, dewelke Sion en Moria verenigden en over welke weg de Koning van Sion naar Moria, daar de tempel op gebouwd was, heen ging. Deze opgehoogde weg werd genoemd Schallecheth, van een woord, dat *nederwerpen* te kennen geeft, omdat hier, een menigte aarde neergeworpen was en de poort, die in de buitenste ringmuur des tempels was, daar men langs deze weg komende, door moest, werd genoemd de poort *Schallecheth*, I Kron. 26: 16, welke weg aan weerszijden met bomen beplant was. En zo een Allee zijnde, verstrekke ze de koning en die hem volgden, tot een aangename schaduw voor de zon; en hun ineengevlochten wortel, tot een vastheid voor het uitwijken van deze hoge weg. Ook nog waarschijnlijk, dat daar behalve deze bomen, nog aan weerszijden een haag geweest is, verstrekkende ten dele voor sieraad. En ten dele tot bevrijding van ongelukken van in de diepe dalen neer te storten. Deze weg was zo heerlijk en met zo veel wijsheid gemaakt, dat de koningin van Scheba dezelve ziende; bij de andere wijze schikkingen, die Salomo gemaakt had, “alzo was in haar geen geest meer”, I Kon. 10: 5. Nu is met toespeling op deze weg, hetgeen wij lezen, Jesaja 6: 13, daar onze vertalers op de kant hebben in navolging van Piscator; [doch] gelijk door de

¹² Moria ligt ten noord noord-oosten van Sion (red)

eiken, die aan [de poort] Schallecheth staan, [de gang] een vast steunsel heeft, [alzo] zal het heilige zaad zijn vaste stut zijn.” Doch omdat deze vertaling vele inlassingen heeft, zou ik liever de lezing een weinig anders hebben. En laten die inlassingen van de poort en de gang daaruit. En dan lezen wij: “Gelijk door de eiken en gelijk door de haageiken, dewelke op Schallecheth een vast steunsel heeft.” Want het voortzetsel ? beth, hetgeen voor het woord Schallecheth gaat, hebben geleerde taalkundigen aangewezen, dat ook *op* betekent, ziet Sixti Amama op de letter ?, in zijn Hebreeuws woordenboek.

Nu oordeel ik, dat onder Sion, Moria menigmaal verstaan wordt, niet omdat Moria een heuvel van Sion is, maar omdat Sion met Moria door de weg Schallecheth, samen verenigd waren. En de reden, waarom ik Moria niet kan aanzien als een heuvel van Sion, is, omdat ik Moria ontmoet in de Heilige bladen, als een landstreek waarin verscheiden bergen waren; die dan allen bergen in, of van Moria waren, gelijk als blijkt, Gen. 22: 2. “En Hij zeide: Neem nu uw zoon, uw enige, die gij lief hebt, Izak. En ga heen naar het land Moria. En offer hem aldaar tot een brandoffer, op *een van de bergen*, die Ik gij zeggen zal.” Nu is het gans niet waarschijnlijk, dat Abraham met zijn zoon Izak, om dit werk te verrichten, geklommen zij op de hoogte Moria, waar in het vervolg de tempel opgebouwd is; omdat die hoogte binnen Salem of Jeruzalem liggende, het werk, dat Abraham had te verrichten, binnen een bevolkte stad niet kon verricht worden, zonder zichzelf en al die bij hem waren, in gevaar des doods te stellen. En daarom is het waarschijnlijker, dat de hoogte Moriah, daar Abraham dit werk verrichten zou, gelegen heeft buiten Jeruzalem, waarschijnlijk die berg, die in 't vervolg van tijd Golgotha genoemd is, hetwelk de pan van het hoofd of het bekkeneel betekent, het Hebreeuws woord *gulgoeth*, is een hoofdpan of bekkeneel te zeggen. En deze berg heeft deze naam gekregen, omdat zijn gedaante een bekkeneel vertoonde, of dat het de gewone plaatsen des gericht's zijnde, konden, door het onbegraven blijven der terecht gestelde personen, vele zulke bekkeneelen gevonden worden.¹³

Op deze berg is het zeer waarschijnlijk, dat Abraham met zijn zoon Izak geklommen is. En zo men hier Izak aanmerkt als een voorbeeld van de kerk, die uit de vrije moeder geboren was. Ik meen de moederkerk, levende onder de belofte, waarop gezien werd, Jesaja 54: 1. “Zing vrolijk, gij onvruchtbare, [die] niet gebaard hebt; maak geschal met vrolijk gezang. En juich, [die] geen barensnood gehad hebt, want de kinderen der eenzame zijn meer, dan de kinderen der getrouwde, zegt de Heere.” Met zinspeling op Izaks geboorte, uit zijn vrije moeder Sara, in tegenstelling van Ismaël, geboren uit een dienstbare vrouw. Deze Izak nu dat doorluchtig voorbeeld van de ondienstbare en vrije kerken, werd in hem vertoond wat dezelve waardig was, als hij ter slachting geleid werd, op het hout gebonden. En zo gereed, om aan de dood overgegeven te worden. Hier stelt niet zijn vader Abraham, maar de Heere zelf een ram in zijn plaats; dewelke in plaats van hem, gebonden, op het hout geleid. En zo aan de dood overgegeven werd; hier zag Abraham in de behoudenis van Izak. En in het offeren van de ram, in Izaks plaats, als in een schilderij, de offerande van het tegenbeeldige Offerlam; hoe Hij op het hout gebonden en aan de dood overgegeven zou worden in de plaats van de Kerk; geboren uit de vrije Moederkerk. En dat aanmerkelijk is, dat hij dit voorspel gezien heeft, op dezelfde berg, daar de vervulling zou gezien worden. Hetwelk niet duister in de woorden van het 14de vers voorkomt, want de woorden *ascher jeeämeer hajoom behar Jehovah ieerach*, terwijl het woord *behar* zeer wel in *flatu absoluto* kan vertaald worden. En dan zal de zin zijn: “Abraham noemde de Naam van die plaats; de Heere zal het voorzien; hetwelk van

¹³ Nooit lieten de Joden doodsbeenderen onbegraven op aarde liggen; dezen waren onrein, (Red)

heden af gezegd zal worden; de Heere zal op de berg gezien worden”; namelijk wanneer hij als de tegenbeeldige Ram zou geofferd worden, op deze berg in plaats van de voorbeeldige Izak.

Nu is het echter zeker, dat onze Taalsmannen, het in statu constructo hebben vertaald, lezende, *den berg des Heeren*; en als men om de patach onder de ? in plaats van een kamets, zou oordelen, dat het in statu constructo moet vertaald worden, dan is daar geen noodzakelijkheid, om dat te bepalen tot de twee woorden *behar Jehovah* alleen, maar dat kan ten opzichte van het gehele of ganse gestel der woorden begrepen worden. En dan kan men lezen, *op de berg, op welke de Heere gezien zal worden*. Maar daar de vertaling in statu absoluto, wel zo klaar is om een verstaanbare zin op te leveren, als dat het vertaald wordt in statu constructo, want zo men het zo neemt, in het samenstel der woorden, dan schijnt daar een grote verzwijging onder te moeten verstaan worden. En begrijpt men het maar ten opzichte van de twee woorden alleen; en lezen aldus; *daarom heden ten dage gezegd wordt, op de berg des Heeren zal het voorzien worden*; dan geven wij aan, of nemen liever van ons, de vijanden van Gods woord een zwaard om ons te doden. Daar die van hun meester (in 't Hebreeuws ge naamd Baruch, en naar het Latijn Benedictus Spinosa, dat is, de gezegende Spinosa, maar liever de vervloekte Spinosa) geleerd heeft, dat Mozes de schrijver van die heilige hoekrol niet is, maar door een veel latere schrijver geschied is. Ja zelfs, nadat de tempel al op Moria gebouwd zou zijn, na welke tijd hij eerst de Naam van de berg des Heeren zou gekregen hebben. En daar ik niet weet, dat het nog klaar bewezen is, dat de patach, onder de ? de vertaling in statu constructo noodzakelijk vordert, verkies ik liever de vertaling in statu absoluto. En dan heeft volgens deze vertaling, Abraham met een onbegrijpelijke verheuging in dit voorspel gezien, de dag op welke de Messias Zijn borgschuld aan de Vader betaald heeft, tot vrijmaking en verlossing van Zijn volk, die Izak hier vertoonde.

En uit dit gezegde, dat wat breed is uitgelopen, zal men licht zien, dat die berg op welke Abraham dit werk verrichtte, een berg was, onderscheiden van de tempelberg. En zo heeft die berg geweest, een heuvel van Moria de tempelberg. En dit zo zijnde, zo kan Moria, die zelf heuvelen heeft, niet begrepen worden als enkel een heuvel te zijn van Sion, hetwelk ik wat omstandig heb trachten te betogen.

Einde 10^e samenspraak.

ELFDE SAMENSpraak.

Handelende van de verscheiden Staten van de Messias, zo der Vernedering als der Verhoging.

KOOPMAN.

Wij hebben in onze vorige samenspraak gesproken over de natuur en ambten van de Messias; nu zal het niet onvoegzaam zijn, te spreken bij deze samenkomst over Zijn staten.

RABBI.

Ik wenste wel vooraf te weten, wat u door *staten* verstaat.

KOOPMAN.

Dat geeft in het algemeen, te kennen, een staat waarin zich iemand bevindt, hetzij in een staat van aanzien of van verachting; een staat van blijdschap of van droefheid; een staat van rijkdom of van armoede; een staat van hoogheid of van nederigheid. Gelijk als Jozef in Egypte, eerst was in een staat van nederigheid, ja van vernedering. Zodat hij van dat aanzien, dat hij nog in zijn slavernij bezat, niet alleen beroofd, maar als een misdadiger in de gevangenis gesteld werd. Totdat hij van zo een nederige staat, door de Goddelijke besturing werd overgebracht tot een staat van verhoging zo ver, dat hij alle vorsten in Egypte overtrof, rijdende op de tweede wagen. En men riep uit voor zijn aangezicht, *knielt!* En zo komt ons in de Heilige Schrift de Messias voor in een staat van nederigheid, ja! van vernedering; en daarop in een staat van verhoging. En zo ontmoet men in de Messias twee staten; in de eerste komt Hij voor lijdende. En in de tweede triomferende.

RABBI.

Hetgeen u van één Messias verstaat, dat verstaan wij van twee; de Een zal komen om te lijden. En de Andere om te heersen. De eerste noemen wij *Maschiach ben Joseph*, dat is, Messias de zoon van Jozefs. Hij wordt ook veel genoemd Efraïms Messias, omdat hij niet uit Manasse, maar uit Efraïm voort zou komen; de Ander noemen wij *Maschiach ben David*, dat is, Messias de zoon van David, omdat hij zijn afkomst zou hebben uit David. Dat nu aan Efraïms Messias het lijden en véél lijden wordt toegeschreven, blijkt uit het volgende. Ik lees in het boek genoemd Jalkood, daar de vergadering des volks Israëls tot God zegt: 'Heere der eeuwen, om Uwer wet wil, welke Gij mij gegeven hebt en welke een oorsprong des levens genoemd wordt, zo moet ik mij verlustigen in Uw licht. Gelijk geschreven staat: *in Uw licht zien, wij dat licht*', dat is het licht van de Messias. Als ook: *En God zag het licht, dat het goed was*, dat leert ons, dat de heilige en gezegende God, eer zelfs de wereld geschapen was, in de generatie des Messias en in Zijn werken vooruit gezien werd en hetzelfde onder de troon Zijner heerlijkheid voor de Messias en Zijn generatie bewaard heeft.

De satan verscheen voor de Heere en sprak: 'Heere der eeuwen, dat Licht dat onder de troon uwer heerlijkheid bewaard wordt, voor wie is dat?'

De Heere antwoordde: 'voor dien, die u met schande terug zal doen wijken.'

De satan sprak: 'Heere toon Hem mij.'

De Heere sprak: 'kom en zie Hem; maar toen hij Hem zag, verschrikte hij zeer en viel neer op zijn aangezicht, zeggende: 'waarlijk dit is de Messias, die komen zal, Die mij

zal doen vallen, mitsgaders alle volken in de hel; gelijk geschreven staat, *de dood is verslonden tot overwinning.*'

Toen vergaderden alle volken en talen voor de Heere en zeiden: 'Heere der eeuwen, wie is Deze in wiens hand wij alle zullen moeten vallen? Hoe is Zijn Naam en wat is Zijn goed?'

De gezegende God sprak: 'Efraïms Messias mijn Gerechtigheid is Zijn Naam, die de ogen Israëls verlichten en Zijn volk zalig maken zal.' Toen ging God met hem het verbond in. En sprak tot hem: deze die door U zullen behouden worden, hun zonden zullen maken, dat gij onder een ijzeren juk zult moeten gaan. En zij zullen U tot een os maken, wiens ogen geblinddoekt zijn; en zij zullen Uw geest met hun juk beangstigen. En om hunner zonden wil, zal Uw tong aan Uw gehemelte moeten kleven. Is dit ook Uw wil?'

De Messias sprak tot God: 'Heere der aarde, zal ook deze angst vele jaren duren?'

De Heere antwoordde Hem: 'Ik zweer U bij Uw leven, Ik heb over U maar een week besloten; zo uw ziel evenwel droevig is, ik zal alle mensen van nu af verstoten.

De Messias sprak: 'Heere der aarde, met vreugde mijns harten en met vrolijk gemoed neem Ik het aan.'

En op een andere plaats werd gelezen, dat de vaders in de maand Nisan staan zullen. En tot hem zeggen: 'Efraïms Messias onze Gerechtigheid, alhoewel wij Uw vaders zijn, zo zijt Gij nochtans meerder dan wij, omdat U onzer kinderen zonden hebt gedragen. En dat over U zware ellenden zijn gekomen, hoedanig over niemand, noch vóór of ná gekomen zijn; en Gij zijt om Israëls wil tot een smaad en spot geweest onder de heidenen, Gij hebt in donkerheid en duisternis gezeten en Uw ogen hebben het licht niet gezien en Uw huid is op uw beenderen verdroogd. Uw lichaam is als een dor hout geworden en uw ogen zijn door vasten verduisterd geweest en Uw kracht is als een potscherf verdroogd.'

Daar ziet u, dat onze Rabbijnen al vanouds af verstaan hebben, dat de *smartdragende* Messias Zijn afkomst moest zijn van Efraïm. En het werd algemeen geloofd, dat hij eindelijk in een veldslag zal omkomen; maar tegen wien deze slag zal geschieden, daarover zijn wij niet eens. Sommigen menen tegen een Armillus Harascha, dat is, de goddeloze Armillus, welks postuur zo schrikkelijk, als zijn geboorte wonderlijk zal zijn. Want behalve dat zijn lengte en zijn breedte 12 ellen zal wezen, zo zal hij rode ogen hebben, die wel een handbreed in zijn hoofd zullen staan; zijn haar zal goudgeel en zijn voetplanten groen zijn. Ja, hij zal twee hoofden hebben. Maar zijn geboorte is niet minder wonderlijk, want hij zal geboren worden uit een stenen jonkvrouwen beeld te Rome. Met wie de goddelozen onkuisheid zouden bedrijven, waardoor dat beeld van hen bezwangerd zou worden. En God zal eindelijk de stenen buik openen en het kind ter wereld doen komen. Maar anderen menen, dat Efraïms Messias dood zal blijven in een slag tegen Gog en Magog, doch wie dan Gog en Magog is, daarover werd zeer getwist.

Maar hierin zijn wij tamelijk eens, dat na de dood van *Messias ben Joseph*, dat dan *Messias ben David* komen zal en ons in Kanaän verzamelen in vrede; en daar onder Zijn vleugelen genieten, alles wat wij zouden kunnen wensen, gelijk ik voorheen gezegd heb. Nu passen al die plaatsen, die van vernedering of smarten van de Messias spreken, op Messias ben Joseph; maar alle die van de heerlijkheid des Messias spreken, die zijn van Messias ben David.

KOOPMAN.

Dit gevoelen van twee Messiassen is niet gegrond in Mozes noch de profeten. Ook vindt men niet bij enig Joods keraar, iets daarvan gemeld, die geleefd hebben voor of

omtrent die tijd, op welke ik in onze negende samenspraak toonde, dat de Messias op aarde zou verschijnen, zodat Israël tot die tijd toe, van zulks niets geweten heeft.

RABBI.

Wij vinden daarvan al gewag gemaakt, in de Talmud. En in de Chaldeeuse Uitbreider over het Hooglied, want die verklaart over het 4de hoofdstuk vers 5 en hoofdstuk 8: 3, *de twee borsten* te zijn, de twee Verlossers: de Messias de zoon van David en de Messias de zoon van Ephraïm. Zodat UE. wel ziet, dat u hier mistast, als u zegt dat men zo oud bij enig Joods leeraar niets daarvan gemeld vindt; want men vindt het bij de Chaldeeuse Uitbreider en in de Talmud.

KOOPMAN.

Hier veronderstelt UE. dat de Talmud nevens de Chaldeeuse Uitbreider ouder zou zijn, wat u nooit kan bewijzen. Want het is bekend, dat de Mischna of Mondwet in geschrift is gebracht door rabbi Jehuda Hakkodoosch, bijna 200 jaar na de verwoesting van Jeruzalem, door Titus Vespasianus. En de Gemara is nog van later datum, want dezelve heeft zijn begin gekregen van rabbi Asse, omtrent 100 jaar later. En dat is door Asse (die ook opperbestuurder van de Surijsche scholen was) en zijn opvolger Maremar. En Mar, de zoon van Asse, benevens nog enige metgezellen (de Gemara) voltrokken hebben na een arbeid van ruim 130 jaren. Zodat de Talmud eerst voltooid is, ruim 400 jaren na Jeruzalems verwoesting. Gelijk UE. dit ook na kan zien in het boek Juchasin, daar u vinden zult dat Marmemar en Mar, de zoon van Raäf Asse, benevens derzelver metgezellen, de Talmud hebben verzegeld met de inzettingen, besluiten en gewoonten, welke de wijzen van alle eeuw verordineerd en vastgesteld hadden, tot hun tijden toe; hetzelfde hebben verzegeld in het jaar 4265 na de schepping der wereld. En onze jaartelling begint met het jaar 3760 van ulieder telling; zo komt het jaar 4265 met ons jaar 505 overeen. Zodat uw Talmud van zo een oude datum niet is, als UE. zo even veronderstelde. En wat de Chaldeeuse Uitbreider over het Hooglied betreft, wiens naam onbekend is; het is gans zeker, dat dezelve ook zo oud niet is, want hij Byzantium, met de Naam van Constantinopel noemt. Nu is het bekend, dat Byzantium de naam van Constantinopel ontvangen heeft, door Constantijn de Grote, omtrent 260, jaar na de verwoesting van Jeruzalem. Zodat de Chaldeeuse Uitbreider over het Hooglied, op zijn oudst gesteld kan worden in de 4de eeuw van onze jaartelling. Zodat het vast staat, wat ik gezegd heb, dat het gevoelen der Joden, aangaande twee Messiassen, zo oud niet is, maar van een latere tijd zijn oorsprong heeft.

RABBI.

Er zijn van onze meesters, die het ook zo niet verstaan, gelijk als blijkt uit het zeggen van rabbi Juda de Modena hier over, namelijk hierin bestaande, dat zulks geen grond noch bewijs heeft in de Schrift, welke Schrift niet dan van een Messias gedenkt. En dat die Messias, waar Zacharia van zegt, *die in armoede en nederigheid zal verschijnen, dezelfde Messias is, daar Gen. 49: 10 en 11 van gedacht wordt, namelijk die de veulen zijns ezels aan de uitgelezenen wijnstok is bindende*. En zo ziet UE. uit deze bijgebrachte woorden, dat al onze rabbijnen niet vaststellen, dat er twee Messiassen zouden komen.

KOOPMAN.

Wel, dat vergenoegt mij, dat er ook nog zulke meesters gevonden worden, die zulks beter hebben gezien. En daarom volgens de Schrift zich tot een Messias bepalen. Het

behaagt mij, dezulken op het voetspoor te volgen. En beschouw dan eens met mij van nabij, hoe de Messias door de weg van vernedering zou intreden in zijn Koninkrijk, beklimmende de hoogste trap van majesteit, eet en heerlijkheid. Om dan tot, de zaak te komen, zo zal hij die weg betreden, zodra als Hij op de aarde als mens verschijnen zal. Want daar het uit Zach. 9: 9 blijkt, dat Hij niet met aardse pracht zou komen, maar in armoede, is het zeker, dat Hij verschijnen zal in nederigheid. En dat komt ons als de reden voor, waarom Israël Hem om die armelijke, dat toch een verachte staat is, niet zou achten, Jesaja 53: 2, 3. “Want Hij is als een rijsje voor Zijn aangezicht opgeschoten. En als een wortel uit een dorre aarde; Hij had geen gedaante noch heerlijkheid; als wij Hem aanzagen, zo was er geen gestalte, dat wij Hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht en de onwaardigste onder de mensen, een Man van smarten. En verzocht in krankheid. En [een iegelijk] was als verbergende het aangezicht voor Hem; Hij was veracht. En wij hebben Hem niet geacht.”

RABBI.

Dat had ik wel gedacht, dat u dit hoofdstuk op de Messias zou toepassen. Maar waarom zou dat niet verklaard kunnen worden op Israël, zodat Israël hier voorkomt, dat zij andere mensen hun zouden en straffen gedragen hadden. En dat blijkt, omdat in het 8ste vers staat: „om de overtreding mijns volks, is de plaag op *hen* geweest.” En daar staat niet op Hem, gelijk gijlieden het vertaalt, want dan moest daar staan ?? loo *hem*, in 't enkelvoudige; maar nu staat daar ??? laamoo, *hen*, in 't meervoudige; gelijk dat zelf door Don Izak Abarbanel, wel klaar is aangetoond.

KOOPMAN.

Ik zal eens mild wezen en u toestaan (dat ik echter niet doe), dat het 8ste vers zo moet vertaald worden. En laat ons dan eens zien, wat u daarmee wint, want aan dit vers ligt veel gelegen, omdat UE. dit bijbrengt om uw gevoelens te staven. De Heere spreekt hier van een overtreding Zijns volks. De vraag is, van wat voor een overtreding hier gesproken wordt. Ik meen van die overtreding, die gemeld wordt in het 2de en 3de vers, namelijk, dat zij de Messias vanwege Zijn nederige gestalte, zoals Hij daar beschreven wordt, niet zouden begeren, maar Hem verachten als de onwaardigste onder de mensen. En wanneer de Messias, volgens vers 4, als Borg hun krankheden op zich had genomen en als het ware zoenoffer hun smarten kwam te dragen, achtten zij, dat Hij van God geplaagd, geslagen en verdrukt was. Dit was een geheel ander gedrag dan hun geboden was, Zach. 9: 9, namelijk, dat de dochters van Sion en van Jeruzalem zich moesten verheugen en juichen, omdat hun Koning wel rechtvaardig, doch ook een Heiland, Die arm was, zou zijn.

Dit verkeerde gedrag van Israël noemt de Heere *een overtreding*, zeggende: om de overtreding Mijns volks is de plaag op hen geweest. *Op hen*, dat is op Zijn volk, die de overtreding gepleegd hadden; en op hen was de plaag geweest. Welke plaag tweërlei kan verstaan worden, ten eerste geestelijk, ten tweede lichamelijk.

Wat dan het eerste betreft, God zou hen overgeven aan de boosheid en verkeerdheid van hun hart. En Hij zou Zijn vriendelijk aangezicht voor hen verbergen, gelijk God door Mozes zegt, Deut. 32: 20. „Ik zal Mijn aangezicht van hen verbergen, Ik zal zien, welk hunlieder einde zal wezen, want zij zijn een gans verkeerd geslacht, kinderen, in welke geen trouw is.”

Ten tweede. De lichamelijke plaag, want de Heere zou hen als onreine en gelijk melaatsen uitdrijven uit het land van Immanuël, Jes. 8: 8. En hen verstrooien onder de Heidenen, omdat zij naar Hem niet horen, Hos. 9: 17. En zo meen ik, dat UE. met deze uw vertaling niet veel gevorderd bent, om aan uw oogmerk te voldoen.

Maar ik kan niet zien, dat *laamoo* bepaaldelijk in het meervoud moet genomen werden want gelijk *loo* bepaaldelijk in het enkelvoud zegt *hem*, zo is dat woord in het meervoudige *laahem*, hen; maar *laamoo*, wordt gebruikt in het enkelvoud *hem*, gelijk als in het meervoudige *hen*. En dat zal klaar blijken, namelijk dat het in het enkelvoud ook kan genomen worden, wanneer wij dat woord bezien bij Jes. 44: 15 gaaasaahou pesel vajisgaad-laamoo; daar *laamoo* zeker in het enkelvoud moet worden aangezien, want die woorden zeggen eigenlijk: *hij maakt een gesneden beeld. En hij bidt het aan, Of, hij aanbidt hem.* Want het woordje *laamoo* wijst hier aan, dat beeld wat hij gemaakt en waar hij voor was neergevallen, hetzelfde aanbiddende. Gelijk het woord *saagad*, voor *iemand neervallen, en ook aanbidden*, te kennen geeft. En zo meen ik, dat onze algemene vertaling, met de natuur van de tekst niet strijdt.

RABBI.

Ik wil wel bekennen, dat Don Izak Abarbanel hier meer een schranderheid van zijn geest, dan een onbepaalde liefde tot de waarheid getoond heeft; waarom hij ook van vele rabbijnen niet is nagevolgd, houdende het liever met de oude rabbijnen, die dit hoofdstuk van de Messias verstaan hebben; gelijk Jonathan, de Chaldeeuwse Uitbreider en de Jalkood, het verklaren van de Koning Messias. En deze hebben ook nog hun navolgers, gelijk blijkt uit het nagelaten werkje van rabbi Menachem, de zoon van Isaia Cohen, die geen oude schrijver is, want dat blijkt, omdat hij in zijn werkje aanhaalt de beroemde rabbi Manasse ben Israël, in hetgeen hij gezegd had, in zijn boek genoemd „de hoop van Israël.”

(Rabbi Manasse ben Israël heeft zijn boekje, dat hier gemeld wordt, opgedragen aan de parnasses of ouderlingen der Joodse kerk, in het jaar 5410 naar hun telling. En dat jaar komt met het jaar 1650 naar onze telling overeen. Is iemand begerig te weten, als hij een Joods jaartal ontmoet, met welk jaar van onze telling dat het overeenkomt, die ga dus te werk, als het Joods jaartal is opgesteld, dan snijdt de 5 die de duizenden vertoont, af. En het getal wat overschiet, zet daaronder 1240 en tel het samen op, zo krijgt men het jaar der Christenen. Als bijvoorbeeld Manasse ben Israël heeft zijn boek opgedragen in het jaar

5/ 410

Zet er onder: 1240

Komt uit: 1650

Volgens dezen regel kan men altijd de Joodse jaren met de onze ontdekken, namelijk met welk het overeen komt.)

Haalt nu rabbi Menachem, rabbi Manasse ben Israël aan, dan moet rabbi Menachem van een jongeren datum zijn. En deze rabbi Menachem heeft in een werkje genoemd: „het licht ten tijde des avonds,” met veel kracht en klein van rede aangetoond, als dat het 53ste hoofdstuk van Jesaja op niemand anders, dan op de Messias kan toegepast worden. En ik zie wel, dat die rabbijnen, die zo alles van de Messias tegen het gevoelen van de oude rabbijnen zoeken af te wenden, daarmede tonen, dat zij groter liefhebbers zijn van hun veronderstelling, dan van de waarheid, gelijk ik dit ook gezien heb in de schriften van rabbi Salomon Jarchi, dewelke om dit 53ste hoofdstuk van de Messias af te wenden, de vorige woorden van Jes. 52: 15, aldus vertaald heeft: „alzo zal Hij vele heidenen doen spreken,” te weten, datgene wat in het 53ste hoofdstuk beschreven is, en dan moet men de sprekers in het 53ste hoofdstuk voor heidenen aanzien. Doch hoe ongelukkig hij deze vertaling gedaan heeft, zal men kunnen oordelen als men weet, dat het grondwoord ??? jazeh hetwelk hij *spreken* vertaalt, nooit in de Heilige Bladen in die zin van spreken voorkomt, maar in zijn afkomst en in zijn gebruik zegt het *besprengen*, want het komt van het woord naazaah,

hetwelk besprengen, of in de lijdende persoon *besprengd worden* te kennen geeft. En zo hebben zulke rabbijnen meer schande, dan eer aan de natie toegebracht. Alsof wij ons verkocht hadden om tegen de Heilige taal en buiten het oogmerk van de Heilige tekst, alles wat wij maar oordeelden, dat de Christenen kon dienen om hun geloof te verdedigen, van hun waar oogmerk af te brengen. En de taal, of tekst naar ons eigen oogmerk te draaien. Ik voor mij, ik verenig mij met dezulken niet. En het was te wensen, dat zij niet verwaardigd werden, dat een verstandige Jood hen nawandelde, want er is niet te halen voor ons als schaamte en schande. En daarom ik sta UE toe, dat Jesaja 53 van de Messias spreekt.

KOOPMAN.

Wij dan in dezen eens zijnde, zo ziet UE. dan uit het bijgebrachte 2de en 3de vers van Jesaja 53, dat de Messias in een gans nederige staat op de aarde zou verschijnen, want Hij zou als een rijsje opschieten, dat is als een onnutte en schadelijke loot, maar nog daarenboven, als een wortel uit een dorre aarde, waarvan geen vruchtbaarheid te verwachten was. Gevende deze dorre aarde meteen te kennen Zijn geringe afkomst, gelijk de profeet dit al in zijn 11de hoofdstuk vers 1 getoond had, wanneer hij zei: „daar zal een rijsje voortkomen uit de afgehouden tronk van Isai.” Zodat de Messias wel uit Isai door David zou voortkomen, doch niet wanneer deze zich als een groenende boom op zijn wortel zou vertonen. Maar in tegendeel, wanneer dezelve, gelijk een afgehouden tronk zou schijnen neer te leggen; en zo zou Hij vanwege zijn geboorte, noch gedaante, noch heerlijkheid hebben. En zo ziet UE. dat de Messias in een staat van nederigheid, volgens het profetische woord moet geboren worden. En deze zijn nederige geboorte was de oorzaak van Hem te verachten. En dat zij Hem als de onwaardigste onder de mensen, voor hun Koning niet zouden begeerd hebben.

RABBI.

Ik had verwacht, dat UE. in enige bijzonderheden aangaande des Messias vernedering zou treden, opdat door die kenmerken de Messias te klaarder mocht afgeschilderd worden.

KOOPMAN.

Daar waren wij nu aan toe, doch ik zal trachten U.E. de klaarste alleen voor te houden. Wanneer Hij als de Borg van Zijn volk zou betalen, dan zou Hij Zich gewillig daarin vertonen, gelijk Hij zo bij de profeet Jesaja sprekende voorkomt, hoofdstuk 50: 5, in het aanvaarden van Zijn lijden. “Ik ben niet wederspanning, Ik wijk niet achterwaarts”. Zodat Hij zich zou gedragen als een lam dat ter slachting geleid werd. En als een schaap, dat stom is voor het aangezicht zijner scheerders, volgens Jes. 53: 7. En Hij moest in de angst en in het gericht komen, volgens het 8ste vers. Daar zou Hij op een verbazende wijze mishandeld worden, wanneer Hij als de rechtvaardige Heere in het midden van hen zou zijn, zonder enig onrecht gedaan te hebben, Zef. 3: 5. Maar dat kon Hem niet helpen, omdat de rechters verkeerd waren, die van geen schaamte wisten, gelijk zij in datzelfde 5de vers vertoond werden, Trouwens, de profeet had in het even voorgaande, deze rechtbank op het alderafschuwelijkst beschreven, als hij de leden daarvan in hun eigen gedaante vertoonde, vers 3 en 4. „Haar vorsten zijn brullende leeuwen in het midden van haar; haar richters zijn avondwolven, die de beenderen niet breken tot aan de morgen. Haar profeten zijn lichtvaardig, gans trouweloze mannen; haar priesters verontreinigen het heilige, zij doen der wet geweld aan.” Wat goeds is nu toch van zo een rechtbank te verwachten? Zeker gans niets! Maar laat ons, hoe de Messias daar behandeld zou worden, wat nader bezien. Ik

ontmoet dan vooraf, de Messias over hen klagende, Psalm 22: 14. „Zij hebben hun mond tegen Mij opgesperd; [als] een verscheurende en brullende leeuw.” Wat de rechters niet paste om zich in de rechtbank zo te gedragen, maar moesten met alle bescheidenheid het stuk, waarom de gevangene terecht gesteld werd, onderzoeken. Maar wat meer is, daar zouden zij de Messias op de smadelijkste wijze met hun vervloekte kwijl in Zijn gezegend aangezicht spuwen. Daar zo u Hij ontkleed worden. En Zijn rug aan wrede beulen ter geseling overgeven, gelijk Hij zich gewillig in dezen aanbiedt, Jes. 50: 6. „Ik geef Mijn rug degenen, die Mij slaan. En Mijn wangen degenen, die Mij het haar uitplukken; Mijn aangezicht verberg Ik niet voor smaadtlieden en speeksel.” Van welke geselslagen Hij de striemen zou dragen. Volgens Jes. 53: 5, daarvan Hem gezegd werd: “de straf, die ons de vrede aanbrengt was op Hem. En door Zijn striemen is ons genezing geworden.”

Hier moest het niet bij blijven, maar deze bouwlieden moesten deze Steen als geheel onnut verwerpen, volgens Psalm 118: 22. En zo moest Hij van hen geheel aan de dood overgegeven worden, want de Messias zal geen natuurlijke dood sterven, gelijk men zien kan, Daniël 9: 26, „maar Hij zou uitgeroeid worden.” Dat is, volgens Jes. 53: 8, „afgesneden worden uit het land der levenden,” en dat door een geweldige dood.

RABBI

Ik heb gij verhaald, als dat wij ook geloven, dat de Messias zal omkomen, hetzij door Armillus, of door Gog en Magog; maar niet, dat Hij ter dood zal veroordeeld worden door de Joodse raad, gelijk UE. getoond hebt.

Nu wenste ik te horen, of daar ook in de voorzeggingschriften kenmerken vertoond worden, die de Messias zullen kenbaar maken in Zijn dood.

KOOPMAN.

Gewis ja, als u maar met mij het oog wilt slaan op de 22ste Psalm, daar de Messias, nadat Hij klagende gezegd had vers 15 en 16: „Ik ben uitgestort als water. En al mijn beenderen hebben zich van een gescheiden; Mijn hart is als was, het is gesmolten in het midden Mijns ingewands. Mijn kracht is verdroogd als een potscherf. En Mijn tong kleeft aan Mijn gehemelte; en Gij legt Mij in het stof des doods.” Zo gaat hij met Zijn klachten voort. En vertoont daarin:

Degenen, die Hem ter dood zullen brengen.

Ten tweede, de wijze op welke zij Hem doden zullen.

En ten derde, enige omstandigheden die daarbij zouden voorvallen, gelijk in het 17, 18 en 19 vers te zien is, want zegt Hij: „honden hebben mij omsingeld; een vergadering der boosdoeners heeft mij omgeven; zij hebben Mijn handen en Mijn voeten doorgraven. Al Mijn beenderen zo u ik kunnen tellen; zij schouwen het aan; zij zien op Mij. Zij delen Mijn klederen onder zich. En werpen het lot over Mijn gewaad.” Degenen die hem ter dood zullen brengen, noemt hij vooreerst *honden*; ten tweede *een vergadering van boosdoeners*.

Ten eerste. Als men let dat de honden zijn onreine, verachte en boze dieren, tegen de schapen boos en bijtig; zo zijn de honden met recht zinnebeelden van de heidenen; zodat de Messias hier klaagt, dat hij door onreine heidenen werd ter dood gebracht; die Hem omsingelden, gelijk de gerechtsdienaars een misdadiger gewoon zijn te doen, wanneer zij iemand ter dood geleiden.

Ten tweede, de wijze op welke zij hem doden zullen, is, dat ze Zijn handen en Zijn voeten zullen doorgraven, dat is *doorboren*, gelijk de Messias Psalm 40: 7 zegt: „gij hebt mij de oren doorboort,” met datzelfde woord. Een gans wonderlijke en vreemde wijze bij de Joden, een mens ter dood te brengen, door het doorboren van

zijn handen en voeten. En echter hoe vreemd, zo moest de Messias op zo een wijze gedood worden.

Maar ten derde. Laat ons nu eens bezien de omstandigheden, die bij de dood van de Messias zouden voorvallen.

Vooreerst, dat Hij ontkleed zou worden, niet ná, maar voor Zijn dood; zodat de Messias vanwege de naaktheid Zijns lichaams, al Zijn beenderen kon tellen vers 18.

Ten 2, dat zij (te weten die honden, die Zijn handen en voeten doorboord hadden) zijn klederen onder zich zullen deden.

En ten 3, dat al Zijn klederen niet zullen gedeeld worden, maar over een gedeelte van dezelve, het lot zal geworpen worden, wiens of dat zijn zal.

Zie daar mijn vriend, wat al duidelijke kenmerken hier vertoond worden.

RABBI.

Ik wil UE. niet betwisten dat deze 22ste Psalm van de Messias spreekt, hoewel velen van onze rabbijnen zulks ontkennen; willende sommige dezelve toepassen op David; maar anderen wel ziende, dat die toepassing al te kreupel is, omdat ze de vervulling in David niet ordelijk kunnen vinden, passen zij het toe op het gehele volk. Doch daar is tegen aangemerkt, als dat de spreker doorgaans in deze Psalm voorkomt in het enkelvoudige; daar, indien het ganse volk sprak, zo moest daar de spreker spreken in het veelvoudige. Maar dat mij nog het minste sluit, is, dat deze Psalm ook wordt toegepast op Esther, dewelke Ahasvéros tot vrouw nam. Want de spreker in deze Psalm komt in de tekst voor, niet in het vrouwelijk, maar in het mannelijk geslacht; zodat met geen reden van enige waarschijnlijkheid., dezelve op Esther toepasselijk is. Daarenboven zo behoorde men zich te schamen, omdat men reden geeft om bespot te worden, over de belachelijke verklaring.

Ik zal UE. eens laten horen, hoe die rabbijnen het 18de vers van de koningin Esther verklaren. Zij zeggen, dat een Israëliet en een Goy of heiden, niet evenveel tanden in de mond hebben; dat nu Esther, wanneer koning Ahasvéros haar ten huwelijk zou nemen, zou gezegd hebben: *al mijn beenderen*, dat is, al mijn tanden en kiezen *zal ik tellen*, om zo te zien, of dat getal met de koning overeen komen zou of niet; en daarbij zouden zij dan afnemen, of dit huwelijk betamelijk kon geschieden of niet. Ik verklaar, dat ik van alle deze ongezouten reden afzie. En verkies het gevoelen in de Jalkood, daar lees ik over Jesaja 60, dat deze 22ste Psalm van de Messias verstaan wordt. Zodat wij daarin ook eens zijn.

Maar ik kan mij niet genoeg verwonderen, dat ulieden de woorden van het 17^e vers vertaalt: *zij hebben mijn handen en mijn voeten doorgraven*; daar in de grondtekst eigenlijk staat: gelijk een leeuw mijn handen en mijn voeten; want in de tekst staat *ca'ari*, dat zeker te zeggen is: *als een leeuw*. Want het naamwoord *ari*, dat zegt een leeuw. En de ? caph is een voorzetsel, betekende *gelijk*. En zo ziet u dat het naamwoord met zijn voorzetsel, moet vertaald worden: *gelijk een leeuw*. Blijkende overklaar dat uw vertaling noch gedaante, noch kleur heeft naar de grondtekst.

KOOPMAN.

Ik kan niet ontkennen, dat dit geen grote zwaarigheid is, die zich hierin opdoet; doch hoewel ik anders in het ontknopen van zware en duistere plaatsen, hetzij in schijnstrijden of anderszins, niet houd van mijn toevlucht te nemen tot dat uiterste, namelijk dat de grondtekst daar dan bedorven is. Echter denk ik over deze plaats, dat zulks geschied is en dat vanouds in de tekst gestaan heeft ??? *kaarou*, zodat de ?vau in een ? jod zou veranderd wezen; welke verandering zo groot niet is, of heeft licht kunnen geschieden. Ik wil u niet beschuldigen, dat zulks met opzet van ulieden zou

geschied zijn; maar dat een onvoorzichtige uitschrijver de ?vau voor een ?jod heeft aangezien, het zo heeft geschreven; en dat daarvan meer bedorven afschriften zijn voortgekomen. En wanneer die verschillende afschriften in handen kwamen, zo zullen ulieden naar die met de jod het gretigst getast hebben, als het beste u dienende; en zo heeft dit de overhand in de afschriften genomen. En zo meen ik, dat ca'ari voor caarou (dat eigenlijk doorgraven of doorboren in zijn afkomst en gebruik te kennen geeft, zie Psalm 40: 7) in de tekst is ingekomen. Of anders, dat er tweeërlei lezingen geweest zijn, een andere lezing op de kant dan in de tekst; en dat eindelijk de een er is uitgelaten. En zo maar een lezing is behouden. En gelijk het van achteren blijkt, die ulieden het best aanstond. En in uw kraam gelijk men zegt, diende.

RABBI.

Dat zou zo wel wat lijken, indien de oude Joden het niet al vertaald hadden gelijk een leeuw. En uit zo een vertaling blijkt, dat zij gelezen hebben ca'ari en niet caarou; want wij vinden het zo vertaald in de Chaldeeuse overzetter, dewelke het 17de vers vertaalt: *een vergadering der boosdoeners heeft mij omgeven, bijtende als leeuwen mijn handen en mijn voeten*. En zo vervalt hetgeen UE. gezegd heeft vanzelf.

KOOPMAN.

Ik stem UE. toe, dat de Chaldeeuse overzetter in de tekst ca'ari gevonden heeft; omdat hij anders zo een vertaling niet zou gedaan hebben. Maar daar wint UE. niets mede, want daar de 70 Griekse overzetters, nevens de Syrische die veel ouder zijn dan de Chaldeeuse, want die hebben naar hun vertaling gelezen caarou; en zo blijkt, dat bij het begin van de Griekse monarchie (wanneer dat de Griekse vertaling al geschied is onder Ptolomeus Philadelphus) toen moet gelezen zijn caarou. En zo is het klaar, dat vanouds gestaan heeft caarou, in plaats dat er nu staat ca'ari. En zo ziet UE. wel, dat het geen blote gissing van mij is, dat hier in de tekst een verandering door uitschrijven zou gekomen zijn: een jod voor een vau.

En dat Psalm 22: 17 een tweeërlei lezing geweest heeft, een andere op de kant dan in de tekst, dat hebben geleerde mannen al aangetoond op de volgende wijze: namelijk dat het zeker is, dat de Joden zelf getuigen, dat daar tweeërlei lezing geweest heeft. Want in de Masora staat, dat het woord ca'ari viermaal voorkomt, tweemaal met een ? kametz. En tweemaal met een – patach. En in een andere staat, in die plaats waar gelezen wordt, *als een leeuw mijn handen en mijn voeten*, is in de tekst zelf geschreven caarou. Zodat in die tijden, wanneer de Masora geschreven werd (hetwelk omtrent het jaar 600 naar onze jaartelling geschied is) in de tekst gestaan heeft caarou. En op de kant ca'ari. Hetzelfde getuigt ook Rabbi Jacob ben Chajera; in verscheiden Exemplaren die net geschreven waren, heb ik gevonden in de tekst caarou. En op de kant caari. En zo blijkt uit het getuigenis der Masoreten, dat er tweeërlei lezing geweest is, welker getuigenis van ulieden niet kan in twijfel getrokken worden. En zo is het gebleken, dat de oudste vertalers hebben *doorgraven* vertaald en de Masoreten hebben een tweeërlei lezing erkend. En terwijl er nu maar enerlei lezing in de tekst staat, zonder een andere op de kant; is mijn oordeel, dat de tekst bedorven is van ulieden, hetzij dan wetens of onwetens. En ik kan ook niet zien, daar de spreker in de 22ste Psalm en bijzonder in het vers, daar wij over spreken in een lijdende zin voorkomt, wat voegzame zin deze woorden, *als een leeuw mijn handen en mijn voeten*, zou opleveren. Kwam hij voor, niet als een lijdend maar als een werkelijk persoon, dan zou daar nog iets aan kunnen toegepast worden; want dan zou men daardoor kunnen verstaan de kracht of sterkte van zijn handen en voeten. En zo meen ik, dat gij u niet behoeft te verwonderen over onze vertaling; te meer, daar wij daarin

navolgen, een vertaling die wel 2000 jaar oud is.

[Toevoeging:

Men vindt in de Hebreeuwse Bijbel menigmaal woorden, die tweeërlei lezing hebben. En dat staat met andere letters op de kant dan in de tekst; het woord, dat in de tekst staat wordt genoemd *chetib*, komende van een Chaldeeus woord, dat *schrijven* betekent. En dat op de kant staat werd *keri* genoemd, van een woord dat *lezen* betekent. Over de oorsprong van deze tweeërlei lezing, zijn de geleerden zo onder de Joden als onder de Christenen, niet eens. Sommige menen, dat de tweeërlei lezing zijn oorsprong heeft van de grote vergadering, die gehouden is na de wederkering uit Babel, onder Ezra; waarop verschenen zijn al de laatste Profeten en Heilige Mannen van die tijd; welke mannen van deze grote Synagoge, ook veel gehouden wordt voor de eerste en oudste Masoreten. Deze vele vervalsingen in de tekst vindende, zouden de woorden onveranderd in de tekst gelaten hebben, maar op de kant dezelve hebben verbeterd. Doch anderen oordelen, dat de lezing in de tekst dikwijls beter is dan op de kant; en dat het daar uit schijnt, dat het maar bedenkingen der Masoreten geweest zijn; en zo zou dan die grote Synagoge onder Ezra, het *keri* op de kant niet gesteld hebben, maar de Masoreten, die in de 6^e eeuw, na de geboorte van 's werelds Heiland, in de stad Tiberias gezeten hebben. En dat te meer, omdat men het *keri* zowel vindt op de kant van die boeken, die geschreven zijn na de wederkering uit Babel, als degenen, die geschreven zijn voor hun wegvoering.

Doch andere uitleggers zo onder de Joden als Christenen, zijn van geheel andere gedachten. En verwerpen geheel en al dat het *keri*, zijn oorsprong zou hebben door de vroegere of latere Masoreten; en zo niet uit enige vervalsingen, dewelke in deze tekst zouden gekomen zijn, maar oordelen liever, dat het *keri* zijn oorsprong heeft van Mozes en van de andere Heilige Schrijvers; zodat het *keri* zowel van een Goddelijke oorsprong zou wezen als de tekst zelf. En dat zo zijnde, dan zou het *keri* op de kant ons menigmaal iets leren, hetgeen de letteren in de tekst niet leerden. Dat wordt met verscheiden plaatsen aangetoond, als:

Ten eerste, Jesaja 49: 5. *Maar Israel zal zich niet verzamelen laten*. Deze lezing is naar de tekst, want daar staat ?? lo met een aleph, en betekent: niet. Maar in de *kanttekening* van de Dordtse Vertaling vindt men ook deze lezing: “*En Israël zal tot hem vergaderd worden.*” Dit is naar het *keri* op de kant, want daar staat ?? lo met een ? vau. En dat is te zeggen: *hem*. Deze tweeërlei lezing geven zeker tweeërlei zin op, want daar het uit de Heilige bladen bekend is, dat Abraham tweeërlei zaad heeft, een vleselijk en een geestelijk zaad; in de tekst werd vertoond het gedrag van het vleselijk zaad, dat zich door de Messias, als de knecht des Heeren, niet zou laten verzamelen; maar op de kant ziet men het gedrag van het geestelijk zaad van Abraham, dat zou tot Hem, dat is, tot de Messias vergaderd worden.

Ten 2. 1 Sam. 25: 3, lezen wij van Nabal dat hij was een Kalebiet. En dat is naar hetgeen op de kant staat, want daar staat *chalibbi* hetwelk te kennen geeft, dat hij van Caleb van geboorte was; zie van deze stad, 1 Sam, 30: 14. En in de tekst staat *chalibbó*, dat is, naar ‘zijn eigen hart, of naar zijn eigen zin’; wat wij zouden zeggen: eigenzinnig. In deze tweeërlei lezing werd vertoond, vooreerst de plaats zijner geboorte. En ten tweede zijn ongemakkelijk humeur en bestaan om met hem om te gaan, of te doen te hebben.

En ten 3. Ezra 4: 2 zeggen de wederpartijders van Juda *velo anachnou zobechiem*, dat is: *en wij hebben niet geofferd*, zo staat in de tekst. Maar op de kant staat in

plaats van ?? lo *niet*, ?? lo *hem*; en dan is het: *en wij hebben hem geofferd*. Nu geeft dit eentweeërlei zin op, want volgens de lezing van de tekst zeggen zij: “En wij hebben niet geofferd”, te weten de Afgoden. Maar volgens het *keri* op de kant zeggen zij: “En wij hebben hem geofferd”, te weten ulieder God. En als wij deze tweeërlei lezing samen nemen, dan verklaart het hun mening en zeggen heel klaar, want de Samaritanen waren bekend onder Juda, dat zij de Heere en de goden der landen waar zij uit opgevoed waren tezamen offerden en dienden, gelijk men zien kan 2 Kon. 17: 2833. „Zo kwam een uit de Priesters, die zij van Samaria weggevoerd hadden. En woonde te Bethel; en hij leerde hun, hoe zij de Heere vrezen zouden. Maar elk volk maakte zijn goden; en zij stelden ze in de huizen der hoogten, die de Samaritanen gemaakt hadden; elk volk in hun steden, waarin zij woonachtig waren. Want de lieden van Babel maakten Sukkoth Benoth; en de lieden van Chut maakten Nergal; en de lieden van Hamath maakten Asima. En de Avieten maakten Nibha en Tartak; en de Sefarvieten verbrandden hun zonen voor Adramelech en Anamelech, de goden van Sefarvaim, met vuur. Ook vreesden zij de Heere, en maakten zich van hun geringsten priesteren der hoogten, dewelke voor hen [dienst deden in de kuizen der hoogten. Zij vreesden de Heere en dienden [ook] hun goden, naar de wijze der volken, van dewelke zij die weggevoerd hadden.” En daarom zijn de Samaritanen van de Joden nooit voor Proselitiëten erkent. Met deze tweeërlei lezing Ezra 4, werd geleerd, als dat de Samaritanen van die tijd, Zerubbábel en de hoofden der Vaderen, een indruk hebben willen geven, als dat het niet waar was, dat zij de Heere en de goden huns lands tezamen dienden; maar de Heere alleen. Waarin de ene lezing, de andere lezing heel zoet te hulp komt en verklaart.

Ik kan ook niet nalaten te zeggen dat het mij toeschijnt, als dat de wijdberoemde Dordtse vertalers, voor het *chetib en kerī* evenveel achting gehad hebben; omdat ze soms gevolgd hebben de lezing van *chetib* en soms dat van *kerī*. In de aangetogen plaats van Jesaja 49: 5 hebt ge de lezing van het *chetib* in de vertaling, maar dat van het *kerī*, in een tweede lezing in de grote kanttekening. En Ezra 4: 2 heeft men de lezing van het *kerī* in de vertaling, maar dat van het *chetib* in een tweede lezing op de kant.

En ook ziet men zonder een tweede lezing op de kant, dat het *kerī* van onze Taalsmannen vertaald is, gelijk men zien kan over de bijgebrachte plaats van 1 Sam. 25: 3. Indien nu het *kerī* niet zijn oorsprong heeft uit enige vervalsing van de tekst maar van een Goddelijke oorsprong (dat ik aan de oordeelkennende lezer overlaat) was, dan zou Psalm 22: 17, *ca'ari en caarou*, het een in de tekst en het ander op de kant gestaan hebben; zodat het een het ander verklaarde. En dan zou mij de zin toeschijnen, “zij doorboren mijn handen en mijn voeten gelijk een leeuw.” Zodat de ene lezing de daad en de andere lezing hun wreedheid in die daad zou te kennen geven.]

RABBI.

Het is vreemd dat er zo een verandering en uitlating van de onderscheiden lezing op de kant, hier is ingeslopen! Doch dat zulks door ons, met opzet zou geschied zijn, dat geloof ik niet.

KOOPMAN.

En ik beschuldig er ook ulieden niet mee. Doch dat daar latende, keer ik tot ons vorige.

Ik meen dan, zo ik mij niet bedrieg als dat in deze verhandelde verzen van Psalm 22

zeer klare kentekenen van de Messias, in Zijn sterven vertoond worden. Want hier worden vertoond zulke kentekenen, die met de gewoonten in Israël niet overeenkwamen, als Hem te ontkleden vóór Zijn dood, Hem voor zijn ogen nog levend, te doden, en het lot daarover te werpen. Verder Hem naakt aan de dood over te geven, door middel van een doorgraven of doorboren van Zijn handen en voeten. En zo ontmoet men hier een menigte van kenmerken, dewelke zich bij de stervende Messias zouden vertonen.

Maar behalve het gezegde, zo komen ons op andere plaatsen, ook nog andere kenmerken voor; als bij Jesaja 53: 12, dat Hij bij Zijn sterven „voor de overtreders zou bidden.” En dat zij Hem geven zouden, gal en edik uit Psalm 69: 22. „Ja zij hebben Mij gal tot Mijn spijs gegeven. En in Mijn dorst hebben ze Mij edik te drinken gegeven.” Wie merkt niet uit dit alles, dat de dood van de Messias, niet alleen zeer kenbaar, maar ook tevens, zeer vreselijk, smartelijk en schandelijk zijn zou?

Maar ik moet niet voorbijgaan (daar de geestelijke dood een zeker gevolg van de zonde was, - zowel als de lichamelijke dood - dat dan de Messias als des zondaars Borg, zo wel in hun plaats de geestelijke, als de lichamelijke dood ondergaan moest) ook iets van *Zijn geestelijke dood te spreken*. UE. zal wel weten, waarin dat ik gezegd heb, dat de geestelijke dood bestaat, namelijk in de scheiding des mensen van God. En in de daar uit vloeiende ellenden, welke de mens, die van God is afgescheiden, noodzakelijk moet overkomen. In zo een allernaarste toestand ontmoeten wij de Messias in het eerste vers van Psalm 22 als hij uitroept: „Mijn God, Mijn God! waarom hebt Gij Mij verlaten? Verre zijnde van Mijn verlossing, van de woorden mijns brullens?” In die verschrikkelijke toestand mocht hij wel zeggen Psalm 116: 3. „De banden des doods hadden mij omvangen. En de angsten der hel hadden mij getroffen; ik vond benauwdheid en droefenis.” En zo hebben wij nu gezien de allervreselijkste, doch tevens de allergelukkigste dag, „een dag op welke Hij de ongerechtigheid des lands zou wegnemen” Zach. 3: 9.

Maar laat ons nu eens nazien, wat dat op de dood van de Messias zou volgen; om hem zo tot in zijn laagste trap na te speuren. En te zien wat voor kenmerken zich daar ook vertonen. Nu doet zich daar in aanstonds iets aanmerkelijks op namelijk bij Jesaja 53: 9. „En men heeft Zijn graf bij de goddelozen gesteld. En hij is bij de rijken in Zijn dood geweest; omdat Hij geen onrecht gedaan heeft, noch bedrog in Zijn mond geweest is.” Dit kan zijn, dat daar het niet duister gebleken is, dat Hij sterven zou als een misdadiger; en dat de plaats Zijner verrotting, van die als Richter het bestuur had, ook bij de misdadigers gesteld was. En dan kon het vervolg der woorden zeer wel gelezen worden, „*maar* Hij is bij de rijken in Zijn dood geweest”. Want men vindt het meer, dat de *vau* in de betekenis van *maar* voorkomt. En dan zou het iets opmerkelijks wezen; namelijk, dat daar zij hem meenden een ezelsbegrafenis aan te doen, dat de Albestuurder Hem een eerlijke of aanzienlijke begrafenis zou bestellen. Maar daar het mij uit de grondtekst voorkomt, als dat het ook kan te kennen geven, het stellen van „goddelozen bij Zijn graf”; en dat men dan zou kunnen lezen, „men heeft de goddelozen bij Zijn graf gesteld;” dan kan de *vau* zijn gewone betekenis houden van *en*, zodat men in het vervolg leest, „*en* hij is bij de rijken in zijn dood geweest;” zodat het beide zou geschieden, namelijk, dat de goddelozen bij Zijn graf zouden gesteld worden; en dat Hij van rijken na Zijn dood vele eer zou ontvangen, hetzij door Hem te behandelen naar de wijze van een dode, of van Hem te begraven, of van beiden. En deze vertaling, namelijk, dat de goddelozen bij Zijn graf gesteld zouden worden, verkies ik voor die vorige vertaling. En zo oordeel ik, dat de zin niet is, dat ze zijn graf bij de misdadigers wilden stellen; om Hem zo na Zijn dood smaad en schande aan te doen. En dat daarom, omdat het Hebreeuws woord dat hier staat

kibroo, Zijn graf, dat afkomt van *kaabar* begraven; zodat woord kibroo niet wel een misdadigers toonplaats kan te kennen geven, waar dezelve onbegraven blijven liggen. En zo meen ik, dat er vrij wat kennelijks bij zijn begraven zich zou opdoen van Zijn Messiasschap.

En ik twijfel niet, of ik heb UE. de graveerselen vande Messias, van Zijn geboorte tot Zijn dood zo klaar uit de Profetieën vertoond, met die graveerselen, met welke „Jehovah Zebaoth, hem zelf gegraveerd heeft, Zach. 3: 9. „Want ziet, aangaande die steen, welke Ik gelegd heb voor het aangezicht van Josua, op die een steen zullen zeven ogen wezen; ziet, Ik zal zijn graveersel graveren, spreekt de HEERE der heerscharen. En Ik zal de ongerechtigheid dezès lands op een dag wegnemen.” En wanneer iemand op al deze graveerselen behoorlijk acht geeft, zal hij niet licht tot die zielsverdervende goddeloosheid vervallen, namelijk, om een vreemde voor de ware Messias, of de ware Messias voor een vreemde te houden: hetwelk waarlijk beide even zielverwoestende is. En daar het de Heere behaagd heeft, de Messias zo kennelijk af te schilderen, is het zeker, dat het onze plicht is, wanneer het mocht gebeuren, dat iemand zich als de beloofde Messias kwam te vertonen, op het allernaauwkeurigste, hem met de Profetische kenmerken te vergelijken. Opdat men zich door verwaarlozen in dezen, niet schuldig make aan een roekeloze verwerping, of aan een blinde aanneming van dezelve; hetwelk beide even schadelijk zou zijn.

RABBI.

Dat moet ik u toestaan, want het is zeker, dat wij verwerpen die waarlijk de Messias is, of dat ulieden daar voor hebt aangenomen, een, die het waarlijk niet is. En zo is het zeker, dat u of ik, hier meer dan in doodsgevaar staan. En dit is de reden, dat ik uit het gezicht daarvan, zo veel werk gemaakt heb, om mij zo lang over deze zaak bij UE. op te houden en nog langer hoop op te houden. Want ik wens deze zaak met u tot het einde af te handelen.

KOOPMAN.

Ik ben verplicht uw begeerte in te willigen. Om dan daar in voort te gaan, zo merk ik aan, dat de Messias niet gelijk andere mensen, in het graf gelegd zijnde, aan de verrotting zou worden overgegeven, gans niet. Hij zegt Psalm 16: 10. „Want Gij zult mijn ziel in de hel niet verlaten: Gij zult niet toelaten, dat Uw Heilige de verderving zie”. Nu is het zeker, dat het woord *scheool*, zo wel *graf als hel* te kennen geeft. En het woord nefesch, ook een dood lichaam betekent; en zelfs in die zin al menigmaal voorkomt, als Levit. 19: 28. „Gij zult om een dood lichaam geen snijding in uw vlees maken, noch schrift eens ingedrukten teken in u maken; Ik ben de HEERE! En Hoofdstuk 21: 1 en 11. „Daarna zeide de HEERE tot Mozes: Spreek tot de Priesters, de zonen Aärons. En zeg tot hen: Over een dode zal [een priester] zich niet verontreinigen onder zijn volken. Hij zal ook bij geen dode lichamen komen, [zelfs] over zijn vader en over zijn moeder zal hij zich niet verontreinigen.” En behalve deze genoemde plaatsen, kan men het in diezelfde betekenis vinden Levit. 12: 4, Num. 9: 6 en Hag. 2: 14. En zo laat zich de Messias Psalm 16: 10 aldus horen, „Gij zult Mijn dood lichaam in het graf niet verlaten; Gij zult niet toelaten, dat Uw Heilige de verderving zie.” En daar dit nooit in David te vinden is, moet zeker de vervulling in de Messias gezocht worden; volgens de oude stokregel der Joden, die zij hielden in het verklaren der Heilige Schriftuur. En zo is het niet verrotten, of het tot stof wederkeren van het dode lichaam van de Messias, al weer een nieuw kenteken van het Messiasschap! Althans Hij moest volgens Jesaja 53: 8 nadat hij in de „angst en in het gericht” gekomen was. En „afgesneden uit het land der levendigen; zo moest hij daar

„uit weg genomen worden”, op een zoodanige wijze, dat niemand zijn leeftijd zou kunnen uitspreken. Trouwens, “het leven heeft Hij van God begeert, Hij heeft het hem gegeven; lengte van dagen, eeuwiglijk en altoos”, Ps. 21: 5.

En als men eens let op Zefánja 3, daar zal ons niet duister des Messias opstanding geleerd worden, want in het 5e vers komt Hij voor, als de rechtvaardige Heer, staande in het midden van de aller goddelooste richters, daar Hij geen onrecht deed noch gedaan had. En bijgevolg niets wettig tegen Hem hadden in te brengen. Echter zij wisten van geen schaamte, maar gedroegen zich tegen Hem gelijk in de vorige verzen geleerd wordt, als brullende leeuwen, als avondwolven, die de benen niet breken tot aan de morgen, als lichtvaardige en gans trouweloze mannen. En eindelijk als zulken, die niets ontzagen om de wet geweld aan te doen, zodat Hij waarlijk het Heilige zijnde, van hen ontheilgd werd, hoewel Hij Zijn recht in het licht stelde, zodat daar niets aan ontbrak. En zo vertoont ons in die verzen de profeet het allervreselijkst en onrechtvaardigst gedrag van de grote raad tegen de Messias. Maar daarop laat de Messias zich zelf horen in het 8ste vers: „Daarom verwacht Mij, spreekt de Heere, ten dage als Ik opsta tot de eeuwigheid,” dat is: „ten dage als Ik opsta tot een onontbindelijk leven.” Deze vertaling kan UE. met recht niet wraken, want de woorden *lefoom koumi legnad* geven eigenlijk deze zin op. En daar is niets strijdig met de taal in, want het is zeker, dat het woord oud, onder de velerlei betekenissen die het heeft, ook zeer dikwijls *de eeuwigheid* betekent. Ik zou meer plaatsen u kunnen bijbrengen om de opstanding des Messias uit de doden uit de voorzeggingschriften te tonen, maar ik acht hetzelfde niet nodig, omdat ik wel gezien heb, dat ulieden van dat leerstuk niet vreemd zijt. Daar ulieden leert, dat Messias ben Joseph, nadat hij in de strijd zal omgekomen zijn, hetzij tegen de goddelozen Armillus, of tegen de Gog en Magog, weer zal levendig worden. Daarom zal ik liever iets zeggen, hetwelk betrekking heeft op de reden van noodzakelijkheid van Zijn opstanding uit de dood.

Vooreerst, moest de Messias uit de dood opstaan, opdat het zou blijken, dat de satan Hem niet het hoofd, maar slechts de verzenen vermorzeld had. En Hem zo niet een onherstelbare maar een herstelbare steek had toegebracht.

Ten tweeden. Dat het daaruit zou blijken, dat Hij als Borg aan de Goddelijke gerechtigheid volkomen betaald had, also, dat de opstanding uit de dood, Hem tot een kwijtbrief zou verstrekken, vanwege Zijn betaling.

Ten derden. Door Hem op te wekken uit de dood, zo zou de Vader Hem voor de gehele wereld rechtvaardigen, waarom de Messias zegt, Jesaja 50: 8 en 9: „Hij is nabij, die Mij rechtvaardigt; wie zal met Mij twisten? Laat ons tezamen staan; wie heeft een rechtzaak tegen Mij? Hij kome herwaarts tot Mij. Ziet de Heere Heere helpt Mij, wie is het [die] Mij zal verdoemen? Ziet, zij zullen altemaal als een kleed verouden, de mot zal hen eten.”

Ten vierden. Opdat Hij levende, degenen die Hij van Zijn Vader geëist en die de Vader Hem gegeven had, Psalm 2: 8, hun de kracht van Zijn offerande en dood zou toepassen; en verder hun zaken als Middelaar bij Zijn Vader waarnemen.

Ten vijfden. En opdat Hij als hun Koning in en over hen zou regeren tot in eeuwigheid.

En zo ziet UE. de noodzakelijkheid van des Messias opstanding, in verscheiden delen aangetoond.

RABBI.

Ik wil gaarne bekennen, dat onder al de kenmerken die UE. van de Messias vertoond hebt, de allerzekerste zou wezen des Messias opstanding uit de dood en daarom hoop ik over dit allergewichtigste stuk nader met u te spreken. Maar ik wel merkende, dat

de draad van uw behandeling zulks nog niet mee brengt om daar verder tot nog toe in te treden, wil ik u liever vragen, of de Messias na Zijn opstanding bij ons op de aarde zou blijven of niet?

KOOPMAN.

Gans niet! Die verhoging zou al te laag zijn, want de Messias, nadat Hij als de Knecht des Heeren in Zijn werk verstandelijk had gehandeld, zou Hij niet alleen verhoogd worden door de opwekking uit de dood; maar Hij moest ook verheven en eindelijk zeer hoog worden, volgens Jesaja 52: 13.

RABBI.

Deze plaats verklaart *de Jalkood* en de Chaldeeuwse Uitbreider Jonathan, ook op de Messias.

KOOPMAN.

Dat is mij ook bekend en het is zeker uit Jesaja 52: 13 en andere plaatsen, dat het bij die een trap van verhoging niet moest blijven, maar nadat hij zijn werk op de aarde zou verricht hebben, wederkeren tot Zijn plaats, Hos. 5: 15. gelijk Hij daar Zelf zegt, "Ik zal heengaan [en] keren weder tot Mijn plaats, totdat zij zichzelf schuldig kennen en Mijn aangezicht zoeken: als hun bange zal zijn, zullen zij Mij vroeg zoeken." Want het komt mij klaar voor, uit het verband met de zeven eerste verzen van het 6e Hoofdstuk, dat de Messias Zelf in het aangehaalde vers spreekt; omdat in de drie eerste verzen een Godvruchtig volk onder Israël voorkomt, die elkander aanspreken, opwekken en vermanen om weder te keren tot de Heere. Waarop zij elkander toezeggen al het nodige, nuttige en begeerlijke, dat zij in het wederkeren tot Hem zouden ontmoeten. Daarop vat de Messias weder de spreekbeurt op in de vier volgende verzen, daar Hij vertoont het ellendig en verschrikkelijk gedrag van het gros van Efraïm en Juda, dat is (de Godvruchtige wederkeerders uitgezonderd) gans Israël en Juda, zoals zij zich in die tijd in Kanaän zouden bevinden. Hetwelk zo ver zou gaan, dat volgens het 7^e vers, *zij het verbond zouden overtreden als Adam*; zodat de straffen wegens hun trouweloosheid tegen Hem, ook zouden komen over hun kinderen, gelijk dezelve over Adams kinderen gekomen waren.

Als dan de Messias zegt, „ik zal heengaan en keren weder tot Mijn plaats”, zo werd veronderstelt ten eerste, dat Hij uit Zijn plaats was uitgegaan. Ten 2, dat Hij op heden in Zijn plaats niet was. Trouwens, hij was van Zijn Vader gezonden op de aarde volgens Jesaja 48: 16 en Zijn werk verricht hebbende, moest Hij wederkeren tot Zijn Vader. Waarom de tweede zingende rei in de 47ste Psalm vers 6, van Hem opheft: „God vaart op met gejuich, de Heere met geklank der bazuin.” En daar Rabbi Salomon Jarchi zegt, dat sommige uit de hun de 68^e Psalm verstaan van de toekomstige dagen van de Messias, zo werd in het 19^e vers Hem toegezongen: Gij zijt opgevaren in de hoogte, of, Gij zijt opgeklommen tot de Hemel; gelijk UE. wel weten zal, dat de Hebreeuwse tekst zulk een lezing niet tegen is.¹⁴ En daarom wordt de Messias ook toegezongen Psalm 8: 2. „O Heere, onze Heere! Hoe heerlijk is Uw Naam op de ganse aarde! Gij die Uw Majesteit gesteld hebt boven de hemelen.”

Doch dat zou het niet alles zijn, hetgeen Hij in de staat Zijner verhoging zou

¹⁴ In de grondtekst staat gnah lammaron, het eerste woord gnah zegt eigenlijk opklimmen. En het woord marom betekent menigmaal de Hemel, als Psalm 7: 8. 18: 17; 102: 20 en Jesaja 57: 15. „Want zo zegt de Hoge en Verhevene, die in de eeuwigheid woont. En wiens Naam heilig is: Ik woon [in] de hoogte. En [in] het Heilige; en bij dien, die van een verbrijzelden en nederigen geest is, opdat Ik levend make de geest der nederigen. En opdat Ik levend make het hart der verbrijzelden.

ontmoeten; want nadat de Messias was verhoogd en verheven, *moest Hij nog zeer hoog worden*. Zodat er nog een derde trap moet volgen, in de staat van Messiasverhoging.

RABBI.

Over de derde trap van Messiasverhoging, ben ik ook begerig een beschrijving daarvan van UE. te horen.

KOOPMAN.

Hetzelfde wordt ons vertoond, Psalm 110: 1, daar ik lees, „de Heere heeft tot mijn Heer gesproken: Zit tot Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank Uwer voeten.” Daar het uit onze vorige samenspraak gebleken is, dat deze 110de Psalm op niemand dan op de Messias toepasselijk is, gelijk de oude rabbijnen ook op deze zijde staan, zo ziet men, dat David de Messias met volle recht *zijn Heere* is noemende, wanneer hij verhaalt, dat Jehovah tot Zijn Heer gezegd heeft, zit aan Mijn rechterhand. Maar daar David hier niet op historische wijze spreekt, maar op profetische wijze, zou ik de woorden *neum Jehovah*, liever in de toekomstige dan in de verleden tijd vertalen, want als dezelve woorden op historische wijze voorkomen, dan moeten zij aangevuld worden met een woord van de verleden tijd; maar als dezelve op profetische wijze voorkomen, dan moeten zij aangevuld worden met een woord van de toekomstige tijd. Nu meen ik, zo ik mij niet bedrieg, dat het in de vorige samenspraak gebleken is, dat deze Psalm van geen historische inhoud is, En zo besluit ik dan met recht, dat David hier profetische wijze spreekt. Daarom lees ik de woorden aldus: „*het gezegde des Heeren tot Mijn Heere zal zijn: zit aan Mijn rechterhand.*”

Maar het zal nodig zijn, dat wij onderzoeken, wat het zitten aan iemands rechterhand in het algemeen. En hier in het bijzonder te kennen geeft. In het algemeen geeft het te kennen, iemand grotelijks te eren, hetzij boven zich zelf of nevens zich zelf, gelijk zo koning Salomo zijn moeder eerde naast zichzelf, als hij haar een stoel het plaatsen aan zijn rechterhand, daar zij ook op neer ging zitten, 1 Kon. 2: 10. En Psalm 45: 10, werd de koningin aan de rechterhand des konings geplaatst, als de koning in dat lied der liefde toegezongen wordt: *de koningin staat aan uw rechterhand, in het fijnste goud van Ofir!* Daarmee oordeel ik genoeg gezegd te hebben tot mijn oogmerk, namelijk dat het ook te kennen geeft, dat men iemand eert naast zichzelf, hetwelk uit de bijgebrachte plaatsen duidelijk blijkt.

RABBI.

Dat het zijn of zitten aan iemands rechter hand zulks te kennen geeft, zo als UE. gemeld hebt, sta ik u toe; maar, het is zeker, dat het ook in, daarvan geheel verschillende betekenissen voorkomt, want dan komt zo een, die aan de rechterhand is, eens voor als een beschuldiger, zie Psalm 109: 6, „stele een goddeloze over hem en de satan sta aan zijn rechterhand.” Dan weer als een tegenstander, Zach. 3: 1, „daarna toonde hij mij Josua, de hogepriester, staande voor het aangezicht van de engel des Heeren. En de satan stond aan zijn rechterhand om hem te wederstaan”. En zo ziet u klaar, dat het zijn of zitten aan iemands rechterhand, vrij verschillende betekenissen heeft, dan van iemand grotelijks te eren, gelijk uit de even bijgebrachte plaatsen blijkt.

KOOPMAN.

Het is mij nog niet bekend, dat het zitten aan iemands rechterhand in de Heilige bladen in een andere betekenis voorkomt, dan ik gezegd heb; maar ik stem u toe, dat

het staan of zijn aan iemands rechterhand in zulke en nog andere betekenissen ons voorkomt in de Heilige bladen. Maar het zal tot mijn oogmerk nodig zijn, eens te gaan onderzoeken, wat het zitten van de Messias aan Jehovah's rechterhand hier ter plaats zeggen wil. Om dit nu wel te verstaan, moet men weten, dat de Hemel bij Jesaja 66: 1 voorkomt als Jehovah's troon; en dat nu de Vorst Messias, nadat Hij ten hogen Hemel was opgeklommen, van Zijn Vader genodigd wordt te gaan zitten aan Zijn rechterhand, Hij als van die tijd af het recht ontving, om met Zijn Vader te gaan zitten in Zijn troon, nadat Hij het werk der verlossing zou hebben volbracht. Want na Zijn vernedering, volgens Psalm 8: 6, zou Zijn Vader Hem met eer en heerlijkheid kronen; waarover de verlost door de Messias Jehovah met vrolijke tongen toezingen, Psalm 21: 4, „op Zijn hoofd zet Gij een kroon van fijn goud.”

En zo ziet men, wanneer de Messias zou als Koning gaan zitten en heersen op Zijnen, dat is op Zijns Vaders troon, volgens Zacharias 6: 13. En ook tegelijk als Priester op diezelfde Troon. En van deze hoge plaats zou Hij als Koning heersen in het midden Zijner vijanden, volgens het 2de vers van Psalm 110. Zo zal UE. mogelijk wel zien, dat als de Heere tegen de Messias zegt, *zit aan Mijn rechterhand*, met dat zeggen Hem erkent voor Koning. En als zodanig een het recht geeft om Zijn hoge en verheven troon te beklimmen. En gevende meteen de heerschappij aan Hem over en al de werken Zijner handen, volgens Psalm 8: 79. „Gij doet Hem heersen over de werken Uwer handen; Gij hebt alles onder Zijn voeten gezet: schapen en ossen, alle die; ook mede de dieren des velds. Het gevogelte des hemels en de vissen der zee; hetgeen de paden der zeeën doorwandelt.”

RABBI.

Hier komt mij een zwaarigheid voor, in het lezen van het 5de vers van de 110de Psalm, daar staat: „De Heere is aan Uw rechterhand; Hij zal koningen verslaan ten dage Zijns toorns.” En uit het eerste vers heeft UE. getracht aan te tonen, als dat Jehovah Zijn Zoon de Messias nodigt, om als Koning te gaan zitten aan Zijn rechterhand, op Zijn Troon, om van daar als Koning te heersen; en in dit 5de vers wordt tot de Messias gezegd, „de Heere is aan uw rechterhand.” U ziet licht, dat het een met het andere strijdt.

KOOPMAN.

Deze zwaarigheid is niet groot, als ge u maar wilt herinneren, dat ik gezegd of toegestaan heb, dat het staan of zijn aan iemands rechterhand, van een ruimere betekenis is, dan het zitten aan iemands rechterhand; en dat het ook nog in andere betekenissen voorkwam, dan DE. daar aanhaalde, gaf ik niet duister te kennen. Nu moet men weten, als dat het staan of zijn aan iemands rechterhand, ook betekent iemand hulp doen, of hem verlossen, gelijk men zien kan, Psalm 109: 31. „Want Hij zal de nooddrufte ter rechterhand staan om [Hem] te verlossen van degenen, die Zijn ziel veroordelen.”

En daar de Messias in deze 110de Psalm ook voorkomt als zich ten strijde rustende tegen Zijn vijanden; wat wonder dat in deze omstandigheid tot Hem gezegd wordt: „de Heere is aan Uw rechterhand.” Dat is, tot Uw hulp en verlossing, hetzij van Hem, of van Zijn zeer gewillig krijgsvolk in het 3de vers gemeld.

RABBI.

Ik denk, dat UE. wel ziet, dat het niet wel voegt, want ik kan niet begrijpen, dat het van ongerijmdheid vrij is, dat men op een en dezelfde tijd, de Messias plaatst aan de rechterhand des Heeren en wederom de Heere aan de rechterhand des Messias; want

dan moest de Heere te gelijk zijn aan de rechter- en aan de linkerhand van de Messias; en wederom de Messias aan de rechter- en linkerhand des Heeren.

KOOPMAN.

Uw ingebrachte zwaarigheid zou van kracht zijn, indien dit alles letterlijk moest genomen worden; maar hoezeer dat ulieden aan de letter verslaafd bent, zal UE. wel zien, dat hetgeen daar wij nu van spreken, niet letterlijk kan verklaard worden, want God een Geest zijnde, heeft eigenlijk geen rechter- noch linkerhand. Derhalve er is geen zwaarigheid in, dat hetgeen het zitten van de Messias aan des Heeren rechterhand. En het zijn van de Heere aan Messias rechterhand te kennen geeft, op een en dezelfde tijd kan gevonden worden. Want waarom zou de Vader Zijn Zoon niet kunnen op het hoogst eren en Hem ook hulp bieden tegen Zijn vijanden? En als UE, echter dit niet aannemelijk voor komt, denk dan, dat, als de Messias ten hogen Hemel is opgeklommen en gaan zitten aan des Heeren rechterhand op die hoge Troon, om vandaar te heersen over Zijn vijanden; dat eer Hij tegen hen als ten strijde zou uittrekken met Zijn vrijwillig volk, om dezelve aan Hem te onderwerpen, zou Hij hen eerst op het vriendelijkst laten nodigen, opdat zij zich vrijwillig en niet geveinsd aan Hem zouden onderwerpen. Zodat men wel gevoegelijk enig tijdverloop kan stellen, tussen het gaan zitten van de Messias aan des Vaders rechterhand. En tussen het uittrekken ten strijde tegen Zijn vijanden, in de welke Hem de hulp des Vaders en zo de overwinning werd toegezegd.

Maar als UE. tegen mijn verwachting, nog in het oplossen van uw ingebrachte schijnstrijd niet voldaan bent, zie dan of dit UE. bevatbaarder is, namelijk dat in het 2de, 3de en 4de vers de spreker rechtstreeks tot de Messias spreekt, maar dat met het 5de vers de spreker een spraakwending maakt tot Jehovah, of de Vader zelf, zeggende *Adonai*, dat is de Messias, *die is aan Uw rechterhand*. En met diezelfde Naam was de Messias genoemd in het eerste vers, daar men leest *neum Jehovah ladoni*: „*Jehovah heeft (of zal) zeggen tot mijn Heere;*” zodat dan in dit 5de vers althans niets strijdigs voorkwam met het 1ste vers. En dat in dit 5de vers, hetzelfde tegen de Vader gezegd werd, hetgeen de Vader in het 1ste vers tegen Zijn Zoon gezegd had. En zulke spraakwending laat de orde van deze Psalm wel toe, omdat in de vorige verzen de Spreker tot de Messias spreekt in de 2de persoon; maar in het vervolg van deze Psalm, van de Messias in de 3de persoon.

RABBI.

Ik moet bekennen, dat het mij gans niet ongerijmd voorkomt dat een en dezelfde Messias eerst in de allerdiepste vernedering moest inzinken, eer Hij tot de allerhoogste heerlijkheid zou opklimmen. En dat Hij zo eerst de grond van Zijn Koninkrijk moest leggen, eer Hij de Troon Zijner heerschappij beklom. Ik zal trachten mijn gebruik ook van deze samenspraak te maken. En dezelve naar de gewoonte der reine dieren herkauwen. En daarna, volgens mijn gewoonte, de vrijheid nemen om UE. over andere zaken aan te spreken. Bedankende UE. voor hetgeen ik van u gehoord heb.

KOOPMAN.

De Heere zelf make het vruchtbaar aan uw ziel!

TWAALFDE SAMENSPRAAK

Waarin getoond wordt., dat de kenmerken van de Messias, vertoond in de negende samenspraak, gevonden worden in Jezus van Nazareth.

KOOPMAN.

Mijnheer, ik heb naar mijn geringe bekwaamheid, in onze vorige samenspraken, UE. zo klaar als het mij mogelijk was trachten te tonen, uit uw Goddelijke schriften, hoe de van God afgeweken zondaar, zonder kwetsing van Gods rechtvaardigheid en heiligheid, weer met God bevredigd en de geschonden vriendschap hersteld kan worden; en dan bijzonderlijk door Wie. En op wat wijze zulks geschieden zou. Ik heb zoveel mij doenlijk was kort, doch overredende gesproken, dat ik opmaak uit uw edelmoedige betuigingen van genoeg die UE. aan mij gedaan hebt, zo mondelijk als schriftelijk, over dezelve. Maar ik heb ook bijzonderlijk getracht, de Messias, die ons met God bevredigen zou, door aan het geschonden recht Gods te voldoen, zo klaar, met zijn voornaamste graveerselen, voor uw ogen af te schilderen uit uw Goddelijke voorzagschriften, dat als de Messias eens zal gekomen zijn, zo zal Hij met hetzelfde vergeleken zijnde, licht gekend worden. En lust het u nu als een waarheidzoekende ziel, met mij eens Jezus, bij gij genoemd de Nazaréner, bij en met het gemaakte schilderij te vergelijken en te zien, of al de trekken en kleuren van hetzelfde in Hem klaar gevonden worden of niet; en zo ze in hem niet gevonden worden, zo is er gans geen reden om hem voor de Messias aan te nemen. Maar zo dezelve in allen dele in Hem gevonden worden, dan is er gans geen reden om hem als de beloofde Messias te verwerpen.

En daar UE. in de laatst voorgaande samenspraak gezegd hebt, als dat het zeker is, dat gij, of ik hier meer dan in doodsgevaar staan, door dat ik een, die de Messias niet was, daarvoor erkende, of dat ulieden die waarlijk de Messias was, kwam te verwerpen. Indien gij nu lust hebt, met mij Jezus te gaan beschouwen, nevens hetgeen daarbij hoort, met de graveerselen van Hem vertoond, uit uw voorzagschriften, zo wil ik u gebeden hebben, dat u alle uw Joodse vooroordelen en bitterheden van en tegen Hem aflegt. Want zonder dat kan UE. wel tot het beschouwen, maar nooit tot het verkrijgen der waarheid komen.

RABBI.

Met het uiterste genoeg wil ik mij met UE. daarin bezig houden en ik houd hetzelfde voor de uiterste noodzakelijkheid, omdat wij Joden een geheel andere bevatting van de Messias. En van veel meer andere dingen, daar wij van hebben gesproken, zijn hebbende; zodat, indien wij onze redenen hier bij zouden laten, zo is het zeker, dat hetzelfde mij meer nadeel dan voordeel kon toebrengen, omdat het zo iemand licht in een Babel van verwarring kon brengen. Maar aangaande de vooroordelen en bitterheden, daar u ons mee beschuldigt, dat wij die van en tegen Jezus van Nazareth zouden hebben; indien dat vooroordelen zijn, dan is dat eigenlijk mijn werk niet, dezelve af te leggen, maar God zou Zelf mij daarvan kunnen verlossen.

KOOPMAN.

Amen! de Heere doe alzo.

Maar om ons met geen lange voorafsprak op te houden, meen ik, om tot de zaak te komen, dat het best zal zijn, dat wij vooreerst het afgeschetste van de Messias, vertoond in de negende samenspraak (daar wij handelden van de menselijke natuur en

van de kentekenen van de Verlosser) begonnen te onderzoeken, of in Jezus van Nazareth de vervulling daarvan is te vinden, of niet; en dan zo tot de 10de en 11de samenspraak op diezelfde wijze overgaan. En als wij onder inwachting van licht en genade, de voorzegging met de vervulling en de vervulling met de voorzegging, zullen vergeleken henen, dan wil ik ook wel, UE. zien te tonen, dat er een akkoordgezing is, tussen de leerstukken van de vorige samenspraken en tussen ons Evangelium; opdat er geen twijfeling voor een waarheidzoekende ziel mag overblijven.

RABBI.

Ik hoop UE. op dit voetspoor te volgen, want het is op het vorige geredeneerde zeker, dat bij het klaar of niet klaar betogen, van hetgeen gij hier hebt voorgesteld; UE. of ik, bij de zekerheid der waarheid van die Godsdienst, daar ieder van ons in geboren en opgevoed is; ja, die van een ieder van ons, als waarheid omhelst en verdedigd wordt, ik zeg staat of valt.

KOOPMAN.

Ik ben daarin met u eens. Het eerste dan, dat in de negende samenspraak vertoond werd, was, als dat de Messias zijn afkomst moest hebben van Abraham, Izak, Jakob, Juda en David. Hetzelve nu is ontwijfelbaar van Jezus van Nazareth; want in de dagen van zijn omwandeling op de aarde en kort na dezelve, is het van niemand in twijfel getrokken, omdat het een openbare bekende zaak was, gelijk men af kan nemen uit die brief, die eens een oude discipel van de vermaarden Rabbi Gamaliël aan uw doorluchtige voorvaderen schreef, als hij zeide: „het is openbaar, dat onze Heere uit Juda gesproten is,” Hebr. 7: 14. Zodat het hieruit klaar is, dat het een zaak was, die gans in geen verschil kwam; waarom hij met vrijmoedigheid in zijn brief, die hij naar Rome zond, zegt, dat Hij (te weten Jezus) geworden is uit het zaad Davids naar het vlees, dat is, naar Zijn menselijke natuur, Rom. 1: 3, zonder dat hij zijn gezegde bewijst, omdat het in die tijd geen bewijs nodig had. Recht daarentegen handelt hij in het volgende 4 vers, van Zijn Goddelijke natuur, dat hij zo niet, als een zekere bekende en onbetwistbare zaak neder stelt; maar als een waarheid, die bewezen moest worden, gelijk hij het ook krachtig bewijst uit Zijn opstanding uit de doden. Maar als hij handelt van Zijn menselijke natuur, dan vooronderstelt hij, dat alle Israëlieten, hoewel ze Zijn Messiasschap loochenden, desniettemin bekende, ja moesten bekennen, dat hij een naneef was van David, omdat niemand in die tijd zich voor een naneef van David kon uitgeven, die het niet was. Want zo dat maar het minste in het onzekere was, zo zou zo een hetzelve uit de geslachtkaarten, die toen nog voorhanden waren (zo bij de groten Raad in het algemeen, als bij de families in het bijzonder) moeten tonen; want het was niet genoeg, dat iemand voorgaf uit zo een stam of huis te wezen, hij moest zulks tonen, gelijk men zien kan in het geval van de nakomelingen der dochters van Barzillai de Gileaditer, Ezra 2: 62: „Dezen zochten hun register, onder degenen, die in het geslachtregister gesteld waren, maar zij werden niet gevonden; daarom werden zij als onreinen van het priesterdom geweerd.”

En daarom wanneer dezelfde discipel van Gamaliël, ik meen de hoogverlichte apostel Paulus, in zijn leerrede, die hij voerde in de synagoge te Antiochië, op een sabbatdag, nadat de Parscha (a) en de Hafteroth gelezen was; hij, zonder hetzelve aan te merken als een zaak van enige twijfeling, vertoont, dat Jezus zijn afkomst had uit David, gelijk men zien kan Hand. 13: 22, 23: „En dezen afgezet hebbende, verwekte Hij hun David tot een Koning, denwelke Hij ook getuigenis gaf En zeide: Ik heb gevonden David, de zoon van Jesse, een man naar Mijn hart, die al Mijn wil zal doen. Van dezes zaad heeft God Israël, naar de belofte, verwekt de Zaligmaker Jezus.”

Nadere uitleg

Parscha is een deel van de wet of vijf boeken van Mozes en de Hafteroth is een profetische les. Maar om hierover tot opheldering de lezer wat mee te deden, zo dient men te weten, als dat in de Joodse synagogen alle jaar de vijf boeken van Mozes worden doorgelezen. Om dit nu alle jaren te doen, zo is de gehele wet verdeeld in 54 delen. En ieder zo een deel werd genoemd een Parscha en ieder Parscha is weer gedeeld in zeven delen; waarvan zo een onderdeel van sommigen wel genoemd werd een Zedera. Nu werd op elke Sabbatdag voor de middag zo een Parscha gelezen, hetwelk aldus toegaat: als eerst aan de meestbiedende verkocht is, het recht om de rol der wet te dragen, uit de boekenkas op de lessenaar, zo werd zulks gedaan en dezelve op de lessenaar gelegd zijnde, zo stelt zich de voorlezer daarbij; en dan werd opgeroepen een Cohen, die is een nakomeling uit het huis van Aäron; die stelt zich dan aan de zijde van de voorlezer; daarop werd een kostelijk kleed, waarmede de rol bedekt is, er afgenomen en de rol werd een gedeelte los gerold, totdat die Parscha bloot legt, die op die Sabbat moet gelezen worden. Wanneer de voorlezer een deel van de Parscha gelezen heeft, dan rolt hij de rol weder op en dekt het met het kleed toe; dan spreekt de Cohen een zegenwens en belooft iets naar zijn vermogen en welgevallen aan de kerk, armen en voorlezer. En gaat daarop van de lessenaar af. Dan werd een Leviet opgeroepen. En gaat staan in de plaats daar de Cohen gestaan heeft; en dan werd het tweede deel van de Parscha gelezen; dat gedaan zijnde, dan werd er gehandeld eveneens als met het eindigen van het eerste deel gedaan was. En de Leviet doet, gelijk de Cohen gedaan had. Bij het lezen van de overige 5 delen, werd telkens een uit de gemeenten opgeroepen. En het geschiedt dan op dezelfde wijze, als niet de Cohen en de Leviet geschied is.

Dat lezen van de Parscha voleind zijnde, dan beginnen zij te lezen de Hafteroth, hetwelk is een gedeelte uit de andere Heilige boeken; hebbende elke Parscha haar bepaalde Hafteroth, die altoos na elkander moeten gelezen worden; zodat er ook 54 Hafteroths zijn. De Joden zeggen, dat het lezen van de Hafteroth begonnen is in de Babylonische gevangenis, wanneer hun het lezen van de wet zou verboden zijn, wanneer zij toen zulke profetische lessen begonnen te lezen in deszelfs plaats. En wel, die het meeste overeenkomst, hadden met zo een deel van de wet of Parscha, in wiens plaats dezelve gelezen werd.

Nu werd alle jaren de wet in de synagogen uitgelezen, zodat op de eerste Sabbat na het eindigen van het loofhuttenfeest, de eerste Parscha met de eerste Hafteroth gelezen werd en op de laatste dag van het feest, welke dag genoemd werd, Hosanna Rabba, dan werd het laatste van de wet gelezen, alzoo, dat dan de laatste Parscha en de laatste Hafteroth gelezen werd. Een ieder Parschioth heeft een eigen of bijzondere naam, waarbij elk afzonderlijk bekend is en de naam heeft iets betrekkelijks op deszelfs inhoud.

Als de eerste werd genoemd Parscha *Bereschiet*, (in den beginne) omdat dezelve met dat woord begint.

De tweede werd genoemd Parscha Noach omdat in dezelve werd gehandeld van datgene dat ten tijde van Noach geschied is. En zo is het met al de Parschioth in het bijzonder. Doch opdat ik enigmate een genoegzaam bericht hier van geve, zo zal ik laten volgen, niet alleen een naamrol van al de Parschioth, maar tevens waar een ieder begint en eindigt; en op dezelfde wijze de Hafteroth of profetische lezing daarbij gevoegd, die bij elke Parschioth in het bijzonder nagelezen werd. Die dan op de eerste Sabbat na het eindigen van het loofhutten feest gelezen

werd, is:

Genesis

De eerste Parscha Bereschiet begint met Genesis, hoofdstuk 1 tot 6: 9. De Hafteroth is Jesaja 42: 5 tot 21.

De 2de Parscha Noach begint Gen., hoofdstuk 6: 9 tot hoofdstuk 12. De Hafteroth is Jesaja 54: 1 tot 11.

De 3de Parscha Lech Lecha begint Gen. 12 tot hoofdstuk 18.

De Hafteroth is Jesaja 40: 27 tot hoofdstuk 41: 17.

De 4de Parscha Vajera begint Gen. 18 tot hoofdstuk 23.

De Hafteroth is 2 Koning. 4: 1 tot 24.

De 5de Parscha Chaje Sara begint Gen. 23 tot 25: 19.

De Hafteroth is 1 Koning. 1: 1 tot 32.

De 6de Parscha Toledoot Iza5k, Gen. 25: 19 tot hoofdstuk 28: 11. De Hafteroth is Malach. 1 tot hoofdstuk 2: 8.

De 7de Parscha Vajetze begint Gen. 28: 11 tot hoofdstuk 32: 4. De Hafteroth is Hoséa 11: 7 tot hoofdstuk 12: 13 naar het gebruik der Portugese, doch de Hoogduitse Joden beginnen Hoséa 12: 13 tot hoofdstuk 14.

De 8ste Parscha Vajischlach begint Gen. 32 4 tot 37. De Hafteroth is Obadja geheel.

9de Parscha Vojeschibh, begint Gen. 37: 1 tot hoofdstuk 41. Hafteroth is Amos 2: 6 tot in hoofdstuk 3: 9.

10de Parscha Mikkets begint Gen. 41 tot hoofdstuk 44: 18. Hafteroth is 1 Koning: 15 tot het einde.

11de Parscha Vajiggascbh begint Gen. 44: 18 tot hoofdstuk 47: 28. Hafteroth is Ezechiël 37: 14 tot het einde.

12de Parscha Vajechisbey, Gen. 47: 28 tot het einde van het boek. Hafteroth is 1 Koning 2: 1 tot 13.

EXODUS.

De 13de Parscha Schemooth begint hoofdstuk 1 tot hoofdst, 6: 2.

De Hafteroth Jerem. 1: 1 tot hoofdstuk 2: 4 naar het gebruik der Portugese Joden, de Hoogduitse Joden, Jesaja 27: 6 tot het 28 hoofdstuk op de helft.

De 14de Parscha Vaëra, hoofdstuk 6: 2 tot hoofdstuk 10.

De Hafteroth Ezechiël 28: 25 tot hoofdstuk 30.

De 15de Parscha Boo, hoofdstuk 10 tot 13: 17.

De Hafteroth Jerem. 46: 13 tot het einde.

De 16de Parscha Beschallach begint hoofdstuk 13: 17 tot hoofdstuk 18. De Hafteroth Richteren 4: 4 tot hoofdstuk 6.

De 17de Parscha Jithro begint hoofdstuk 18 tot hoofdstuk 21.

De Hafteroth Jesaja 6 geheel.

De 18de Parscha Mispatiem begint hoofdstuk 21 tot 25.

De Hafteroth Jerem. 34: 8 tot het einde.

De 19 Parscha Terouma begint hoofdstuk 25 tot hoofdstuk 27: 20. De Hafteroth I Koningen 5: 26 tot hoofdstuk 6: 15.

De 20ste Parscha Tezavve begint hoofdstuk 27: 20 tot hoofdstuk 30: 11. De Hafteroth Ezech. 43: 10 tot het einde.

De 21ste Parscha Ki Tisha begint hoofdst, 30: 11 tot hoofdstuk 35.

De Hafteroth I Koning 18: 20 tot 40 naar het gebruik der Portugesen. De Hafteroth I Koning. 18: 1 tot vers 20 naar het gebruik der Hoogduitse Joden.

De 22ste Parscha Vajakhel begint hoofdst, 35 tot hoofdstuk 38: 21. De Hafteroth I

Kon. 7: 13 tot 20, naar, het gebruik der Portugesen. I Kon. 7: 4 tot het einde, naar het gebruik der Hoogduitse Joden.

De 23ste Parscha Pekoude begint hoofdstuk 38 21 tot het einde van het boek. De Hafteroth I Kon. 7: 40, naar het gebruik der Portugesen. I Kon. 7: 51, naar het gebruik der Hoogduitse Joden.

LEVITICUS.

De 24ste Parscha Vajikra begint hoofdstuk 1 tot 6.

De Hafteroth Jesaja 43: 21 tot hoofdstuk 44: 24.

De 25ste Parscha Tzar begint hoofdstuk 6 tot 9.

De Hafteroth Jerem. 7: 21 tot het einde.

De 26ste Parscha Schemini begint hoofdstuk 9 tot 12.

De Hafteroth 2 Sam. 6: 1 tot 20.

De 27ste Parscha Tzava, hoofdstuk 12: 1 tot hoofdstuk 14.

De Hafteroth is 2 Kon. 4: 42 tot hoofdstuk 5: 19.

De 28ste Parscha Metzoon, hoofdstuk 14 tot 16.

De Hafteroth is 2 Kon. 7: 5 tot het einde.

De 29ste Parscha Achaar Mooth begint hoofdstuk 16 tot 19.

De Hafteroth is Ezech. 22: 2 tot vers 17.

De 30ste Parscha Kedoschiem begint hoofdstuk 19: 1 tot hoofdstuk 21. De Hafteroth is Ezech. 20: 2 tot 21 of Amos 9: 7.

De 31ste Parscha Emmor begint hoofdstuk 21 tot op het einde van hoofdstuk 25. De Hafteroth is Ezech. 44: 15 tot op het einde.

De 32ste Parscha Beller Sinaï begint hoofdstuk 25 tot hoofdstuk 26: 3. De Hafteroth is Jer. 32: 6 tot 28.

De 33ste Parscha Becheekkotai begint hoofdstuk 26: 3 tot het einde van het boek. De Hafteroth is Jer. 16: 19 tot hoofdstuk 17: 15,

NUMERI.

De 34ste Parscha Bemidbar begint hoofdstuk 1 tot hoofdstuk 4: 21, De Hafteroth is Hosea 2: 1 tot 23.

De 35ste Parscha Nazo begint hoofdstuk 4: 21 tot hoofdstuk 8. De Hafteroth is Richteren 13: 2 tot hoofdstuk 14.

De 36ste Parscha Behagnalotecha begint hoofdstuk 8 tot hoofdstuk 13, De Hafteroth is Zacharia 2: 14 tot hoofdstuk 4: 8.

Oe 37ste Parscha Schilach Lecha begint hoofdstuk 13 tot hoofdstuk 16. De Hafteroth is Jozua 2: 1 tot hoofdstuk 3.

De 38ste Parscha Korach begint hoofdstuk 16 tot hoofdstuk 19. De Hafteroth is 1 Samuel 11: 14 tot hoofdstuk 12: 23.

De 39ste Parscha Chukkath begint hoofdstuk 19 tot hoofdstuk 22: 2, De Hafteroth is Richteren. 11: 1 tot 34.

40ste Parscha Balak, hoofdstuk 22: 2 tot hoofdstuk 25: 10. Hafteroth is Micha 5: 6 tot hoofdstuk 6: 9.

41ste Parscha Pinehas begint hoofdstuk 25: 10 tot hoofdstuk 30: 2. Hafteroth is 1 Kon. 19 geheel uit.

42ste Parscha Matthot, hoofdstuk 30: 2 tot hoofdstuk 33. Hafteroth is Jeremia 1: 1 tot hoofdstuk 2: 4.

43ste Parscha Masgni, hoofdstuk 33 tot het einde van het boek. Hafteroth is Jeremia 2: 4 tot 29.

DEUTERONOMIUM.

44ste Parscha Debhariem, hoofdstuk 1 tot hoofdstuk 3: 23. Hafteroth is Jesaja 1 tot 28. 45ste Parscha Vaïthohannan, hoofdstuk 3: 23 tot hoofdstuk 7: 12.

Hafteroth is Jesaja 40: 1 tot 27.

46ste Parscha Gneket, h, hoofdstuk 7: 12 tot hoofdstuk 11: 26.

Hafteroth is Jesaja 49: 14 tot hoofdstuk 51: 4.

47 ste Parscha Reë hoofdstuk 11: 26 tot hoofdstuk 16: 18.

Hafteroth is Jesaja 54: 11 tot hoofdstuk 55: 6.

48 ste Parscha Schophetiem, hoofdstuk 16: 18 tot hoofdstuk 21: 10.

Hafteroth is Jesaja 51: 12 tot het einde toe.

49ste Parscha Kitetze, hoofdstuk 21: 10 tot hoofdstuk 26.

Hafteroth is Jesaja 54: 1 tot 11.

50ste Parscha Ketabho, hoofdstuk 26: 1 tot hoofdstuk 29: 9.

Hafteroth is Jesaja 60 geheel uit.

51ste Parscha Netzabhiem, hoofdstuk 29: 9 tot hoofdstuk 31.

Hafteroth is Jesaja 61: 10 tot hoofdstuk 63: 10.

52ste Parscha Vajeleah, hoofdst 31.

Hafteroth is Hoséa 14: 3 tot op het einde.

53ste Parscha Haäzinou, hoofdstuk 32.

Hafteroth is 2 Samuel 22.

54ste Parscha Verzooth Habberacha, hoofdstuk 33 tot het einde van het boek en werd doorgaans gelezen op de laatste dag van het Loofhuttenfeest. En werd genoemd Simchath Thora, dat is: de vrolijkheid van de wet.

De Hafteroth is Jozua 1.

Een ieder van de profetische lessen die werd toegenoemd met de naam van de Parscha; daar dezelve bij gelezen werd, als:

De eerste Parscha werd genoemd Parscha Bereschiet, zo de eerste profetische les, Hafteroth Bereschiet en dat zo tot het einde toe.

Maar mogelijk zal iemand denken, indien op elke Sabbat een Parscha gelezen werd, hoe kan dan de wet in een jaar uitgelezen worden, want daar geen 54 weken in een jaar zijn; en daarenboven vallen er twee Sabbatten op een jaar, dat er geen Parscha gelezen werd, als de Sabbat die in de Paasweek valt, dan werd gelezen het Hooglied van Salomo; en op de Sabbat, die in de week van het Loofhuttenfeest valt, dan werd gelezen de Prediker.

Maar hoewel dat zulks zo is, echter is het zo geschikt, dat het met het jaar rond komt, want hij de Joden is het zo, dat zij geen Zonnejaren van 365 dagen, maar Maanjaren van 354 dagen hebben. Om nu niet de Zonnejaren niet te verlopen, hebben zij gewoonlijk om de drie jaar een schrikkeljaar. En dat heeft 13 maanden; wordende dan de maand Adar verdubbeld, waarvan de eerste of *gewone Adar* genoemd werd Adar Rischoon, dat is de eerste Adar. En dan volgt Adar Schene, dat is de *tweede Adar*.

In zo een schrikkeljaar zijn 383 dagen, dat is 54 weken en 5 dagen. En in een algemeen jaar 50 weken en 4 dagen, zodat in een algemeen jaar 50 of 51 Sabbatdagen komen. En in een schrikkeljaar 54 of 55; en dan komt het met het getal der Parschioth wel uit. En zo veel Parschioth, als er meerder zijn in het jaar dan Sabbatdagen. En dan nog daarenboven, door dat op Paas- en Loofhuttenfeest, gelijk gezien is, twee Sabbatdagen zijn, op welke geen Parscha gelezen werd, zo werden dan om echter uit te komen, twee Parschioth en twee Hafteroth op sommige Sabbatdagen gelezen.

RABBI.

Ik kan uit uw geredeneerde wel zien, dat het wel waarschijnlijk is, dat Jezus Zijn afkomst heeft van Juda en wel uit David; maar ik wenste wel wat meerdere zekerheid te hebben in dezen.

KOOPMAN.

Ik meen, zo ik mij niet bedrieg, dat uit hetgeen ik gezegd heb, daar meer dan waarschijnlijkheid in is; ja, dat het voor een bewezen zaak zou kunnen laten voorbijgaan, doch ik zal tot uw genoegen, hetgeen reeds bewezen is, niet nieuw bewijsstukken trachten te sterken. Om daar dan toe te komen, zo geef met mij acht op hetgeen Paulus, in de tweede brief aan Timothéüs, zijn geliefden zoon en leerling schreef, in het 2e hoofdstuk vers 8: „Houd in gedachtenis, dat Jezus Christus uit de doden is opgewekt, welke is uit het zaad Davids, naar mijn Evangelium.” Indien wij door het Evangelium, dat de apostel het zijn noemt, met voornamen Godgeleerden verstaan, dat Evangelium, dat door Lukas als Paulus reisgenoot en meelgezel is te boek gesteld, vinden wij daarin de allereerste bewijzen. Want het is klaar uit het opgaan van Maria naar Bethlehem, op het bevel van keizer Augustus, om hun onroerende goederen te laten beschrijven; dat zij niet alleen uit Juda's stam, maar in het bijzonder een erfdochter uit dezelfde stam was. Want indien zij geen erfdochter geweest was, was het gans onnodig geweest, dat zij uit Nazareth ter beschrijving opging naar Bethlehem. En dat nog in die staat, waarin Maria zich bevond, hetwelk vereiste, buiten de allernoodzakelijkste redenen zo een reis niet te onderstaan. Maar zo zij een erfdochter was, zo waren er redenen van noodzakelijkheid. Want dan moest zij aan de beschrijvers opgeven, wat voor landen daar lagen, die haar als erfdochter ten deel gevallen waren. En al was het hoewel, dat het verpande landen waren, was toch zo een verplicht, om dezelve bij zo een algemene beschrijving aan te geven. Want zonder dat, zou zo een licht haar recht verliezen om het ten tijde, wanneer ieders verpand land tot de rechten bezitter moest wederkeren, van hetzelfde dan weer te eisen.¹⁵

¹⁵ Ieder ziet licht, dat ik hier het oog heb op het Jubeljaar, hetwelk telkens na verloop van zeven Sabbatjaren kwam. Ik weet wel, dat onder de geleerden getwist werd of het Jubeljaar na de wederkering uit Babel onderhouden is of niet; en dat de Joodse meester Maimonides het onderhouden ontkent. En dat men het niet onderhouden wil sterken, met te zeggen, dat men nergens leest, dat na de wederkering uit Babel het Jubeljaar onderhouden is. Dat is waarlijk al te zwak, om zo een gewichtig stuk omver te werpen. Zolang als er niet getoond werd, dat het onderhouden van het Jubeljaar dadelijk heeft opgehouden, bewijst men nog niets. En daar is zeker nog gans geen verachtelijke bewijzen bij de hand, die ons zouden kunnen leren, dat het Jubeljaar na de wederkering uit Babel waarlijk onderhouden is. Want als men vooreerst acht geeft op Lev. 25, hoe een nauw verband er was, tussen het Sabbatjaar en tussen het Jubeljaar, dan zal iemand daaruit licht besluiten, dat het een zonder het andere niet kan onderhouden worden. Nu is het zeker, dat het Sabbatjaar na de wederkering nog onderhouden is; gelijk men zien kan in het eerste boek der Makabeeën hoofdstuk 6: 49 en 53 „En hij maakte vrede met degenen, die uit Bethsura waren: en zij trokken uit de stad, daar zij aldaar genen leeftocht meer hadden, om [in de stad] besloten te blijven en het een Sabbatjaar des lands was. En zij hadden geen eetwaren in hun vaten, omdat het het zevende jaar was; en die behouden [en] van de Heidenen in Judeën [gevloden] waren, hadden het overige, dat weg gelegd was, gegeten.”

Werd nu in de dagen der Makabeeën het Sabbatjaar onderhouden, dan vloeit daaruit, dat het Jubeljaar ook onderhouden werd. En wil men ook iets zien gewag gemaakt van het Jubeljaar zelfs, men sla maar het oog op Ezech. 46: 17. »Maar Wanneer hij van zijn erfenis een geschenk zal geven aan een van zijn knechten, die zal dat hebben tot het vrijjaar toe; dan zal het tot de Vorst wederkeren het is immers zijn erfenis, zijn zonen zullen het hebben.»

Als men deze woorden letterlijk verstaat, zo is het zeker, dat daar dan van het herstellen van het Jubeljaar gesproken wordt; doch al verstaat men de woorden in een oneigenlijker zin, zo is nochtans de

En daar de wet Numeri 36 een erfdochter verplicht, niet te trouw buiten haar vaderlijke stam; zo blijkt te meer uit haar huwelijk met Jozef (die volgens de geslachtslijst van Matthéüs klaar blijkt, een naneef van David te zijn) dat zij ook uit hetzelfde geslacht van Jozefs stam was, want daar buiten mocht zij als een erfdochter niet trouwen. En als ik de geslachtskaart van Matthéüs eens met Lukas 3 vergelijk, dan zie ik, dat Jozef en Maria broeders kinderen geweest zijn. Want volgens Matth. 1: 15, 16 blijkt, dat Jozef was een kleinzoon van Matthan. *Want Matthan gewon Jakob. En Jakob gewon Jozef*; en volgens Lukas 3: 23, 21 blijkt, dat Matthan ook een zoon gehad heeft wiens Naam was Heli, van welke Jozef een zoon genoemd werd, omdat hij zijn dochter Maria ter vrouw had. En zo Heli's schoonzoon was. En zo ziet men, dat Matthan de grootvader geweest is van Jozef en van Maria; zijnde zo beide broeders kinderen. En bijgevolg waren zij tezamen neef en nicht. Ziedaar, ziet UE. dat Jezus Zijn afkomst uit David heeft, nader betoogd en bewezen.

RABBI.

Maar mij dunkt, dat het maar gezegd en niet bewezen is, namelijk dat Maria een kleindochter van Matthan zou zijn, want haar naam werd niet eens genoemd in de geslachtskaart.

KOOPMAN.

Dat is waar, maar men moet wel letten, als dat de geslachtskaart bij Lukas, is een geslachtskaart van beide seksen. En is also wel betrekkelijk tot de vrouw als tot de mannen; echter werden de vrouw niet genoemd, maar haar man in haar plaats. En dat blijkt niet alleen omdat Jozef, twee bijzondere vaders werden toegeschreven, namelijk: zijn eigen vader bij Matthéüs en zijn schoonvader bij Lukas; maar Matthan en Salathiël werden ieder op diezelfde wijs twee vaders toegeschreven, want Matthan was, volgens Matthéüs, een zoon van Eleazar. En volgens Lukas, een zoon van Levi. En Salathiël was, volgens Mattheüs, een zoon van koning Jechonias, maar volgens Lukas, een zoon van Neri. Waaruit het genoeg blijkt, dat de geslachtskaart van Matthéüs, is, volgens de natuurlijke geboorten, waarom daar ook telkens staat: en hij gewon; hetwelk bij Lukas niet gevonden wordt, omdat in zijn geslachtskaart zowel schoonzonen als eigen zonen gesteld worden; en zo blijft er geen twijfel ter wereld over. En daar het zeker is, dat Jozef met zijn nicht Maria in een huwelijksverbintenis getreden is, zo kon hij zowel als Matthan en als Salathiël een zoon van zijn vrouws vader genoemd worden. En zo is het klaar, dat Jezus geboren is uit een erfdochter van Davids huis. En mogelijk wel uit zo een erfdochter, die het naaste erfrecht had op Davids troon.

RABBI.

Ik zou wel enige aanmerkingen kunnen maken, tegen uw bijgebrachte geslachtskaarten, maar ik zal mij vergenoegen met te zeggen, dat u getoond hebt uit Matthéüs, dat Salathiël een zoon was van Koning Jojachin, hetwelk niet zijn kan. Want hij is zonder

toespeling op het Jubeljaar, hetwelk vereist, dat het Jubeljaar nog onderhouden werd. Want anders had de toespeling geen gepastheid, omdat die zaak, daar de toespeling op is, dat die dient in gebruik te zijn. Men zou tot ditzelfde oogmerk kunnen bijbrengen Nehemia 5, van het begin tot vers 11. En het schijnt niet vreemd, dat het op die tijd, waar in die plaats van gesproken werd, een Jubeljaar geweest is; of ten minste, dat Nehemia die dingen herstelt, die in het Jubeljaar moesten verricht worden. En zo besluit ik uit dit weinige, dat het Jubeljaar nog in deszelfs onderhouding, na de wederkering uit Babel onder Juda in gebruik was. En zo ook nog ten tijde van des Messias geboorte.

kinderen gestorven, gelijk blijkt uit Jerem. 22: 30: „Zo zegt de HEERE: schrijft dezen zelve man kinderloos; een man, die niet voorspoedig zal zijn in zijn dagen. Want er zal niemand van zijn zaad voorspoedig zijn, zittende op de troon Davids. En heersende meer in Juda.” Daar wordt hij duidelijk kinderloos beschreven.

KOOPMAN.

Ik zou hierop kunnen antwoorden, als dat het Hebreeuwse woord gnariri, te kennen geeft geheel ontbloot; hetwelk dan zowel op een ontbloten van land en van goed, als van kinderen zou te kennen kunnen geven. Men zou het met reden in de eerste betekenis mogen opnemen, want in dit 30ste vers, gelijk ook in het 28ste, werd hem een zaad toegeschreven, ziet ook 1 Kron. 3: 17. Maar laat ons bij de vertaling van *kinderloos* blijven. En dan zal men licht zien uit Jerem. 22: 30, dat het niet onbepaald, maar bepaald moet verstaan worden. Want hij was kinderloos, omdat geen zoon van hem zou zitten op Davids troon, en heersende meer in Juda. Want zijn opvolger is geweest Zedekia, een zoon van Josia, of zo anderen willen van Jojakim. En zo is er gans geen zwaarigheid om te stellen, als dat Salathiël een nakomeling van Koning Jojachin geweest is.

RABBI.

Ik kan wel zien, dat hetgeen u stelt, namelijk, als dat Jezus zijn afkomst heeft van Juda door David, niet zonder bewijs is. Maar ik denk, als dat het tweede dat UE. uit de voorzegging toonde, namelijk dat de Messias uit een maagd zou geboren worden, zo licht niet zal te betogen zijn van Jezus de Nazaréner.

KOOPMAN.

Wel ik twijfel echter niet, of er doet zich in het geschiedkundig verhaal der Evangelisten, voor een onpartijdig beschouwer, geen de minste reden van verdenking op; en daar dit op zich zelf een zaak is, die men wel voorzichtig betogen moet, zo kan UE. wellicht hier in die strop van ingeprente lasterlijke vooroordelen smoren. Doch dat daar latende, zal ik trachten, is het niet met volstrekte zekere, echter met waarschijnlijke bewijzen, het aan te tonen.

Om dan tot de zaak te komen, laat ons dan eerst letten op het voorbereidend verhaal van Lukas, in hetgeen de priester Zacharias ontmoet is, wanneer hij op zijn beurt, gelijk hem bij loting was toegevallen, het reukwerk zou offeren, gelijk Lukas aantekent in zijn eerste hoofdstuk vers 8 en 9. In het 11^e en 12^e vers verhaalt Lukas wat Zacharias gezien heeft, namelijk een engel aan de zijde van de altaar. Met het 13^e vers begint hij te verhalen, wat de engel tegen de priester Zacharias gezegd heeft, hetwelk hierop uitkomt, dat Zijn vrouw Elizabet een zoon zou baren; tot zijn blijdschap en tot blijdschap van velen; welks Naam hij moest noemen Johannes. Dan de reden van die blijdschap, vers 15. En die was, vanwege Zijn grootheid voor de Heere, want hij zou een Nazaréner zijn van zijn geboorte af aan; niet door geloften van zijn vader of van Zijn moeder, gelijk Samuel; maar door Goddelijk bevel gelijk Simson, Richt. 13: 4, 5. Eindelijk wiens tegenbeeld hij zijn zou en wat hij doen zou vers 16 en 17; hij zou dan zijn, de tegenbeeldige Elias, die komen zou vóór de verwoesting van Jeruzalem, volgens Mal. 4: 5. En wat zou hij doen? Dat zou wezen tweeledig.

Vooreerst hij zou tot vervulling van de Godspraak Mal. 3: 1: *voor Hem heengaan*, dat is, voor de Messias, *om Hem de weg te bereiden*. Dan ten 2^e, *zou hij vele der kinderen Israëls bekeren tot de Heere hun God, door het hart der vaderen weder te brengen tot de kinderen*, volgens Mal. 4: 6. Dat is, het geloof, hetwelk de vaderen, die onder de

beloften leefden, in hun binnenste hadden; aangaande hun vertrouwen hetwelk zij hadden in de verwachtingsleer. Waarvan het hart der kinderen, ik meen Jakobs nakroost, was afgeweken, door de wet; hetzij de zedelijke, hetzij de kerkplichtige, door die met verdraaide ogen aan te zien, zodat ze in de wet zochten hetgeen alleen in de Messias te vinden was. Hierop volgt met vers 18 het antwoord van de priester Zacharias aan de engel, waarin hij vanwege zijn ouderdom, nevens die van zijn vrouw zijn ongeloof vertoont door een teken te vorderen, zeggende: *waarbij zal ik dat weten?* Gelijk hij ook een teken ontvangt, dat hem ook tevens een strafgevolg was van zijn ongeloof. Want hij zou stom wezen tot de dag toe, totdat hetgeen de engel hem gezegd had, vervuld was. Zijnde hetgeen de engel Zacharias voorzien had, ook in al Zijn daden vervuld, gelijk in het vervolg van dat hoofddeel te zien is.

Dat tegen dit verhaal van Lukas geen de minste reden van verdenking kan opgenomen worden, van een waarheidzoekende beschouwer, dat is klaar. Want hier doen zich alle merktekenen op, die tot de echtheid van die geschiedenis vereist worden.

Want de schrijver verhaalt vooreerst niet iets, dat lang geleden. En verre geschied was; maar zo iets, dat in hun dagen en in het Joodse land geschied was. Maar nauwkeurig bepaalt hij de tijd, tot de dagen van Herodes de Grote; en als men wel acht geeft op het 3de hoofdstuk het eerste vers, is het voorgevallen in het laatste jaar van Herodes leven. De plaats daar het geschied is, is niet een verborgene, maar de plaats van de openbare Godsdienst, namelijk de Tempel. De persoon, die hetzelfde ontmoet is, beschrijft hij, vooreerst met zijn naam en dan met zijn vrouws naam.

Ten 2de, wat ambt dat hij bekleedde, of anders welk persoon dat hij was, namelijk een priester.

Ten 3de en dat wel van de dagorde van Abia.¹⁶

¹⁶ Volgens hetgeen wij lezen 1 Kron. 24, heeft koning David de priesters verdeeld in 24 orden of benden, als: 16 orden van de kinderen van Eleazar en 8 van de kinderen van Ithamar, de twee overgeblevene zonen van Aäron.

Of nu David de eerste geweest is, die de priesters in orden verdeeld heeft. En of van te voren zulks al bekend was, hoewel juist niet tot dat getal, is uit de Heilige bladen niet klaar; echter het werd niet onwaarschijnlijk van geleerde mannen vertoond, als dat de priesters voor die tijd al in benden verdeeld waren, althans ik vind de nakomelingen van Levi met hun woningen verspreid door het Joodse land. En daarom was het nodig, opdat alles met orde geschiedde, dat een ieder wist, wanneer hij in de tabernakel moest dienen, of wanneer hij vrijheid had om naar zijn huis te keren.

En er zijn die willen, dat Mozes zelf, Aärons kinderen al in orden verdeeld heeft, doch in hoeveel, daarin zijn die geleerden niet eens. Daar de een zegt, dat Mozes vier uit de kinderen van Eleazar en vier uit het nageslacht van Ithamar genomen heeft. En dat de profeet Samuël daar nog acht bijgedaan heeft, zodat in Samuëls tijd 16 orden zouden geweest zijn. En dat David dit getal met nog acht vermeerdert en dus 24 orden gemaakt heeft. Maar andere schrijven aan Mozes toe, het stellen van 16 orden, als: eerst in twee, daarna in acht. En eindelijk in zestien; zijnde zo veel orden gesteld onder de kinderen van Ithamar als van Eleazar; doch Eleazar talrijker van nageslacht wordende dan Ithamar, heeft David hen gebracht tot 16 orden. En zo tot 24 tezamen. Het laatste is zeker, namelijk, dat David, de priesters in 24 orden verdeeld heeft.

Doch na de wederkering uit Babel, zijn de orden minder in getal geweest, want het blijkt uit Ezra 2: 36-40 dat in de eerste wederkering onder Zerubbabel, maar 4 orden zijn wedergekeerd, dewelke tezamen in getal waren 4343; echter blijkt het, dat het nog ten tijde van Nehemia tot 20 orden gekomen is, gelijk te zien is in zijn boek, hoofdstuk 12: 12 tot 22, waar wij in het 17de vers de orde van Abia vinden, daar de priester Zacharia toebehoorde.

Ik zal nog iets, hetgeen tot het samenstel behoort hier bijvoegen; namelijk, dat ieder zo een orde een ronde week diende, gelijk men kan afnemen uit 2 Koningen 11: 5, 6 en 7: „En hij gebod hen, zeggende: Dit is de zaak, die gij doen zult: een derde deel van u, die op de Sabbat ingaan, zullen de wacht waarnemen, van het huis des Konings. En een derde deel zal zijn aan de poort Sur; en een derde deel aan de poort achter de trawanten; zo zult u waarnemen de wacht van dit huis, tegen inbreking. En de twee delen van ulieden, allen, die op de Sabbat uitgaan, zullen de wacht van het huis des Heeren waarnemen bij de Koning.” En dan keerde die orde, dewelke gediend had weder naar hun

Ten 4de dat het gebeurd is op die tijd, als hij, volgens de hem toegevallen lotingen, het reukoffer zou offeren; hetwelk alles kon nagevraagd en onderzocht worden. En met zo vele kentekenen van geloofwaardigheid als dit voorzien is, zo is ook de vervulling van hetgeen de engel hem voorzegd had, met geloofwaardige getuigen gesterkt; daar het zwanger worden van Elizabeth, met haar verlossing van een zoon in haar ouderdom, al hun naburen bekend was. Daarbij het merkwaardige, dat er is voorgevallen, wanneer zijn zoon besneden werd; namelijk dat Zacharias, die nu over de 9 maanden stom had geweest, toen begon te spreken.

RABBI.

Ik wil wel bekennen, dat dit verhaal van geen geloofwaardige kenmerken ontbloot is; maar ik kan niet begrijpen, waarom UE. hierover zoveel omslag gemaakt hebt.

KOOPMAN.

Dat zal ik u zeggen, dat is, omdat het mij toeschijnt, dat ik dit tot een grondslag van mijn volgende rede moest leggen. Om er dan toe te komen, zo moeten wij acht geven op het eenvoudig en gans niet opgesmukt verhaal van Lukas en van Matthéüs. Vooreerst verhaalt Lukas, dat even 6 maanden nadat de engel Gabriël aan Zacharias verschenen was, hij gezonden werd naar Nazareth, tot de ondertrouwde bruid van Jozef, die genoemd was Maria; dewelke nadat hij haar vriendelijk gegroet had, haar bekend maakt, dat zij de moeder zou worden van de toen verwacht wordende Messias, waarover zij zich verwondert, omdat zij geen man bekend had. Maar de engel neemt die verwondering weg door haar het geheim te openbaren, namelijk, dat het niet zou zijn langs de gewone weg, maar enkel door een Goddelijke kracht, die daartoe nodig. En daartoe ook genoeg was. En om deze jonge maagd niet dieper in verwondering in te leiden, zo openbaart hij haar, dat haar oude en als afgeleefde nicht Elizabeth ook bevrucht was; en dat zulks heden al de zesde maand was. Uit welk wonder boven de natuur hij nu deze slotrede opmaakt, met te zeggen: *geen ding zal bij God onmogelijk zijn* en bijgevolg ook niet het zwanger worden van u o maagd; gelijk men zien kan Lukas 1: 26-38. Waarop Maria ook alle verwondering uit het oog verliest. En zegt tot de engel, mij geschiede naar Uw woord.

RABBI.

Hoe gedroeg zich Maria hierop?

KOOPMAN.

Zij gaat aanstonds, om de middelweg te houden tussen licht geloof en ongeloof, naar haar nicht Elizabeth; daar ze zekere kennis moest krijgen van heit zwanger zijn van haar nicht en dat krijgt zij, doch dat niet alleen, maar ook, dat zij zelf bevrucht was, want Elizabeth Maria ziende. En de groet die zij deed horen, zo geschiedde iets verwonderlijke, want Elizabeths vrucht sprong als op van vreugde. En zij werd vervuld met de Heilige Geest, gelijk men zien kan tot vers 41 ingesloten. Daarop, begint Elizabeth, met een blijde en verheven stem haar nicht Maria aan te spreken, vers 42-45 en zeide: „Gezegend [zijt] u onder de vrouwen. En gezegend [is] de Vrucht uws buiks. En van waar [komt] mij dit, dat de moeder mijns Heeren tot mij komt? Want zie, als de stem uwer groetenis in mijn oren geschiedde, zo sprong het kindeken van vreugde op in mijn buik. En zalig is [zij], die geloofd heeft: want de dingen, die

woonplaatsen. Die orde nu, dewelke diende, daarvan had geen algemeen priester zijn vast werk; maar moesten alle morgen met het aanbreken van het licht loten, wat een ieder in die dag zijn werk zou zijn.

haar van de Heere gezegd zijn, zullen volbracht worden.”

Waarop Maria een zinrijk lofgezag de Heere opzingt, gelijk men zien kan vers 46 tot 56. Hierop blijft Maria bij haar nicht omtrent drie maanden, dat is tot het einde van haar zwanger zijn, kerende toen weder naar haar huis.

Nu ziet UE. licht, dat indien het zeker is, gelijk het is, dat het verhaal van Zacharias, al de merktekenen heeft, die tot de zekerheid van een geschiedenis vereist worden; dat dan ook dit verhaal van Maria dezelfde zekerheid heeft, dat niemand met enige gegronde waarschijnlijkheid kon loochenen.

Maar wat gebeurt er? Maria wedergekeerd zijnde tot Nazareth. En zij nu al in de vierde maand zwanger zijnde, bemerkt zulks haar ondertrouwde man, die van het geheim niets wetende. En van die zaak rechtvaardig, dat is onschuldig zijnde, zo wilde hij haar echter niet voor de Joodse raad verklagen, om haar door rechterlijke strafoefening, openlijk te schande te maken. En met haar in het trouwverbond te treden, dat kwam met een eerlijk gemoed niet overeen. En zo besluit hij, om haar heimelijk te verlaten, opdat haar verbintenis niet bekend werd en zij, terwijl zij toch zijn nicht was, niet als een overspeelster mocht gestraft worden. Zie het verhaal van Matthéüs, hoofdstuk 1: 19. Maar hoe, werd hij in zijn voornemen gekeerd? Wonderlijk, gelijk men dat zien kan vers 20 en 21. „En zo hij deze dingen in den zin had, ziet, de Engel des Heeren verscheen hem in de droom, zeggende: Jozef [gij] zone Davids, wees niet bevreesd Maria, uw vrouw tot u te nemen. Want hetgeen in haar ontvangen is, dat is uit de Heiligen Geest. En zij zal een Zoon baren. En gij zult Zijn Naam heten Jezus. Want hij zal zijn volk zalig maken van hun zonden.” En omdat Jozef dit wonderlijk onderwijs niet ongelooflijk zou zijn, brengt de Engel hem de Godspraak daarvan onder het oog, vers 22 en 23, zeggende: „dit alles is geschied, opdat vervuld zou worden, hetgeen van de Heere gesproken is door de profeet, zeggende, ziet, de maagd zal zwanger worden en een zoon baren. En gij zult Zijn Naam heten Immanuël, hetwelk is, overgezet zijnde, God met ons.”

En wat gevolgen dat had in het gedrag van Jozef, dat vertoont de evangelist in de laatste verzen van dit hoofdstuk. „Jozef dan, opgewekt zijnde van de slaap, deed gelijk de Engel des Heeren hem bevolen had. En heeft zijn vrouw tot zich genomen. En bekende haar niet, totdat zij dezen haar eerstgeborenen zoon gebaard had. En heette Zijn naam Jezus.”

Als UE nu uw gedachten laat gaan, over het nauw verband dat er is tussen de geschiedenis van de Priester Zacharias met Elizabeth; en dan die van Maria, zoals het van Lukas geboekt is; zo zal UE. ook niets in het verhaal van Matthéüs ontmoeten, dat met reden te verdenken is. Want dit verhaal, dat Matthéüs van Jozef doet, is zo in waarheid gebeurd, of het is van Jozef verzonnen. Indien u het laatste zou verkiezen, dan is het zeker, dat zulks door Jozef en Maria overlegd en besloten was. Indien u zegt ja, dan was Maria bevrucht óf van Jozef, óf van een andere; was zij bevrucht van een ander, dan moet Maria noodzakelijk het aan Jozef hebben bekend gemaakt. En haar toestand hem geopenbaard hebben. Nu moet men Jozef beschouwen, óf als een verstandig man, óf als een onnozel bloed, die zich licht wat wijs liet maken. Verkiest UE. het laatste, dan is het onmogelijk, want een onnozel man was niet in staat om zo een rol te helpen spelen. En verkiest UE. dat hij een verstandig man was, dan zou Maria niet onderstaan hebben, aan haar bruidegom haar zwanger zijn bekend te maken. Want met reden had zij te vrezen zijn toorn en door hem aan het gerecht te zullen worden verklaagd en openlijk ten toon gesteld. Maar als men al eens mocht denken, dat Jozef wel was een verstandig, doch tevens een zachtmoedig en goedaardig man. En dat zulks bij Maria zeer wel bekend was; en dat die kennis haar vrijmoedigheid gaf, om met hem daarover te spreken. Ik wil wel bekennen, dat

iemand's zachtmoedig en goedaardig bestaan, wel kan veroorzaken, dat zo een mens, een daar hij recht op had om hem vanwege zijn wanbedrijf tegen hem, voor de rechter te verklagen, dat hij zulks niet doet; maar ik kan niet begrijpen, dat een verstandig man, zich in zulk een geval zou laten overreden; en zich zelf zou dienstbaar maken aan de zwangere toestand van een vrouw; en dat nog, nadat haar ontrouw leven, vanwege haar onkuisheid hem bekend was. En wat voordeel zou er toch inleggen voor Jozef? Immers gans niet, want het zou dienen, niet om zich zelf, maar om de vrucht van zijn onkuise bruid groot te maken; daar hij toch voor de wereld bekende, dat hij er geen vader van was. Maar nadeel lag daar overvloedig in voor Jozef, doch ik zal UE. dit alleen maar onder het oog brengen, namelijk, dat hij daar door een vrouw met haar kind, tot zijn laste en onder zijn bescherming zou nemen, hoe het ook uit kwam te vallen; en daarenboven zichzelf in gevaar stellen, dat het bedrog zou nagespoord en hij als een bedrieger achtervolgd worden. En zo besluit ik, dat het gans strijdig is, dat Maria van een ander zou bevrucht zijn en nochtans zo een stuk onder hen gesmeed zou zijn.

Derhalve daar zou dan over wezen het eerste te kiezen, namelijk, dat Maria bevrucht is geweest van Jozef; en dat hij het bedrog verzonnen en aan Maria heeft voorgedragen. Maar dan moet men (om nu niet van Maria te spreken) alweer Jozef aanmerken, of als een man die groot, of klein van verstand was. Zegt men klein, dan was hij daar niet wijs genoeg toe; zegt men groot, dan was hij daar te verstandig toe, want zo iemand om de wereld te bedriegen iets onderstaat, zo beoogt hij daarin iets voor zichzelf, maar dat lag in het oogmerk van Jozef niet, daar hij verklaart, dat het niet zijn, maar Maria's zoon was.

En ten tweede. Hoe zou het in een verstandig man komen, iets, dat zoveel onderworpen was om leugenachtig uit te komen. Want vooreerst een vrouw kan ontijdig verlossen en de dagen harer zwanger zijn, niet voldragen. Ten tweede, het kon zowel een meisje als een knechtje zijn. Ten derde, daar meer kinderen in hun jonkheid sterven dan tot hun jaren komen, zo was het gevaarlijker, dat de jongen zou sterven dan groot worden, in welk alles Jozef zich in gevaar stelde, of om als een slecht hoofd bespot, of als een bedrieger vervolgd te worden. En daarenboven zo was het gans onzeker, zo hij al groot werd, of hij verstandig genoeg daartoe zou wezen. En zo hij al verstandig genoeg was, of hij dan nog goddeloos genoeg zou zijn, om zo een rol als hem van zijn vader en moeder geleerd was, te spelen. En zo denk ik, dat UE. licht zal besluiten, dat ulieden zeer onvoorzichtig handelt met uzelf, wanneer zonder enig onderzoek van de waarheid, die grote geloofsleer der vaders, wordt weggeworpen.

RABBI.

Ik moet bekennen, dat ons volk gans onbezonnen handelt, want was het nog anders niet, als dat zij niet konden geloven, als dat Jezus uit een zuivere maagd geboren was; maar het is onder ons volk een dagelijkse gewoonte, er lasterlijk van te spreken. En de kinderen, als van de wieg af aan, een hatelijk denkbeeld tegen Jezus in te boezemen. En dat wordt dan met zijn geboorte, om die verachtelijk te maken, begonnen; doch het betaamt mij niet, dat ik daar iets meer van zou openbaren, opdat ik geen oorzaak ben, dat mijn volk, die nu bij u veracht zijn, niet ten enenmale gehaat worden. En daarom verzoek ik, dat UE. maar tot een ander stuk wil overgaan.

KOOPMAN.

Zeer gaarne, ik kom dan tot het derde stuk, namelijk om te tonen, **dat Jezus geboren is in Bethlehem, volgens de voorzegschriften.**

Dit is een zaak, die - gelijk zijn afkomst uit Juda openbaarder is, dan Zijn geboorte uit

een maagd - daarom met mindere moeite kan bewezen worden. Want, er zijn aanmerkelijke en verschrikkelijke zaken geschied, voor en na de geboorte van Jezus, als:

Vooreerst het gebod dat keizer Augustus het uitgaan, namelijk, dat de gehele wereld zou beschreven worden. Welk gebod de oorzaak was, dat Maria naar Bethlehem optrok en Jezus aldaar geboren werd. En ten tweede, hoe Zijn geboorte, wanneer hetzelfde aan het hof van Herodes de Grote bekend werd, door hem met een aller ijselijkst bloedbad onder onnozele kinderen aan te rechten, binnen Bethlehem achtervolgd werd. Welke twee openbare bekende zaken geboekt zijn, door Lukas en Matthéüs, elk is te vinden in het 2de hoofdstuk van ieder zijn Evangelium.

RABBI.

Maar het is toch wonderlijk, zo deze beschrijving nevens de kindermoord waarlijk zou zijn geschied, dat dan Flavius Josephus noch van het een, noch van het ander iets komt te melden; hetwelk de ware gebeurtenis al vrij wat twijfelachtig maakt.

KOOPMAN.

Dat is zo, dat Flavius Josephus er geen woord van spreekt. En dat komt ook al wonderlijk voor; maar die bewondering heeft een geleerd heer, in een van zijn beroemde werken weggenomen. Want als men met die heer acht geeft, waar dat hetzelfde vandaan gekomen is, dat Josephus deze merkwaardige gebeurtenis heeft voorbij gegaan, dan zal zulks zeer licht kunnen begrepen worden.

Het eerste dan, waar men op heeft te letten, is, als dat **de beschrijving en de kindermoord**, beide behoren tot de gebeurtenissen van Herodes de Grote.

Nu heeft Josephus de gebeurtenissen die onder Herodes regering zijn voorgevallen, de voornaamste overgenomen van Nikolaus Damascenus, die een algemene geschiedenis van Herodes de Grote beschreven heeft. En die daartoe de beste gelegenheid had. Want hij was niet alleen Herodes' geheimschrijver, maar werd van Herodes in al de gewichtigste dingen gebruikt. En hij was daarboven Herodes' hart- en boezemvriend. Dat nu Josephus vele dingen van Nikolaus Damascenus heeft overgenomen, is uit zich zelf klaar, want hij verscheiden malen Nikolaus Damascenus aanhaalt.

Als men nu let vooreerst, dat Nikolaus Damascenus een boezemvriend was van Herodes de Grote. Ten tweede, dat hij geschreven heeft op verzoek van Herodes. Ten derde, dat hij was Herodes secretaris of geheimschrijver. En ten vierde dat hij geschreven heeft, bij het leven en regering van koning Herodès, óf bij dat van zijn zoon Archelaüs. Als men nu dit eens overweegt, zo zal UE, licht kunnen oordelen, als dat Nikolaus Damascenus van Herodes niet heeft willen noch durven schrijven, als dat tot lof van Herodes heeft kunnen strekken. En heeft zich wel zorgvuldig gemedan van datgene te melden, hetwelk zijn naam bij het nageslacht tot en vervloeking zou maken of zijn luister verdoven. Nu is het licht te ontdekken, waarom Nikolaus Damascenus die onmenselijke kindermoord niet heeft te boek gesteld, namelijk, omdat daardoor zijn naam bij het nageslacht en bijzonder bij de teerhartige moeders, niet voor altoos in vervloeking zou blijven. En daarom heeft hij niet alleen die onmenselijke kindermoord stilzwijgend voorbij gegaan, maar alles wat maar aanleiding kon geven om die kindermoord in gedachte te brengen.

En daarom verzwijgt hij ook zeer zorgvuldig die algemene beschrijving door keizer Augustus, om zijn lezers geen aanleiding te geven om te onderzoeken, wat merkwaardigs onder en na de beschrijving is voorgevallen; om zo die kindermoord niet eens van verre onder het oog te brengen. En daarom verzwijgt hij ook de komst van de wijzen uit het Oosten, tot Herodes te Jeruzalem, om te vernemen naar de nieuw

geborenen Koning der Joden. Maar behalve dit, zo was er nog een reden waarom Nikolaus Damascenus die algemeen beschrijving niet geboekt heeft, namelijk, omdat zulks Herodes zijn koninklijke luister moest verdoven, omdat hij dat gebod des keizers, dat de gehele wereld zou beschreven worden, heeft gehoorzaamd, om hetzelfde uit te voeren of te laten uitvoeren in zijn rijksgedebied; waaruit voor het nageslacht moest blijken, als dat Herodes geen onafhankelijk koning, maar een leenman van keizer Augustus was, hetwelk toch zulke personen, hoewel het inderdaad wel waar is, doch niet willen horen. En zo meen ik, dat het klaar te zien is, waarom Nikolaus Damascenus, noch van de beschrijving, noch van de kindermoord iets gemeld heeft. En daar Josephus de gebeurtenissen van Herodus, van Nikolaus Damascenus heeft overgenomen, omdat niemand bekend was,, die in staat was dezelve beter te verhalen, dan Nikolaus Damascenus. En Josephus hier niets van vindende bij hem, is de oorzaak geweest, dat men bij Josephus niets daarvan vindt aangetekend.

RABBI.

Maar behalve dat de Joodse geschiedschrijver Josephus hiervan niet meldt, is daarvan ook een diep stilzwijgen bij de Romeinse geschiedschrijvers, als bij Tacitus en bij Dion Kassius. Hoewel dat zij van de Bethlehemse kindermoord al niet spraken, moesten zij vooral spreken van de algemene wereldbeschrijving door keizer Augustus, omdat zij Romeinse geschiedschrijvers zijn geweest. En daar is geen reden, dat zij bij het verhalen van de daden des keizers, zo een roemruchtig, stuk zouden voorbij gaan.

KOOPMAN,

Ik beken, dat zulks al een zekere duisterheid heeft, doch ik zal U. op hetzelfde voetspoor, dat ik zo even gehouden heb, antwoorden.

Om dan tot de zaak te komen, Tacitus begint zijn jaarboeken eerst met het laatste van het leven van keizer Augustus, daar hij van voornemen was van Augustus maar weinig te spreken, opdat het hem maar zou dienen tot een bekwame weg om tot Tiberius te komen. En zo zijn jaarboeken met keizer Tiberius te beginnen. En daarvandaan, dat de eerste jaarrekening die bij Tacitus gevonden wordt, is: onder de burgemeester Sextus Pompejus. En dat is in het jaar 767, na het bouw van Rome, omtrent 15 of 16 jaar later dan die beschrijving en Herodes' kindermoord. En zo zou men bij Tacitus te vergeefs naar deze zaken zoeken; daar hij zo vele jaren later zijn jaarboeken begonnen heeft.

RABBI.

Hoewel dat Tacitus zijn jaarboeken zo veel later begint, dan de tijd in welke de beschrijving en de kindermoord, zou geschied zijn; heeft zulks geen plaats in Dion Kassius, want die begint veel vroeger. En strekt zich veel verder uit; evenwel wordt in Zijn boeken daarvan niets gevonden.

KOOPMAN.

De oorzaak daarvan is door geleerde geschiedkundigen al aangewezen. En dat is deze, namelijk, dat wij een merkwaardig stuk zijner geschiedschriften zijn kwijt geraakt. En dat men van hem een verhaal mist van omtrent 10 achtereenvolgende jaren, te weten: van het burgemeesterschap van Cajus Antestius en D. Laelius Balbus, die burgemeesters waren in het jaar 748, na het bouw van Rome, tot op het burgemeesterschap van Cornelius Cinna en Valerius Messala, die burgemeesters waren in het jaar 758, na het bouw van Rome. Nu is het opmerkelijk dat de

beschrijving, nevens de kindermoord, juist is voorgevallen in die jaren, van welke wij het geschiedverhaal van Dion Kassius komen te missen, want als u Lukas 3 vers 1 en 23 vergelijkt met onze 9de samenspraak (pag. 94, 95), zo zal UE. zien, dat de beschrijving nevens de kindermoord moet voorgevallen zijn in het jaar 751 na het bouw van Rome, want in dat jaar Jezus geboren zijnde, zo volgt dat de beschrijving, nevens de kindermoord tot datzelfde jaar behoort, want het tezamen bijna gelijktijdig is, voorgevallen. Nu denk ik, dat UE. wel ziet, waar het vandaan komt, dat men van de beschrijving, noch van de kindermoord, bij Dion Kassius iets vindt, kon UE. onen, dat die geschiedschriften van Dion Kassius, dewelke van die tijd, in welke de beschrijving en kindermoord is voorgevallen, nog voorhanden waren; en evenwel niets daarvan bij hem gevonden werd, dan zou het een grote zwarigheid maken. Maar ik stel voor vast, dat, als wij het verlorene hadden, dat wij een net verhaal daarvan bij hem zouden vinden. En terwijl UE. ziet, dat daar geen verachtelijke reden zijn waarom bij Josephus, Tacitus, noch Dion Kassius, het verhaal van de beschrijving, noch van de kindermoord gevonden wordt, kan het verhaal van Lukas niet verdacht worden, aangemerkt dat hij volgens het getuigenis der oude leraars, zijn Evangelium geschreven heeft 57 jaren na de geboorte van Jezus. En bijgevolg in zulk een tijd, dat die algemene wereldbeschrijving en verbazende kindermoord niet kon onbekend zijn.

RABBI.

Maar als ik dit eens liet varen, dan moet ik echter zeggen, als dat in het verhaal van Lukas zich dingen opdoen, die met de geschiedenisorde zouden strijden. Want hij zegt, hoofdstuk 2: 1 en 2: „En het geschiedde in diezelfde dagen, dat er een gebod uitging van de keizer Augustus, dat de gehele wereld beschreven zou worden. Deze eerste beschrijving geschiedde, als Cyrenius over Syrië stadhouder was.” Nu is het een bekende zaak, dat Cyrenius eerst stadhouder over Syrië geworden is, wanneer Archelaüs gebannen en al zijn goederen verbeurd verklaard zijn.

KOOPMAN.

Ik beken, dat dit de Geleerden al vrij wat moeite gemaakt heeft, want het is bekend, als dat op die tijd stadhouder geweest heeft in Syrië Quintilius Varus. En de Oudvader Tertulliaan zegt, dat de beschrijving in Judea geschied is door Sentius Saturnius, die geweest is de voorzaad van Quintilius Varus. Maar dat werd bij voorname geleerden voor een misslag in die Oudvader gehouden. Evenwel dit is zeker, dat Cyrenius op die tijd van de beschrijving geen stadhouder in Syrië is geweest. De geleerden hebben deze knoop op een en dezelfde wijze niet zoeken los te maken. Die de gemene vertaling volgen, daarvan zeggen sommigen, dat Cyrenius stadhouder van Syrië genoemd werd, omdat hij van de Keizer gezonden was naar Cilicië om de Homonadensen te bestrijden. En hij heeft hun bijna onoverwinnelijke sterkten, door een lange uithongering ingenomen. En dan wil men, dat de beschrijving zou voorgevallen zijn terwijl Cyrenius met het belegeren der sterkte in Cilicië bezig was; en dat hij vanwege zijn nabijheid aan Syrië, daarom zou genoemd worden stadhouder van Syrië. Doch het schijnt mij toe, dat op die wijze de knoop meer doorgehouden, dan losgemaakt werd. Want dat is geweldig gedwongen, dat Cyrenius daarom, omdat hij als veldoverste in Cilicië oorloogde. En dat op een tijd, dat in Syrië een stadhouder regeerde, die zo wel als hij van burgemeesterlijke waardigheid was, stadhouder van Syrië zou genoemd worden. Daarenboven, is het al lang aangetoond, als dat de overwinningen van Cyrenius in Cilicië. En het innemen van de Sloten der Homonadensen, al enige jaren voor de beschrijving geschied is; en daarop naar Rome is wedergekeerd en de overwinningsteken ontvangen heeft. En daarom werd het door anderen dus

verstaan, namelijk, dat de Keizer Cyrenius met een buitengewone macht gezonden heeft naar Syrië, om deze beschrijving waar te nemen. Doch als men aanmerkt, dat Cyrenius, zijnde een man van burgemeesterlijke waardigheid, afgezonden zou worden tot het besturen van zo een beschrijving, hetzelfde beneden zijn waardigheid zou zijn. En wil men evenwel daar op staan, dat Cyrenius met een buitengewone macht naar Syrië gezonden is, zo moet hij gezonden zijn met een meerdere, of met een mindere macht, dan Quintilius Varus had. Als men nu aanmerkt, dat zij beide de Burgermeesterlijke waardigheid bekleed hadden, zo ziet men zeer licht dat Quintilius Varus, Cyrenius met geen meerdere macht vreedzaam zou kunnen ontvangen. En dat met een mindere macht, Cyrenius onder Quintilius Varus, niet zou begeren gezonden te worden. En daarom ik sta u toe, als dat Cyrenius ten tijde van deze beschrijving, niet in Syrië geweest, noch enig bewind gehad heeft.

RABBI.

Dan staat u mij toe, dat Lukas zijn verhaal met een goede geschiedorde strijdt.

KOOPMAN.

Dat is de mening niet, maar ik zou met de meeste uitleggers het zo verstaan, dat Lukas zegt, deze beschrijving geschiedde voordat of eerdad Cyrenius over Syrië stadhouder was. Want het is bekend, als dat het woord „Prootos eerste”, menigmaal dezelfde betekenis heeft van ‘Proleros’ eer; gelijk zulks getoond wordt uit het zeggen van Johannes de Doper, als hij zeide Joh. 1: 30. „Deze is het, van welke ik gezegd heb: „Na mij komt een man, die voor mij geworden is, want hij was eer dan ik.” En uit hetgeen Jezus gesproken heeft tegen Zijn Apostelen Joh. 15: 18. „Indien u de wereld haat, zo weet, dat zij Mij eer dan u gehaat heeft.” En zo blijkt, dat het woord ‘prootos’ in de betekenis van *eer* of *eerder* gebruikt wordt. En behalve dit, zo hebben voorname taalkenners getoond, als dat in zo een samenstel van woorden, het voorzetsel *pro voor*, als verzwegen moet begrepen worden.

Doch dit is mij genoeg, dat het woord ‘prootos’ zowel *eer* als *eerste* kan vertaald worden. En derhalve zo strijdt Lukas in zijn verhaal met de orde des tijds niet, als hij zegt, dat deze beschrijving geschied is eer Cyrenius over Syrië stadhouder was.

Zie bijlage (RED):¹⁷

¹⁷ Het 3^e jaar voor de Chr. jaartelling is 751 jaar A.U.C. (na de Stichting van Rome).

Johannes de Doper geboren, ong. begin Joods kerkelijk jaar, mrt/apr.

De verwachting van de Messias krijgt een sterke impuls door dit gebeuren, overal wordt erover gesproken en naar uitgezien, Luk 1:65, 66

De Farizeeën aan het hof van Herodus spreken er over. De geboorte van de Messias zou het einde betekenen van Herodus' koningshuis. Herodus hoort dit en zint op wraak.

Tacitus en Suetonius, (Romeinse historieschrijvers) maken er melding van dat het hele oosten verwachtte dat er in die tijd een koning zou opstaan in Judea die over de hele wereld regeren zou, zie Dr. Gill.

"In diezelfde tijd ging er een gebod uit van keizer Augustus dat de gehele wereld beschreven zou worden. Deze eerste beschrijving geschiedde als Cyrénius over Syrië stadhouder was", Luk 2:1-2

Om de 14 jaar vond er een inschrijving (census) plaats in het Romeinse rijk t.g.v. de belastingen en volkstelling. Er is een inschrijving geweest in 7 voor Chr. en een in 7 na Chr. De gangbare visie is dat de uitvoering van dit bevel van keizer Augustus wel enkele jaren kon duren. In Juda zou dit bevel zijn uitgevoerd in 7, 6, of 5 v. Chr.

Joséfus meldt niets over die beschrijving voor volkstelling of belastingen in Juda. De oude kerkvaders evenmin. Joséfus schrijft dat de belasting afgedragen werd aan Koning Herodus. Zodra Coponius procurator werd van Juda in 6/ 7 moest schatting aan de Romeinen afgedragen worden, (J. Oorl.2 B. 12 h. nr 153). Veel minder aannemelijk is het dat hiervoor ieder moest afreizen naar de plaats van zijn afkomst. Belasting over bezitting betaalde men vroeger (en nu) aan plaatselijke autoriteiten.

RABBI.

Maar zo dit de mening van Lukas geweest heeft, hoe kan UE. dan begrijpen, dat zulks met een goede geschiedbeschrijving kan bestaan; want, hij zal zijn lezer vertonen, wanneer deze beschrijving geschied is. En dat zal hij doen, met te zeggen, dat het eerder gebeurd is, dan toen Cyrenius over Syrië stadhouder was, hetwelk waarlijk de minste eigenschap niet heeft, want daaruit leer ik gans niet, wanneer dat de beschrijving geschied is, als alleen, dat het geschied is, niet na, noch onder, maar wóór het stadhouderschap van Cyrenius. Maar hoe lang van tevoren, daarin laat hij zijn lezer in een diepe onkunde steken. En ik twijfel niet, of UE, ziet de onvoegzaamheid, die in Lukas schrijven is, zelf heel wel.

De verplichte beschrijving was volgens recente wetenschappers, zie o.a. Dr. E. L. Martin heel anders dan men de laatste eeuw meende.

Toen Antipater de regering al voor een groot deel in handen had werkte hij achter de schermen om zijn vader Herodes weg te krijgen. Herodus' zuster Salome, vertelde dit geheim aan Herodus, waardoor het Hof in verwarring kwam. Hierbij kwam een nieuw voorval wat voor ons onderzoek van groot belang is en wat grote gevolgen had. Joséfus beschrijft het als volgt: [Citaat uit het Engels, de oude Nederlandse versie wijkt af op het belangrijk punt van trouw zweren aan de Keizer, (26)]

"Er was een zekere sekte onder de Joden die zichzelf beroemde over hun nauwkeurige kennis van de Wet en veel spraken over hun omgang met God die zeer in de gunst stonden bij de vrouwen aan het hof van Herodus. Deze worden Farizeeën genoemd. Dit zijn mensen die voorgaven de koning te moeten controleren, bijzonder listig en gereedstaan om aan te vallen degenen die hun niet behaagt.

Zodat, **toen het hele Joodse volk de eed aflegde om trouw te zijn aan de Keizer en aan de Koninklijke belangen** (= regering) hebben meer dan 6000 van deze mensen geweigerd te zweren. De koning legde hun een geldboete op die door de vrouw van Pheroras (broer van Herodus) voor hen werd betaald. Uit dank voor deze hulp –want er werd verondersteld dat zij door hun nauwe omgang met God de gave van profetie hadden- profeteerden zij dat God had besloten een eind te maken aan de regering van Herodus en zijn nakomelingen en dat de regering zou overgaan op haar en Pheroras en hun kinderen. Ook dit bleef niet verborgen voor Salóme die er onmiddellijk Herodus van in kennis stelde terwijl ze er aan toevoegde dat velen van zijn hovelingen door hen waren omgekocht. Herodus liet de Farizeeën die volgens hem de schuldigsten waren tegelijk met de eunuch (gesneden kamerling) Bagogas en een zekere Carus de knapste jongeman aan het hof, die de koning gebruikte voor zijn ongeoorloofde vermaken, ter dood brengen. Hij dode ook al zijn familieleden, die zich door de Farizeeën hadden laten beïnvloeden. Zij waren het die Bagogas hadden wijs gemaakt dat hij nog eens vader en weldoener van de **nieuwe koning** zou genoemd worden, welke bestemd was te komen volgens hun profetie, want **die koning zou alle dingen in zijn macht hebben** en hij zou hem (Bagogas) de kracht geven om in een huwelijk eigen kinderen te verwekken." (J. Hist. 17e b. 3e h. nr.726).

Deze passage van Joséfus toont zo helder als de zon op de middag wat de beschrijving betekende en welke Messiaanse verwachtingen er aan het Hof leefden. De eed van trouw die het hele Joodse volk, samen met heel de Romeinse wereld deed, vond plaats in het najaar van 3 v.Chr. Keizer Augustus had ze bevolen in verband met zijn zilveren jubileum dat 5 febr. 2 v. chr. plaats zou vinden.

Augustus zelf schrijft erover in zijn Res Gestae: 'Terwijl ik mijn dertiende consultschap uitvoerde gaf de Senaat en de Orde der Ruiters en het hele Romeinse volk, mij de titel van Pater Patriae, (=Vader des Vaderlands).' Martin, a.w. bl 189. (26) Het was de eerste keer dat de Keizer een zodanige opdracht gaf aan al de inwoners van het Romeinse rijk.

Er zijn bewijzen gevonden dat deze beschrijving ook plaats vond in Klein Azië, en Armenië. Orosius, een Romeins historieschrijver in de 5^e eeuw schreef:

"Augustus gaf opdracht dat een volkstelling moest gehouden worden in iedere provincie, overal en dat alle mensen beschreven zouden worden... Dit is de eerste en beroemdste publieke erkenning die de Keizer kenmerkte als DE EERSTE VAN AL DE MENSEN, en de Romeinen als heer van de wereld... Al de inwoners van de grootste naties deden een eed..."

KOOPMAN.

Ik wil wel bekennen, dat indien het oogmerk van Lukas was, om zijn lezer met deze inlassing van het 2de vers een tijdmerk te stellen, wanneer dat deze beschrijving was voorgevallen, uw rede dan moest doorgaan. Maar dat ontken ik, dat zulks het oogmerk van Lukas is, maar hij heeft heel iets anders in het oog, namelijk, om vooreerst deze beschrijving te onderscheiden van die beschrijving die voorgevallen was 10 jaren na deze, onder de regering ván Cyrenius, nadat Archelaüs gebannen was, waarvan men leest Hand. 5, daar rabbi Gamaliël van die tweede beschrijving spreekt, vers 37. „Na hem stond op Judas, de Galileër, in de dagen der beschrijving. En maakte veel volks afvallig achter zich; en deze is ook vergaan. En allen, die hem gehoor gaven, zijn verstrooid geworden.” En dat doet Lukas voornamelijk daarom, omdat hij met recht niet verdacht zou worden, tegen zichzelf en tegen Matthéüs te strijden. Want beide leerden ze, dat de geboorte van de Heiland voorgevallen was, bij het leven van Herodes de Grote. En 'in het 3de hoofdstuk van Lukas, wanneer men het eerste met het 23ste vers vergelijkt, zo ziet men, dat Jezus in het 15de jaar van Tiberius 30 jaren oud was. Indien hij nu deze inlas van het 2de vers niet gemaakt had, maar alleen gewaagde van een beschrijving, die voorgevallen was onder de regering; en door het bevel van keizer Augustus, dan zou mogelijk deze eerste beschrijving uit het oog verloren worden en met de gedachten alleen op de tweede beschrijving vallen. En zo zou dan licht Lukas zijn schrijven verdacht worden, omdat wanneer iemand begreep, dat Jezus geboren was onder de tweede beschrijving, zo kon hij in het 15de jaar van Tiberius geen 30 maar nog maar 20 jaar oud zijn. En daarenboven, dan zou die beschrijving niet geschied zijn onder de regering van Herodes, maar al na de verbanning van Archelaüs. Om dan de lezer voor deze dingen te behoeden, zo zegt hij, „deze eerste beschrijving geschiedde eer Cyrenius over Syrië stadhouder was.”

Maar voornamelijk ben ik van gedachten, als dat Lukas daarmee het oog heeft op Jesaja 7, want gelijk wij voorheen gezien hebben, zo hadden de koningen van Israël en van Syrië een verbintenis gemaakt, om Juda's stam te doen ophouden door verdelingen. En hem door een vreemde koning, de zoon van Tabeals te laten beheersen, om zo door een vreemde koning geregeerd te worden, en naar vreemde wetten. Maar de Heere zegt vers 7: „Het zal niet bestaan En het zal niet geschieden.” En omdat te bekrachtigen, zo stelt de Heere de wondergeboorte van don Messias uit een maagd hun tot een teken. Als ik nu acht geef, dat ten tijde van Cyrenius zijn stadhouderschap over Syrië, dat Juda toen niet meer geregeerd werd door een koning, die een Jood of een Jodengenoot zijnde, hen regeerde naar hun eigen burgerwetten, maar werden toen beheerst door Romeinse stadhouders, die hen regeerden naar de Romeinse burgerwet; ofschoon ze nog een flauw schets van hun eigen wetten behielden. En zo geeft dan Lukas te kennen als hij zegt: „deze beschrijving geschiedde eer Cyrenius over Syrië stadhouder was,” dat Juda toen door geen vreemde koning overheerst is, die hen naar zijn wetten in hun land liet regeren, omdat des Messias wondergeboorte uit een maagd eerst geschieden moest, volgens Jesaja 7.

Maar ten tweeden, er was ook in Jesaja 7 beloofd, *dat Damascus het hoofd van Syrië zou zijn*, vers 8, waar in ligt opgesloten, als dat Damascus het hoofd van Juda niet zou zijn, maar van Syrië, daarvan gaf de Heere Messias wondergeboorte ook tot een teken, want zo lang als die wondergeboorte niet geschied was, zo kon, ja moest Juda verzekerd zijn, dat die veranderingen in hun burgerstaat niet zouden voorvallen, namelijk, dat Damascus het hoofd van Juda zou zijn. Als men nu eens acht geeft dat door de banning van Archelaüs al zijn goederen en koninkrijk is verbeurd verklaard. En dat toen Juda een wingewest werd der Romeinen. En tevens een provincie van Syrië; zodat Damascus toen het hoofd werd van Juda. Want de stadhouders van Juda,

stonden onder de macht der stadhouders van Syrië. Als dan Lukas zegt: „deze beschrijving geschiedde eer Cyrenius over Syrië stadhouder was,” dan wil hij zeggen, dat deze beschrijving geschied is, eer dat Juda geworden is een wingewest der Romeinen en gehecht als een toevoegsel aan Syrië, alzo, dat ten tijde van deze geboorte, Damascus nog niet geworden was het hoofd van Juda, maar nog was het hoofd van Syrië. En zo wijst Lukas met de inlas van het tweede vers aan, dat de Messias op de rechte tijd, naar de voorzegging van Jesaja geboren was. Nu is het ook over klaar, als dat Jezus geboren is, eer dat Juda's stam geweken was want zij hebben nog als een bekende stam, het land hunner erfenis bewoond, tot de verwoesting van Jeruzalem. En zo is volgens Genesis 49, „de Schebet van Juda niet geweken, voor dat de Schilo kwam;” en niet lang nadat Hij gekomen was, is het bekend, dat dezelve geweken is. En wel zo, dat niemand van uw volk kan tonen zijn afkomst uit Juda.

Ook zo is Jezus in het vlees verschenen, terwijl de tempel nog stond. En Hij is zo volgens Mal. 3, tot Zijn tempel gekomen; *waardoor de heerlijkheid van dit laatste huis groter werd dan het eerste*, volgens Hagg. 2. Maar niet vele jaren nadat hij de wereld had verlaten, is de tempel tot de grond toe verwoest, volgens de voorzegging van Jezus, Matth. 24: 2. „En Jezus zeide tot hen, ziet gij niet al deze dingen? Voorwaar zeg ik: hier zal niet [een] steen op de [anderen] steen gelaten worden, die niet afgebroken zal worden.” En dat zonder ooit herbouwd te worden, gelijk hij dit ook voorzegd heeft, Matth. 23: 38. „Ziet, uw huis wordt woest gelaten.” En dit is tot ulieder schaamte bewaarheid geworden. En dat zelfs zo, dat ulieden hoewel vrijheid hebbende, niet in staat zijt de tempel wederom op te bouwen, gelijk dat de Heere God u op een verbazende wijze getoond heeft, wanneer keizer Juliaan, - bijgenoemd Apostatus, - uw volk vrijheid gaf om de tempel te herbouwen; met dat oogmerk, om de voorzegging van Jezus zo even genoemd, leugenachtig te maken. Want wat gebeurde er, wanneer uw volk dat werk zou beginnen? Zodra als zij begonnen de fondamente op te graven, kwam een geweldig vuur uit de fondamente, waardoor van de arbeiders, sommigen gedood of beschadigd en de overigen de vlucht namen. En het werk moesten staken. En zo behoorde dat u te leren, dat de Messias gekomen is. En wel zo, dat Jezus gekomen is op de rechte tijd.

Maar nog boven dit alles, is Hij gekomen recht op de tijd, wanneer de 69 weken van Daniel, ten einde waren. Want het is gebleken, dat dezelve eindigden in het 15de jaar van Keizer Tiberius. In dat jaar is Jezus 30 jaren oud zijnde, door de doop ingewijd tot zijn openbare ambtsbediening, gelijk Lukas zulks heeft aangetekend in zijn 3de hoofdstuk. En zo meen ik in deze onze samenspraak, UE. getoond te hebben, dat Jezus van Nazareth (zo ver als dit verhandelde betreft) al de kenmerken heeft, die volgens de Voorzeggschriften, in de Messias vereist werden. Derhalve ik besluit, dat Hij de ware en lang verwachte Messias is; hetwelk ik in het vervolg UE. nog nader zal trachten te tonen.

En neem eens, daar stond nu iemand op, die ulieden zou menen de Messias te zijn, die zou niet een van deze Profetische kentekenen bezitten. En hoe zou het dan mogelijk zijn, dat een verstandige Jood zo een voor de Messias zou erkennen? Derhalve ik stel voor vast, de Messias is al gekomen of Hij zal in eeuwigheid niet komen.

RABBI.

Ik zie wel, dat de Christenen vele redenen hebben, om te tonen, dat Jezus van Nazareth de Messias is. Doch het is alsof dat een mens eigen is, dat hij zo een zucht heeft tot de Godsdienst, waar hij in geboren en opgevoed is, dat hij niet verdragen kan, dat hem aangetoond wordt, dat in die leer de waarheid gemist wordt, ja men vreest dat iemand

zulks zou tonen. Daarenboven wordt die zucht gesterkt door de vooroordelen, die de mens gewoonlijk bezit, houdende alleen voor waarheid, datgene wat hij van der jeugd af geleerd en volgens dat onderwijs begrepen heeft; hetwelk zijn verstand als met een dikken nevel komt te verduisteren, zoodanig dat hij niet machtig is daar door heen te zien. Doch dat niet verder uithalende, verklaar ik, dat UE gezegde mij overdenkenswertig voorkomt. Ik hoop mij daarin ook bezig te houden. En verzoek UE. over de stukken, die nog te verhandelen zijn, in vervolg van tijd te horen.

KOOPMAN.

Daar ben ik als voorheen gewillig toe. Maar ik wil UE. verzoeken, dat wanneer u deze Samenspraak overdenkt, in dewelke ik heb trachten aan te tonen, dat in Jezus van Nazareth te vinden is, al datgene hetwelk in de 9de Samenspraak als kentekenen van de Messias waren aangewezen; en bijzonder de tijd, wanneer de Messias op de aarde zou verschijnen. En wanneer UE. deze nodige zaken overweegt, leg daar eens bij over, hetgeen men leest Habakuk 2: 3. „Want het gezicht zal nog tot een bestemden tijd zijn, dan zal Hij het op het einde voortbrengen niet liegen; zo Hij vertoeft, verbeid Hem, want Hij zal gewis komen, Hij zal niet achterblijven.”

En vergelijk deze woorden van Habakuk, met hetgeen de Joodse meesters zeggen, namelijk, om welke reden de Messias langer zou achterblijven dan in de voorzeggingschriften bepaald is, tezamen bestaan kan. En ik twijfel niet, of als in u te vinden was, geloof in God, vertrouwen op God en vrees voor God, of deze plaats van Habakuk zou u doen stilstaan; en u verzekeren, dat de Messias op de bestemde tijd gewis gekomen is. En dat hij als die tijd daar was, niet achter zal blijven. En daar kan men staat op maken, want die het beloofd heeft zal niet liegen. Dat zo zijnde, welke reden ulieden toch hebt om Jezus van Nazareth als de beloofde Messias niet te erkennen? Daar in Hem al de kenmerken, die in de Messias vereist worden, volstrekt te vinden zijn. Maar voor ditmaal willen wij dit niet verder onderzoeken, mogelijk doet zich daartoe nog wel eens een andere gelegenheid op, waar ik u bij de eerste gelegenheid zal verwachten, om in onze verhandeling voort te gaan.

DE RTIENDE SAMENS PRAAK.

Waarin getoond wordt, dat hetgeen van de Messias in de 10de samenspraak uit de profetieën voorzegt was, gevonden wordt in Jezus van Nazareth.

KOOPMAN.

Mijnheer, ik heb in de voorgaande samenspraak getracht, UE. te tonen, dat die kenmerken, dewelke wij in de 9^e samenspraak uit het profetisch woord van de Messias ontdekten, dat dezelve in Jezus van Nazareth gevonden worden. Nu waren wij ordershalve gekomen, om dezen Jezus met de 10de samenspraak eens te gaan vergelijken, opdat het ook in dezen mag blijken, of wij te lichtvaardig hem voor de Messias erkennen en aannemen, dan of ulieden niet zonder gegronde reden, Hem als de ware Messias komt te verwerpen.

RABBI.

UE. heeft mij in de vorige samenspraak veel stof van overdenking gegeven, want als iemand de waarheid komt te beminnen, dat moet hem aanzetten dezelve te zoeken, maar zal iemand de waarheid zoeken, dan moet hij daarin voorzichtig te werk gaan, zal hij ooit de waarheid aantreffen.

Vooreerst moet een waarheidzoeker zich van alle vooroordelen onttrekken. En dezelve van zich werpen, of dezelve benevelen zijn gezicht zoo, dat hij nooit in staat is om de waarheid met zijn ogen te zien.

Ten tweede. Hij moet hetgeen wat hij hoort, niet lichtvaardig aannemen of verwerpen, maar hij moet ten derde, alles in een rechte waag wegen, opdat hij alleen datgene voor waarheid aanneemt, hetgeen zijn zelfs zwaarte in dezen komt te vertonen, evenals het goud alle andere metalen in zwaarte komt te overtreffen; maar ik mag wel zeggen: „wie is tot deze dingen bekwaam?”

Maar om ons in het voorgenomene niet op te houden, zo verzoek ik van UE. te horen, hoever in Jezus van Nazareth is te vinden, hetgeen u van de ambten van de Messias hebt aangewezen, opdat ik zien mag of tussen de aftekening die UE. in de 10de samenspraak van de Messias heeft aangewezen en tussen Jezus als het lichaam der schaduwen, ook in dezeneen overeenkomst te vinden is.

KOOPMAN.

Ik zal naar mijn geringe bekwaamheid aan uw rechtmatige begeerte trachten te voldoen; wij hebben daar gezien, als dat de Verlosser ons voorkwam met de Naam van Messias, dat is Gezalfde; nu komt Jezus van Nazareth in het Evangelie veel overvloediger voor met de Naam van Gezalfde. Want daar de Verlosser in het Oude Testament maar 2 á 3 maal voorkomt met de Naam van Messias, daar komt Jezus in het Nieuw Testament voor met de Naam van Christus 570 maal, welk woord in de Griekse taal dezelfde betekenis heeft van Messias, gelijk Johannes, die beide deze talen wel verstaande, ons geleerd heeft in het eerste hoofdstuk van zijn Evangelie, vers 42, daar hij zegt, *dat Messias is overgezet zijnde, de Christus*. En dat is een vertaling, daar zeker niets op te zeggen is, daar het bekend is, dat het woord Christus, even gelijk het woord Messias van een werkwoord komt, hetwelk *zalven* betekent. En zo zegt Messias en Christus in ons Nederlands zo veel als *een Gezalfde*; en zo ziet UE. uit het menigvuldig getal, dat Jezus genoemd werd de Christus, dat Hij alom werd voorgesteld met de Naam van de Gezalfde.

Maar laat ons nu in de tweede plaats zien, Wie Hem gezalfd heeft. En ook waarmee.

Dat leert ons met weinige woorden de apostel Petrus, Handelingen 10: 38 zeggende: "Dat God Jezus van Nazareth gezalfd heeft met de Heilige Geest en met kracht." Daar leert Petrus vooreerst, Wie Hem gezalfd heeft, te weten God; en dan waarmee Hij gezalfd is, namelijk met *de Heilige Geest*. En met kracht, dat is met de kracht des Heilige Geestes; en omdat Hij van God zijn Vader gezalfd is, daarom wordt Hij elders genoemd, *de Gezalfde Gods*.

RABBI

Maar hoe kan dat begrepen worden, daar de Messias bezittende twee naturen, God en mens, kan gezalfd worden met de Heilige Geest? Kan dan de Goddelijke natuur iets van de Heilige Geest ontvangen, hetgeen Hij van tevoren niet had?

KOOPMAN.

Ganselijk niet; maar wij leren ook niet, dat de Messias naar Zijn Goddelijke natuur met de Heilige Geest gezalfd is; maar dat de zalving met de Heilige Geest alleen behoort tot zijn menselijke natuur; en dat Hij daarin ontvangen heeft al de gaven des Geestes, dewelke tot zeven schijnen opgeteld te worden, Jesaja 11: 2. „En op Hem zal de Geest des Heeren rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreze des Heeren.”

Vooraf gaat dat door, wanneer men door de eerste beschrijving van de Geest des Heeren, verstaat de gave der profetie, want de gave der profetie komt niet duister voor, onder de beschrijving van de Geest des Heeren, Numeri 11. En bijzonder in het 29ste vers; en dan komt dit zeer wel overeen met Openb. 3: 1. daarvan Hem gezegd werd "dat Hij de zeven Geesten Gods heeft."

Maar ik heb, als het UE. nog voorstaat, in onze 10de samenspraak getoond, dat de Messias gezalfd is van eeuwigheid én in de tijd. Nu moet UE. weten, dat de Messias naar Zijn Goddelijke natuur gezalfd is, niet met de Heilige Geest, maar door voorverordening of liever door opdraging van het Middelaars ambt. Waarom Jezus eens tegen uw vaderen zei: „dat Hij van Zijn Vader geheiligd was, eer dat Hij was in de wereld gezond", Joh. 10: 36. Dat is, dat Hij was van Zijn Vader afgezonderd tot het werk der verlossing, om zo te zijn een middelaar Gods en der mensen. En zo is de zalving met de Heilige Geest, bepaald te verstaan van Zijn menselijke natuur.

Maar het zal tijd zijn, dat wij ook eens, bezien waartoe Jezus gezalfd is. Dat zal bij het onderzoek blijken, dat het is tot **Profeet, Priester en Koning**, evenals in de 10de samenspraak uit de voorzeggingschriften is aangetoond.

Dat Hij een **Profeet** geweest is, is overduidelijk, want gedurende Zijn openbare ambtsbediening, heeft Hij gestadig lerender wijze, of voorzeggender wijze gesproken; hetzij onder zinrijke gelijkenissen, of zonder dezelve, gelijk al de Evangelisten tot getuigen daarvan verstrekken. Maar bijzonder vindt men een doorluchtige profetie, Matth. 24 en 25, waarin Jezus zijn leerlingen voorzei wat er geschieden zou van die tijd af tot aan het einde der wereld toe. Zie ook hetgeen hier gedeeltelijk mee overeen komt, Lukas 17: 20 tot aan het einde. En het is opmerkelijk, dat Hij hun voorzei, hoe dat Hij van uw volk aan de heidenen overgeleverd zou worden. En wat Hem al ontmoeten zou tot Zijn dood toe; maar ook, dat Hij in drie dagen weer zal opstaan; ziet dit bij elkander, Lukas 18: 31, 32 en 33. „En Hij nam de twaalfen bij Zich en zeide tot hen: Ziet, wij gaan op naar Jeruzalem. En het zal alles volbracht worden aan de Zoon des mensen, dat geschreven is door de profeten. Want Hij zal de heidenen overgeleverd worden. En Hij zal bespot worden. En smadelijk

gehandeld worden. En bespogen worden. En [Hem] gezeseld hebbende, zullen zij Hem doden. En ten derden dage zal Hij weder opstaan.” En twee dagen voor Zijn dood voorzegt Hij hun met klare woorden, welke dood Hij sterven zal, Matth. 26: 2. „Gij weet, dat na twee dagen het Pascha is. En de Zoon des mensen zal overgeleverd worden, om gekruisigd te worden.” Ja, al lang van tevoren had Hij het aan rabbi Nicodémus, die ook een overste der Joden was, niet duister te kennen gegeven, wanneer Hij hem beduidde, Joh. 3: 14. „Dat gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, zo moet de Zoon des mensen verhoogd werden.” Hoe had nu Mozes de slang verhoogd? Zeker aan een hout; bijgevolg moest Jezus ook aan een hout verheven worden. Maar behalve dit, heeft Hij voorzegt, hoe dat het zich dan zou toedragen met Zijn discipelen in het algemeen. En met sommige van hen in het bijzonder.

Wat het algemene betreft, dat vindt men aangetekend, Matth. 26: 31. „Toen zeide Jezus tot hen: gij zult allen aan Mij geërgerd worden in dezen nacht, want er is geschreven: Ik zal den Herder slaan en de schapen der kudde zullen verstrooid worden.”

En wat het bijzondere aangaat, heeft Hij voorzegt, dat één, en niet meer uit hen, dus geen vreemde, Hem zou verraden. Ja, heeft hem met al zijn kleuren afgeschilderd en als met de vinger aangewezen, gelijk op meer dan een maaltijd geschied is. Als Jezus hetzelfde aan Zijn discipelen de eerste maal wilde openbaren, werd Zijn geest ten uiterste ontroerd over hetzelfde, gelijk Johannes heeft aangetekend, hoofdstuk 13: 2127. „Jezus deze dingen gezegd hebbende, werd ontroerd in de geest en betuigde en zeide: Voorwaar, voorwaar ik zeg u, dat een van u Mij zal verraden. De discipelen dan zagen op elkander, twijfelende van wien Hij [dit] zeide. En een van zijn discipelen was aanzittende in de schoot van Jezus, welke Jezus lief had. Simon Petrus dan wenkte dezen, dat hij vragen zoude, wie hij toch ware, van welke hij [dit] zeide. En deze vallende op de borst van Jezus, zeide tot hem: Heere wie is het? Jezus antwoordde: deze is het, die ik de bete, als ik ze ingedoopt heb, geven zal. En als Hij de bete ingedoopt had, gaf hij ze Judas Simons zoon Iskariot.” En niet lang hierna, op de Paasmaaltijd vertoont Jezus zich voor de tweedemaal, Matth. 26: 2026. „En als het avond geworden was, zat Hij aan met de twaalven. En toen zij aten zeide Hij: Voorwaar Ik zeg u dat een van u Mij zal verraden. En zij, zeer bedroefd geworden zijnde, begon een iegelijk van hen tot Hem te zeggen: Ben ik het, Heere? En Hij antwoordende, zeide: Die de hand met Mij in de schotel indoopt, die zal Mij verraden. De Zoon des mensen gaat wel heen, gelijk van Hem geschreven is; maar wee die mens, door welke de Zoon des mensen verraden wordt! Het ware hem goed, zo die mens niet geboren ware geweest. En Judas, die hem verried, antwoordde en zeide: Ben ik het Rabbi? Hij zeide tot Hem, gij hebt het gezegd.”

En behalve dat Hij deze trouweloze openbaar ten toon stelde, heeft Hij de ijverige Petrus (waarschijnlijk meer dan eens) wanneer hij groot sprekende was, voorzegt, dat hij Zijn Meester wel driemaal zou verloochenen; en wel eer het vaste hanengekraai ten einde was, gelijk men kan afnemen uit Markus 14: 30. „En Jezus zeide tot hem: Voorwaar Ik zeg u, dat heden in dezen nacht, eer de haan tweemaal gekraaid zal hebben, gij Mij driemaal zult verloochenen.” De vervullingen hiervan aan te tronen acht ik onnodig, omdat hetzelfde algemeen bekend is.

Ook om mij dieper in te laten om meerdere voorzeggingen op te zoeken, daarin vind ik geen noodzakelijkheid, omdat het mijn oogmerk niet is, UE. te tonen wat Jezus geprofeteerd heeft, maar dat Hij heeft geprofeteerd. En lust UE. meer voorzeggingen na te zien, dewelke Jezus in het laatste van Zijn leven heeft gesproken, lees dan eens na de afscheidsreden, die Hij deed aan Zijn discipelen, in de laatste tijd van Zijn leven, te

boek gesteld door Zijn geliefde discipel Johannes, in zijn Evangelie, hoofdstuk 14, 15 en 16. Daar u onder veel opmerkenswaardige dingen vinden zult, dat Hij zegt, hoofdstuk 15: 15. „Al wat Ik van Mijn Vader gehoord heb, dat heb Ik u bekend gemaakt.” Zodat Hij hun daar leert, dat zij Hem moesten aanmerken, dat Hij sprak de woorden Zijns Vaders. En als zodanig Een wilde Paulus, dat ulieden hem zou hebben aangezien, gelijk hij daarom in zijn brief die hij aan uw natie geschreven heeft, Hem als zodanig met het begin van de brief aan hen voorstelt, Hebréeën 1: 1, als hij zegt: „God, voortijds veelmaal en op velerlei wijze, tot de vaders gesproken hebbende door de profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door de Zoon.” Daar ziet UE. hem voorgesteld als een waar profeet, door welke God tot Zijn volk gesproken heeft. En is daar ooit een profeet geweest, die met vaste geloofsbrieven voorzien was, het is Jezus van Nazareth; wie heeft ooit onder de oude profeten, Zijn Goddelijke zendingen met zoveel verbazende wonderwerken versterkt? En vriend en vijand heeft Zijn wonderwerken moeten erkennen, al zouden zij zeggen, uit een bittere geest tegen Hem, dat niet God, maar de duivel oorzaak van het wonderwerk was.

RABBI.

Wij ontkennen niet, dat Jezus wonderwerken gedaan heeft; maar wij zeggen, dat Hij het door de Schim Hamphoros gedaan heeft, hetwelk is *de verklaarde Naam van Jehovah*: en daardoor heeft God hemel en aarde geschapen. Welke Naam ook gestaan heeft op de staf van Mozes, waarmee hij al de wonderen gedaan heeft voor Faraö, gelijk ook in het vervolg.

Nu zal ik u ook verhalen, hoe dat Jezus aan de *Schim hamphoros* gekomen is; deze verborgen Naam dewelke bij geen sterveling bekend was, dezelve was op een plaats in de tempel geschreven. En door twee zeer kunstige leeuw bewaard geworden. En zo iemand deze Naam geleerd had, zo hebben de leeuw gebruld. En een schrikkelijk geraas gemaakt; zodat degene die het gelezen had, daardoor alles weer vergeten heeft. Maar Jezus heeft dezelve met list gekregen uit de tempel. En daardoor Zijn wonderwerken gedaan, zodat Zijn wonderdaden niets bewijzen.

KOOPMAN.

Dat de fabelachtige Joden zulks dromen verwondert mij niet, maar dat een man van geleerdheid, gelijk ik UE. voor erken zulks gelooft, dat neem ik niet aan.

RABBI.

Wel, al verenigde ik mij daar ook niet mee, heb ik andere reden, waarom ik de wonderwerken van Jezus niet kan aannemen. En dat om hetgeen ik lees Deut. 13: 16. „Wanneer een profeet, of dromendromer, in het midden van u zal opstaan. En u geven een teken of wonder. En dat teken of dat wonder komt, dat hij tot u gesproken had, zeggende: Laat ons andere goden, die u niet gekend hebt, navolgen en hen dienen; gij zult naar de woorden van die profeet, of naar die dromendromer niet horen: want de Heere, uw God, verzoekt ulieden, om te weten, of u de Heere uw God, lief hebt met uw ganse hart en met uw ganse ziel. De Heere uw God, zult gij navolgen en Hem vrezen. En Zijn geboden zult gij houden en Zijn stem gehoorzaam zijn. En Hem dienen en Hem aanhangen. En diezelfde profeet, of dromendromer, zal gedood worden, want hij heeft [tot] een afval gesproken tegen de Heere uw God, die u uit Egypteland heeft uitgevoerd en u uit het diensthuis verlost; om u af te drijven van de weg, die u de Heere uw God geboden heeft, om daar in te wandelen. Zo zult gij het boze uit het midden van u wegdoen.”

KOOPMAN.

Ik prijs UE. in dezen, indien u in de leerlingen van Jezus vindt datgene, waarvoor ulieden daar gewaarschuwd wordt, zie bijzonder het 2de vers; wanneer heeft Jezus getracht u te overreden om andere goden na te volgen en die te dienen? Nooit heeft Hij daar enige aanleiding toe gegeven, hetwelk blijkt, omdat in al de beschuldigingen die voor de raad tegen Hem werden ingebracht, geen een geweest heeft van zo een aard of natuur. En derhalve UE. bijgebrachte plaats uit Deuternomium, kan UE. in dezen niet te stade komen.

RABBI.

Maar nadat mij voorstaat, zo heeft UE. in de 10de samenspraak getoond, als dat de Messias, volgens Deut. 18: 15, „een Profeet zal zijn als Mozes,” en dat Mozes zijn profetisch ambt daar ook in uitstak boven andere profeten, omdat hij, Mozes, een verbondsprofeet was. Is dan ook naar UE. gedachten, Jezus in deze een Profeet geweest gelijk Mozes?

KOOPMAN.

Gewis ja, want de eis van dat Nieuw Verbond, dat hij volgens Jeremia 31, met het huis van Juda maken zal (hetwelk dan ook een Nieuw Testament tot zijn grond moest hebben), heeft Hij de volken voorgedragen; en de toestemming aan dat verbond, brengt hij weer tot Zijn Vader, waarom hij, Mal. 3: 1 genoemd wordt, „een Engel des verbonds.” En Paulus noemt Hem daarom, Hebr. 1, „een Apostel onzer belijdenis,” of zo anderen het vertalen, „een Apostel onzer verbondstoestemming.” Zodat Hij onze belijdenis, die wij voor hem doen op de eis des verbonds, dezelve van onzentwege tot Zijn Vader brengt. En daarom beschrijft Paulus daarop Mozes als een voorbeeld van Jezus. En Jezus als het tegenbeeld van Mozes, gelijk U.E. zien kan in het vervolg van Hebr. 3.

RABBI.

Zo stelt u dan, dat Jezus geweest heeft en nog is, tussen God en tussen het volk, gelijk als Mozes tussen hen beiden geweest is.

KOOPMAN.

Gewis ja, voor zover Hij een verbonds Profeet of Middelaar is, want Jezus is een Middelaar des Nieuw Verbonds; en als zo danig draagt Hij de eis des verbonds aan de mens. En de toestemming des mensen weder aan God voor; en in deze betrekking heeft hij Mozes tot zijn voorbeeld. Maar wanneer men Jezus aanmerkt als een Middelaar, des Testaments, dan is Mozes Zijn voorbeeld niet. Want dat Middelaarambt bediende Hij eerst als Borg en daarna als Priester; als Borg bediende Hij Zijn Middelaarambt tot de dag van Zijn dood toe. Want Hij was Borg voor de erfgenamen van dat Testament, dat hij als Priester hen met God zal verzoenen. Maar van de dag zijns doods af, zo bedient Hij vervolgens Zijn Middelaarambt als Priester. En dat Hij als Borg zich zelf gesteld had, om de zondaar als Priester met God te verzoenen, kan men licht afnemen uit Jer. 30: 21. „En Zijn heerlijke zal uit hem zijn. En Zijn Heerser uit het midden van hem voortkomen; en Ik zal Hem doen naderen. En Hij zal tot Mij genaken. Want wie is Hij, die met Zijn hart Borg worde om tot Mij te genaken? spreekt de Heere.” Nu weet UE. dat het naderen tot de Heere, alleen het werk der priesters was, want de Heere die de blijken van zijn tegenwoordigheid in het Heilige der Heiligen gesteld had, daar kwamen de priesters nader toe dan enig ander mens. Zo naderden de priesters tot de Heere. Ja, de hogepriester op de grote verzoendag,

wanneer hij in het Heilige der Heiligen inging, genaakte hij op die tijd als tot God, met het bloed der verzoening. Nu ziet UE. licht, dat, wanneer de Heere alle mensen uitdaagt, wie dat met zijn hart Borg zou worden om tot God te genaken; dat hier verondersteld wordt, dat Hij met Zijn hart Borg was geworden om tot God te genaken, te weten, om met het ware zoenoffer in het ware Heiligdom, in te gaan, om een eeuwige verzoening aan te brengen.

Dit is het tweede ambt waartoe Jezus gezalfd is, waar over dat wij nu moeten spreken.

RABBI.

Maar wie heeft Jezus toch tot **Priester** aangesteld?

KOOPMAN.

Dezelfde welke Aäron tot Priester verheven had, gelijk Paulus datzelve vertoont als hij zegt Hebr. 5: 4, 5. „En niemand neemt zich zelf die eer aan, maar die van God geroepen wordt, gelijkewijs als Aäron. Zo heeft ook Christus Zichzelf niet verheerlijkt, om Hogepriester te worden, maar Die tot hem gesproken heeft: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik u gegeneerd.” Zodat Zijn Vader Hem tot Priester gesteld heeft, gelijk uit het slot van Paulus aangehaalde woorden genoegzaam blijkt. Ja Hij is een Hogepriester niet der tegenwoordige, maar der toekomende goederen Hebr. 9: 12. “Een barmhartig en getrouw Hogepriester, in de dingen die bij God te doen waren, om de zonden des volks te verzoenen”, Hebr. 2: 17. *Een grote Priester over het huis Gods*, Hebr. 10: 21 *Een bedienaar des Heiligdoms en des waren Tabernakels, welke de Heere heeft opgerecht en geen mens*, Hebr. 8: 2.

RABBI.

Maar ik meende dat UE. voorheen getoond had, als dat de Messias Priester moest zijn naar de ordening van Melchizédek; en deze uw bijgebrachte plaatsen, daarvan is de zinspelende op het Priesterschap van Aäron.

KOOPMAN.

Dat is waar, maar dat is, omdat Aäron en zijn offeranden. En in het bijzonder die van de grote Verzoendag hebben geweest voorbeelden van Christus en Zijn offerande.

RABBI.

Ik weet wel, dat ulieden leert, als dat de offeranden voorbeelden waren; maar dat is alleen, omdat ulieden dat zo van Paulus geleerd hebt. Want in de Schriften van het Oude Testament ontmoet men de minste aanleiding daar niet toe.

KOOPMAN.

Wel het schijnt mij toe van ja, want als ik vooreerst overleg, de woorden van Hoséa 8: 12, 13 daar men leest: “Ik schrijf hem de voortreffelijkheden van Mijn Wet voor; maar die zijn geacht als wat vreemds”, aangaande de offeranden Mijner gaven. Daar schrijft God aan de wet der offeranden voortreffelijkheden aan toe; dezelve waren bij Israël als wat vreemds en bijgevolg onbekend. Wat was hun onbekend? Niet dat het God geboden heeft, ook niet hoe God het offeren geboden heeft, maar die voortreffelijkheid dewelke de Heere Israël daardoor voorafbeelde. Dat was toen en is nog *Israël als wat vreemds*. Want gelijk God de Messias het bekend liet maken voor de oren van uw Vaders, door de mond van Zijn Profeten, zo liet Hij Hem voor uw ogen afschilderen door Profetische voorbeelden. Maar dit was bij hen als wat

vreemds. En omdat Israël de offeranden in haar voortreffelijkheid niet kende, noch beschouwde; maar offerden de offeranden buiten, of zonder het voortreffelijke einde en oogmerk, waartoe de Heere de offerdienst had ingesteld, daarom kon de Heere in dezelve geen welgevallen stellen. Wat Hij door de dienst van Jeremia, Juda liet aanzeggen, hoofdstuk 6: 20. “Waartoe zal dan de wierook voor Mij uit Scheba komen? En de beste kalmus uit verre landen? Uw brandofferen zijn [Mij] niet behagelijk. En uw slachtofferen zijn Mij niet zoet.” En met wat voor een versmading spreekt de Heere van dezelve, Amos 5: 22. Want ofschoon gij Mij brandofferen offert, mitsgaders uw spijsofferen, Ik heb er [toch] geen welgevallen aan; en het dankoffer van uw vette [beesten] mag Ik niet aanzien.” En men moet niet denken, dat de Heere hier het oog heeft op de offeranden die Israël offerde buiten de Tempel, want dat blijkt uit vers 25 en 26. Daar de Heere in het 25ste vers ontkent, dat Israël gedurende hun omzwerven in de woestijn, Hém geofferd heeft, als Hij hen afvraagt: “Hebt gij Mij veertig jaren in de woestijn slachtofferen en spijsoffer toegebracht, o huis Israëls?” Waarom ontkent de Heere dit toch? Als om dat de meesten in Israël, het voortreffelijke dat de Heere hun daardoor leerde, niet kende. Waarom de Heere het niet hoger telde, dan de offeranden der heidenen, gelijk de Heere daar op laat volgen in het 26e vers: Ja gij droegt de tent van uw Melech. En de Kyun, uw beelden. De ster uw Gods, die gij uzelf hadt gemaakt.

En omdat de offerdienst een Profetisch voorbeeld was, moest dezelve ophouden wanneer het Tegenbeeld gekomen was.¹⁸ Want gelijk ik al meer gezegd heb, een voorbeeld kan niet langer een voorbeeld zijn, als tot dat het tegenbeeld daar is. En dan houdt het voorbeeld op. Daarom liet de Heere door Jesaja hun aanzeggen hoofdstuk 1: 13: “Brengt niet meer vergeefs offer, het reukwerk is Mij een gruwel.” En wanneer ulieden daar na niet wilt horen, zo liet de Heere stad en Tempel verwoesten. En wanneer ulieden, in het slot uwer smekingen, de verwoesting van Stad en Tempel de Heere voordraagt, Jesaja 64: 10, 11, 12. “Uw heilige steden zijneen woestijn geworden, Sion is een woestijn geworden, Jeruzalem een verwoesting. Ons heilig en ons heerlijk huis, waarin onze vaders u loofden, is met vuur verbrand; en alle onze gewenste dingen zijn tot woestheid geworden. Heere! zoudt Gij U over deze dingen inhouden? Zoudt Gij stilzwijgen en ons zo zeer bedrukken?” Maar de Heere toont aan hen, dat zij deszelfs herstel niet te wachten hadden, omdat de Ark niet meer zijn troon was, maar de Hemel, gelijk de Heere klaar vertoont in het antwoord, hetwelk Hij op hun voorgestelde smeking geeft. Als de Heere zegt, Jesaja 66: 1. “De hemel is Mijn troon. En de aarde is de voetbank Mijner voeten: waar zou dat huis zijn, dat ulieden Mij zoudt bouw? en waar is de plaats Mijner rust?” En daarop laat de Heere volgen, dat zij om de Tempel en deszelfs offeranden niet meer behoefden te denken, wanneer Hij hun bekend maakt, wat afschuwelijk ding het offeren nu was. Want de Heere zegt vers 3. “Wie een os slacht, slaat een man; wie een lam offert, breekt een hond de hals; wie spijsoffer offert, is [als die] zwijnenbloed [offert;] wie wierook brand ten gedenkkoffer, is [als] die een afgod zegent. Deze verkiezen ook hun wegen. En hun ziel heeft lust aan hun verfoeiselen.

RABBI.

Heeft UE. ook een plaats daaruit het kan blijken, dat de Messias is het Tegenbeeld der

¹⁸ Als ik zeg, dat een voorbeeld niet langer een voorbeeld is, als tot dat het tegenbeeld daar is; dan spreek ik niet van een zedelijk voorbeeld, want een zedelijk voorbeeld blijft altijd een voorbeeld. En wordt door het tegenbeeld of tegenbeeldige niet weggenomen. Trouwens, een zedelijk voorbeeld is meerder dan zijn tegenbeeld want God en Christus, zijn Zelf zedelijke Voorbeelden der gelovigen; maar een Profetisch voorbeeld, is minder dan zijn tegenbeeld.

offeranden?

KOOPMAN.

Ik meen van ja. En wel uit Psalm 40: 7, 8 en 9 daar de Messias zegt: “Gij hebt geen lust gehad aan slachtoffer en spijsoffer; Gij hebt mij de oren doorboord; brandoffer en zondoffer hebt u niet geëist. Toen zeide ik: Ziet ik kom; in de rol des boeks is van Mij geschreven. Ik heb lust, o Mijn God! om Uw welbehagen te doen; en Uw wet is in het midden Mijns ingewands.” Hier zie ik, waarin de Messias zegt, dat Zijn Vader geen lust gehad heeft. En wat Hij van Hem, als Zijn gewillige knecht niet geëist heeft. Daarop laat Hij volgen, dat Hij volgens de voorzagschriften kwam om Gods welbehagen te doen. Vooreerst door het oefenen van een dadelijke gehoorzaamheid. Ten tweede door te tonen, dat de wet, verstaat *de wet der voorbeelden*, was in het midden Zijns ingewands, als het ware tegenbeeld van de opgetelde offerande van het 7de vers. Want ik kan door de wet, die hier genoemd wordt, niet verstaan *de wet der zeden*, omdat Hij niet zegt, dat dezelve in Zijn hart maar in Zijn ingewand is; en dat de zinspelende mij leidt tot de ingewanden der offerdieren.

RABBI.

Indien dat zo was, dan konden de offeranden geen vergeving der zonden aanbrengen, hetwelk de offeranden zeker deden, gelijk men leest, als wanneer de priester door de offeranden verzoening gedaan had, dat de zonden de overtreder vergeven zouden worden, zie Lev. 4: 35 en Num. 15: 28.

KOOPMAN.

Dat is zeker te verstaan, indien de offeranden geschieden tot dat einde. En met dat oogmerk waartoe God dezelve ingesteld heeft. Dat is, indien zij door het voorbeeld heen zagen op het tegenbeeld; maar anders zegt God, Psalm 50: 13 “Zou Ik stierenvlees eten of bokkenbloed drinken?” En wanneer een overtuigde en verlegen ziel uitroept, Micha 6: 6, 7. „Waarmede zal ik den Heere tegenkomen [en] mij bukken voor den hogen God? Zal ik Hem tegenkomen met brandofferen? Met eenjarige kalveren? Zou de Heere een welgevallen hebben aan duizenden van rammen? Aan tien duizenden van oliebeken? Zal ik mijn eerstgeborene geven [voor] mijn overtreding? De vrucht mijns buiks [voor] de zonde Mijner ziel?” Dan werd hem met verwerping van hetzelfde geantwoord, vers “8. “Hij heeft u bekend gemaakt, o mens! wat goed is; en wat eist de Heere van u, dan recht te doen en weldadigheid lief te hebben. En ootmoedig te wandelen met uw God?” Zodat men wel ziet, dat de offeranden als offeranden op zichzelf geen vergeving veroorzaakten.

RABBI.

Indien u dan Jezus aanmerkt als het tegenbeeld des offerdienst, hoe vindt u dan het tegenbeeld in Hem?

KOOPMAN.

Gelijk Aäron van God geroepen is tot hogepriester, zo is ook Jezus van God daartoe verheerlijkt. En gelijk Aäron en de volgende hogepriesters, hun gebeden tot God opofferden, bijzonder op de grote verzoendag, wanneer hij bad, eerst voor zichzelf en daarna voor het huis van Aäron en eindelijk voor het ganse volk; zo heeft ook Jezus, volgens Hebr. 5: 7, „in de dagen Zijns vleses gebeden en smekingen tot degenen, die Hem uit de dood kon verlossen, met sterke roeping en tranen hebben geofferd.” En gelijk de Hogepriester op de grote verzoendag, zijn wijze van bidden was, zo was ook

dat van Jezus. Want als men Zijn Hogepriesterlijk gebed beschouwt, Joh. 17, dan bidt Hij in de 5 eerste verzen voor Zichzelf, dan tot het 19de vers ingesloten voor Zijn discipelen. En vervolgens voor al Zijn volk.

RABBI.

Het formulier hetwelk de Hogepriester bad op de grote verzoendag, is nog in onze handen. En wordt nog alle jaren op de grote verzoendag in de synagogen, gelezen; en het gebed is zo ingericht gelijk UE. zegt, Maar behalve dat, worden nog verscheiden andere gebeden des Hogepriesters op die dag gelezen.

KOOPMAN.

En nadat Jezus zijn Hogepriesterlijk gebed had uitgesproken, gaat Hij heen om Zijn offerande te volbrengen.

RABBI.

Maar wat heeft Hij geofferd?

KOOPMAN.

Zijn ziel en lichaam; het eerste vindt men Jesaja 53: 10, daar staat: „als Hij Zijn ziel [tot] een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien;” en van Zijn lichaam dat vindt men, Hebr. 10: 10, daar de apostel zegt: „in welken wil wij geheiligt zijn, door de offeranden des lichaams van Jezus Christus, eenmaal [geschied].” En daarom leest men menigmaal in die brief, dat hij Zichzelf opgeofferd heeft. Zie hoofdstuk 7: 27 en 9: 25. En waarlijk, zo „een offerande was alleen genoeg, om een ware verzoening aan te brengen.”

RABBI.

Dan vermengt ulieden onder een, de priester met de offeranden.

KOOPMAN.

De apostel Paulus onderscheidt hetzelfde zeer nauwkeurig, Hebr. 9: 13 en 14. „Want indien het bloed der stieren en bokken. En de as der jonge koe, besprengende de onreinen, [hen] heiligt tot de reinheid des vleses, hoeveel te meer zal het bloed van Christus, Die door den eeuwigen geest Zichzelf Gode onstraffelijk opgeofferd heeft, uw geweten reinigen van dode werken, om den levenden God te dienen?”

RABBI.

Bij een offerande werd ook vereist een altaar?

KOOPMAN.

Dat is zeker. En Petrus wijst hetzelfde niet duister aan, wanneer hij zegt, 1 Petrus 2: 24, „dat Hij Zelf onze zonden in zijn lichaam gedragen heeft op het hout.” Daar vertoont Petrus Zijn Meester, als het zoenoffer op het hout des kruises, met toespeling op de offerdieren, die, nadat de handen op het hoofd des beest gelegd waren, de zonden voorbeeldig droeg. En werd gelegd op het altaar, beladen met dezelve. Zó was het kruis het altaar, voor zover het de Gave droeg.

RABBI.

Hoe komt dat uit? Ik meen dat ik gelezen heb, dat Jezus zegt, *dat het altaar meerder is dan de gave, omdat die de gave heiligt.*

Dat ik de schrijver van de brief aan de Hebreëen noem de apostel Paulus, is, omdat ik geen reden vind om van het algemeen gevoelen af te wijken. Want hoewel daar vanouds en nog heden over getwist wordt, willen sommigen dat Paulus de schrijver niet is, om dat zijn naam aan het hoofd van de brief niet gevonden wordt. Maar er zijn meer brieven waar des schrijvers naam aan het hoofd niet staat, gelijk aan geen van de drie brieven van Johannes. Nu het is zeker dat in de brief aan de Hebreëen dingen voorkomen, die het meer dan waarschijnlijk maken, dat Paulus de schrijver daarvan is. Vooreerst, hij spreekt van zijn banden Hebr. 10; 34. zeggende, "gij hebt ook over mijn banden medelijden gehad". En wie zijn de banden van deze apostel onbekend?

Ten 2de. Ik vind nergens in het ganse Nieuw Testament God genoemd met die omschrijving van *de God des vredes*, als in de brieven van de apostel Paulus, gelijk men zien kan Filippensen 4: 9, daar hij tot hen zegt, "Hetgeen gij ook geleerd en ontvangen en gehoord en in mij gezien hebt, dat doet; en de God des vredes zal met u zijn." En 1 Thessalonicensen 5: 23. "En de God des vredes Zelf heilige u geheel en al; en uw geheel oprechte geest en ziel en lichaam worde onberispelijk bewaard in de toekomst onzes Heeren Jezus Christus." Nu vindt men diezelfde omschrijving van de God des vredes Hebreëen 13: 20. "De God nu des vredes, die de groten Herder der schapen, door het bloed des eeuwigen Testaments, uit de doden heeft weder gebracht, [namelijk] onzen Heere Jezus Christus." Waaruit ik besluit, dat Paulus ook de schrijver van de brief aan de Hebreëen is.

KOOPMAN.

Dat is zo; maar als Jezus zo spreekt, dan verstaat Hij het altaar, niet in het afgetrokkene, voor zover het altaar de gave draagt, maar in het samengevoegde met het Heilig vuur, dat de priesters op het altaar moesten brandende houden; en dat was het, dat eigenlijk de gave heiligde en het offer verteerde. En dat kan dan in Jezus zijn; Zijn ijver en liefde voor Gods huis, dat is de gemeente des levendigen Gods, gelijk Hij zegt, Psalm 69: 10. „Want de ijver van Uw huis heeft Mij verteerd. En de smaadheden dergenen, die U smaden, zijn op Mij gevallen.”

RABBI.

Wat vindt UE. nog meer tegenbeeldig in Jezus?

KOOPMAN.

Ik zal UE. niet vertonen alles wat vertoond zou kunnen worden, maar mij alleen tot enige bijzonderheden bepalen. Merk dan, dat Jezus Zijn offerande volbracht heeft buiten Jeruzalem. En dat was voorbeeld door die offerdieren, welks lichamen verbrand werden buiten het leger, gelijk de apostel leert, Hebr. 13: 11, 12. „Want welker dieren bloed voor de zou gedragen werd in het Heiligdom door de Hogepriester, derzelver lichamen werden verbrand buiten de legerplaats. Daarom heeft ook Jezus, opdat Hij door Zijn eigen bloed het volk zou heiligen, buiten de poort geleden.” En gelijk de Hogepriester, nadat de bok der verzoening gedood was, met dat bloed inging in het Heilige der Heiligen; zo is Jezus na Zijn dood, met Zijn eigen bloed (dat is met Zijn verdiensten), ingegaan in het ware Heiligdom, dat is in de Hemel zelf, om daarmee te verschijnen voor het aangezicht Gods voor ons, zie Hebr. 9: 11, 12, „Maar Christus, de Hogepriester der toekomstige goederen gekomen zijnde, is door de meerderen en volmaakteren tabernakel niet met handen gemaakt, dat is, niet van dit maaksel, noch door het bloed der bokken en kalveren, maar door Zijn eigen bloed eenmaal ingegaan in het Heiligdom, een eeuwige verlossing teweeg gebracht

hebbende.” En dat geschiedde door de schaduwofferanden niet, hetwelk bleek, omdat de priesters hun offeranden alle jaren, ja alle dagen moesten herhalen. Maar de offerande van Jezus, omdat dezelve volkomen was, was het niet nodig dezelve te herhalen, gelijk de apostel dat levendig vertoont, Hebr. 10: 10-15. “In welke wil wij geheiligd zijn, door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal [geschied]. En een iegelijk priester stond wel alle dagen dienende. En dezelfde slachtofferen dikmaals offerende, die de zonden nimmermeer kunnen wegnemen. Maar Deze, een slachtoffer voor de zonden geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de rechter[hand] Gods. Voorts verwachtede, totdat Zijn vijanden gesteld worden tot een voetbank Zijner voeten. Want met een offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden.”

En zo ziet men, dat de offerande van Jezus, zoveel meerder is dan de offerande van Aäron, gelijk een lichaam meerder is dan deszelfs schaduw. Ja wat nog meer is, Jezus offerande is zo veel uitnemender boven Aärons offerande, even als een kwitantie uitnemender is dan een schuldbrief.

En daar komt mij iets in mijn gedachten, hetwelk ik oordeel zeer overtuigend te zijn, van dat Jezus Zijn offerande is het tegenbeeld van de offeranden der Levitische priesters, omdat, zodra de Heere de Levitische offerdienst had ingesteld en uw voorvaderen denzelve heeft geboden, geeft de Heere hun alle gelegenheid, om volgens Zijn bevel hetzelfde te volbrengen, richtende voor hen op: eerst de tabernakel en daarna de tempel, in welks voorhoven de slachtoffer handen moesten verricht worden. Maar nadat Jezus Zijn offerande volbracht had, heeft de Heere, hoewel ulieden nog in het offeren wilde volharden, belet enige van dezelve te volbrengen, doordat Hij uw tempel, waar de offeranden moesten verricht worden, geheel heeft laten verwoesten. Zodat ulieden, gewillig of onwillig, het offeren moet nalaten; en dat niet een korte tijd, maar reeds bij de 1700 jaren. En ik zou wel vragen, hoe is het mogelijk, dat ulieden dat niet ziet? Maar mijn verwondering houdt op, als ik het oog sla op Jesaja 42: 18, 19, 20. „Hoort, gij doven; en schouwt aan, gij blinden, om te zien! Wie is er blind als Mijn knecht. En doof, gelijk Mijn bode, [dien] ik zende? Wie is blind, gelijk de volmaakte en blind, gelijk de knecht des Heeren? Gij ziet [wel] vele dingen, maar gij bewaart ze niet; [ofschoon] hij de oren opendoet, zo hoort hij toch niet.”

RABBI.

Ik verzoek dat UE. hier maar van afscheidt. En tot iets anders over gaat.

KOOPMAN.

Zeer gaarne. En dan zal ik overgaan tot **Zijn Koninklijk ambt**, want dat is Hem een gevolg van zijn Priesterlijk ambt. „Hebbende Zijn gemeente verkregen door Zijn eigen bloed,” Hand. 20: 22. Trouwens daartoe is hij als de ware zoen en koopprijs gestorven. En van zijn Vader tot een bewijs dat hij voldaan was, „opgewekt, opdat hij beide over doden en levendigen heersen zonde,” Rom. 14: 9. En zo heeft Jezus, nadat Hij Zijn ziel tot een schuldoffer gesteld heeft, zaad gezien, Jesaja 53: 10. Dezelve zijn Hem tot een vrijwillig volk geworden, Psalm 110: 3. En Zijn onderdanen worden Zijn zaad genoemd, omdat ze uit Hem geboren zijn; hetwelk Jezus te kennen geeft, wanneer Hij tegen Pilatus zeide, „die uit de waarheid is, hoort Mijn stem.”

Maar het zal ook niet ondienstig zijn, **dat wij eens onderzoeken uit wat voor volkeren dit koninkrijk is opgericht.**

Dat is uit Joden en uit heidenen, die beide de Messias tot een erfenis zouden gegeven worden. Dit blijkt vooreerst uit het gezegde van de Vader tegen hem, Psalm 2: 8. „Eis van Mij. En Ik zal de heidenen en geven [tot] uw erfdeel. En de einden der aarde [tot]

uw bezitting.” En ten opzichte van Joden en heiden en, vindt men het te zamen, Zach. 2: 10, 11, 12. „Juich en verblijd u, gij dochter Sions! Want ziet, Ik kom. En Ik zal in het midden van u wonen, spreekt de Heere. En vele heiden en zullen te die dage de Heere toegevoegd worden. En zij zullen Mij tot een volk wezen. En Ik zal in het midden van u wonen; en gij zult weten, dat de Heere der Heerscharen Mij tot u gezonden heeft. Dan zal de Heere Juda erven voor Zijn deel in het heilige land. En Hij zal Jeruzalem nog verkiezen.”

Trouwens, het was de Zone Gods te gering, dat hij een knecht Zijns Vaders zou worden, om een koninkrijk op te richten uit de Joden alleen, gelijk het klaar blijkt uit hetgeen de Heere zegt; Jesaja 49: 6. „Het is te gering, dat Gij Mij een knecht zoudt zijn, om op te richten de stammen Jakobs. En om weder te brengen de bewaarden in Israël. Ik heb u ook gegeven tot een Licht der heiden en, om Mijn heil te zijn tot aan het einde der aarde.” En dit had Jakob met zijn stervende mond zijn zonen geleerd, wanneer hij tot hen zeide, “dat de volkeren de Schilo zouden gehoorzaam zijn,” Gen. 49: 10. En de uitkomst daarvan is in Jezus bewaarheid.

En zal in het laatst der dagen nog meer bewaarheid worden, als men eens vervuld zal zien, hetgeen wij vinden, Hoséa 3: 5. “Daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeren. En zoeken de Heere hun God. En David hun koning; en zij zullen vreemde komen tot de Heere en tot Zijn goedheid in het laatste der dagen.” En deze bekering zal geschieden, nadat de kinderen Israëls, volgens het 4de vers, “vele dagen hadden blijven zitten zonder koning. En zonder vorst. En zonder offer. En zonder opgericht beeld. En zonder Efod en Terafim.”

En de laatste bekering van Joden en heiden en is ons levendig vertoond, Jesaja 11: 10-13. „Want het zal geschieden ten zelf dage, dat de heiden en naar de wortel van Isaï, die staan zal tot een banier der volken, zullen vragen; en Zijn rust zal heerlijk zijn. Want het zal geschieden te die dage, dat de Heere ten andere maal Zijn hand aanleggen zal, om weder te verwerven het overblijfsel Zijns volks, hetwelk overgebleven zal zijn van Assyrië. En van Egypte. En van Pathros. En van Morenland. En van Elam. En van Sinear. En van Hamath. En van de eilanden der zee. En Hij zal een banier oprichten onder de heiden en Hij zal de verdrevenen Israëls verzamelen. En de verstrooiden uit Juda vergaderen, van de vier einden des aardrijks.” En zo ziet UE. welke de onderdanen van Koning Messias zouden zijn, namelijk allerlei volken zonder onderscheid.

RABBI.

Maar dat schijnt het oogmerk van Jezus niet geweest te hebben, om een koninkrijk uit allerlei volken te verzamelen, want Hij zei elders zelf, wanneer een heidense vrouw Hem aansprak, tot Zijn discipelen: “dat het niet geoorloofd was het brood der kinderen te nemen en de honden voor te werpen.” En op een andere plaats gebiedt hij zijn discipelen, dat zij „niet moesten gaan op de weg der heiden en, noch der Samaritanen, maar veel meer tot de verloren schapen van het huis van Israël.” Ja, Hij zegt, dat Hij „niet gekomen is, als voor de verloren schapen van het huis van Israël.”

KOOPMAN.

Dat is waar, maar UE. moet opmerken dat Jezus het Zelf gezegd heeft voor Zijn dood; en dat was omdat Hij met het Israëlitische volk een verbond gemaakt had op Sinaï. En uit kracht van dat verbond, was Israël aan Hem en Hij aan Israël verbonden. Nu heeft dat verbond bestaan tot de dag Zijns doods toe, maar toen is dat verbond van Israël verbroken en van Jezus vernietigd, zodat die betrekking, dewelke de Messias uit kracht van dat verbond op henlieden had, ophield. En daarom, nadat Hij uit de doden

was opgestaan, toen gaf Hij aan Zijn discipelen een ander bevel, zeggende: Matth. 28: 19. „Gaat dan henen, onderwijst al de volken, dezelve dopende in de Naam des Vaders. En des Zoons. En des Heiligen Geestes, krende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb.” En zo is dit Koningrijk niet een nationaal maar een algemeen Koningrijk.

Maar het zal ook nodig zijn, dat wij eens onderzoeken van *welke aard dit Koningrijk is*.

Dit Koningrijk komt niet met uiterlijk gelaat, gelijk de koninkrijken van de wereld zulks hebben; trouwens wanneer Pilatus Jezus ondervraagde, op de beschuldigingen of Hij een Koning was? Zei Hij, Joh. 18: 36. „Mijn koningrijk is niet van deze wereld. Indien Mijn koningrijk van deze wereld ware, zo zouden Mijn dienaars gestreden hebben, opdat ik de Joden niet ware overgeleverd; maar nu is Mijn koningrijk niet van hier.” En zo is dit koningrijk geen spijs noch drank, zodat het geen de minste zweem van een uitwendige heerlijkheid heeft. Maar Zijn discipelen, tot Zijn dood toe, waren in die gedachten, dat Jezus een aards koningrijk zou oprichten, waarom de moeder van de twee zonen van Zebedeüs aan Hem verzocht, dat haar een zoon mocht zitten aan Zijn rechter- en de andere aan Zijn linkerhand, in Zijn koningrijk. En het was uit denzelfde grond, dat Zijn discipelen aan Hem vroegen: „Heere, zult Gij in deze dagen het koningrijk in Israël oprichten?” Maar door al die aardsgezinde gedachten, zag de moordenaar aan het kruis doorheen, wanneer Hij Jezus in het zwaarste van Zijn lijden en in het diepste van Zijn vernedering aanschouwde, wanneer Hij in die omstandigheid tot Jezus zei, Luk. 23: 42. „Heere! gedenk Mijner, als Gij in Uw koningrijk zult gekomen zijn.” Wat koninklijks was toen toch aan Jezus te zien naar de wereld? Gans niet, maar Hij beschouwde het als een hemels koningrijk, want Jezus was nu op het punt om de wereld te verlaten. En heen te gaan tot Zijn Vader.

Menigmaal wordt dat koningrijk genoemd, „*een Koningrijk der Hemelen*.” Want: Vooreerst, hun Koning Zijn troon is in de hemel.

Ten tweede. De goederen zijn hemels, want het is gerechtigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest.

Ten derde. De onderdanen zijn hemelsgezind, want zij worden vertoond, Coloss. 3: 1, 2, „dat hun werk is niet te bedenken de dingen, die op de aarde zijn, maar de dingen die boven zijn, waar Christus is. En die dingen te zoeken.” Ja, hun wandel is in de hemel.

Ten vierde. De onderdanen zijn ten dele in de hemel en ten dele op de aarde. En nadat zij hierop hun post hebben uitgediend in de dienst van hun Koning, dan brengt Hij hen over uit dit strijdende in het triomferende Koningrijk hierboven.

En ten laatste, ulieder Koningrijk in Kanaän was een bewegelijk en een veranderlijk Koningrijk. Maar dit Koningrijk is een onbewegelijk en een onveranderlijk Koningrijk. Waarom ook, wanneer de Heere, volgens Haggaï, zijn voorzegging, hoofdstuk 2: 7; ulieder hemel en aarde heeft doen beven, in de verwoesting door Titus Vespasianus, toen heeft ulieder veranderlijk en bewegelijk koningrijk opgehouden. Maar dit Koningrijk als een onveranderlijk en een onbewegelijk Koningrijk, daar ook geen veranderlijke schaduwetten plaats hebben, blijft en zal blijven tot in der eeuwigheid. Dit heeft de apostel Paulus uw vaders al onder het oog gebracht, Hebr. 12: 27, 28 en 29, daar hij, Haggaï 2: 7 aanhalende, zegt: „Nog eenmaal, wijst aan de verandering der bewegelijke dingen, als welke gemaakt waren, opdat blijven zouden de dingen, die niet bewegelijk zijn. Daarom also wij een onbewegelijk Koningrijk ontvangen, laat ons de genade [vast] houden, door welke wij welbehagelijk Gode mogen dienen, met eerbied en godvruchtigheid. Want onze God is een verterend vuur.”

En zo meen ik, als ik mij niet bedrieg, UE. getoond te hebben, dat Jezus van Nazareth is de Messias, van God gezalfd tot de drie hoogste ambten, dewelke Hij bekleed heeft, niet voorbeeldiger wijze, maar tegenbeeldiger wijze. En zo besluit ik ook uit dit verhandelde, dat Jezus is de lang beloofde Messias; hetwelk ik ook uit deze vervulling in Hem, UE. wil betogen.

RABBI.

Ik bedank UE. ook in dezen. En daar wij nog niet aan het einde der zaken gekomen zijn, zo hoop ik met UE. nader hier over te spreken.

KOOPMAN.

Wanneer het UE. maar gelegen komt.

VEERTIENDE SAMENSpraak.

Waarin getoond wordt, dat hetgeen van de Messias in de elfde samenspraak uit de profetieën voorzien was aangaande de staten van de Messias, gevonden wordt in Jezus van Nazareth.

RABBI.

Na dankzegging voor de vorige samenspraak, wens ik nu met UE. hetzelfde te vervolgen.

KOOPMAN.

Zeer gaarne; ik heb dan de laatste maal UE. getoond, als dat Jezus van Nazareth is de ware Messias, omdat Hij gezalfd is, volgens het profetisch woord van God, met de Heilige Geest. En wel tot de drie hoogste ambten. En nu waren wij dan gekomen om te onderzoeken, **of in Hem ook die staten gevonden worden, dewelke in de voorzedschriften van de Messias Zijn aangewezen;** opdat het van alle kanten blijken mag, dat Hij is die Hij is, dat is de lang verwacht wordende Messias.

RABBI.

Indien UE. hetzelfde, met vele overtuigingen als het vorige kan betogen, zou dat veel tot de waarschijnlijkheid, van dat Jezus van Nazareth de wáre Messias is, toebrengen en daarom verlang ik het te horen.

KOOPMAN.

Daaraan zal ik nu naar mijn vermogen trachten te voldoen. En zullen wij Jezus dan beschouwen, eerst in Zijn staat van vernedering. En daarna in Zijn staat van verhoging. In de eersten, als ook in de tweeden, zullen wij gelijk in de voorzegging, verscheiden trappen ontmoeten.

Beschouwt men dan Jezus in de eerste, namelijk in **Zijn staat van vernedering**, is Hij, zodra de volheid des tijds gekomen is, dat is, als die tijd vervuld was, die in Gods raad bepaald, en in de profetieën was voorzien: „toen is Hij van Zijn Vader in de wereld gezonden”. En is door het aannemen van de menselijke natuur, „geworden uit een vrouw”, Gal. 4: 4. En wat was dat toch voor een vrouw? Zeker wel van een voortreffelijke afkomst, maar tevens van een gering vermogen, gelijk als blijken kan, uit hetgeen zij naar de wet offerde op de veertigste dag, zijnde de dag der reiniging. Zij offerde de offerande ener onvermogene, gelijk men zien kan, Luk. 2: 24. „En opdat zij offerande gaven, naar hetgeen in de Wet des Heeren gezegd is, een paar tortelduiven, of twee jonge duiven.” Vergeleken met Levit. 12 8. „Maar indien haar hand niet genoeg voor een lam vindt, zal zij twee tortelduiven of twee jonge duiven nemen, een ten brandoffer en een ten zondoffer; en de priester zal voor haar verzoening doen, zal zij rein zijn.”

Zijn geboorte is voorgevallen, niet in een vorstelijk paleis, maar in de stal van een herberg; daar is Hij neergelegd in de eetskribbe der beesten, zijnde voor Hem en voor Zijn moeder, geen plaats in de herberg; ziet Lukas eens na. Maar weinige dagen oud zijnde, staat Herodes naar Zijn leven, omdat Hij de aard van des Messias koningrijk niet kende. Daarop vluchtte Jozef nevens Zijn moeder, dewelke waarschijnlijk nog niet oud kraams was, met Hem naar Egypte; waar zij bleven totdat de dood van Herodes hun bekend was; ziet hetzelfde bij Matth. in zijn 2de hoofdstuk.

RABBI

Ik kan in dat hoofdstuk van Matthéüs niet zien, dat Zijn vlucht naar Egypte, kort na Zijn geboorte moet gesteld worden, gelijk UE. schijnt te doen; nademaal u Zijn moeder nog als een kraamvrouw aanmerkt.

KOOPMAN.

De gedachten van onze godgeleerden zijn hierover ook niet eens, maar diegenen, dewelke gelijk als ik UE. gezegd heb het verstaan, derzelver gedachten komt mij het aannemelijkste voor. Want de wijzen, die naar de geboren Koning der Joden kwamen zoeken en in de koninklijke residentiestad, aan het hof des Konings naar Hem vroegen, vonden zij Hem nog te Bethlehem. Nu was Maria Zijn moeder met Hem in de tempel op de veertigste dag harer reiniging, gelijk als blijkt, Luk. 2: 22. „En als de dagen harer reiniging vervuld waren naar de wet van Mozes, brachten zij Hem te Jeruzalem, opdat zij [Hem] de Heere voorstelden.” Vergeleken met Levit. 12. Let nu eens, waar dat zij na haar reiniging heen ging, niet naar Bethlehem, maar naar Galiléa, gelijk men zien kan, Luk. 2: 39. „En als zij alles voleindigd hadden, wat naar de wet des Heeren [te doen] was, keerden zij weder naar Galiléa, tot hun stad Nazareth.”

Nu ziet men, dat de wijzen Jezus nog vonden in Bethlehem. En hier ziet men, dat zij na de reiniging zijn wedergekeerd naar hun gewone woonplaats, namelijk Nazareth. Trouwens waarom zouden zij toch wedergekeerd zijn naar Bethlehem? Nademaal dat de plaats hunner woning daar niet was, maar enkel daar naar toegetrokken, ter oorzaak der beschrijving. En besluit ik, hoewel daar dan vele verhaasting geweest heeft, dat Maria met de veertigste dag uit Egypte al weer terug was gekomen. En kan men hieruit afnemen, dat Jezus geboren is op het laatst van Herodes zijn leven.

Maar om weder tot onze stof te keren, Zijn ganse leven was armelijk en werkelijk, zodat Hij eens Zijn armoede vergrootte boven de vossen en de vogelen des hemels, wanneer Hij tegen een van uw schriftgeleerden zeide, Matth. 8: 20. „De vossen hebben holen. En de vogelen des hemels nesten; maar de Zoon des mensen heeft niet, waar Hij het hoofd nederlegge.” En de algemene strafgevolgen der zonde, namelijk, om in het zweet des aanschijns het brood te eten, heeft Hij ook ondergaan, waarom de Joden in die tijd met verachting van Hem zeiden, *dat Hij was een timmerman*, Mark. 6: 3. Trouwens dat was hun gewoonte, verachtelijk van en tegen Hem te spreken, hetzij op hetgeen dat Hij deed of op hetgeen dat Hij niet deed, zodat ulieden nog wel zult zeggen: „hij was veracht. En wij hebben Hem niet geacht”, Jesaja 53: 3. Ja, wij achten Hem nog niet. En geen wonder, „want Hij had geen gedaante noch heerlijkheid; op het aanzien geen gestalte om begeerd te worden.” Volgens het 2de vers en volgens Zach. 9: 9, was Hij arm, zodat Jezus van Nazareth, in dezen beantwoordde aan de voorzegschriften.

Maar laat ons nu een stap verder treden. En Hem eens beschouwen in het laatst van Zijn leven. Wanneer dan het laatste feest van Zijn leven naderde en daar was; toen Hij, als het ware Paaslam zou geslacht. En Zijn bloed vergoten worden, opdat een iegelijk, die met dat bloed bestreken zijnde, zijn ziel bij het leven zou behouden. Maar dit in het voorbijgaan.

Wanneer dan de laatste tijd van Zijn leven gekomen was, zegt Hij tot Zijn discipelen, Joh. 14: 30. „De overste dezer wereld komt, om Mij de verzenen te vermorzelen, maar Hij heeft aan Mij niets, want ik zal Hem de kop vermorzelen. En zal de overwinning niet bij hem, maar bij Mij zijn.” Niet lang hierna treedt Jezus met Zijn discipelen naar het strijdperk, hetwelk was in de eerste plaats het hof van Gethsémané. Daar gekomen zijnde met elf van Zijn discipelen, stelt Hij acht aan de ingang van de hof. En neemt

de overige drie, met zich dieper in de hof, daar Hij hun vermaant te waken. En te bidden, niet voor Hem, maar voor zich zelf, opdat zij in geen verzoeking kwamen. Dit alles besteld hebbende, gaat het wezenlijke van het lijden aan. En dat treft Hem met zulk een geweld, “dat Hij begon droevig en zeer beangst te worden.” Welke angsten Zijner ziel groot was, dat Zijn drie discipelen het zagen, want Zijn zweet werd door de overgrote benauwdheid geweldig naar buiten geperst, dat hetzelfde als grote druppelen bloed op de aarde neerviel, zijnde menigvuldig, zodat Zijn discipelen door begunstiging van het maanlicht, het konden aanschouwen. Hij kon het ook met woorden voor hen niet verbergen, zeggende tegen hen: „Mijn ziel is geheel bedroefd tot den dood toe.” Daarop scheidt Hij zich van hen omtrent een steenworp, zodat het nabij genoeg was, om Hem te zien en te horen; en wat deed Hij daar? Hij werpt Zich neer op Zijn knieën voor Zijn Vader. En vervolgens voorover op Zijn aangezicht. En zegt: „Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van Mij voorbijgaan.” Maar met een gehele onderwerping, zeggende: „niet gelijk Ik wil, maar gelijk Gij wilt”; zodat Hij Zijn toevlucht nam, met sterke roeping en tranen tot Zijn Vader, die Hem uit de dood kon verlossen. En terwijl Hij daar voor het aangezicht van Zijn Vader bleef neerleggen, raken Zijn discipelen in de slaap, zodat Hij opstaande en bij hen komende, hen slapende vindt. En nadat Hij hen bestraft en vermaand heeft, keert Hij nog tweemaal tot het gebed, gelijk Hij nu al eens gedaan had. En nadat de strijd zwaarder werd, bad Hij te ernstiger, zeggende ten laatste: „indien Gij wilt, dat ik die beker zal drinken, Uw wil geschiede.”

RABBI.

Maar dat zijnde, dan schijnt het, alsof Jezus wel van dat lijden wenste verlost te zijn.

KOOPMAN.

Gans niet, want men moet door deze drinkbeker niet verstaan, de bittere kelk van het ganse lijden, maar bepaaldelijk die zielsangsten, die Hem hier ontmoeten in Gethsémané.

Ten 2de. Door het woord *voorbijgaan*, moet men niet verstaan een geheel voorbijgaan, maar een spoedig voorbijgaan. En dat Hij geen geheel voorbijgaan begeerde, blijkt daaruit, omdat Hij kort daarop tot Zijn discipelen zeide: „den drinkbeker, die de Vader Mij gegeven heeft, om te drinken, zal Ik die niet drinken?” Zodat Jezus zich vrijwillig aan het ganse lijden overgaf. Maar Hij mocht hier wel zeggen, Psalm 116: 3. „De banden des doods hadden Mij omvangen. En de angsten der hel hadden Mij getroffen; ik vond benauwdheid en droefenis.” En het zieklijden was ten hoogste nodig, zou Hij als Borg, ons met God verzoenen. En ons van de gedreigde straf verlossen, moest Hij zowel de geestelijke als de lichamelijke dood ondergaan. Want aan de geschonden voorwaarde, waarop de gemeenschap tussen God en de mens gegrond was, moest voldaan worden, zou de mens ooit in de gemeenschap Gods hersteld worden.

Maar daar wij voorheen daar breder over gesproken hebben, keer ik Mij om te onderzoeken, wat Jezus naar het lichaam is overgekomen.

RABBI.

Hetgeen UE. van het zieklijden van Jezus tot hiertoe vertoond hebt, kan ik wel zien, dat zeer zwaar moet geweest hebben, maar nu verwacht ik te horen, wat Hem naar het lichaam is overgekomen.

KOOPMAN.

Dat is zeer menigvuldig; zodra Hij uit dit worstelperk tot Zijn discipelen was wedergekeerd, komen de afgezondenen van de raad, met de verrader Judas tot hun leidsman, in de hof om Hem te vangen, waarvoor Hij, volgens Zach. 11: 12, getrokken had 30 zilverlingen. Deze verrader, de plaats waar Jezus was, wetende, geleidde hen daar heen. En om niet te missen, had Hij hun een teken gesteld, namelijk, „dat degenen die Hij zou kussen, dat die het was.” Op welke daad van Judas, Jezus zonder dat Hij wilde, dat Zijn discipelen Hem zouden beschermen, en gelijk als men zegt, geweld met geweld keren, Zichzelf gevangen gaf. Daar werd Hij als een moordenaar gebonden en heengeleid, eerst naar de afgezette Hogepriester Annas, enkel het schijnt, omdat die was de schoonvader van de toen dienstdoende Hogepriester Kájafas. Onderwijl had Kájafas in zijn paleis, des nachts de Raad laten beleggen, waarop Annas Hem gebonden daarheen zend. Daar gekomen zijnde, wordt Hij voor de Raad gesteld. En door de Hogepriester, die toen mogelijk de voorzitter was, niet beschuldigd maar ondervraagd, vooreerst naar Zijn discipelen, ten 2de naar Zijn leer. Maar Jezus willende, dat men niet Hem, maar degenen die Hem gehoord hadden zouden vragen, opdat, wanneer Hij iets ongeoorloofds geleerd had, zij Hem dan volgens een billijke rechtshandel konden beschuldigen. En dit neemt een van de dienaren kwalijk, dat Hij met Zijn vervloekte hand, in Zijn gezegend aangezicht sloeg „slaande de rechter Israëls op het kinnebakken”, volgens Micha 4: 14. De Hogepriester, ziende dat het Hem mislukt was, Jezus door vragen te verstrikken of uit Zijn antwoord reden van beschuldiging op te nemen, belegde getuigen tegen Hem, want hetgeen in de Raad besloten was, dat moest er op door, want daar was vastgesteld, dat men Jezus zou vangen en doden. Zo vertoonden zij klaar, die goddeloze vergadering, die wij uit Zef. 3 ontmoet hebben; *daar de rechtvaardige Heere in het midden van hen stond, maar deze verkeerden wisten van geen schaamte.*

RABBI.

Maar hoe konden de discipelen weten, wat in de raad besloten was?

KOOPMAN.

Zeer licht, want hoe menigmaal lekt er wel iets uit, dat in de raad besloten is. Temeer heeft dat hier plaats, daar in die vergadering geweest zijn, die niet toestemden in hun raad, gelijk een Jozef van Arimathéa. En men kan licht denken, dat Hij zulk een besluit, hetwelk tegen zijn gemoed kwam te strijden, niet zal verzwegen hebben. De getuigen voor de raad verschijnende, waren niet eenstemmig in de getuigenissen, zodat zij voor geen waarachtige getuigen konden bestaan. Daarop kwamen nog twee valse woordverdraaiers, die zeiden volgens Markus 14: 58. „Wij hebben Hem horen zeggen: Ik zal dezen Tempel, die met handen gemaakt is, afbreken. En in drie dagen een anderen, zonder handen gemaakt, bouwen”. Want dit had Hij niet gezegd van de voorbeeldige tempel, maar van de tegenbeeldige Tempel, namelijk van Zijn lichaam; ook niet dat Hij het zou afbreken, maar Hij zei: *breekt gij deze tempel af*. De hogepriester ook wel merkende, dat deze getuigen geen schijn van recht te doen, konden opleveren, bedenkt een anderen vond en bezweert Jezus, ziet Matth. 26: 63. „En zeide tot Hem, ik bezweer U bij de levenden God, dat Gij ons zegt, of Gij zijt de Christus, de Zone Gods?” Jezus gehoord hebbende de stem dezer bezwering, antwoordde: *gij hebt het gezegd*.

Daarop speelt hij de geveinsde met zijn klederen te scheuren. En zegt tot de Raad, vers 65. „Hij heeft [God] gelasterd, wat hebben wij nog getuigen van *móde*? Ziet, nu hebt gij Zijn [Gods] lastering gehoord”. En vraagt verder: “wat dunkt ulieden?” En Hij

de stemmen opnemende, legt het doodvonnis daar. Want zij antwoordden: *Hij is des doods schuldig*. Daarop scheidde de raad tot des morgens vroeg.

Onderwijl bleef Jezus bij de dienaars des gericht, dewelke op een dartele en boze wijze met Hem handelden, gelijk als blijkt uit Lukas 22: 63, 64 en 65. „En de mannen, die Jezus hielden, bespotten hem. En sloegen [Hem.] En als zij Hem overdekt hadden, sloegen zij Hem op het aangezicht. En vraagden Hem, zeggende: Profeteer, wie het is, die U geslagen heeft. En vele andere dingen zeiden zij tegen Hem, lasterende”. Kunnende toen ter tijd tegen Zijn vader zeggen: “De smaadheid dergenen die U smaden, zijn op Mij gevallen”. Psalm 69: 10. „Verbergende Zijn aangezicht niet voor smaaddieden,” Jesaja 50: 6. Hierop vergaderde ‘s morgens met de dag wederom de raad. En stelden Jezus voor hen. En vroegen Hem maar zonder bezwering, zijt Gij de Messias? Eisende dat Hij het hun zeggen zal. Daarop antwoordde Hij hun Lukas 22: 67, 68 en 69. „Indien Ik het u zeg, u zult het niet geloven. En indien Ik ook vraag, u zult Mij niet antwoorden, of loslaten. Van nu aan zal de Zoon des mensen gezeten Zijn aan de rechter [hand] der kracht Gods”.

Daarop doen zij een tweede vraag vers 70. „Zijt Gij dan de Zone Gods?” Welke vraag Hij toegestemd hebbende, de raad het gemaakte doodvonnis bekrachtigende en billijkende, zeggende vers 71. „Wat hebben wij nog getuigenis van *nde*? Want wij zelf hebben het uit Zijn mond gehoord”. En hebben zij vastgesteld, dat zij Hem doden zouden. Maar daar het hun op die tijd niet geoorloofd was iemand te doden, zie Joh. 18: 31; moest het doodvonnis uitgevoerd worden door de Romeinse stadhouder; en laten zij Jezus weer binnen. En leidden Hem uit het paleis van Kájafas, naar het rechthuis van Pilatus met dat einde en oogmerk, dat Hij het gevelde doodvonnis ten uitvoer brengen zou.

Maar er geschiedde op de veroordeling van Jezus een aanmerkelijk geval. Want de verrader ziende, dat het nu ernst was, heeft over zijn verraderij berouw gehad, zodanig dat het geld, hetwelk Hij daar voor ontvangen had, Hem te zwaar werd om te dragen. En te verschrikkelijk om te bergen, hetzelfde terugbracht; verklarende zichzelf voor een verrader van een onschuldige. En wanneer zij het geld niet weder wilden nemen, werpt Hij het daarheen voor hun voeten in de tempel. Maar wat geschiedde daar? De wrake Gods liet de verrader niet leven. Want Hij heengaande verworgde zich.

RABBI.

Ik wenste wel eens te horen, hoe toch Judas aan zijn einde gekomen is. Want als ik Matth. 27 bezie, dan komt het voor, gelijk meest onder u geloofd wordt, dat hij zich zelf door de strop heeft tekort gedaan; en dat strijdt lijnrecht met hetgeen Petrus zegt Hand. 1: 18. „En voorwaarts overgevallen zijnde, is midden opgeborsten. En al zijn ingewanden zijn uitgestort.” Zodat Matthéüs met Petrus in hun verhalen niet overeenstemmen. Ik weet wel, dat men zich zeer pijnigt om dat te vereffen. En dat ulieden wilt, dat Matthéüs verhaalt, hoe dat Judas aan zijn einde gekomen is,, namelijk door de strop; en dat Petrus spreekt van iets, dat hem na zijn dood is overgekomen; zijnde echter in de wijze daar omtrent niet eens. En om de waarheid te zeggen, dat maakt de waarheid der historie vrij verdacht.

KOOPMAN.

Ik wil wel bekennen, als dat uw zwaarigheid niet zonder grond is, maar ik ben van die gedachten niet, dat Judas door de strop zichzelf uit de wereld heeft geholpen. Want dat bij Matthéüs staat verworgde [zichzelf] staat tussen twee haakjes. En niet in de grondtekst; en als men de woorden van Matthéüs met die van Petrus tezamen in de lezing verenigt, meen ik, dat dan alle duisterheid kan weggenomen worden. Matthéüs

zegt hoofdstuk 27: 5. „En als Hij de zilveren [penningen] in de tempel geworpen had, vertrok hij. En heengaande verworgde”. En Petrus zegt Hand. 1: 18, 19: „En voorwaarts overgevalen zijnde, is midden opgeborsten. En al zijn ingewanden zijn uitgestort. En het is bekend geworden allen, die te Jeruzalem wonen”.

Nu versta ik het stuk aldus, namelijk, dat Judas van de hoofden des volks (wanneer Hij hun het onrechtvaardige geld weder wilde geven, met bekentenis van zijn goddeloze handel) niet kreeg van hen een vermanend, noch vertroostend antwoord, maar wezen Hem op de verachtste wijze af, zeggende: “wat gaat ons dat aan? Gij moogt toezien.” Welke woorden, smarten tot zijn smarten toebrachten; zodat hij heengaande, als een verlatene van God en van mensen; de droefheid zijn hart overstelpt en zijn keel bezet, zodanig dat hij moest stikken; waarop hij voorover komt te vallen, waarschijnlijk van de trappen van de tempelberg. En is midden opgeborsten. En al zijn ingewanden uitgestort. En zie ik niet, dat daar zo een merkelijke duisterheid en strijdigheid gevonden wordt.

Maar laat ons over Judas niet twisten, maar het u lust, laat ons Jezus eens navolgen naar het rechthuis.

RABBI.

Daar ben ik mee tevreden. En ik wil horen wat daar is voorgevallen.

KOOPMAN.

Pilatus zich ‘s morgens vroeg in het rechthuis latende vinden, (mogelijk op hun verzoek) vraagt hij wat beschuldiging brengt gij tegen deze mens? Joh. 18: 29. Zij antwoordden vers 30. „Indien deze geen kwaaddoener ware, zouden wij Hem u niet overgeleverd hebben”. Zij willen zeggen: ‘Hij is in onze raad ter dood veroordeeld. En dat behoort genoeg te zijn, daar Hij daar als een Godslasteraar veroordeeld is.’ Maar Pilatus, die naar de Romeinse wetten moest rechten, mocht niemand veroordelen voor dat Hij de beschuldigingen gehoord en de verantwoording van de beschuldigde verstaan had. En daar de Joodse raad dat weigerde, zegt hij tot hen: „neemt gij Hem. En oordeelt Hem naar uw wet” vers 31. Zij zich hierdoor gedrongen vindende om Jezus te beschuldigen, zeggen, „wij hebben bevonden, dat Deze het volk verkeert. En verbiedt de Keizer schatting te geven, zeggende dat Hijzelf Christus de koning is”. Daarop treedt Pilatus in het rechthuis. En vraagt Jezus (over het laatste lid, namelijk dat Hij zou gezegd hebben, dat Hij een Koning was) „zijt Gij de koning der Joden?” Joh. 18: 33. Daarop na enige tussenreden, onderricht Hij Pilatus van de aard van Zijn koninkrijk, zeggende vers 36: „Mijn koninkrijk is niet van deze wereld. Indien Mijn koninkrijk van deze wereld ware, zouden Mijn dienaars gestreden hebben, opdat Ik de Joden niet ware overgeleverd; maar nu is Mijn koninkrijk niet van hier”.

Pilatus heel wel oordelende, als dat volgens de verklaring van Jezus, aangaande Zijn koninkrijk; hetzelfde geen hinder kwam te doen aan het rijk van de keizer, kwam uit. En zeide: „ik vind geen schuld in Hem” Joh. 18: 38.

Daarop doen zij een tweede beschuldiging, aangetekend Lukas 23: 5. zeggende: „Hij beroert het volk, lerende door geheel Judéa, begonnen hebbende, van Galiléa tot hiertoe”. Pilatus met de zaak verlegen zijnde en horende, dat Hij een Galileeër was, en wel van onder het gebied van Herodes, zond Hem heen tot Herodes; dewelke op die tijd (wegens het feest) te Jeruzalem was. „Herodes Jezus ziende, was daarover zeer verblijd”, om verscheiden redenen. „En Hij ondervraagde Hem met vele woorden”, daar Jezus echter niets op antwoordde. De overpriesters en de schriftgeleerden zwegen bij Herodes niet stil, maar beschuldigden Hem heftig; maar Herodes de ongegrondheid van hun beschuldigingen wel ziende, zond Jezus, na Hem veracht en bespot te hebben,

weer naar Pilatus, met verklaring, dat Hij in Hem geen schuld vond.

Daarop laat Pilatus de ganse Raad bijeen roepen. En doet deze volgende redevoering tegen hen Luk. 23: 14, 15. „Gij hebt dezen Mens tot Mij gebracht als een, die het volk afkerig maakt. En ziet, ik heb [Hem] in uw tegenwoordigheid ondervraagd. En heb in dezen mens geen schuld gevonden, van hetgeen daar gij Hem mee beschuldigt; ja ook Herodes niet; want ik heb u tot hem gezonden. En ziet, er is van Hem niet gedaan, dat des doods waardig is.” En om aan hun wraakzuchtig gemoed enig genoegen te geven, zegt Hij vers 16. „Zo zal Ik Hem dan kastijden en loslaten”.

En wanneer men de beschuldigingen der Joden eens beschouwt, ziet men klaar, dat dezelve vals, als zij bij Pilatus en Herodes ongegrond waren. Want hetgeen des nachts of 's morgens in hun raad was voorgevallen, daarvan spreken zij in hun beschuldigingen niet één woord. Wel wetende, dat Pilatus het stuk aanstonds van de hand zou gewezen hebben, als zaken betreffende hun Godsdienst, daar de Stadhouder geen rechter van zou willen zijn. En daarom brengen zij zulke beschuldigingen voort, dewelke rechtstreeks tegen de keizer waren. Wel wetende, dat de stadhouder verplicht was, (om niet in de ongenade des keizers te vervallen,) de zaak rechtstreeks tot zijn rechtbank behorende, aan te nemen. En straf daarover te oefenen. Maar dat daar latende, konden de redenen van Pilatus hun niet voldoen, noch dat Hij Hem wil kastijden, hun hittig gemoed verkoelen.

Daarom denkt de stadhouder iets anders uit, (wel merkende dat het maar nijdigheid. was; namelijk, om Hem te bedienen van een gewoonte van die tijd, hetwelk de stadhouder ook moest onderhouden, namelijk dat Hij hun op het Paasfeest twee gevangenen voorstelde, waarvan de Joden dan één kozen, dewelke dan losgelaten moest worden. En van Zijn verdiende straf vrij gesteld. Nu neemt de stadhouder een welbekenden moordenaar, genoemd Barabbas. En de bij hem onschuldige Jezus. En die twee den volke voorgesteld hebbende, spreekt Hij hun dus aan: „gij hebt een gewoonte, dat ik u op het Pascha enen loslaat. Wilt gij dan, dat ik u de Koning der Joden loslate?” Joh. 18: 39.

Daar werd Jezus gelijktijdig met Barabbas, even gelijk de twee bokken op de grote verzoendag, aan het lot des volks blootgesteld. O, onvoorzichtige daad van Pilatus, stond het hem vrij, de bij hem onschuldige Jezus, in de waagschaal te stellen tegen een openbaar moordenaar? Ik weet wel, dat Hij niet zal gedacht hebben, dat zij een moordenaar voor Jezus zouden begeerd hebben, dat kan zijn misslag wel verschonen, maar niet wegnemen. En ook kan een zaak tegen onze verwachting uitvallen, gelijk het hier doet. Want de overpriesters bewogen de schare, dat hij hun liever Barabbas zou loslaten, Mark. 15: 11. Dezelve, uit achting voor deze getabbaarde vaders, riepen: *niet Dezen, maar Barabbas!!* Joh. 18: 40. Dit brengt de stadhouder in de uiterste verlegenheid. En hij roept de schaar (van de rechterstoel, daar hij op die tijd op zat. En die verheven was boven het volk) toe, vragende: “wat wilt gij dan, dat ik [met Hem] doen zal, die gij een Koning der Joden noemt?” Markus 15: 12. Daarop roepen zij de stadhouder weder toe: *kruist Hem!* vers 13. Daarop vraagt hij hun: “wat heeft Hij dan kwaads gedaan? Ik heb geen schuld des doods in Hem gevonden”, Luk. 23: 22. Maar in plaats van dat te zeggen of aan te tonen, roepen en schreeuw zij (hoewel de stadhouder hier voor de derde maal verklaarde, dat Hij geen schuld des doods in Hem had gevonden; hielden zij echter aan), eisende dat Hij zou gekruist worden. “En hun en der overpriesteren geroep werd geweldiger”, Luk. 23: 23. “Als nu Pilatus zag, dat Hij niet vorderde, maar veel meer, [dat er] oproer werd, nam Hij water en wies de handen voor de schare, zeggende: Ik ben onschuldig aan het bloed dezes Rechtvaardigen, gijlieden moogt toezien”, Matth. 27: 24; antwoordde daarop de schare: *Zijn bloed [kome] over ons. En over onze kinderen*, vers 25. Daar ziet men hen het verbond verbreken als

Adam, handelende trouweloos tegen Hem, Hos. 6: 7. Want van Adam was de straf van zijn verbond overtreding, overgegaan op zijn ganse nageslacht, evenals op hemzelf. En was het met de natie alhier, wensende het kwade over hen en over hun kinderen. Hierop gaat Pilatus in het rechthuis. En laat Jezus geselen, Joh. 19: 1. Gevende nu Jezus Zijn rug degenen die Hem slaan, Jesaja 50.

RABBI.

Maar waarom heeft Pilatus Jezus toch laten geselen?

KOOPMAN.

Daarover zijn de gedachten der geleerden niet eens, menende sommigen, dat zulks geschied is als een voorbereiding van de kruisdood. Anderen denken, dat dit geschied is om Jezus te kastijden en los te laten. Ook menen velen, dat men dit geselen moet onderscheiden van datgene, hetwelk de andere evangelisten verhalen; en dat Jezus tot tweemaal toe zou gezeseld zijn. Maar een iegelijk zijn gevoelen vrijlatende, komt het mij het naaste voor, dat Pilatus het geselen gedaan heeft, gelijk wel meer geschiedde, om de gevangenen tot bekentenis te brengen. Omdat Pilatus, nadat hij Jezus had laten geselen. En ook van de krijgsknechten bespot en geslagen was, uit het rechthuis tot hen uitbrengt met het belachelijk, koninklijk gewaad omhangen. En zeide tot hen: “Ziet de mens; ik breng Hem tot u uit, opdat gij weet, dat ik in Hem geen schuld vind”, Joh. 19: 4, 5. Welk zeggen van Pilatus - opdat u weet, - van nadruk is, want Hij wil zeggen: ‘Ik breng Hem tot u uit, opdat ulieden zien kunt, hoe gestreng ik met Hem heb gehandeld, om Hem tot misdaadbekentenis te brengen; bezie zelf deze Mens, dan zult u zelf van Zijn onschuld overtuigd staan.’ Daarenboven als men Jezus met een bespottelijk en belachelijk koninklijk gewaad op die tijd ziet staan. Als hij zegt: *ziet de Mens*, wil Hij hen ook doen begrijpen de ongegrondheid van hun beschuldiging, want zij hadden Hem beschuldigd, dat Hij gezegd had, dat Hij zelf de gezalfde Koning was. ‘Ziet nu de Mens, is Hij niet een Koning, die meer is te bespotten en uit te lachen, dan te eren of te vrezen? Daarom ik breng Hem tot u uit, opdat u uit het een en ander weet, dat ik geen schuld in Hem vind.’

Dat brengt hen niet tot bedaren, maar hun bitter gemoed vertoonden zij, want de overpriesters met hun dienaars riepen: *kruist Hem, kruist hem!* Daarop wil Pilatus de uitvoering daarvan aan hen overgeven, opdat hij zijn geweten, door Hem onrechtvaardig te veroordelen, niet zou besmetten. Zeggende tot hen vers 6: “Neemt gijlieden Hem en kruist [Hem.] Want ik vind in Hem geen schuld.”

De Joden hierdoor in de uiterste verlegenheid rakende, omdat het hun niet geoorloofd was iemand te doden, wenden het op een andere boeg. En tonen op hun manier dat, indien Hij niet doodschuldig was naar de Romeinse wetten, dat Hij het evenwel was naar hun wet. Want zij zeggen tot Pilatus vers 7: “Wij hebben een wet en naar onze wet moet Hij sterven, want Hij heeft Zichzelf Gods Zoon gemaakt.” “Toen Pilatus dan dit woord hoorde, werd Hij meer bevreesd.” Mogelijk voor Jezus, of om Jezus, te weten, hoe hij zich als rechter van deze bloeddorstige hoop zou redden. Hij gaat hierop met Jezus in het rechthuis, komende hier tegen zijn verwachting een nieuwe beschuldiging van een geheel andere aard, om over dezelve Jezus nader te ondervragen. Maar daar toont Jezus onder andere, dat de Joodse raad, die Hem uit een goddeloze haat en uit een vervloekte nijd aan Pilatus hadden overgegeven, groter zonden begingen dan hij, Pilatus, hierin beging. In welk zeggen Jezus veronderstelde, dat Pilatus in dezen ook grote zonden beging. Dit zeggen van Jezus treft de stadhouder het hart zodanig, dat Hij aanstonds alle gelegenheid zoekt om Jezus los te laten. Maar de Joden dat merkende, dreigen hem met des keizers ongenade, zeggende: “Indien gij

Dezen loslaat zijt gij des keizers vriend niet; een iegelijk die zichzelf koning maakt, wedspreekt den keizer.” Hier verliest de man zichzelf. En de schrik van des keizers ongenade vermag veel, dat hij besluit veel liever een onrechtvaardig doodvonnis uit te spreken, dan des keizers ongenade te verwachten.

Daarom gaat hij zitten op de rechterstoel. En laat Jezus uit het rechthuis voor hem komen, vers 13. Maar eer hij het vonnis nog uitsprekt, zegt de stadhouder met een ontroerd hart tot de Joden: “Ziet uw Koning! Vers 14; of hij hun het hart nog mocht bewegen. Maar zij riepen: *neem weg, neem weg, kruis Hem!* vers 15. Pilatus ziende, dat er niet aan te doen was om dit volk te stillen, wil hen op het laatste dan een steek toebrengen en vraagt hen: “Zal Ik uw koning kruisigen? De overpriesters antwoordden: Wij hebben geen koning, dan de keizer.”

Daar trouwden, dat is verbonden zij zich met de dochter eens vreemden Gods, Mal. 2: 11. Daarop werd het vonnis geveld en Jezus tot de kruisdood overgegeven.

RABBI.

Johannes zegt in dit 19^e hoofdstuk vers 14: “En het was de voorbereiding van het Pascha. En omtrent de zesde ure; en hij zeide tot de Joden: Ziet uw Koning.” Was het, toen Pilatus op de rechterstoel zat om het vonnis te vellen, omtrent de zesde ure; hoe komt dat overeen met Markus 15: 25, daar staat: “en het was de derde ure en zij kruisigden Hem.” Is het nu waar, dat Markus zegt, hoe kan het dan waar zijn, hetgeen dat Johannes zegt? En is dat waar van Johannes, hoe kan het dan waar zijn van Markus?

KOOPMAN.

Deze zwarigheid heeft de geleerden van vroegere en latere tijden veel werk gekost, om hetzelfde weg te nemen; en daar zijn ook menigerlei gedachten over, op wat wijze de vereniging moet gemaakt worden. Maar dat daar latende, wil ik aan uw bedenking geven, of men de zwarigheid niet op deze wijze zou kunnen wegnemen, namelijk, dat men vooreerst vast stelt, dat Jezus ter derde ure gekruist is, maar niet zo, dat ik dat zou verstaan, stipt, of gelijk men zegt, met klokslag; maar tussen 3 en 4 uren, dat is naar onze rekening tussen 9 en 10 uren. Maar nu moet men eens nauwkeurig bezien wat de mening van Johannes is. Hij zegt vooreerst „dat het was de voorbereiding van het Pascha”; daardoor moet men naar de letter verstaan, die tijd, in welke dat alles bereid werd, wat tot het Paasfeest van nòde was. Bijgevolg het was die dag, dewelke vóór het feest ging, zodat het feest nabij was, want tussen de twee avonden, dat is, tussen 3 en 6 uren (naar onze rekening) moest het Lam geslacht worden, zodat te 3 ure het feest inging. Merk nu eens verder aan, dat de opgehangen voor zonsondergang van het hout moest afgenomen worden, om het land niet te ontheiligen. En terwijl het Paasfeest en sabbat aanstaande was. En het feest te 3 uur inging, moesten de gekruisten, vóórdát het feest zijn aanvang nam, de wereld verlaten hebben. Nu wijst Johannes aan, hoeveel uren daar nog overig waren, wanneer Pilatus op de rechterstoel ging zitten om het vonnis uit te spreken, totdat het feest begon. En dat was omtrent zes uren; om aan te wijzen, hoe een korte tijd er nog maar overig was. En hoe bijgevolg alles moest verhaast worden, om het binnen de behoorlijke tijd te verrichten. Dit meen ik, dat Johannes wil te kennen geven, want indien zijn oogmerk was aan te wijzen, hoe laat dat het was, wanneer de stadhouder zich op de rechterstoel stelde, behoefde hij van de voorbereiding van het Pascha geen gewag te maken. Maar nu zegt hij, dat het was de *voorbereiding van het Pascha*. En omtrent de zesde ure, of gelijk wij zouden zeggen, omtrent nog zes uren. Waren er waren, toen Pilatus op de rechterstoel zat, nog zes uren overig eer de voorbereiding ten einde was, zo moest het op die tijd, toen dat

voorviel, omtrent de derde ure, of naar onze rekening, ten negende ure zijn. En zo ziet men, dat tussen Johannes en de andere evangelisten gans geen verschil is.

Deze schijnstrijd, als ik mij niet bedrieg, weggenomen zijnde, zal het nodig zijn, Jezus na te volgen naar de Kruisberg, om te beschouwen wat daar en onder weg gebeurd is. De krijgsknechten dan die Jezus een belachelijk koninklijk gewaad hadden aangedaan en tot vervulling van Jes: 50: 6, in Zijn aangezicht gespogen hadden, „deden zij Hem de purperen mantel af. En deden Hem Zijn eigen klederen aan. En leidden Hem uit, om Hem te kruisigen”, Markus 15: 20. Tot dat einde moest Hij naar de gewoonte Zijn eigen kruis dragen, maar mogelijk vrezende, dat Hij onder weg mocht bezwijken, dwongen zij een „Simon van Cyrene, die [daar] voorbij ging, komende van de akker, de vader van Alexander en Rufus, dat Hij Zijn kruis droeg”, vers 21. Nu was het hier, gelijk het bij zulke gelegenheden meest toegaat, dat „een grote menigte van volk en van vrouwen volgden Hem, welke ook weenden en Hem beklagden”, Luk. 23: 27. Welke teerhartige vrouwen Hij dus aanspreekt: „Gij dochters van Jeruzalem! Weent niet over Mij, maar weent over uzelf. En over uw kinderen”, vers 28. En Hij geeft daar reden van, vers 29: „Want ziet, er komen dagen, wanneer uw stad en tempel zal verwoest worden, in welke men zeggen zal: Zalig [zijn] de onvruchtbaren en de buiken, die niet gebaard hebben. En de borsten, die niet gezoogd hebben. Als dan zullen zij (te weten uw kinderen, vanwege schrik, angst en vrees voor hun vijanden) zeggen tot de bergen: valt op ons; en tot de heuvelen: bedekt ons”, vers 30. En Hij besluit Zijn rede, vers 31: „Want indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre geschieden?” Dit hen voorzeggende, leidden zij Hem verder heen niet alleen, maar met twee moordenaars, om gedood te worden, om een en hetzelfde lot te ondergaan. Want Hij moest, volgens Jesaja 53: 12, „wanneer Hij Zijn ziel zou uitstorten in de dood, met de overtreders geteld worden.” Gekomen zijnde op de berg Golgótha, zijnde de plaats des gericht, „gaven zij Hem wijn met mirre gemengd, om te drinken”, hetwelk zij deden om degenen, die te recht zou gesteld worden, de hersenen te bedwelmen en als ongevoeliger te maken, „maar Jezus wilde dat niet drinken”, Markus 15: 23

RABBI.

Ik meen dat Matthéüs zegt, als dat het was „edik met gal gemengd.”

KOOPMAN.

Dat is ook zo, maar verstaat, dat het geweest heeft, gelijk Markus zegt. Doch dat Matthéüs het edik noemt, omdat het gans zure wijn geweest heeft. En met gal gemengd, vanwege deszelfs bitterheid. En zo verschillen zij wel in woorden maar niet in zaken. Vervolgens trokken de krijgsknechten Zijn klederen uit en kruisten Hem in het midden van twee moordenaars, even alsof Hij een hoofd derzelve was. Boven Zijn hoofd werd Zijn beschuldiging gesteld, door Pilatus geschreven in deze woorden: „Jezus de Nazaréner, de Koning der Joden”, Joh. 19: 19. „En het was geschreven in het Hebreeuws, in het Grieks, [en] in het Latijn”, vers 20.

RABBI.

Lukas telt de talen in welke het geschreven was, heel anders op, want Hij zegt: dat het was „geschreven met Griekse en Romeinse en Hebreeuwse letters: *deze is de Koning der Joden*”, hoofdstuk 23: 88.

KOOPMAN.

Het kan zijn, dat zij de zaak en niet de orde in het oog hebben gehad; maar indien men

zou denken, dat het niet boven maar nevens elkander geschreven was. En dat het aan de linkerhand met het Grieks begon. En met het Hebreeuws aan de rechterhand eindigde, dan kan het beide bestaan, want dan leest Lukas eerst de twee woorden in de Europese taal, dat van de linker- naar de rechterhand gelezen wordt. En dan in de Hebreeuwse taal, hetwelk men van de rechter- naar de linkerhand leest; maar rechts daarentegen leest dan Johannes, namelijk, eerst het Hebreeuws, dat aan de rechterhand begint, daarna het Grieks, dat aan de linkerhand begint. Want beide stellen zij het Latijn in het midden, zodat het verschil maar is in de wijze op welke het gelezen wordt, maar niet in het staan der talen.

Jezus nu gekruist zijnde, namen de krijgsknechten, welke Hem gekruist hadden, „Zijn klederen en deelden dezelve in vier delen, voor elke krijgsknecht een deel”, Joh. 19: 23, waaruit men zien kan, dat er vier krijgsknechten geweest zijn, welke Jezus gekruist hebben. Verder was daar onder die klederen een kunstig geweven rok, geheel zonder naad geweven, (hetwelk de ondervinding geleerd heeft, dat zulks niet de kunst te boven gaat), deze rok te jammer zijnde om te scheuren en te delen onder elkaar, zo worden zij eens om daarover te loten, wie het tot zijn deel hebben zal. Ziet nu eens, hoe levendig dat hier vervuld wordt, hetgeen voorzeggd is, Psalm 22: 17-20. „Want honden hebben Mij omsingeld, een vergadering der boosdoeners heeft Mij omgeven; zij hebben Mijn handen en Mijn voeten doorgraven. Al Mijn beenderen zou Ik kunnen tellen; zij schouwen het aan, zij zien op mij. Zij delen Mijn klederen onder zich. En werpen het lot over Mijn gewaad.” Hier hing Jezus nu aan het vloekhout, beladen met de vloek van al Zijn volk, om hen van dezelve te verlossen; hier hing Hij in het zwaarste van Zijn lijden, moettende nu ondergaan een dood, welke schandelijk als smartelijk was. En dat nog niet alleen, maar daar de meeste aanschouwers met een terechtgestelde nog medelijden hebben, daar had geen oog medelijden met Hem, want Hij werd van allerlei slag van mensen bespot.

Vooreerst die maar voorbij gingen, die deden het, Mark. 15: 29, 30. „En die voorbij gingen, lasterden Hem, schuddende hun hoofden. En zeggende: Ha! Gij die de tempel afbreekt. En in drie dagen opbouwt, behoud uzelf en kom af 'van het kruis.’”

Ten 2de de hoofden des volks, vers 31, 32. „En insgelijks ook de overpriesters met de schriftgeleerden, zeiden tot elkander, al spottende: Hij heeft anderen verlost, Zichzelf kan Hij niet verlossen. De Christus, de Koning Israëls kome nu af van het kruis, opdat wij het zien en geloven mogen.”

Ten 3de. „En ook de krijgsknechten tot [Hem] komende, bespotten Hem en brachten Hem edik en zeiden: indien Gij de Koning der Joden zijt, verlos Uzelf”, Luk. 23: 36, 37.

Ten 4de. „Zelfs een van de kwaaddoeners die gehangen waren, lasterde Hem, zeggende: indien Gij de Christus zijt, verlos Uzelf en ons”, vers 39. Zodat zij alle gelijk als te samenspannen, om smarten tot Zijn smart toe te doen.

En wat dunkt u, mocht Hij toen niet wel zeggen: „Ik ben een worm en geen man, een smaad van mensen. En veracht van het volk. Allen, die Mij zien, bespotten mij; zij steken de lip uit, zij schudden het hoofd, [zeggende]: Hij heeft [het] op de Heere gewenteld, dat Hij Hem [nu] uithelpe, dat Hij Hem redde, dewijl Hij lust aan Hem heeft”, Psalm 22: 7-10.

Onderwijl kwam de zon op haar hoogste om haar grootste kracht aldaar mee te delen, maar wat gebeurde er? Iets wonderlijks en onverwachts: „Want als de zesde ure gekomen was, werd er duisternis over de gehele aarde, tot de negende ure toe”, Mark. 15: 33.

RABBI.

Hoe menigmaal heeft men bij eclips een zonsverduistering, het welke derhalve niemand wonderlijk behoeft voor te komen; daar het menigmaal gebeurd, ja zelfs meer dan eens op een jaar.

KOOPMAN.

Hetgeen UE. zegt, dat is een waarheid, maar het is geen waarheid, dat deze duisterheid een Eclips geweest is, of heeft kunnen zijn. Want nooit kan er een Eclips in de zon zijn, dan bij nieuwe maan; omdat dan de maan onder de zon doorgaat. En die doortocht in een gelijke linie geschiedende, zodat de aarde, de maan. En de zon als in een gelijke linie staan, waardoor de nachtschaduw van de maan op onze aardkloot komt en nu moet, ver de nachtschaduw der maan zich op de aardkloot uitstrekt, noodzakelijk een verduistering in de zon veroorzaken. Nu is het onmogelijk, dat deze zonsverduistering een Eclips geweest is: omdat het op die tijd Paasfeest zijnde, het op die tijd volle en geen nieuw maan was; vallende bij de volle maan alleen de Eclipsen in de maan voor en dat menigmaal als de maan door de nachtschaduw van onze aardkloot doorgaat. En hoe meer, dat de maan middelwaarts door dezelve heengaat, hoe zwaarder dat de verduistering is. Zodat de maan zich geheel in des aardbols nachtschaduw kunnende verbergen, dan een gehele verduistering in de maan veroorzaakt. Het welke de maan-nachtschaduw, aan onze aardbol niet kan veroorzaken; omdat de maan veel kleiner zijnde dan de aardkloot, derzelver nachtschaduw maar een gedeelte van de aardkloot kan treffen en niet verder wordt de zon Eclipsen op de aarde gezien. Nu kan een iegelijk licht oordelen, dat het op die tijd onmogelijk een natuurlijke zon Eclips geweest is.

Maar het zal ook niet ondienstig zijn, om te weten, hoe Jezus zich aan het kruis gedragen en wat Hij daar gesproken heeft.

Hetgeen dat Hij gesproken heeft, bestaat in zeven woorden, of redenen. Waarvan Jezus 3 gesproken heeft vóór de duisternis, één onder en 3 ná de duisternis.

De eerste rede, die Hij sprak was gericht tot Zijn Vader, voor degenen die Hem kruisigden. Want Hij zeide: „Vader, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen” Luk. 23 34. Waarmede Hij vervulde de laatste woorden van Jesaja 53, daar gezegd wordt, dat Hij voor de overtreders gebeden heeft.

Het tweede woord of rede, was ten nutte van de een moordenaar, want „een van de kwaaddoeners, die gehangen waren, lasterde Hem, zeggende: Indien Gij de Christus zijt, verlos Uzelf en ons” Luk. 23: 39. „Maar de andere antwoordende, bestrafte Hem, zeggende: vreest Gij ook God niet, daar u in hetzelfde oordeel zijt? En wij toch rechtvaardig, want wij ontvangen [straf], waardig hetgeen wij gedaan hebben: maar Deze heeft niets onbehoorlijks gedaan”, vers 40, 41. Daarop wend hij zich in het uiterste van zijn nood tot Jezus, die hij voor zijn Heer en koning erkende; bevelende zichzelf aan de genade van deze Koning, als Hij tot Jezus zeide: „Heere, gedenk Mijner, als Gij in Uw koninkrijk zult gekomen zijn”, vers 42. Daarop doet Jezus Zijn mond open tegen hem. En zeide: „voorwaar zeg Ik u: heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn”, vers 43.

De derde rede was ten nutte van Zijn bedroefde moeder, dewelke toen (waarschijnlijk) weduwe zijnde, nu ook zoonloos stond gesteld te worden; welke nu overkwam, hetgeen Simeon haar voorzegd had (wanneer zij in de tempel gekomen was, om Jezus, de Heere als haar eerstgeborene voor te stellen) zeggende Luk. 2: 35. „en ook een zwaard zal door uw eigen ziel gaan”. Jezus dan Zijn moeder aanziende, als een die nu geen bezorger had, geeft dezelve zorg, die Hij kinderlijk voor Zijn moeder getoond had, over aan Zijn geliefde discipel Johannes, die Hij zag staan bij

Zijn moeder, sprak haar een ieder in het bijzonder aldus aan:

Vooreerst zegt Hij tot Zijn moeder: *vrouw zie uw zoon*, te weten niet Mij, maar Mijn geliefde Johannes; dewelke u na Mijn dood als een zoon zal ontmoeten en zorg voor u dragen. Daarna zeide Hij tot de discipel Johannes: „zie, uw moeder”, Joh. 19: 26, 27; dat is, ziet Ik draag haar aan u op als in Mijn plaats, om haar als uw moeder te beschermen en te bezorgen. En toonde Hij in al Zijn reden, dat Hij de wet der liefde tot aan Zijn dood nog behouden had. Maar wanneer Hij Zijn oog van het kruis liet gaan, mocht Hij toen niet wel zeggen: „Mijn liefhebbers en mijn vrienden staan van tegenover mijn plaag; en mijn nabestaande staan van verre”, Psalm 38: 12.

Hierop volgde nu een bijna drie-urige duisternis over de gehele aarde. Wat er in die tijd bijzonders is voorgevallen is door de Evangelisten niet nagelaten; maar het is zeker, als dat Jezus Zijn lijden, gedurende die tijd op het zwaarste zal geweest hebben; welkers grootheid zwaar was, dat het geen bloot sterveling zou kunnen dragen. Waarom Hij wanneer het op het hoogste gekomen was, „omtrent de negende ure riep met een grote stem, zeggende. *Eli, Eli, Lema Sabachtioni?* dat is, „Mijn God, Mijn God! waarom hebt Gij Mij verlaten”? Matth. 27: 46. Waar op ook terstond de duisternis verdween. En het lijden op het einde was gekomen.

Waarom Jezus nog, tot vervulling van Psalm 69: 22 zeide: „Mij dorst”, Joh. 19: 28. En vers 29. „Daar stond dan een vat vol ediks. En zij vulden een spons met edik. En omleiden ze met hysop. En brachten ze aan Zijn mond”. Te weten, nadat zij de spons op een rietstok gestoken hadden, opdat zij dezelve aan Zijn mond konden brengen.

Toen Jezus dan de edik genomen had tot vervulling van Psalm 69: 22 sprak Hij het laatste woord, zeggende: *het is volbracht!* Joh. 19: 30 te weten, alles wat Ik als Borg op Mij genomen had om te lijden. En alles wat daarvan bij de profeten voorzeggd is.

Daarop volgde hetgeen Lukas verhaalt hoofdstuk 23 46. „En Jezus roepende met grote stem, zeide: *“Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest.* En als Hij dat gezegd had, gaf Hij de geest”. Welke zevende of laatste woord van Hem gesproken, is uit Psalm 31: 6.

En hebben wij nu gezien het lijden en sterven van Jezus; en laat ons ook eens beschouwen wat na Zijn dood geschied is.

De Joden dan waren nog bij het leven van Jezus gegaan naar Pilatus, „opdat de lichamen niet aan het kruis zouden blijven op de Sabbat daar het de voorbereiding was (want die dag des Sabbats was groot), baden Pilatus, dat hun benen zouden gebroken en zij weggenomen worden”, Joh. 19: 31. De krijgsknechten de orders ontvangen hebbende, „kwamen en braken wel de benen des eersten en des anderen, die met Hem gekruist was. Maar komende tot Jezus, als zij zagen dat Hij nu gestorven was, braken zij Zijn benen niet.” En dat moest ook niet geschieden, want dat was in het Paaslam voorbeeld, daar geen been aan mocht gebroken worden, Exod. 12: 46 en Numeri 9: 12 en door David voorzeggd, Psalm 84: 21. „Hij bewaart al Zijn beenderen; niet een van die wordt gebroken.” Maar een baldadige „krijgsknecht doorstak Zijn zijde met een speer. En terstond kwam daar bloed en water uit”, Joh. 19: 35. Opdat volgens Zach. 12: 10, „zij konden aanschouwen Dien zij doorstoken hadden.” Onderwijl, zodra, als Jezus de geest gegeven en dood was, omtrent de negende ure, wanneer de eerste avond begon, kwam Jozef, die van Arimathéa was, een eerlijk Raadsheer, die ook zelf het Koninkrijk Gods was verwachtende. En zich verstoutende ging Hij in tot Pilatus en begeerde het lichaam van Jezus, Markus 15: 43. „En Pilatus verwonderde zich dat Hij alreeds gestorven was; en de hoofdman over honderd tot zich geroepen hebbende,

vraagde hem, of Hij lang gestorven was. En als hij het van de hoofdman over honderd verstaan had, schonk hij Jozef het lichaam”, vers 44 en 45. Jozef nu meester zijnde van het lichaam van Jezus, voegt zich bij hem in het openbaar de voorheen zeer bevreesde Rabbi Nicodémus, welke toen Jezus nog leefde, niet dan des nachts bij Hem durfde komen; deze Rabbi en Overste der Joden, voegt zich bij de Raadsheer Jozef, brengende een mengsel van mirre en aloë, omtrent honderd ponden [gewicht.] Zij namen dan het lichaam van Jezus en bonden dat in linnen doeken met de specerijen, gelijk de Joden de gewoonte hebben van begraven. En daar was in de plaats, daar Hij gekruist was, een hof. En in de hof een nieuw graf, in hetwelk nog nooit iemand gelegd was geweest. Aldaar dan leiden zij Jezus, om de voorbereiding der Joden, overmits het graf nabij was”, Joh. 19: 39, 40, 41 en 42. Nu kan men zeggen: „Hij is bij de rijken in Zijn dood geweest, omdat Hij geen onrecht gedaan heeft, noch bedrog in Zijn mond geweest is.” En Hij kan zeggen: „gij legt Mij neder in het stof des doods”, Psalm 22: 16. En men kan nu zien die dag, „op welke Hij de ongerechtigheid des lands heeft weggenomen”, Zach. 3: 9.

Maar ik moet niet vergeten dat Matthéüs ons verhaalt, als vooreerst: dat het een graf was, dat Jozef van Arimathéa toe kwam; ten 2de, dat Hij het voor zichzelf uit een steenrots had uitgehouwen; ten 3de, dat de ingang van het graf met een deur gesloten werd. En ten laatste, dat wanneer Jezus daarin begraven. En dat zij, na de deur was toegedaan, een grote steen tegen dezelve aanwentelden, gelijk men door hem vindt aangetekend, hoofdstuk 27: 60. Onderwijl verliep niet alleen de voorbereiding des Paasfeest, maar ook de voorbereiding des Sabbats, zodat het na 12 uren, of naar onze rekening na 6 uren geworden was, waarmede dat de zesde dag om. En de zevende dag was begonnen; en dat geeft Matthéüs te kennen wanneer Hij zegt: “des anderen daags nu, welke is na de voorbereiding”, vers 62.

Nu moet men ook nog zien, wat dat zij op die tijd deden. En dat verhaalt Matthéüs vervolgens. Hij zegt vooreerst, dat op die tijd de overpriesters en de farizeeën tot Pilatus vergaderden, vers 62. Ten 2de, tot wat einde. En dat was,

ten a. om de Stadhouder een zwaarigheid te vertonen, welke hun in de zin was gekomen, wanneer zij zeggen: “Heere, wij zijn indachtig, dat deze verleider nog levende gezegd heeft, na drie dagen zal Ik opstaan.”

Ten b. daarop doen zij een verzoek aan Pilatus, het welke is, “beveel dan dat het graf verzekerd worde tot de derden dag toe.”

Ten c. de reden van hun verzoek is, “opdat Zijn discipelen misschien niet komen bij nacht en stelen hem. En zeggen tot het volk, Hij is opgestaan van de doden.”

Ten d. dringen zij dit verder aan, door te vertonen de grote zwaarigheid, welke daaruit zou voortkomen, want zij zeggen, „en de laatste dwaling zal erger zijn dan de eerste”, vers 64.

Ten 3de, daarop staat Pilatus hun verzoek toe, zeggende tot henlieden: ‘Gij hebt een wacht, gaat heen, verzekert het, gelijk gij het verstaat.’

Ten 4de, gaan zij daarop heenen doen naar de verkregen vergunning.

Want:

- a. zij verzekeren het graf met de wacht, welke zij hadden op het slot Antonia, om de wacht over de wanorde in de tempel te houden, bestaande dezelve uit Romeinse soldaten.
- b. Ten b. zij verzegelen de steen, welke tegen de deur van het graf gewenteld was, hetzij met het signet van de stadhouder, of met dat van de Hogepriester.

Hier zien wij het graf van Jezus omringd met een bende van Romeinse soldaten. En ziet men daar nu niet vervuld de Godspraak van Jesaja 53: 9. „En men heeft de goddebzen bij Zijn graf gesteld.”

En zijn wij ver gekomen, dat wij Jezus hebben zien nederdalen tot in het diepste van Zijn vernedering; nu was Hem de verzenen vermorzeld; nu had het Joodse volk hun wraakzuchtig gemoed gekoeld en hun oogmerk ten einde gebracht; hier lag Hij nu dood, begraven, besloten, verzegeld en bewaakt.

Zijn wij nu aan het einde van Zijn vernedering, het zal ook tijd worden, ***dat wij eens zien, hoe Hij daaruit in de staat van verhoging is opgeklommen.***

RABBI.

Tot hiertoe zijn in deze samenspraak vele dingen voorgevallen, daar wij geen verschil in hebben, rakende het historisch verhaal van hetgeen Jezus in Zijn doodstraf is overgekomen; maar nu UE. zijt gekomen tot aan de staat van verhoging, zijn wij daar, in het historisch verhaal niet eens, daar hetzelfde bij ons ontkend en bij u vastgesteld wordt.

KOOPMAN.

Het is zeker, dat indien UE. daar met ons eens was, dan ook met ons zou erkennen, als dat Jezus van Nazareth was de lang beloofde en verwachte Messias. Want met te stellen, dat Jezus opgestaan, of niet opgestaan is, stelt men daarmee ook tevens dat Hij de ware Messias is of niet is; te meer, daar Jezus de opstanding uit de doden de Joden heeft voorgesteld tot een teken van Zijn Messiasschap, wanneer zij daarover van Hem een teken begeerden, maar Hij antwoordde en zeide tot hen: „Het boos en overspelig geslacht verzoekt een teken. En hun zal geen teken gegeven werden, dan het teken van Jona de profeet. Want gelijk Jonas drie dagen en drie nachten was in de buik van de walvis, zal de Zoon des mensen drie dagen en drie nachten wezen in het hart der aarde”, Matth. 12: 39, 40. En daarom mocht Paulus wel zeggen, 1 Cor 15: 14. „Indien Christus niet opgewekt is, is dan onze prediking ijdel. En ijdel is ook uw geloof.” En vers 17 en 18. „En indien Christus niet opgewekt is, is uw geloof te vergeefs, zo zijt gij nog in uw zonden. Zo zijn dan ook verloren die in Christus ontslapen zijn.” En zo ziet een iegelijk, dat het leerstuk van de opstanding van Jezus uit de doden, van het alleruiterst gewicht moet zijn.

Om dan tot de zaak te komen, wanneer wij in de voorzeggingsleer ons bezig hielden, hebben wij daar gezien, dat de Messias van de doden zou opstaan. Zover als wij ons bezig gehouden hebben in de vervullingsleer, hebben wij gezien tot hiertoe, dat het alles beantwoordt aan de voorzeggingsleer. Is dat nu $\varnothing$, wat reden heb ik om te vermoeden, dat in een persoon vele overeenkomsten tussen Hem en tussen de voorzeggingen, als wij nu gezien hebben, zouden gevonden werden. En dat Hij evenwel de beloofde Messias niet zou zijn; hetwelk Hij nochtans niet zou zijn, Hij niet uit de doden was opgestaan. Indien Ik nu UE. deze gewichtige waarheid kwam te betonen, met zulke bewijzen welke in het betogen van waarheden voor bewijzen kunnen bestaan, zal UE. in dezen moeten voldaan zijn.

RABBI.

Ik ben van gedachten dat hetzelfde niet gemakkelijk te doen is, ja, ik twijfel zeer aan de mogelijkheid van hetzelfde. Maar indien zulks geschiedde, zou het de zekerheid van Jezus Zijn Messiasschap buiten twijfel stellen.

KOOPMAN.

Ik sta verwonderd over het oneindige van Gods wijsheid, in het besturen der zaken, welke de opstanding van Jezus buiten twijfel zeker maken, als:

Vooreerst, dat het een graf was, welke uit een steenrots was uitgehouwen.

Ten 2de, dat de ingang met een deur gesloten en verzegeld was.

Ten 3de, dat dezelve door een wacht werd bewaakt.

Ten 4de, dat geen mens in dezelve was begraven geweest.

En ten laatste, dat de opstanding moest geschieden binnen drie dagen.

Nu moet ulieden toestaan, dat Jezus op den derde dag niet meer in het graf gevonden is, maar daar op de bepaalde tijd uit was. Ook is het zeker, dat Hij daar steelsgewijze uit is genomen, of dat Hij op de bestemde tijd is opgestaan. Want om te denken, dat een verscheurend beest het lichaam zou hebben verslonden, komt gans in geen bedenking. Dat het lichaam zou zijn gestolen, is onmogelijk, want daar het graf niet kon ondermijnd worden, moesten dan de dieven de deur van voren aandoen; maar hoe was dat mogelijk? De deur die was gesloten, een zware steen tegen dezelve gewenteld, die verzegeld. En de schildwacht daarbij. Wat dief zou nu stout zijn, om een diefstal te onderstaan? En iemand het al onderstond, wat mogelijkheid was daar, dat het zou kunnen gelukken? Zeker in het minste niet, daar zij door de wacht aanstonds verjaagd of gevangen genomen zouden worden. Wil iemand denken, dat zij de wacht hebben omgekocht, is iets dat niet gelooflijk is. Want behalve dat men dan de wacht, zonder enige reden voor trouwloze krijgsknechten aanziet, zou degenen die zulks onderstond, een grote som hebben aangeboden, dat een gehele wacht zich in gevaar des doods stelden. Want hoe zouden zij dat goed gemaakt hebben, dat het Zegel gebroken en het lichaam, dat hun ter bewaring was toevertrouwd, daaruit weg was. En de dieven, wie zouden dat zijn? Zeker óf zijns vrienden óf Zijn vijanden; de vijanden van Jezus komen gans hier in geen bedenking. Want wat zou haar toch bewegen om zulks te onderstaan? Zijn vrienden waren arm naar de wereld en konden het bijgevolg niet doen. Ik zwijg dat zij op die tijd te verbaasd waren, om iets te onderstaan. En daarom het is zeker de krijgsknechten zijn niet omgekocht.

Maar wilt u zeggen, dat de schildwacht, zowel als de gehele wacht heeft geslapen gelijk zij uitstrooiden? En dat de discipelen ondertussen zijn gekomen en Hem hebben gestolen, is iets, dat ik niet weet hoe het mogelijk is, dat zulks licht is geloofd. Want: Vooreerst, hoe zou het de discipelen in de gedachten zijn gekomen dat de gehele wacht zou slapen.

Ten tweeden, de slapende schildwacht, waar sliep die, bij de wacht of op zijn' schildpost?

Zegt u: bij de wacht, dat kan niet zijn, want dan moest de bevelhebbende officier hem in arrest genomen en een ander schildwacht naar de schildpost gezonden hebben.

Zegt u, dat hij op zijn post in slaap is geraakt, gelijk zulke mensen wel meer gebeurt, hoe is dat dan mogelijk, daar zeker zijn post bij de deur was, dat hij door het afwentelen van de steen, het openen van de deur, het uitdragen van het lichaam, niet wakker is geworden?

Wilt u evenwel aanhouden en zeggen, dat de schildwacht het alles heeft doorgeslapen. Waarom hebben zij wakker wordende, de dieven niet vervolgd en hen achterhaald, die onmogelijk met een dood lichaam spoedig voort konden gaan, gelijk zij konden doen. En hebben zij geslapen en dat zelfs bekend zijnde, waarom zijn zij daarvoor niet gestraft? Waartoe de Joodse Raad verbitterd genoeg zou geweest hebben, om hen voor de stadhouder te verklagen.

En ten laatste is dat waarheid, dat zij geslapen hadden, hoe wisten zij dan te zeggen, dat de discipelen Hem hadden gestolen? Sliepen zij dan gelijk de leeuw met de ogen

open? Wat weet iemand wat er omgaat, terwijl dat hij slaapt? Dan konden zij niet weten of Jezus was gestolen dan of Hij was opgestaan. Althans uw volk hebben nooit het dode lichaam kunnen tonen, dat zij ooit hetzelfde gevonden hebben. En daarom, ik besluit dat het onmogelijk is, dat zij het lichaam van Jezus hebben kunnen stelen.

En sla ik het oog op de discipelen zelf, dan komt het mij zeer onverstandig voor, te denken, dat in hen is opgekomen om de diefstal te bestaan, want dan moesten zij de opstanding van Jezus op de derde dag, als het gestelde teken van Zijn Messiasschap, niet alleen aan twifelen, maar gans niet geloven, want zolang als het bij hen niet genoegzaam zeker was, dat Hij niet zou opstaan, had de bedenking, noch de overlegging van Hem te stelen, gans geen plaats. En wanneer zij kwamen tot die gedachten, of totdat vast te stellen, dat hun Meester niet zou opstaan, dan moesten zij vooraf bepalen, dat Hij hen en andere mensen bedrogen had, want anders had het vaststellen, dat Hij niet zou opstaan, geen plaats. Indien zij nu hun Meester aanzagen als een verleider der mensen en dat Hij nu met Zijn dood Zijn rol had uitgespeeld; en dat zij het verschrikkelijk einde van Zijn bedrog gezien hadden, hetzij dat zijlieden het bedrog geweten, of dat zij in Zijn ongelukkig einde hetzelfde ontdekt hadden. Wel, laat Mij nu iemand zeggen, wat reden zij daar voor zouden hebben, om die uitgespeelde rol te vervolgen? Want zou dat geschieden, moesten zij zich alle tot de aller goddelooste daad verbonden hebben. En wanneer nu zulks onder godvergetene mensen geschied, dat zij zich om goddeloze stukken uit te voeren verbinden, dan hebben dezulke in het oog, óf eer, óf voordeel. Nu was dat geen van beide hier in te zoeken, maar recht het tegendeel, ja! gevaar van lijf en leven. En indien zij zelf van Hem verleid of misleid waren, had dat vooral geen gevaar, maar zo zou veeleer de verleider verachten en hun onnozelheid beklagen. En zo besluit ik, dat Zijn Discipelen het niet zouden hebben willen doen.

Daar blijft dan in de tweede plaats, daar Jezus op de derden dag, zijnde de bestemde tijd van Zijn opstanding in het graf niet is gevonden nog overig, dat Hij waarlijk is opgestaan en heeft getriomfeerd over de duivel, de dood en Zijn vijanden. En van Zijn Vader, Hem uit de doden opwekkende, ontvangt Hij een kwitantiebrief van al de schulden, die Hij als Borg op Zich had genomen om te betalen.

RABBI.

Maar met recht mag ik vragen naar enige zekere bewijzen, dat Jezus is opgestaan. Want u hebt wel ontkennender wijs bewezen, dat Hij niet gestolen is, maar UE, heeft niet stellig bewezen, dat Hij is opgestaan, als maar alleen bij gevolg opgemaakt uit het bewijs, dat Hij niet kan gestolen zijn.

KOOPMAN.

De sluitrede dat ik in het begin van mijn laatste reden UE. voorstelde, was deze: nu is het zeker, dat Hij daar steelsgewijze uit is genomen, of dat Hij op de bestemde tijd is opgestaan. Heb ik u mijn rede wel voorgesteld, dan is het zeker, dat als het na de eerste helft of deel van mijn voorgestelde rede niet geschied is, dat het dan zeker na het tweede deel geschied moet zijn. Maar om UE. veel als mij mogelijk is genoeg te geven, zal ik de opstanding van Jezus u stellig trachten te bewijzen. Want daar is een gehele schaar van getuigen, die Hem gezien, gehoord en getast hebben. Zoals:

Op de dag van Zijn opstanding is Hij gezien, eerst van Maria Magdalena alleen, daarop van de vrouwen, die van het graf wederkeerden; na de middag van twee, die naar Emmaüs gingen, waarvan ik denk, dat de een die niet genoemd wordt, Petrus is geweest. En des avonds verschijnt Hij (zo laat, dat de deuren al gesloten waren) bij tien van Zijn discipelen. En zeide tot hen: vrede zij u! En dit gezegd hebbende, toonde

Hij hun Zijn handen en Zijn zijde. “De discipelen dan werden verblijd als zij de Heere zagen”, Joh. 20: 19, 20.

En na acht dagen, openbaarde Jezus zich voor de vijfde maal. “En Thomas was toen met hen: [en] Jezus kwam als de deuren gesloten waren. En stond in het midden en zeide: Vrede zij u! Daarna zeide Hij tot Thomas: breng uw vinger hier. En zie mijn handen. En breng uw hand en steek ze in mijn zijde. En zijt niet ongelovig, maar gelovig. En Thomas antwoordde en zeide tot hem: Mijn Heere en mijn God”, vers 26-28.

Na dezen openbaarde Jezus Zich zelf weder bij de zee van Tiberias aan zeven van Zijn discipelen, hetwelk UE. omstandig lezen kan Johannes 21, waarin u onder andere opmerkelijke zaken vinden zult, hoe Hij Petrus, die Hem driemaal had verloochend, een drievoudige belijdenis afvraagt; op welke belijdenis Petrus, het verloren recht om Jezus schapen te weiden, weder ontvangt. Daarop voorzegt, zijn meester Hem, wat voor een dood dat Hij zou sterven, als Hij Hem toesprak: “Voorwaar, voorwaar, zeg Ik u: toen gij jonger waart, gorddet gij u zelven en wandeldet waar gij wildet; maar wanneer gij zult oud geworden zijn, zult gij uw handen uitstrekken. En een ander zal u gorden en brengen waar gij niet wilt. En dit zeide Hij, betekende, met hoedanigen dood hij God verheerlijken zou. En dit gesproken hebbende, zeide Hij tot hem: volg Mij.” Hierna is Hij gezien van meer dan 500 broeders op eenmaal, 1 Cor. 15: 6, waarschijnlijk op de berg daar Jezus Zijn discipelen bescheiden had, Matth. 28: 16.

Daarna is Hij gezien van Jakobus, daarna van al de Apostelen. Welke laatste of negende verschijning geschied is in Jeruzalem, op de dag van Zijn opneming, van waar Hij hen leidde buiten tot aan Bethanië. “En Zijn handen opheffende zegende Hij hen”, Luk. 24: 50. En ziet UE. dat er geen gebrek van getuigen zijn, dewelke Hem verscheiden malen hebben gezien, gesproken, betast, Zijn 5 wonden beschouwd. En de hand en vinger in dezelve gestoken. Zodat het zeker is, dat zij niet bedrogen zijn geweest. Derhalve degenen, die hiervan voor getuigen verstrekken, hebben een zekere kennis gehad van datgene, dat zij kwamen te getuigen. Het zal derhalve daar maar op aankomen, of men genoegzame reden heeft, om op hun getrouwheid te vertrouwen. En daarop zeg ik ja, want in hetgeen dat zij getuigden, daar was geen lof in voor zichzelf, maar voor hen gevaar van vervolging, boeien en banden, ja gevaar van lijf en leven. Nu heeft het de Goddelijke wijsheid behaagd het te besturen, dat bijna al de bekende oor en ooggetuigen, al het gedreigde gevaar zijn ondergaan. En dat al diegenen, die Hij oor- en ooggetuigen van Zijn opstanding gemaakt heeft, dezelve heeft Hij ook verwaardigd om bloedgetuigen van dezelfde waarheid te worden. En dat nu hun getuigenis in volle kracht stelt, is dit, namelijk, dat zij getuigden zulke zaken, niet die zij geloofden, maar die zij met hun ogen gezien en met hun handen getast hadden. En dat opmerkelijk is, dat is dit, dat van al die bloedgetuigen, niemand geweest is, die in Zijn getuigenis is bezweken. En derhalve er is geen zaak in de wereld, welkers geloofbaarheid op zekerder kenmerken van waarheid gegrond is.

RABBI.

Het is zeker, dat als *de opstanding van Jezus* door onfeilbare getuigen zou bekrachtigd worden, dan moest Hij zich ook vertoond hebben aan zulke, welke Zijn vijanden waren, opdat vriend en vijand getuigenis daarvan konden geven.

KOOPMAN.

Dat lijkt in de eerste opslag wat te wezen, maar bezien zijnde, is die zwaarigheid van geen belang. Want wanneer Hij Zichzelf aan hen vertoond had, zouden zij Hem verworpen of aangenomen hebben. Hadden zij Hem verworpen, dan zouden zij Hem

op nieuws hebben vervolgd. En vervolging mocht Hij niet weer ondergaan, „want met Zijn dood en opstanding is Hij uit de angst en uit het, gericht weggenomen”, Jesaja 53; en dan zouden zij toch geen getuigenis aan de waarheid hebben gegeven. Hem aan te nemen, was, volgens de voorzegging van Jesaja in het 6de hoofdstuk, de tijd niet. Want wanneer de Heere, als Priester en Koning, was gezeten op Zijn hoge en verheven Troon, dan zou er gezegd worden tot dit volk: „horende hoort, maar verstaat niet; en ziende ziet, maar merk niet. Maak het hart dezes volks vet. En maak hun oren zwaar. En sluit hun ogen, opdat het niet zie met zijn ogen, noch met zijn oren hore, noch met zijn hart versta, noch zich bekere en Hij het geneze.” En hoewel dat er al geweest waren, welke getuigenis van Zijn opstanding gaven, dezelve zouden dan vertonen, dat zij vrienden van Hem waren geworden; die zouden dan ook niet geloofd worden, gelijk blijkt in die grote vijand en vervolger Saulus, naderhand genoemd Paulus, ulieden hebt hem zomin geloofd als hij verklaarde: „Jezus op de weg van Dameskus gezien te hebben; als een van Zijn discipelen.” En daarmee vervalt uw bijgebrachte zwaarigheid.

RABBI.

Maar daar Jezus is begraven op het einde van de zesde en opgestaan ‘s morgens vroeg op de eerste dag; hoe kan dat dan zijn drie dagen en drie nachten?

KOOPMAN.

het is zeker, dat hier een gedeelte van de tijd genomen wordt voor het geheel. Want voor het eindigen van de zesde dag was Jezus begraven. En op de eerste dag is Hij opgestaan; also dat men een gedeelte heeft van de zesde en van de eerste dag. En zo telt u nog vele dingen, als wanneer een kind zal besneden worden. Als dat kind geboren wordt voor zonsondergang, telt u die dag op welke het kind geboren is voor de eerste dag. En op de achste dag moet het besneden worden; daar hebt ulieden de zelfde manier van tellen, in een zoontje van acht dagen, dat besneden moet worden. En op die zelfde wijze telt ulieden nog de dagen der onreinheid van een vrouw.

RABBI.

Deze uw verklaring zou kunnen bestaan, indien Jezus niet Zelf gezegd had, „dat Hij na drie dagen wederom zou opstaan,” Markus 8: 31. Indien nu volgens Zijn eigen zeggen, de opstanding eerst zou geschieden na drie dagen, is het zeker, dat de drie dagen eerst geheel moesten verlopen zijn, eer dat Hij opstond.

KOOPMAN.

Ik heb van voornamen taalkundigen horen zeggen, dat het eigenlijk moet vertaald worden niet na, maar **binnen** drie dagen zal Ik opstaan. En dit is althans zeker, dat de Joodse raad dit gezegde verstaan heeft, wanneer zij tegen Pilatus zeiden, Matth. 27: 63. „Heer, wij zijn indachtig, dat deze verleider nog levende gezegd heeft, na drie dagen zal Ik opstaan”, daarop laten ze volgen: “beveel dan, dat het graf verzekerd worde tot de derden dag toe.” Dat zeker niet genoeg was, als zij dit verstonden, dat Jezus eerst, nadat drie dagen verlopen waren, zou opstaan. Zo meen ik enigszins in het bewijzen van dit gewichtigste leerstuk der Christenen, voldaan te hebben.

RABBI.

Maar eer dat wij hier van afstappen, moet ik u vragen: waarom dat u ook bijzonder aanmerkte, dat in het graf, voordat Jezus daar in was begraven, niemand voorheen was begraven geweest?

KOOPMAN.

Dat was enkel daarom, opdat niemand voor zou wenden, dat Hij was opgestaan door het aanraken der beenderen, van degenen die daar in begraven lag; gelijk gebeurd was in het graf van Elisa, waarvan men leest 2 Koning. 13: 20, 21. “Daarna stierf Elisa en zij begroeven hem. De benden nu der Moabieten kwamen in het land met het ingaan des jaars. En het geschiedde, als zij een man begroeven, dat zij, ziet, een bende zagen; zo wierpen zij de man in het graf van Elisa: en toen de man daarin kwam en het gebeente van Elisa aanroerde, werd hij levendig en rees op zijn voeten.

RABBI.

Wat heeft EU. nu verder aan te tonen in Jezus, rakende de staat Zijner **verhoging**?

KOOPMAN.

Nadat Hij de tijd van veertig dagen op de aarde nog verkeernd had, neemt Hij Zijn discipelen mee naar de Olijfberg; waar Hij, na hen gezegend te hebben en de beloften nevens voorzeggingen tot hen gesproken had, werd Hij opgenomen, daar zij het zagen. *En een wolk nam Hem weg van hun ogen* Hand. 1: 12. Nu ziet een iegelijk, dat men geen mindere zekerheid heeft van de Hemelvaart van Jezus, dan u hebt van de hemelvaart of opneming van Elia. Want daar die van Elia, maar rust op de getuigenis van Elisa, die hetzelfde alleen gezien heeft, daar is hier een gehele menigte, welke het van Jezus hebben gezien. Welke ooggetuigen, ook bloedgetuigen geworden zijn, tot verzekering der waarheid. Jezus, nu ten hogen hemel opgeklommen zijnde, toen zei Zijn Vader tot Hem: *zit aan Mijn rechterhand*, Ps. 110. En daarop is Hij in eeuwigheid gezeten aan de rechterhand Gods, Hebr. 10: 12. En dat zitten van Hem in het ware of tegenbeeldige Heilige der Heiligen, was een volstrekt bewijs, dat de offeranden van deze ware Hogepriester alleen genoeg waren om de zonden te verzoenen. En een ware rust aan te brengen. En het staan der Priesters in het voorbeeldige Heiligdom, wel na, als voor de offerande, zelfs op de grote Verzoendag; dat verstrekke voor een klaar bewijs, dat die offeranden de zonden nimmermeer konden wegnemen en de ware rust aanbrengen. Dit wil Paulus ons leren Hebr. 10: 11, 12, als Hij zegt: “En een iegelijk Priester stond wel elke dag, dienende. En dezelve slachtofferen dikwijls offerende, die de zonden nimmermeer kunnen wegnemen. Maar deze één slachtoffer voor de zonden geofferd hebbende is in eeuwigheid gezeten aan de rechter [hand] Gods.”

En dit is hetgeen ik kort van de staten, die in Jezus gevonden worden, had te zeggen. Ik twijfel niet, of het zal, wanneer hetzelfde met de voorzegging vergeleken wordt, aan alle die geen blinde vijanden van Jezus willen zijn, zeer bedenkelijk moeten voorkomen, of zij niet lasteren, hetgeen zij niet weten.

RABBI.

Hij die beloofd heeft, dat Hij de blinde zal leiden in de weg, die zij niet geweten hebben; Die lere ons van Zijn wegen. En doe ons wandelen in Zijn paden, opdat wij mogen verkeren in Zijn tenten. En wonen mogen op de berg Zijner heiligheid.

VIJFTIENDE SAMENSPRAAK.

Waarin gehandeld wordt, van de overeenkomst der Fundamentele Leerstukken van het Nieuwe - met die van het Oude Testament.

RABBI.

Ik heb met veel genoeg gehoord, hoe UE. de Messias in al Zijn graveerselen vertoond hebt; en tevens een klare overeenkomst tussen Jezus en de graveerselen. Nu is het zeker, dat die overeenkomsten door een enkel geval, of door een Goddelijke besturing geschied zijn; maar ik mag mij daar niet verder over uitlaten, omdat ik mij nog eerst in de overdenking van die zaken moet ophouden. Nu was mijn verzoek, dat UE. mij eens geliefde te laten horen, hetgeen u beloofd hebt; namelijk, dat daar een overeenkomst is (zo ik denk in de grondwaarheden of leringen) tussen die van het Oude- en van het Nieuw Testament. Wanneer hetzelfde gevonden werd, zou dat een grote aanstoot uit de weg nemen voor mijn geslacht.

KOOPMAN.

Mijnheer, mijn beloften hebben mij tot een schuldenaar gemaakt; maar ik hoop die aan UE. tot genoeg te betalen.

Om dan maar aanstonds tot de zaak te komen, wij hebben in onze vierde Samenspraak gehandeld over de staat des mensen vóór de val; van de val zelf en dan de staat waarin de mens door de val gekomen is. Ik zal in deze en in de volgende leerstukken trachten kort te zijn; omdat het mij voorkomt, dat ik die waarheden uit het Nieuw Testament niet behoef te bewijzen; maar alleen behoef te tonen, gelijk ik gezegd heb, dat er een akkoordgezang is tussen de leerstukken van het Oude en die van het Nieuwe Testament.

In de gemelde vierde Samenspraak hebben wij gezien, op welke wijze dat Adam uit die gelukkige staat, waarin dat God Hem gesteld had is uitgevallen door zijn Verbonds overtredingen: en dat daardoor het ganse menselijk geslacht, hetzij aanwezig, of nog niet aanwezig, op de jammerlijkste wijze met hem gevallen zijn. En dit alles vinden wij voor het grootste gedeelte bij elkander in het 5de hoofdstuk aan de Romeinen, daar de Apostel in het 12e vers zegt: „Daarom, gelijk door een mens de zonde in de wereld ingekomen is. En door de zonde de dood, en de dood tot alle mensen doorgegaan is, in welke allen gezondigd hebben.”

Als de Apostel zegt, dat de zonde in de wereld gekomen is, veronderstelt zulks, dat voor die tijd geen zonde in de wereld was. Dat hij nu zegt, dat door een mens, namelijk Adam - en niet door twee mensen Adam en Eva - de zonde in de wereld gekomen is; en gelijk Paulus in het vervolg van dit hoofdstuk gestadig als oorzaak van de zonde en van de dood het oog heeft op Adam alléén, zoals te zien is van vers 15 tot vers 20. Uit welk alles blijkt, dat de Apostel de overtreding van de eerste mens, aanziet als een verbodsovertreding. Want anders moest de overtreding van Eva, zowel in aanmerking komen als die van Adam. En dat niet alleen, maar in het 18e vers leert hij, dat de schuld die tot verdoemenis over alle mensen is gekomen, veroorzaakt is door één misdaad. En naardien Paulus alleen die bekende misdaad van Adam aanmerkt, als de oorzaak van 's mensen rampzalige toestand, moet hij Adam, als het hoofd des Verbonds, in het oog gehad hebben. Want wat betrekking hadden wij anders meer op die zonde van Adam dan op al zijn andere zonden, welke hij bedreven heeft van het begin af, tot de geboorte van Seth toe? Maar als ik het oog laat gaan op het 14de vers, dan wordt ik in die gedachten gesterkt, wanneer de Apostel daar zegt,

„Maar de dood heeft geheerst van Adam tot Mozes toe, ook over degenen, die niet gezondigd hadden, in de gelijkheid der overtreding Adams.” Ik kan niet zien, dat Paulus ons daar wil leren, dat de dood geheerst heeft over de kinderen, die nog geen dadelijke zonden zouden bedreven hebben. Omdat ik geen kind, werkzaam kan begrijpen, zonder verkeerdheid in hun werkzaamheid. En hoewel dat iemand met meer voegzaamheid mocht denken, dat de Apostel het oog heeft, niet op de dadelijkheid van het zondigen, maar op de *hebbelijkheid* in het zondigen; kan ik daar niet in berusten. Want dat heeft geen plaats met enige tijdsbepaling, gelijk als het hier voorkomt, *van Adam af tot Mozes toe*. Maar *dát* (de hebbelijkheid der zonde) heeft altijd plaats van Adam af tot aan het einde van de wereld toe. En dan komt het mij voor, dat de Apostel ons wil leren, dat van Adam af tot Mozes toe, in die tijd geen zonde begaan is in de gelijkheid der overtreding van Adam.

Maar dat ten tijde van Mozes een overtreding moet begaan zijn, welke een gelijkheid had aan de overtreding van Adam. Nu, dat ten tijde van Mozes een overtreding begaan is, dat is openbaar, namelijk, toen Mozes de eerste 40 dagen op de berg was, wanneer uw vaderen tot Aäron zeiden: „sta op, maak ons goden, die voor ons aangezicht gaan, want dezen Mozes, die man, die ons uit Egypteland uitgevoerd heeft, wij weten niet, wat Hem geschied zij”, Exod. 32: 1. Met dat gouden kalf, hetwelk Aäron op hun verzoek gemaakt heeft, hebben zij begaane een zonde, in de gelijkheid der overtreding van Adam, want die zonde beschrijft God zelf met deze woorden tegen Mozes, wanneer Hij zeide: „ga heen, klim af! Want uw volk, dat gij uit Egypteland opgevoerd hebt, heeft het verdorven. En zij zijn haast afgeweken van de weg, die Ik hen geboden had, zij hebben zich een gegoten kalf gemaakt. En zij hebben zich voor hetzelfde gebogen. En hebben het offerande gedaan. En gezegd: dit zijn uw goden, Israël, die u uit Egypteland opgevoerd hebben.” Nu was het een hoofdzakelijke eis van het Sinaïtisch verbond, „gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben. Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken, [van hetgene] boven in de hemel is, noch [van hetgene] onder op de aarde is: noch [van hetgene] in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen.” Daar het nu zeker is, dat het Sinaïtische verbond maar even opgericht was, toen het Israëlitische bondvolk hetzelfde heeft verbroken; begaande hiermee een zonde in de gelijkheid der overtreding van Adam. Behalve dit, had deze overtreding een gelijkheid met die van Adam, omdat in beide het nageslacht, de strafgevolgen van de overtreding hebben moeten dragen. Want uw ganse kerkplechtige wet, waaraan ulieden met vrezen des doods, al uw leven derzelver dienstbaarheid onderworpen zijt, is een gevolg van deze overtreding. Dat was hetgeen Paulus die van Gelaten wilde leren, als Hij hun vroeg: *Waartoe is dan de wet?* En het lerenderwijze beantwoordt: „*zij is om der overtredingen wil daarbij gesteld,*” hoofdstuk 3: 19. Zo leert Paulus, overeenkomende de schriften van het Oude Testament; dat de zonden en de dood door Adams bondbreuk is in de wereld gekomen en dat alle mensen in Adam mede overtreders zijn, erfgenamen van de zonden. En erwachters van de dood. Verder, hoe dat de mens tot die overtreding is gekomen. Daarin stemt het Nieuwe Testament wel in overeen. Want dat leert ook, dat het niet geschied is uit een willekeurige boosheid, maar door een bedrieger en verleider. Want ik vind het aangetekend in 2 Cor. 11: 3. „Dat de slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft.” En dezelfde Apostel schreef, aan zijn zoon Timotheüs in zijn eerste brief: „Adam is niet verleid geworden; maar de vrouw verleid zijnde, is in overtreding geweest,” hoofdstuk 2: 14. Ook noemt het Nieuw Testament, in navolging van Mozes, de verleider een slang. Evenwel met die voorzichtigheid, dat die schriften ons uitdrukkelijk leren, dat men door de verleider geen blote slang verstaan moet. Want in Openbaring 12, werd vertoond een draak, die

de kerk vervolgde in de Woestijn. En die krijg voerde met zijn engelen tegen Michaël en zijn Engelen. En van die draak werd in het 9de vers gezegd, *dat die is de oude slang, welke genoemd wordt duivel en satanas, die de gehele wereld verleidt*. En Jezus noemt de slang de duivel, wanneer Hij tot uw vaderen zeide: “de duivel is een mensenmoorder van den beginne en is in de waarheid niet staande gebleven, want geen waarheid is in hem. Wanneer Hij de leugen spreekt, spreekt hij uit zijn eigen. Want hij is een leugenaar, en de vader derzelve [leugen,]” Joh. 3: 44.

En zo leert het Nieuw Testament heel omzichtig wie de verleider geweest is, dewelke figuurlijk een slang genoemd wordt. En daarenboven, dat de verleider in de waarheid gestaan heeft, maar dat hij daarin niet is staande gebleven, zijnde niet door verleiding, maar door eigen willekeur daaruit gevallen. Want door zijn leugen beroofde Hij de mens van het leven, welke leugen hij met zijn arglistigheid bedekte; zodat het niet gemerkt werd voordat het te laat was. En daarom wordt hij met recht genoemd *een mensenmoorder*.

RABBI.

Wanneer UE. (in de vierde samenspraak) gesproken heeft van Adams verbondsbreuk, toonde UE. de algemeenheid en de grootheid van de verdorvenheid des mensen, die na de bondsbreuk zich vertoonde; nu wilde ik wel eens horen, welke overeenkomst daarvan in het Nieuwe Testament gevonden wordt.

KOOPMAN.

Zakelijk hetzelfde, want de algemeenheid nevens de grootheid der verdorvenheid, leert Paulus, Rom. 3: 10-19, gelijk geschreven is: „Er is niemand rechtvaardig, ook niet een; er is niemand, die verstandig is; er is niemand die God zoekt. Allen zijn zij afgeweken, tezamen zijn zij onnut geworden, er is niemand, die goed doet, er is [ook] niet tot Uit toe. hun keel is een geopend graf; met hun tongen plegen zij bedrog; slangenvenijn is onder hun lippen; welker mond is vol van vervloeking en bitterheid. hun voeten Zijn snel om bloed te vergieten. Vernieling en ellendigheid is in hun wegen; en de weg des vredes hebben zij niet gekend. Er is geen vreze Gods voor hun ogen.” Zo ziet UE. dat de algemeenheid der verdorvenheid zich uitstrekt over alle mensen, ja, over de gehele mens, dat is over ziel en lichaam. Want wat het lichaam betreft, dat heeft ons Paulus in verscheiden delen van het lichaam, na deszelfs verdorvenheid vertoond, in de even bijgebrachte plaats, namelijk het kwaad gebruik van de keel, de tong, de lippen, de mond, de voeten en de ogen. En geen wonder, want de zonde die als onder een persoonsbeschrijving voorkomt, werd gezegd „in de mens te wonen”, Rein. 7.: 17, „en over het lichaam te heersen”, Rom. 6: 12. En wat de ziel des mensen betreft, daar is het mee gelegen, „dat beide het verstand en geweten, bevlekt zijn”, Tit. 1: 15. En vóór zijn vernieuwing is hij duisternis”, Ef. 5: 8. En geen wonder, want tot die tijd toe is hij „verduisterd in het verstand, vervreemd zijnde van het leven Gods, door de onwetendheid die in hen is, door de verharding huns harten. En daarom is het bedenken des vleses vijandschap tegen God, want het onderwerpt zich der Wet Gods niet, want het kan ook niet”, Rom. 8: 7. En zo leren mij de Evangelieschriften, hoe groot en hoe algemeen het schandelijk kwaad des mensen geworden is.

Maar ik moest hier niet vergeten aan te wijzen, dat ook van het droevig kwaad gesproken wordt in dezelfde Schriften. De Heere, die in de Schriften des Ouden Testaments gezegd wordt, te toornen tegen de zondaar. En dat wel met vergroting, gelijk de Heere Zelf sprekende voorkomt in het lied van Mozes, Deut. 32: 22. „Een vuur is aangestoken in Mijn toorn. En zal bermen tot in de onderste hel. En zal het

land met zijn inkomst verteren en de gronden der bergen in vlam zetten.” En vanwege deszelfs verschrikkelijkheid werd tegen de Heere gezegd: „wie kent de sterkte Uws toorn, en Uw verolgenheid nadat gij te vrezen zijt.” Deze geduchte toorn van God zeggen de nieuw Verbondschriften, dat de mens, die buiten geloofsvereniging met de Messias leeft, onder die toorn ligt. En dat die op hem blijft, gelijk Johannes de Doper dit aan zijn discipelen vertoonde, Joh. 3: 36; wanneer hij tot hen zei: “Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven; maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem.” En Paulus noemt ze met nadruk kinderen des toorns van nature, Ef. 2: 3. En wat het kwaad verergert, is, dat de mens zichzelf daarvan niet kan redden. En geen wonder, want die Schriften ziet de mens aan als een dode, gelijk Paulus van zichzelf en van zijn medegelovigen spreekt, aangemerkt in hun vorige natuurstaat, Ef. 2: 5, *dat zij dood waren door de misdaden*. En Jezus zegt, dat men door het geloof overgaat, uit de dood in het leven, Joh. 5: 24. En Hij laat daarop volgen, vers 25: “Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, de ure komt en is nu, wanneer de doden zullen horen de stem des Zoons Gods. En die ze gehoord hebben zullen leven.” En het is zeker, dat Hij daar niet spreekt van zulken, die natuurlijk gestorven zijnde en die uit de dood weer opgewekt waren, of zouden opgewekt worden. Want van de bijzondere opwekking der doden had Hij gesproken in vers 21. En van de algemene opstanding sprak Hij vers 28. Want in het 21ste vers zeide Hij: “Gelijk de Vader de doden opwekt en levendig maakt, alzo maakt ook de Zoon levendig die Hij wil.” En in het 28ste vers: “En verwondert u daar niet over, want de ure komt, in welke allen die in de graven zijn, Zijn stem zullen horen.” En gelijk het niet mogelijk is, dat een dode zichzelf kan levendig maken, maar daartoe vereist wordt een Goddelijke kracht; kan ook een geestelijk dode zichzelf niet levendig maken, maar daartoe werd niet minder dan een Goddelijke kracht vereist. Gelijk Paulus hetzelfde de Efeziërs leerde, hoofdstuk 2: 27, als Hij tot hen zei: Maar God, die rijk is in barmhartigheid, door Zijn grote liefde, waarmede Hij ons heeft lief gehad. Ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft [ons] levendig gemaakt met Christus (uit genade zijt gij zalig geworden). En heeft [ons] mede opgewekt. En heeft [ons] mede gezet in de hemel in Christus Jezus. En dit is het, dat ik kort met betrekking op de 4de Samenspraak had te zeggen.

RABBI.

Heeft UE. ook iets aan te merken, met betrekking op **de 5^e samenspraak**.

KOOPMAN.

Anders niet, als dat wij daar gezien hebben, dat na het werkverbond verbroken zijnde, hetzelfde zijn kracht verloren hebbende om een mens het leven te geven dat derhalve te vergeefs door een wettische gehoorzaamheid de gerechtigheid ten leven gezocht wordt. En dit leren de Schriften van het Nieuw Verbond ook op een menigte van plaatsen. En bijzonder heeft Paulus dit in het oog, om te betogen in de brief aan de Romeinen, als Hij op Zijn gelegde grond zegt, hoofdstuk 3: 20. “Daarom zal uit de werken der wet geen vlees gerechtvaardigd worden voor Hem, want door de wet is de kennis der zonde.” En hij vraagt vers 27: “Waar is dan de roem? Die is uitgesloten. Door wat wet? Der werken? Neen, maar door de wet des geloofs.” En daaruit maakt hij dit besluit, vers 28, *dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, zonder de werken der wet*. En hierop toont hij verder, dat Abraham niet uit de werken maar uit het geloof gerechtvaardigd is. En daarmee stemt Paulus met verscheiden plaatsen van het Oude Testament overeen; dewelke u leren af te zien van een eigengerechtigheid en uit te zien naar een toegerekende gerechtigheid, verworven door Vorst Messias, gelijk

u zien kunt, Jesaja 53: 11, daar de Heere zegt: “door Zijn kennis zal Mijn knecht, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun ongerechtigheden dragen.” En in het 54ste hoofdstuk, vers 17: “En dit is de erve der knechten des Heeren. En hun gerechtigheid is uit Mij, spreekt de Heere.” Hoe ver Israël van Abraham en van deze gerechtigheid die uit God is, zijn afgeweken, toont Paulus verder aan de Romeinen, zeggende: “Maar Israël, die de wet der rechtvaardigheid zocht, is tot de wet der rechtvaardigheid niet gekomen. Waarom? omdat zij [die zochten], niet uit het geloof, maar als uit de werken der wet. Want zij hebben zich gestoten aan de Steen des aanstoots”, Rom. 9: 31, 32. En hoofdstuk 10: 3. “Want zij de rechtvaardigheid Gods niet kennen en hun eigen gerechtigheid zoeken op te richten, zo zijn zij der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen.”

RABBI.

Hetgeen Paulus daarover geleerd heeft, strijdt met hetgeen dat Jakobus in zijn zendbrief heeft geleerd. Want het is zeker, dat hij de Joden van zijn tijd, heeft vertoond, dat de mens ook gerechtvaardigd wordt uit de werken, gelijk hij dat aanwijst in Abraham, wanneer hij zegt, hoofdstuk 2: „Abraham, onze vader is hij niet uit de werken gerechtvaardigd, als hij Izak, zijn zoon geofferd heeft op de altaar?” En het besluit opmaakt vers 24: „Ziet gij dan nu, dat een mens uit de werken gerechtvaardigd wordt. En niet alleenlijk uit het geloof?” En hetzelfde bevestigt, vers 25: „En desgelijks ook Rachab de hoer, is zij niet uit de werken gerechtvaardigd geweest, als zij de gezondenen heeft ontvangen en door een andere weg uitgelaten?” En zo komt Paulus met Jakobus niet overeen.

KOOPMAN.

Ik beken, dat indien Paulus en Jakobus een en dezelfde rechtvaardiging, of liever dezelfde personen, bij wie de rechtvaardiging geschiedt, in het oog hadden, dat zij dan waarlijk samen zouden strijden. Maar als ik op hen beide acht geef, dan moet ik zeggen, dat Paulus spreekt van die rechtvaardiging, dewelke geschiedt in de vierschaar van God; en daar kan geen gerechtigheid bestaan, dan alleen die van de Messias, welke gerechtigheid de zondaar deelachtig wordt, wanneer hij door het geloof met de Messias wordt verenigd. Want dan draagt de Messias Zijn verdiende gerechtigheid over aan die mens. En zo wordt des Messias gerechtigheid, zijn gerechtigheid. En zodra hij dezelve deelachtig is, wordt hij gerechtvaardigd in de vierschaar van God. En al wie voor het gericht van God komt te verschijnen, zonder deze gerechtigheid, al had hij ook een eigen gerechtigheid, hetzij een burgerlijke of al een wettische gerechtigheid, die zal schuldig uitgaan. Maar de rechtvaardiging daar Jakobus van spreekt, uit de werken, is deze niet. Want Jakobus spreekt niet van die rechtvaardiging dewelke in de vierschaar van God geschiedt, maar van de rechtvaardiging, die geschiedt van de ene mens bij de andere. En ook van een rechtvaardiging in ons eigen geweten.

Of, om wat klaarder te spreken, wanneer een ziel als een verlorene die raad en reddeloos is, zich aan de Messias komt aan te bieden door een geloofsonderwerping. En Hem door het geloof begeert aan te nemen, erkennende Hem voor zijn Profeet, voor zijn Priester en voor zijn Koning; zoekende al zijn heil in Hem. Dán is het zeker, dat wanneer een ziel in waarheid tot de Messias komt, hij Hem geenszins zal uitwerpen. Echter wanneer een mens, na die opdracht aan de Messias, in zichzelf ontwaart wordt die werken, welke vruchtgevolgen zijn van zijn vereniging met de Messias, dan wordt hij door die werken gerechtvaardigd bij zichzelf. Dat is, hij wordt daardoor verzekerd, dat de Messias Hem aangenomen en Zijn gerechtigheid Hem

toegerekend heeft, waardoor hij bij God gerechtvaardigd is. En uit die vruchten des geloofs, waardoor hij met Jezus verenigd is, werd hij ook gerechtvaardigd bij zijn medegebovigen, die hem daardoor, voor een gerechtvaardigde kennen en erkennen.

En dat dit het oogmerk van Jakobus is, blijkt daaruit, omdat hij zegt tot degenen daar hij hier mee twistende voorkomt, vers 18: „Toont mij uw geloof uit uw werken. En ik zal u uit mijn werken mijn geloof tonen.”

Ten 2de. Hij spreekt in dit ganse stuk niet één woord van de werken der wet; derhalve besluit ik, dat hij spreekt van de werken des geloofs. Temeer, omdat het werk waarmee hij Abraham hier vertoont, zeker een werk des geloofs is. Want de Heere had aan Hem beloofd, dat in Izak zijn zaad zou genoemd worden. En nu komt de Heere hem op te eisen, zonder Zijn beloften te vervullen. Maar hoewel de Heere Izak door Abrahams eigen hand komt op te eisen, twijfelde hij aan de beloften Gods niet door ongelooft.

En dat blijkt vooreerst uit zijn gezegde tegen zijn knechten, wanneer hij met zijn zoon de berg zou opgaan, Gen. 22:5. „En Abraham zeide tot zijn jongeren, blijft gij hier met de ezel. En ik en de jongen zullen heengaan tot daar; als wij aangebeden zullen hebben, dan zullen wij tot u weder keren.”

Ten tweeden, uit het antwoord dat hij aan Izak gaf, wanneer hij de berg opgaande, vroeg, vers 7: „Mijn vader! En hij zeide: zie [hier] ben ik, mijn zoon. En hij zeide: ziet het vuur en het hout, maar waar is het lam tot het brandoffer?” En vers 8. „En Abraham zeide: God zal zichzelf een lam ten brandoffer voorzien, mijn zoon; also gingen zij beiden tezamen.” In welk alles het sterk geloof in Abraham uitblonk.

En nu denk ik dat UE. wel ziet, dat Jakobus met Paulus in het wezenlijke niet strijden, maar dat zij ieder iets bijzonders in het oog hebben. En dat Jakobus leert dat de werken noodzakelijk tot het geloof behoren. Dat heeft Paulus ook geleerd, gelijk dat klaar blijkt in hetgeen hij aan zijn zoon Titus schreef, hoofdstuk 3: 8. „Dit is een getrouw woord. En deze dingen wil ik, dat gij ernstelijk bevestigt, opdat degenen, die aan God geloven, zorg dragen om goede werken voor te staan; deze dingen zijn het, die goed en nuttig zijn de mensen.” En zo ziet UE. met wat voor een ernst, dat Paulus de goede werken als een vruchtgevolg van het geloof aanprijst. Met geen ander oog, moet men de werken daar Jakobus van spreekt, beschouwen. En ik denk, dat als men het oogmerk van Paulus en Jakobus verstaat, dat dan tussen hen beide gans geen verschil gevonden wordt.

En aldus heb ik ook kort iets, met betrekking op de 5de Samenspraak aangewezen. En mogelijk ook nog iets tot opheldering ervan gezegd.

RABBI.

Het is raar! Ik heb van mijn leven wel heel anders van Christenen over Jakobus horen spreken, dan UE. daar gedaan heeft.

KOOPMAN.

Het is noch de tijd, noch ons oogmerk, dat wij zouden intreden in de verschillende gedachten der Christenen; ik stel UE. alleen voor, wat dat ik versta het ware oogmerk van de beide Apostelen te wezen. En ik laat ulieden over hetgeen dat ik zeg oordelen, daar ik tot een verstandige spreek.

Verder keer ik mij tot **de 6de samenspraak**, waarin wij gehandeld hebben over de herstelling des mensen met God.

Wij hebben daar gezien, dat het middel der herstelling niet stond aan de zijde van de mens, maar aan de zijde van God; en verder dat het geschieden zou, behoudens Gods

heiligheid en rechtvaardigheid, door een Borg en Verlosser. Ik zeg dan, het Nieuwe Testament leert ons dit overklaar, in overeenstemming van de voorzeggingsleer, gelijk Paulus dit met klare woorden te kennen geeft, Rom. 3: 24, 25 en 26, als hij zegt: „dat God Christus Jezus voorgesteld heeft [tot] een verzoening, door het geloof in Zijn bloed, tot een betoning van Zijn rechtvaardigheid, door de vergeving der zonden, die tevoren geschied zijn, onder de verdraagzaamheid Gods; tot een betoning van Zijn rechtvaardigheid in dezen tegenwoordigen tijd, opdat Hij rechtvaardig zij en rechtvaardigende degenen, die uit het geloof van Jezus is.” En in de brief aan de Hebreeën, leidt hij het af van Gods betamelijkheid, zeggende: „Want het betaamde Hem, om Welke alle dingen zijn en door Welke alle dingen zijn, dat Hij vele kinderen tot de heerlijkheid leidende, de Overste Leidsman hunner zaligheid door lijden zou heiligen.” Deze Overste Leidsman onzer zaligheid is de ware Goël, Die de ware losprijs heeft opgebracht. Want „Hij heeft ons duur gekocht,” 1 Cor. 6: 20 en 7: 23. „En wij weten dat wij niet verlost zijn door vergankelijke dingen, zilver of goud, maar door het dierbaar bloed van Christus, als van een onbestraffelijk en onbevlekt Lam,” 1 Petrus 1: 18. „En op dat Hij onze Goël zou zijn, is Hij ons vlees en bloed deelachtig geworden, opdat Hij als de tegenbeeldige bloedwreker, door de dood teniet doen zou degenen, die het geweld des doods had, dat is, de duivel,” Hebr. 2: 14. Verders zie ik menigmaal Jezus ook voorgesteld als onze Borg, Die in onze plaats de schuld betaalt, gelijk Hij zelf zegt, Matth. 20: 28. „De Zoon des mensen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen. En zijn ziel te geven [tot] een rantsoen. voor velen.” En Paulus zegt, 1 Tim. 2: 5, 6. „Want er is een God, er is ook een Middelaar Gods en der mensen, de Mens Christus Jezus. Die zichzelf gegeven heeft [tot] een rantsoen voor allen, [zijnde] de getuigenis tot zijner tijd; en hebben wij de verlossing door Zijn bloed, [namelijk] de vergeving der misdaden, naar de rijkdom Zijner genade.” En geen wonder, want „Hij is een verzoening voor onze zonden”, 1 Joh. 2: 2. En Hij komt ook voor, dat Hij onze plaats vervult, of ons persoon als vertegenwoordigt, gelijk te zien is, Gal. 3: 13. „Christus heeft ons verlost van de vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons.” En 2 Cor. 5: 21. „Want Dien, Die geen zonde gekend heeft, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.” En het is zeker, dat de offerdieren van het Oude Testament de plaats vervulden, of in de plaats gesteld werden van degenen die het ten offer bracht. Nu werd Jezus menigmaal voorgesteld als het Tegenbeeld van die offerdieren, als ons Paaslam, 1 Cor. 5: 7. „Want ook ons Pascha is voor ons geslacht, [namelijk] Christus.” En zegt Johannes de Doper (met zinspelling op het lam, dat des morgens en des avonds geofferd werd. En daarom genoemd *het gedurig offer*) van Hem, „ziet het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt”, Joh. 1: 29. En daarom zegt Paulus, Ef. 5: 2. „Christus heeft Zichzelf voor ons overgegeven tot een offerande en een slachtoffer Gode, tot een welriekenden reuk.” En hij is alzo, als ons ware Zoenoffer, „een verzoening voor onze zonden”, 1 Joh. 2: 2. Ik moet voor het laatst hier bijvoegen, dat met zinspeling op het bloed van de geslachte vogel tot reiniging van de melaatse gezegd wordt, 1 Joh. 1: 7. „Het bloed van Jezus Christus Zijn Zoon reinigt ons van alle zonden.”

RABBI.

Leert ook het Evangelium, dat Jezus door het oefenen van een dadelijke gehoorzaamheid, voldaan heeft aan die voorwaarden, dewelke UE. in de 6de Samenspraak (pag. 48) toonde, de grond te zijn van de vriendschap des mensen met God. Want wanneer Adam die voorwaarde geschonden had, hield de vriendschap tussen God en de mens op; en wanneer de vriendschap zou hersteld worden, dat dan

aan die voorwaarden moest worden voldaan.

KOOPMAN.

Gewis ja, want gelijk het ganse lijden en sterven daartoe diende, om de gedreigde straf in onze plaats te dragen; om de straf van ons, welke wij verdiend hadden weg te nemen, heeft Hij door een dadelijke gehoorzaamheid, het recht ten leven aangebracht. Gelijk Paulus dit leert, Rom. 5: 19, wanneer hij daar zegt: „Want gelijk door de ongehoorzaamheid van die enen mens velen [tot] zondaars gesteld zijn geworden, alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van Enen velen [tot] rechtvaardigen gesteld worden.” Nu is het zeker, dat hij hier spreekt van een dadelijke gehoorzaamheid, want hij stelt dezelve tegenover Adams ongehoorzaamheid. Nu is het klaar, dat dezelve een dadelijke ongehoorzaamheid geweest is, bijgevolg moet de tegengestelde gehoorzaamheid, ook een dadelijke gehoorzaamheid zijn.

En zo ziet UE., uit hetgeen dat in deze samenspraak, als uit het vorige verhandeld is, dat het Nieuwe Testament ten volle beantwoordt aan onze 6de Samenspraak, hetgeen ik UE. had te vertonen.

RABBI.

Wat heeft UE., overeenstemming in het Nieuw Testament met **de 7de Samenspraak**, aangaande die verborgenheid voor ons verstand, wegens de leer der Drie-Eenheid, in het Wezen Gods?

KOOPMAN.

Daar vindt men die leer der verborgenheid des geloofs, met geen mindere klaarheid dan wij in de Schriften van het Oude Testament gezien hebben. Maar daar ik dat leerstuk in de gemelde samenspraak vertoond heb uit de Schriften van het Oude Verbond, zal ik nu maar alleen tonen, de overeenkomst daarvan met de Schriften van het Nieuwe Verbond. Want daar ik met UE. als met een Jood spreek, komt het niet te pas, dit leerstuk uit de Nieuwe Bondsboeken UE. te bewijzen.

De bekendste plaatsen daar dit geleerd wordt, is vooreerst Matth. 3: 16, 17, daar men leest: „En Jezus gedoopt zijnde, is terstond opgeklommen uit het water. En ziet, de hemelen werden Hem geopend en hij zag de Geest Gods nederdalen gelijk een duive en op Hem komen. En ziet, een stem uit de hemelen, zeggende: Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in Denwelke Ik Mijn welbehagen heb.” Daar is de Zoon, Die wordt gedoopt; de Vader met een hoorbare stem verklaart Hem daar voor, en de Heilige Geest daalt zichtbaar op Hem neer.

De tweede plaats is Matth. 28: 19, daar Jezus tot Zijn Discipelen zegt: „Gaat dan henen, onderwijst al de volkeren, dezelve dopende in de Naam des Vaders. En des Zoons. En des Heiligen Geestes, lerende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb.”

De derde plaats is 2 Cor. 13: 13, daar Paulus zijn brief besluit met deze zegenwens: „De genade van de Heere Jezus Christus. En de liefde Gods. En de gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen. Amen.”

De 4de plaats is 1 Joh. 5: 7, dewelke alles in klare woorden is overtreffende, wanneer hij daar zegt: „Drie zijn er die getuigen in den Hemel, de Vader, het Woord en de Heilige Geest. En deze Drie zijn Een.” Welke woorden de partijen van dit leerstuk de wereld wel trachten te doen geloven, dat die woorden uit de pen van Johannes niet zijn voortgekomen, maar ten tijde der Arianen daarin zijn gelapt. Maar daar is al tegen aangetoond, als dat deze woorden in een geschrift van een kerkvader gevonden wordt, dewelke geleefd heeft vóór Arius. En ook hoe was dat mogelijk om te doen, daar de

afschriften zowel in de hand der Arianen, als in de hand der kerk waren?

Verder vinden wij nog verscheiden plaatsen dewelke zo algemeen niet zijn. En daar nochtans hetzelfde klaar geleerd wordt. Zoals Joh. 14: 16, 17, daar Jezus zegt: „Ik zal de Vader bidden. En Hij zal u een anderen Trooster geven, opdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid [namelijk] de Geest der waarheid.” Die daar spreekt is Jezus. En Hij zegt dat Hij Zijn Vader zal bidden. En daarop zal de Vader de Heilige Geest zenden. Zodat u daar hebt de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Ook 1 Cor. 12: 4, 5, 6. „Er is verscheidenheid der gaven, maar het is dezelfde Geest; en er is verscheidenheid der bedieningen; en het is dezelfde Heere; en er is verscheidenheid der werkingen, maar het is dezelfde God, die alles in allen werkt.” Daar ontmoet men in het 4de vers de Heilige Geest, in het 5de de Heere, dat is de Zoon. En in het 6de vers God, namelijk de Vader. En Petrus opent zijn eerste zendbrief met dit leerstuk, als hij in het 2de vers zegt: „De uitverkorenen naar de voorkennis Gods des Vaders, in de heiligmaking des Geestes, tot gehoorzaamheid en besprenging des bloeds van Jezus Christus.” Maar met het verstand kan men hier niet over redekavelen, want het is en blijft daarvoor een verborgenheid, gelijk Paulus zulks die van Colossensen leerde, hoofdstuk 2: 2, 3, wanneer hij dit leerstuk noemde een „kennis der verborgenheid Gods en des Vaders en van Christus; in Denwelke alle de schatten der wijsheid en der kennis verborgen zijn.”

En men vindt in deze Bondschriften alle nauwkeurigheid, aangaande dit leerstuk, als aan de een zijde dat ze zorg draagt, om ons niet te brengen tot de gedachten van een meervoud der Goden. En daarom staat daar nauwkeurig, 1 Joh. 5: 7, „deze drie zijn een.” Maar aan de andere kant draagt Gods Geest ook zorg, dat wij uit die Schriften niet zouden leren, dat het maar drie blote Namen in God waren. En daarom vinden wij aangetekend, dat Jezus de Heilige Geest een „Ander noemt”, Joh. 14: 16. En op een andere tijd noemde Hij Zijn Vader een Ander, wanneer Hij zei: „daar is een Ander die van Mij getuigt”, Joh. 5: 32. En zo ziet UE. ook in dezen, de overeenkomst tussen beide de Bondsboeken.

Nu hebben wij, met betrekking op de **8ste Samenspraak** en tot slot van onze verhandeling, nog iets te zeggen.

RABBI.

Dat is waar. En in die verhandeling heeft UE. vertoond, dat er twee Naturen in de Messias zouden zijn, een Goddelijke en een menselijke natuur; en bijzonder hebt u uw werk gemaakt, om Zijn Goddelijke natuur aldaar te bewijzen. En ligt dit nog tot uw schuld, te tonen de overeenkomst in deze van het Nieuw Verbond, met de Schriften van het Oude Verbond. En daarmee zal ik UE. bedanken, dat de schuld, die u op u genomen hebt, voldaan is.

KOOPMAN.

Ik wens ook in deze UE. te voldoen. En ik zal al wederom dit Leerstuk, gelijk het vorige, nu niet bewijzen, maar alleen tonen, dat overeenkomstig het Oude Testament, hetzelfde in het Nieuwe Testament geleerd is.

Om daar toe te komen, vind ik dat Jezus in die twee Naturen wordt vertoond, op verscheiden plaatsen; als Joh. 1: 14. „En het Woord is vlees geworden. En heeft onder ons gewoond. [En wij hebben Zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als des Eniggeborenen van den Vader] vol van genade en waarheid.” En Rom. 8: 3. „God heeft Zijn Zoon gezonden in de gelijkheid des zondigen vleses.” En wanneer de Vader Zijn Zoon, in de volheid des tijds kwam te zenden in de wereld, is de Zoon geworden uit een vrouw, Gal. 4: 4, 5. En dus is Hij God geopenbaard in het vlees 1 Tim. 3: 16.

„Want Hij die Gods Zoon was, die is geworden uit het zaad Davids naar het vlees. En het is krachtig bewezen, dat hij is de Zoon van God, naar de Geest der Heiligmaking, uit de opstanding der doden, Rom. 1: 3,4. „En Hij is uit de Vaderen zoveel het vlees aangaat, dewelke is God boven allen te prijzen in der eeuwigheid” Rom. 9: 5. En ziet UE. dat in de Nieuwe Bondboeken op het klaarste geleerd wordt, dat er in de Messias twee naturen gevonden worden; hetgeen ik UE. had te tonen.

RABBI.

Worden er ook onderscheiden plaatsen gevonden, in welke bijzonder geleerd wordt, dat Jezus is Gods Zoon? Zodanig, dat Hijzelf God is?

KOOPMAN.

Gewis ja! Want Hij wordt genoemd *Gods eigen Zoon*, Rom. 8: 32. „Die ook Zijn eigenen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven” Dan Zijn enig geboren Zoon, Joh. 3: 16. „Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. En Zijn Vader verklaart Hem daarom voor Zijn Zoon, ten aanhore van Johannes bij Zijn doop. En ten aanhore van Petrus, Jakobus en Johannes, toen Hij op de berg verheerlijkt werd, wanneer de Vader uit de hemel tot de toehoorders van Hem zei: “deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde.” Matth. 3: 17 en Matth. 17: 5. „Deze is Mijn geliefde Zoon, in Denwelke Ik Mijn welbehagen heb, hoort Hem.” En gelijk als God Hem Zijn Zoon verklaart te zijn, verklaarde Hij wederkerig dat God Zijn Vader was; gelijk Hij tegen de Joden zei, Joh. 5: 17. “Mijn Vader werkt tot nu toe. En Ik werk [ook.]” En hoe de Joden dit gezegde verstonden en opnamen, kan men zien vers 18. “Daarom zochten dan de Joden te meer Hem te doden, omdat Hij niet alleen de sabbat, brak; maar ook zeide, dat God Zijn eigen Vader was, zichzelf Gode evengelisch makende.” En ziet ook eens wat Jezus tot de Joden zei, Joh. 8: 18. En wat zij Hem daarover vroegen. En dan wat Hij hun daarop antwoordde vers 19. „Ik ben het, Die van Mijzelf getuig. En de Vader, Die Mij gezonden heeft, getuigt van Mij. Zij dan zeiden tot Hem, waar is Uw Vader? Jezus antwoordde: gij kent noch Mij, noch Mijn Vader; indien gij Mij kendet, zoudt gij ook Mijn Vader kennen.” En hoe duidelijk zei Hij hen, wie Zijn Vader was, vers 51. Jezus antwoordde: „Indien ik Mij Zelfen eer, is Mijn eer niets; Mijn Vader is het, die Mij eert, welke gij zegt, dat uw God is. En Hij was op een danige wijze Gods Zoon, dat Hij zeggen kon Joh. 10: 30: “Ik en den Vader zijn Een.” Hetwelk de Joden, die Hem maar voor een bloot mens aanzagen, als godslasterlijk opnamen; omdat Hij Zichzelf Gode even gelijk stelde Wat zij zeiden de reden te zijn, waarom ze Hem wilden stenigen vers 33.

En het is zeker, dat de Joden het niet verkeerd verstonden, dat het uit het zeggen van Jezus volgde, dat Hij Gode evengelisch was, daar een Zoon van diezelfde natuur is als Zijn Vader. Daarom begrepen zij dat heel wel. Maar omdat zij noch Jezus, noch Zijn Vader kenden, namen zij het als godslasterlijk op.

RABBI.

Hebt u ook iets in het Nieuwe Testament, hetwelk overeenkomt met Psalm 2: 7? Waar gezegd wordt: „Ik zal van het besluit verhalen: De Heere heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.” Uit welke woorden UE. iets gezegd hebt, over de generatie des Zoons.

KOOPMAN.

O ja, zelfs zo, dat het aan die woorden licht geeft.

Zie maar Joh. 5: 26, waar Jezus deze verborgenheid aldus komt te verlichten: „Want gelijk de Vader het leven heeft in Zichzelf, also heeft Hij ook de Zoon gegeven, het leven te hebben in Zichzelf.” Daar ziet UE. dat Jezus zegt, *dat Hij het leven heeft in Zichzelf*, hetwelke geen schepsel in hemel noch op aarde bezit, want alles wat leeft, leeft in en door God.

Ten tweede, dat leven heeft Hij in Zichzelf, gelijk de Vader het leven heeft in Zichzelf. Nu is het zeker, dat de Vader een onafhankelijk leven in Zichzelf bezit, derhalve, de Zoon bezit het ook op dezelfde wijze in Zichzelf.

Ten derde, Hij zegt, dat de Vader Hem dat leven gegeven heeft. *Gelijk de Vader het leven heeft in Zichzelf, heeft Hij ook de Zoon gegeven het leven te hebben in Zichzelf*. En ziet UE, deze verborgenheid van. Jezus, wat nader verklaart.

RABBI.

Maar leren deze Bondboeken met een bijzondere klaarheid, dat Jezus waarlijk God is?

KOOPMAN.

Het is uit het gezegde genoeg gebleken, maar ten overvloede zal ik het nader bevestigen uit dit volgende, om te tonen dat er geleerd wordt, dat Hij is de „waarachtige God”, 1 Joh. 5: 20, want Hij wordt verscheiden malen God genoemd.

Zie Hebr. 1: 8, 9: „Maar tot den Zoon [zegt Hij:] Uw troon, o God! is in alle eeuwigheid. De scepter Uws koninkrijks is een rechte scepter. Gij hebt rechtvaardigheid liefgehad, en ongerechtigheid gehaat. Daarom heeft U, o God! Uw God gezalfd met olie der vreugde boven Uw medegenoten”; vergeleken met Psalm 45: 8. En Thomas zeide tot hem: „Mijn Heere en mijn God”, Joh. 20: 28. En Paulus schrijft aan Titus, „dat zij moesten verwachten de zalige hoop en de verschijning der heerlijkheid van de groten God en onzen Zaligmaker, Jezus Christus”, Titus 2: 13.

Ten tweede. Hem worden goddelijke eigenschappen toegeschreven, als ten

- (1) dat Hij van eeuwigheid is. En vertoonde Hij zich aan Zijn Vader, wanneer Hij Hem biddende aanspreekt, Joh. 17: 5: „En nu Gij Vader verheerlijk Mij bij Uzelf, met de heerlijkheid, die Ik bij U had, eer de wereld was.”
- (2) Hij is almachtig, gelijk datzelve door Hem geleerd is, Joh. 5: 19, wanneer Hij zei: „Zo wat de Vader doet, hetzelfde doet ook de Zoon desgelijks.” En vers 21: „Want gelijk de Vader de doden opwekt en levend maakt, maakt ook de Zoon levend, die Hij wil. En dat heeft Hij verscheiden malen getoond, maar bijzonder Matth. 8: 2, 3. „Wanneer een melaatse kwam. En aanbad Hem, zeggende: Heere! indien Gij wilt, Gij kunt Mij reinigen. En Jezus de hand uitstreckende heeft Hem aangeraakt, zeggende: Ik wil, word gereinigd! En terstond werd [hij van] zijn melaatsheid gereinigd.” Daar gebruikte Jezus dezelfde woorden, die de melaatse gebruikt had. De melaatse zegt: “Heere! indien Gij wilt, Gij kunt Mij reinigen.” Jezus zegt: “Ik wil, word gereinigd.” Waarmee Jezus toonde, dat Hij door een oneindige wil werkte. En als men tevens opmerkt, dat het reinigen van een melaatse geen mensen, maar alleen Gods werk is. Gelijk als blijkt uit het zeggen van de Koning van Israël, wanneer hij de brief gelezen had, welke de Koning van Syrië voor Naäman geschreven had, opdat hij van zijn melaatsheid zou gereinigd worden. De Koning (nadat hij zijn klederen gescheurd had) zegt: „ben ik dan God, om te doden en levend te maken, dat deze tot mij zendt, om een man van zijn melaatsheid te ontledigen?” 2 Kon. 5: 7.
- (3) Ten 3^e toonde Hij Zijn alwetendheid, wanneer Hij tot twee van Zijn Discipelen zei, Matth. 21: 2. 3. “Gaaf heen in het vlek, dat tegen u over [ligt]. En gij zult

terstond een ezelin gebonden vinden. En een veulen met haar. Ontbindt ze en brengt ze tot Mij. En indien u iemand iets zegt, zult gij zeggen, dat de Heere deze van u heeft. En Hij zal ze terstond zenden.” En volgens de aantekening van Markus en Lukas, zei Jezus, *dat op het veulen nog nooit geen mens gezeten had*. En wanneer Hij kort daarna, Petrus en Johannes uitzendt om het Pascha te bereiden, vroegen zij Jezus: „waar wilt Gij, dat wij het bereiden?” Luk. 22: 9. En Hij antwoordde hen: „Ziet, als gij in de stad zult gekomen zijn, zal u een mens ontmoeten, dragende een kruik water, volgt Hem in het huis daar Hij ingaat. En gij zult zeggen tot de huisvader van dat huis: de Meester zegt, waar is de eetzaal, daar Ik het Pascha met Mijn Discipelen eten zal? En Hij zal u een grote toegeruste opperzaal wijzen, bereidt het aldaar”, vers 10, 11 en 12. En daar Jezus zulke blijken van Zijn alwetendheid gegeven had, was het geen wonder, dat Petrus tegen Hem zei: „Heere, Gij weet alle dingen, Gij weet dat ik U liefheb”, Joh. 21: 17.

- (4) Ten 4e leerde Hij ook dat Hij overal tegenwoordig was, als te zien is, Matth. 18: 20. „Want waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben ik in het midden van hen”, vergeleken met hoofdstuk 28: 20. En Joh. 3: 13, zegt Jezus tegen Nicodémus: „Niemand is opgevaren in de hemel, dan die uit de hemel nedergekomen is, [namelijk] de Zoon des mensen, die in den hemel is.” En ziet men, dat Hem zulke eigenschappen werden toegeschreven, dewelke men gewoon is, *onmededeelbare eigenschappen* te noemen.

Ten derde: Hem worden ook Goddelijke werken toegeschreven, als de schepping en de onderhouding. Want zegt Paulus van hem: „Gij Heere, hebt in het begin de aarde gegrond. En de hemelen zijn werken Uwer handen”, Hebr. 1: 10, vergeleken met Psalm 102: 20, 27. En Coloss. 1: 16. „Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten; alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen.” En de onderhouding laat Hij aanstonds volgen in het 17de vers: „En Hij is voor alle dingen. En alle dingen bestaan tezamen door Hem; dragende alle dingen, door het woord Zijner kracht”, Hebr. 1: 3.

Ten vierde: Hij ontvangt ook Goddelijke eer. En geen wonder, want een ieder is schuldig „den Zoon te eren, gelijk zij de Vader eren. Die de Zoon gezonden heeft”, Joh. 5: 23. Om dan een zodanige eer aan Hem te betonen, is men schuldig in Hem te geloven, gelijk als men in God gelooft. Trouwens dit eiste Hijzelf, wanneer Hij tot zijn Discipelen zei: „Uw hart worde niet ontroerd; gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij”, Joh. 14: 1. Daar waarschuwde Jezus hen, eer dat Hij die eis deed, dat hun hart daar niet over zou beroerd worden. Een ieder die niet in de Zoon gelooft, heeft de uiterste reden, dat zijn hart daarover beroerd wordt, want alleen „die in de Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven, maar die de Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem”, Joh. 3: 36. En de gelovende moet gedoopt worden, zowel in de Naam des Zoons, als des Vaders, gelijk Hij Zijn Discipelen beveelt, Matth. 28: 19: „Gaaf dan henen, onderwijst al de volken, dezelve dopende in de Naam des Vaders. En des Zoons. En des Heiligen Geestes; krende hen onderhouden alles, wat ik u geboden heb.” En boven dit alles, wordt Hij ook aangebeden, zoals te zien is van de moordenaar aan het kruis, Luk. 23: 42. En van Zijn Discipelen, Luk. 24: 52. „En zij aanbaden hem. En keerden weder naar Jeruzalem met grote blijdschap.” En van Stefanus, Handel. 7: 59. „En zij stenigden Stefanus, aanroepende en zeggende: Heere Jezus! ontvang mijn geest.” En van Paulus, 2 Cor. 13: 13. „De genade van de Heere Jezus Christus. En de liefde Gods. En de

gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen. Amen.”

En dat Jezus al die Goddelijke eer aannam, was, omdat Hij „in de gestaltenis Gods zijnde, geen roef geacht heeft Gode evengeliek te zijn”, Filipp. 2: 6. Want anders zou Hij die eer niet aangenomen hebben. En ook de Zijnen dat verboden hebben, opdat zij in geen afgoderij-pleging met Hem zouden vervallen.

Nu meen ik, dat ik aan mijn beloften aan UE. gedaan, voldaan heb.

RABBI.

Daar blijf ik u dankbaar voor.

KOOPMAN.

Dat vergenoegt Mij, maar nu moet ik u vragen: wat reden dat ulieden toch hebt, om Jezus als de beloofde en lang verwachte Messias niet aan te nemen? Daar, gelijk als gezien is, in Hem al datgene, hetwelk in de Messias vereist werd, gevonden wordt.

RABBI.

De reden daarvan neem ik aan, om in een volgende samenspraak UE. te vertonen.

KOOPMAN.

Dat zal ik dan van UE. verwachten.

ZESTIENDE SAMENSpraak

Waarin enige zwaarigheden, welke de Joodse Rabbi inbrengt, opgelost worden.

KOOPMAN.

Mijnheer, nadien UE. in het slot van de vorige samenspraak verklaarde, als dat er enige reden waren, die u verhinderen, om Jezus voor de Messias te erkennen; nu verzoek ik, dat UE. dezelve Mij mededeelt, opdat ik naar het licht, hetgeen ik ontvangen heb, daarover mag oordelen, of die zwaarigheden ook kunnen weggenomen worden, dan of, dezelve van veel gewicht zijn, dat zij niet zijn te verzetten.

RABBI.

Ik zal dezelve UE. voorstellen en aan uw oordeel laten, of deze zonder grond zijn. Vooreerst ontmoet ik zulke dingen in het Nieuw Testament, die Mij verbieden te geloven, dat hetzelfde geschrift Goddelijk is.

KOOPMAN.

En welke zijn dezelve?

RABBI.

Dat is in de eerste plaats Openbaring 7, daar werden de 12 stammen van Israël opgeteld. En een gehele stam werd daar voorbij gegaan, namelijk de stam van Dan; nu kan een merkelijke vergissing in geen Goddelijke geschriften vallen. En derhalve, ik besluit daaruit, dat het geen Goddelijk geschrift zijn kan.

KOOPMAN.

Indien uw gevolg wettig is, dan zal het Oude Testament ook niet Goddelijk zijn. Want daar vind ik ook, dat een gehele stam wordt voorbij gegaan.

RABBI.

Dat is wel waar, maar dat is de stam van Levi. En wel wanneer de stammen opgeteld worden, betrekkelijk op de erfenissen van het land. En dat was omdat Levi geen deel had in de erfenis des lands; derhalve kon Levi dan ook niet geteld worden.

KOOPMAN.

Ik heb het oog daar niet op, maar op de „zegen van Mozes de man Gods, met welke Hij de kinderen Israëls gezegend heeft voor zijn dood”, Deut. 33:1. In die zegen noemt Hij al de stammen, uitgenomen Simeon. Dat zelfde gevolg nu, dat UE. trekt uit Openbaring 7, dat kan ik trekken uit Deut. 33.

RABBI.

Wat oordeelt u dan van hetgeen Jezus zegt van Johannes de Doper, met duidelijke woorden, Matth. 11: 14. „En indien gij het wilt aannemen, Hij is Elias die komen zou”; tot vervulling van Maléachi 4: 5, 6, daar de Heere zegt: „Ziet, ik zend u de profeet Elia, eer dat die grote en die vreselijke dag des Heeren komen zal. En Hij zal het hart der vaderen tot de kinderen weder brengen En het hart der kinderen tot hun vaderen; opdat Ik niet kome en de aarde met de ban sla.” En nog eens Matthéüs 17, daar Jezus met bedekte woorden, Johannes als de beloofde Elias aanmerkt, wanneer

Zijn discipelen Hem vroegen: “Wat zeggen dan de schriftgeleerden, dat Elias eerst moet komen? Maar Jezus antwoordende zeide tot hen: Elias zal wel eerst komen en alles weder oprichten. Maar ik zeg u, dat Elias nu gekomen is. En zij hebben Hem niet gekend; maar zij hebben aan Hem gedaan al wat zij hebben gewild. Alzo zal ook de Zoon des mensen van hen lijden. Toen verstonden de discipelen, dat Hij hun van Johannes de Doper gesproken had”, vers 10-14. Vergelijk hiermee hetgeen Lukas verhaalt, van hetgeen de Engel tegen Zacharias gesproken heeft, Luk. 1: 17. „En Hij zal voor Hem heengaan in de geest en kracht van Elia, om te bekeren de harten der vaderen tot de kinderen. En de ongehoorzamen tot de voorzichtigheid der rechtvaardigen, om de Heere te bereiden een toegerust volk.” En wanneer de grote Raad enige naar Johannes zonden om hem af te vragen wie dat hij was, vroegen zij hem onder andere vragen: “zijt gij Elia? En hij zeide, ik ben die niet”, Joh. 1: 21. Daar ziet u, dat hetgeen Jezus van Johannes zegt, dat Johannes daar alleen niets van weet, maar het lijnrecht ontkent. Hoe is het mogelijk, dat zulks tezamen bestaan kan?

KOOPMAN.

Om dat te vereffenen, moeten wij vooraf iets, dat over Maléachi 4: 5, tussen ons in verschil is, voorstellen. Ulieden, zoveel mij bekend is, verstaat door *die dag*, daar ook vers 1 van gesproken was, *de dag van het algemeen Oordeel*. En door Elia, *Elias de Tisbieter*. En dat die uit de hemel wóór de dag des oordeels, op de aarde zal weder komen. Maar wij verstaan door *die dag*, de dag van Jeruzalems verwoesting door Titus Vespasianus. En door Elias niet de Tisbieter, maar een tegenbeeld van hem. En dat hij Johannes nu het tegenbeeld is van Elia. Dat hij nu genoemd wordt met de naam van Elia, is, omdat de tegenbeelden wel genoemd worden met dezelfde naam van hun voorbeeld, gelijk de Messias als het Tegenbeeld van David, ook *David* genoemd wordt, gelijk te zien is, Hoséa 3: 5 en Ezechiël 34: 23, 24. Wanneer Jezus zegt, *dat Johannes Elias is*, dan merkt Hij hem aan, niet als de voorbeeldige, maar als de tegenbeeldige Elias, volgens de voorzegging van de profeet Maléachi. En dat blijkt niet duister uit de woorden van Jezus, Matthëüs 11, maar allerklaarst uit hetgeen de Engel zeide, namelijk, *dat Hij komen zou in de geest en in de kracht van Elia*. Bijgevolg, hij zou de persoon Elias de Tisbieter zelf niet zijn.

En wanneer de afgezonden hem vroegen: *zijt gij Elia?* Was zijn antwoord gericht naar de mening van hun vraag; zij meenden Elias de Tisbieter, die zij uit de hemel weder verwachtten. En daarop antwoordt hij: *ik ben die niet*. Dat het aldus moet verstaan worden, blijkt overklaar uit het antwoord op de twee andere vragen. Want hij verklaarde lijnrecht op de eerste vraag, dat hij de Messias niet was. En op de vraag *of hij de profeet was*; te weten, die beloofd was, Deut. 18, antwoordt ij: *neen*. Maar op de vraag van Elias, antwoordt hij niet *neen*, - want dat kon hij ook niet doen, omdat hij zijn tegenbeeld was, - maar hij zegt: *ik ben die niet*, te weten, degene die u daar meent. En zo zie ik hier geen strijdigheid in.

RABBI.

Maar terwijl wij van Johannes spreken, valt Mij bij, dat ik lees, Matth. 3: 13, 14. „Toen kwam Jezus van Galiléa naar de Jordaan tot Johannes, om van Hem gedoopt te worden. Maar Johannes weigerde Hem zeer, zeggende: Mij is nodig van U gedoopt te worden. En komt Gij tot mij?” En als ik daar tegenover lees, Joh. 1: 29-35: „Des anderen daags zag Johannes Jezus tot zich komende. En zeide: Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt! Deze is het, van welke ik gezegd heb: na mij komt een Man, die voor mij geworden is, want Hij was eer dan ik. En ik kende Hem niet, maar opdat Hij aan Israël zou geopenbaard werden, daarom ben ik gekomen, depende

met het water. En Johannes getuigde, zeggende: ik heb de Geest zien neerdalen uit de hemel, gelijk een duif. En bleef op Hem. En ik kende Hem niet; maar die Mij gezonden heeft, om te dopen met water, die had Mij gezegd: op Welke gij de Geest zult zien neerdalen en op Hem blijven, Déze is het, die met den Heiligen Geest doopt. En ik heb gezien en heb getuigd, dat deze de Zone Gods is.”

Nu ziet men uit hetgeen daar staat, dat Johannes verklaart, dat hij Jezus, voordat hij Hem gedoopt had, niet kende. Want na de doop was eerst de Geest op Hem neer gekomen, volgens het verhaal van Matthéüs. En in het 33e vers van Johannes 1, ziet men, dat Johannes verklaart, dat Hij Jezus (ik denk van aanzien) niet kende; en dat God Hem een teken gegeven had, om Hem te leren kennen, hetwelk dan was, het neerdalen van de Geest op Hem. Nu blijkt het uit Matthéüs, dat wanneer Jezus uit Galiléa bij Johannes kwam om gedoopt te worden, dat hij Hem kende. Nu ziet UE. klaar, dat Matthéüs in zijn verhaal, niet overeenstemt met hetgeen Johannes daarvan zelf getuigd heeft.

KOOPMAN.

Uw ingebrachte zwaarigheid is niet zonder reden. En is ook door geleerde mannen voor lang al gezien; die op verscheiden wijzen dit hebben trachten te verenigen. Maar dat daar latende, meen ik, dat het dus gelegen is.

Johannes kende van aanzien Jezus niet, mogelijk had Hij Hem nooit gezien, want Jezus had zijn verblijf gehad in Galiléa. En wel in de stad Nazareth. Maar Johannes in de woestijn van Juda, zijnde het eerste in het Noorden en het andere in het Zuiden van Palestina; en nergens vindt men, dat zij elkander bezocht of ontmoet hebben. En derhalve Johannes spreekt naar waarheid, wanneer hij zegt: *ik kende Hem niet*. Vraagt u nu, hoe dat met Matthéüs overeen kan komen, die Johannes vertoont als Jezus te kennen, voordat de Geest in een gedaante van een duif op Hem was neergedaald, welke Johannes tot een teken gegeven was, om Jezus te leren kennen?

Maar daarop zou ik antwoorden, dat ik bij Markus 1: 4, 5 lees, dat „Johannes was dopende in de woestijn. En predikende de doop der bekering tot vergeving der zonden. En al het Joodse land ging tot Hem uit. En die van Jeruzalem. En werden allen van Hem gedoopt in de rivier de Jordaan, belijdende hun zonden.” Nu was Jezus nooit van God afgekeerd. En derhalve hetgeen Johannes in zijn predicatiën eiste van degenen, die tot Hem kwamen om gedoopt te worden, namelijk, om met belijdenis van hun zonden weer tot God, daar zij van Hem afgedwaald waren, terug te keren, opdat zij vergeving der zonden mochten ontvangen. Gelijk dan ook degenen die gedoopt zouden worden, hun zonden vergeven werden. Dan zeg ik, dit had in Jezus geen plaats, want behalve, dat Hij nooit van God was afgekeerd, kan Hij nooit begrepen worden, enige personele zonden begaan te hebben. Waarom Hij aan die Farizeïsche muggenzifters, welke lichter een splinter in eens anders, dan een balk in hun eigen oog konden zien, vroegde: *wie van u overtuigt Mij van zonden?* Nu ziet UE. licht, dat in Jezus het belijden van zijn zonden, noch verzoek van vergeving, noch wederkeren tot God, hetzij met woorden of niet daden gans geen plaats had. Nu kan UE. licht begrijpen, dat daar Johannes was verwachtende de Messias te zien, Die Hem wel bekend zijnde wat voor Een Hij van nature was, dat als Hij nu zonder bekentenis van enige zonden, zonder begeerte van vergeving, zonder belofte van tot God weder te keren, - hetzij door eigen vermogen, of door hulp van God, die de bekering ten leven werkt, - begeerde gedoopt te worden; dat Johannes alle reden had om te vermoeden, dat Hij de Messias was. Want niets van dat alles had plaats in de Messias. En mag men niet wel denken, dat Johannes uit dit alles Hem voor de Messias aanziende, daar nog mogelijk meer reden zal bijgekomen zijn, als dat Hij Hem zal gevraagd hebben,

waarom Hij begeerde gedoopt te worden, zonder belijdenis van zonden? Om uit Zijn mond te horen wie Hij was. Of het Hem lijnrecht afgevraagd had. En wanneer dat hij het van Jezus gehoord had, het Hem zeer kwam te weigeren, gevende reden van zijn weigeren, als hij zegt: „Mij is nodig van U gedoopt te worden. En komt Gij tot Mij?” Matth. 3: 14. En wanneer na de doop de Geest in de gedaante van een duif op Hem kwam, was Johannes uit het gestelde teken verzekerd, dat Hij de Messias was. En zo vertrouw ik, dat deze zwaarigheid uit de weg genomen is.

RABBI.

Ik zie wel, dat zulks zijn kan, maar hoe kan het met de Goddelijkheid van een geschrift bestaan hetgeen wij lezen, Johannes 2: 6. „En aldaar waren zes stenen watervaten gesteld, naar de reiniging der Joden, elk houdende twee of drie metreten”; zulk een twijfelachtig zeggen, twee of drie, maakt de grootte gans onzeker. En doet alle glans van Goddelijkheid verdwijnen.

KOOPMAN.

Ik kan niet zien, dat hier meer ongoddelijkheid in uitblinkt dan in hetgeen ik lees van de metalen zee. Want 1 Kon. 7: 26, daar staat: *zij hield 2000 bath*. En 2 Kron. 4: 5 lees ik: *zij hield 3000*, hetwelk dan tezamen moet gelezen worden, of ten minste de zin is, zij hield 2000 of 3000 bath, dat dan hetzelfde is met Johannes 2: 6, want in beide plaatsen is twee tegen drie.

RABBI.

Die zwaarigheid van de metalen zee, kan gevoeglijk dus verstaan worden, namelijk, dat het water, hetwelk daarin was, bedroeg 2000 bath, maar dat daar 3000 bath in kon; en kan die zwaarigheid weggenomen worden.

KOOPMAN.

Hierop antwoord ik dat, op wat wijze UE. die twee plaatsen vereffent, dat ik de vrijheid heb, om op dezelfde wijze Johannes 2; 6 te verklaren. En dan zeg ik, twee metreten waren daarin, maar drie konden in een watervat. Maar deze uw gedachten, dat daar 2000 bath in was, maar 3000 in kon, is een geleerde gissing, dewelke mij nooit aannemelijk is voorgekomen, omdat in beide plaatsen staat: zij hield 2000, zij hield 3000.

RABBI.

Heeft UE. dan ook iets anders, om het verschil te verenigen? Want ik weet wel, dat zulks op verscheiden wijzen gedaan wordt.

KOOPMAN.

Het komt mij voor, dat indien ons uit de oudheid genoeg bekend was, het onderscheid dat er geweest is tussen de maat des heiligdoms en een algemene maat, gelijk gewoonlijk een onderscheid in maten en gewichten wordt vastgesteld; maar de verschillende gedachten over het onderscheid tussen de maten, de ellen en gewichten, maken, dat men in dezen niet zeker gaan kan, want uit Ezech. 45: 12, schijnt wel van drieërlei *maane* of *mina*, dat is ponden, gesproken te worden, als men daar leest: „En de sikkal zal zijn van twintig gera; twintig sikkelen, vijfentwintig sikkelen en vijftien sikkelen, zal u een pond zijn.” Waaruit ook wel gedacht wordt, dat hier ook van een koninklijke *mina* gesproken wordt, zodat de algemene *mina* zou wezen van 15, de koninklijke van 20 en de heilige van 25 sikkelen. Maar anderen verstaan dat hier maar

van één *mina* gesproken wordt, dewelke 60 sikkelen moest houden; hoewel dat dezulken moeten bekennen, dat er bij de Joden geen *mina* van 60 sikkelen is bekend geweest. En degenen welke drieërlei *mina* stellen uit de even aangehaalde plaats, stellen ook drieërlei sikkels. Zoals de sikkel des Heiligdoms van 20, de koninklijke van 15 en de algemene van 10 gera. Althans van de sikkel des Heiligdoms, lees ik uitdrukkelijk, Leviticus 27: 25. „Al uw schatting nu zal naar den sikkel des Heiligdoms geschieden; de sikkel zal zijn van twintig gera.”

Zo is daar, ook volgens het meeste gevoelen, meer dan enerlei el, namelijk een el des Heiligdoms en een algemene el. Zo verschillen de gedachten hoe veel groter de el des Heiligdoms geweest is dan de algemene el. Want velen willen, dat de el des Heiligdoms eens zo lang is geweest dan een algemene el; waartegen weer anderen staande houden, dat een el des Heiligdoms was van 6 handpalmen of 24 vingers. En de algemene van 5 handpalmen of 20 vingers. Zo stelt men toch een onderscheid in de ellen, hoewel dat over de grootheid van het verschil getwist wordt. En denk ik, dat de maten van natte waren, mede in tweeërlei soort van grootte geweest zijn.

RABBI.

Het blijkt uit Ezechiël 45: 11, dat een bath in natte en een efa in droge waren, even groot was; en dat een gomer tienmaal groot was dan een bath of een efa. En uit Exod. 16: 36 blijkt, dat een efa tienmaal groot was dan een gomer, want daar staat „een gomer nu is het tiende [deel] van een efa.” Al zodat het schijnt, dat de maten van natte waren een bepaling in haar grootte hadden.

KOOPMAN.

De sikkel wordt ook bepaald en wel op 20 gera; en nochtans wordt meer dan enerlei sikkel bij de meesten vast gesteld. En wat de maten van natte en droge waren betreft, weet ik wel, dat ulieden over deszelfs grootte, tamelijk eens zijt. En dat daarom onze geleerden, het vrij eenstemmig van u hebben overgenomen; evenwel moet ik zeggen, dat ik het niet zonder verschil onder de Joden kan aanmerken, want daar de meesten een gomers grootte bepalen op 43 eierschalen, hetwelk bevonden is in tarwe te wegen 3 pond zilversmids gewicht, komt Josephus daar niet mee overeen, want hij noemt de tiende van een efa (dat is een gomer) *assarod*, die hij op 7 *kotylas* bepaalt. Nu is aangemerkt, dat een kotyla aan tarwe 9 onsen weegt en de 7 kotylas 63 onsen, daar een gomer naar de gemeenste rekening maar 48 onsen weegt. Maar dit in het voorbijgaan, om maar te zien dat vanwege de verheid des tijds. En in de niet-eenstemmigheid in de maten en gewichten, aangaande meer dan enerlei soort.

En het rechte onderscheid daarvan, zou ik voor mij dit gissen, dat daar meer dan enerlei en wel tweeërlei maten van natte waren geweest zijn, welke van elkander veel verschild hebben, als de koninklijke sikkel van de gemene, dat is 15 tegen 10. En dan zou ik het opvatten, dat als ik lees van de koperen zee, zij hield 2000 bath, dat zulks was gemeten met de grootste maat. En wanneer ik lees, zij hield 3000 bath, dat het dan gemeten is met de kleinste maat. En op diezelfde wijze versta ik dan ook, het zeggen van Johannes, namelijk, dat een watervat hield 2 of 3 metreten, dat is 2 met de grote of 3 met de kleine maat gemeten.

En hoewel UE. dit niet mocht voldoen, dat ik om de verschillen te verenigen, gis, dat er een tweeërlei maat geweest heeft, heb ik daar niet tegen. Maar dit zeg ik, wat gissing dat UE. maakt over de koperen zee, dat ik dan de vrijheid zal nemen, om diezelfde gissing te maken over de stenen watervaten. En ik twijfel gans niet, of wat voor schijnstrijden of zwarigheden, die UE tegen de Schriften van het Nieuwe Verbond komt in te brengen, of ik zal in staat zijn, om uit de Schriften van het Oude

Verbond UE. niet minder nog geringer voor te houden. Niet dat ik van gedachten ben, dat zulks enige krenking geeft aan de Goddelijkheid van die Schriften, omdat ik denk, dat alle zwaarigheden en schijnstrijden, welke in de Schriften van het Oude of het Nieuwe Testament, of tussen hen beide gevonden worden, niet aan die Schriften, maar aan ons komt te schelen. Daar ik bij een nadere gelegenheid in het bijzonder wel eens met UE. over wil handelen.

RABBI.

Daar zou ik ook wel genegenheid toe hebben, maar ik moet UE. heden nog enige zwaarigheden tegen brengen, betreffende op onze verhandeling. Ik lees Gen. 49: 10, dat de Messias aldaar genoemd wordt ??? Schiloo hetwelk als het afgeleid wordt van ??? Schaaloom, dat *vrede* wil zeggen. Dus zegt het naamwoord Schiloo dan zoveel, als een die de vrede maakt of aanbrengt; en Jesaja 9: 5 wordt Hij *genoemd Sar Schaloom*, dat is Vorst des vredes. Nu zegt Jezus, Matth. 10: 34. „Meent niet: dat ik gekomen ben, om vrede te brengen op de aarde; ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard.” Daar nu Jezus van zichzelf getuigt, dat Hij daar niet toe gekomen is om de vrede aan te brengen, kan Hij de beloofde Schiloo niet zijn, noch de Vorst des Vredes.

KOOPMAN.

Ik twijfel niet, of het is overvloedig genoeg gebleken, uit hetgeen wij verhandeld hebben, dat Jezus de ware vrede heeft aanbracht, alzo, dat de goederen van Zijn Koninkrijk zijn: „gerechtigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest,” en zo is Hij de ware Schiloo. En ook de ware Vrededorst. Maar brengt UE. eens in gedachten, dat wij in onze 6de samenspraak gehandeld hebben over de vijandschap, welke God in het Paradijs gesteld heeft tussen het zaad der vrouw en het zaad der slang. Wij hebben toen ook gezien, Wie dat men door het zaad der vrouw en dat der slang verstaan moest, namelijk door het zaad der slang, degenen die Zijn onderdanen waren en bleven; en door het zaad der vrouw, degenen, die met de vrouw in de vriendschap van God hersteld werden. Die vijandschap tussen dat tweërlei zaad van God, toen gesteld, moest niemand denken, dat Jezus als de Schiloo zou wegnemen. Nee, daartoe was Hij niet gekomen, dat moesten zij zich niet verbeelden. En daarom zegt Hij: „Meent niet, dat Ik gekomen ben om vrede te brengen op de aarde, Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard”, namelijk het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods woord, Ef. 5. Want de wapenen van dit Koninkrijk zijn niet vleeselijk, maar geestelijk. En zo ziet UE. dat in uw bijgebrachte zwaarigheid, zich niet verdenkelijks opdoet.

RABBI.

Het is ons een grote aanstoot, dat ulieden eet, hetgeen wat verboden is. Als vooreerst het eten van bloed, hetwelk God uitdrukkelijk verboden heeft, als Gen. 9: 3, 4, daar zegt God tot Noach: „Al wat zich roert, dat levendig is, zij u tot spijs: Ik heb het u al gegeven, gelijk het groene kruid. Maar het vlees met zijn ziel, [dat is] zijn bloed, zult gij niet eten.” Daar verbiedt God zulks vóór de Wetgeving aan Noach. En in hem aan zijn ganse nageslacht. Vervolgens heeft het de Heere menigmaal laten herhalen door Mozes, als Levit. 3: 17 en 7: 26 en 27, maar zeer nadrukkelijk vindt men het Levit. 17: 10. „En een ieder uit het huis Israëls. En uit de vreemdelingen, die in het midden van hen als vreemdelingen verkeren die enig bloed zal gegeten hebben, tegen diens ziel, die dat bloed zal gegeten hebben, zal Ik Mijn aangezicht zetten. En zal die uit het midden haars volks uitroeien.” En nog nader geeft de Heere daar reden van, vers 13 en

14. „Een ieder ook van de kinderen Israëls en van de vreemdelingen, die als vreemdelingen in het midden van hen verkeren, die enig wild gedierte, of gevogelte, dat gegeten wordt, in de jacht gevangen zal hebben; die zal deszelfs bloed vergieten. En zal dat met stof bedekken. Want het is de ziel van alle vlees, zijn bloed is voor zijn ziel. Daarom heb Ik de kinderen Israëls gezegd: gij zult geen vlees met het bloed eten; want de ziel van alle vlees, dat is zijn bloed; wie dat eet, zal uitgeroeid worden.” En in de wetsherhaling zegt Mozes: Deut. 12: 15, 16. „Maar na allen lust uwer ziel zult gij slachten en vlees eten, naar de zegen des HEEREN uws Gods, die Hij u geeft, in al uw poorten; de onreine en de reine zal daarvan eten, als van een ree en als van een hert. Alleenlijk het bloed zult ulieden niet eten; gij zult het op de aarde uitgieten, als water.” En hoewel de Heere hetzelfde in zulke onderscheiden tijden verboden heeft, als vóór Mozes en door Mozes, maakt ulieden evenwel een gebruik daarvan. En ik moet u eens vragen, dat u God toch erkent als een Opperheer van alles en dat een mens geen recht op enig schepsel heeft, tenzij hij dat recht van God ontvangt? Gelijk de eerste mens het recht ontving, om van al de bomen te eten, behalve van die ene boom, die gaf God hem niet; derhalve hield God die, als een vrij Opperheer voor Zichzelf; wanneer nu de mens daarvan at, hoewel God het Hem niet gegeven had, maar nog daarenboven verboden, beging de mens dieverij en roverij, want hij nam niet dat hem, maar Gód toekwam. Begaat ulieden datzelfde niet wanneer u bloed eet? Want God heeft het u niet gegeven, maar God heeft het verboden.

Ik zou boven dit, uw natuurlijke reden kunnen geven, waaruit het blijken zou, dat het voor een mens geheel onbetamelijk is. Want beschouw eens het redebze vee, wie van hetzelfde eet of drinkt bloed? Niet het reine vee, noch het reine gevogelte, maar de verscheurende onder dezelve; gelijk van de arenden gezegd wordt, *hun jongen zuipen bloed*. En God schijnt Noach het bloed-eten te verbieden, om de mens een indruk te geven, van zich niet met het verscheurende en dodende vee gelijk te stellen in wreedheid. Daarom laat Hij daar aanstonds op volgen, een strafgebod tegen de doodslager. Gen. 9: 5, 6. „En voorwaar Ik zal uw bloed, [het bloed] uwer zielen eisen; van de hand aller gedierte zal Ik het eisen; ook van de hand des mensen, van de hand eens iegelijken zijns broeders zal ik de ziel des mensen eisen. Wie des mensen bloed vergiet, zijn bloed zal door de mens vergoten worden; want God heeft de mens naar Zijn beeld gemaakt.”

KOOPMAN.

Ik beken, dat het bloed eten onder de Christenen (hetzij in daad of in naam), al vrij algemeen is, maar echter niet algemeen. Want daar zijn er die dit aanzien, als een misbruiking van de Christelijke vrijheid. Althans dit weet ik u te zeggen, dat het Nieuwe Testament in deze ook tegen die van het Oude Testament niet aan loopt, gelijk klaar blijken kan uit Handelingen 15, want wanneer te Antiochië een twist ontstaan was over de besnijdenis. En Paulus nevens nog anderen, daarover gezonden zijnde naar Jeruzalem, om de apostelen en de ouderlingen daarover te vragen; en wanneer dezelve daarom vergaderd waren en zij daarover spraken, zeide Jakobus vers 19 en 20: „Ik oordeel dat men degenen, die uit de heiden en zich tot God bekeren, niet beroere; maar hun zal aanschrijven, dat zij zich onthouden van de dingen, die door de afgoden besmet zijn en van hoererij en van het verstikte en van bloed.” En dat werd van die apostolische vergadering goedgekeurd, gelijk zoals blijkt uit de inhoud van de brief, die de afgezonden mee kregen aan de gemeenten. Waarin geschreven was:

„Het heeft den Heiligen Geest en ons goed gedacht, u geen meerderen last op te leggen dan deze noodzakelijke dingen: [Namelijk] dat gij u onthoudt van hetgeen de afgoden geofferd is en van bloed. En van het Verstikte en van hoererij; van welke

dingen indien gij u zelf wacht, zult gij weldoen. Vaartwel.” Nu ziet UE. wel, dat de Evangelieschriften in dit geval, niet anders leren dan de Voorzegschriften geleerd hebben.

RABBI.

Wel, waarom geschiedt zulks dan onder ulieden?

KOOPMAN.

God had aan uw vaderen geboden, Levit. 18: 21. „En van uw zaad zult gij niet geven, om voor de Molech door [het vuur] te doen gaan; en de Naam uws Gods zult gij niet ontheiligen; Ik ben de Heere.” En de Heere bedreigt de overtreder op het hoogste door de mond van Mozes, gelijk men zien kan, Levit. 20: 16. „Verder sprak de Heere tot Mozes zeggende: gij zult ook tot de kinderen Israëls zeggen: een ieder uit de kinderen Israëls, of uit de vreemdelingen, die in Israël als vreemdelingen verkeren, die van zijn zaad de Moloch gegeven zal hebben, zal zekerlijk gedood worden; het volk des lands zal hem met stenen stenigen. En Ik zal Mijn aangezicht tegen die man zetten. En zal hem uit het midden zijns volks uitroeien; want Hij heeft van zijn zaad de Molech. gegeven, opdat hij mijn Heiligdom ontreinigen en Mijn heiligen Naam ontheiligen zou. En indien het volk des lands hun ogen enigszins verbergen zal van die man, als hij van zijn zaad de Molech zal gegeven hebben, dat het hem niet dode; zal ik mijn aangezicht tegen die man en tegen zijn huisgezin zetten. En ik zal hem en al degenen, die hem nahoereren, om de Molech na te hoereren, uit het midden huns volks uitroeien.”

Van deze afgoderij zou de mens uit liefde voor zijn kinderen, van zelfs een afkeer hebben; en daarenboven verbiedt het God op zware bedreigingen. Maar hoe heeft zich Israël gedragen? Hebben zij niet de Molech opgericht in het dal Tofeth en hun zonen daaraan opgeofferd? En dat is geschied door koningen en onderdanen. Want zo is van koning Achaz aangetekend, 2 Kon. 16: 3: „dat Hij wandelde in de weg der koningen Israëls; ja, Hij deed ook zijn zoon door het vuur gaan, naar de gruwelen der heidenen, die de Heere voor de kinderen Israëls verdreven had.” En van het ganse volk, hoofdstuk 17: 17. „Ook deden zij hun zonen en hun dochteren door het vuur gaan. En gebruikten waarzeggerijen en gaven op vogelgeschrei acht. En verkochten zich, om te doen dat kwaad was in de ogen des Heeren, om Hem tot toorn te verwekken.” Welke gruwelijke afgoderij, waarin dat veeltijds de kinderen verbrand werden, als men kan afnemen uit 2 Kon. 17: 31 en 2 Kron. 28: 3, dat heeft koning Josia uitgeroeid, (nadat zijn grootvader Manasse zich daar ook mee aan had schuldig gemaakt, 2 Kon. 21, 6), gelijk tot zijn lof is aangetekend, 2 Kon. 23: 10. „Hij verontreinigde ook Tofeth, dat in het dal der kinderen Hinnoms is, opdat niemand zijn zoon of zijn dochter voor de Molech door het vuur deed gaan.”

Hoe groot dat u nu de misslag der Christenen ook wilt uitmeten, in die gewoonten van bloed te eten, zal UE. het niet kunnen vergroten, boven dezen.

RABBI.

Ik twijfel niet, of er zijn vele onder Israël geweest, die zich daarmee niet besmet hebben.

KOOPMAN.

Daar stem ik gaarne in toe, maar ik verzeker u, dat ook onder onze Christenen gevonden werden, die zich aan het bloed-eten niet vergapen, maar ook hetzelfde als ongeoorloofd beschouwen; en doet dat zeker niet meer nadeel aan de Goddelijkheid

van ons geloof, dan het offeren aan de Molech gedaan heeft, aan het uwe.

RABBI.

Maar hoe staan wij dan met het eten van het vlees, daarvan eet ulieden dat verboden is. En dat is zeker met goedkeuring van het Nieuwe Testament, ja het wordt daar zelfs geleerd, gelijk blijkt uit Handel. 10: 11-17, daar Petrus in een verrukking van zinnen: "... zag de hemel geopend. En een zeker vat tot hem nederdalen, gelijk een groot linnenlaken, aan de vier hoeken gebonden. En neergelaten op de aarde. In hetwelk waren, al de viervoetige [dieren] der aarde. En de wilde. En de kruipende [dieren] en de vogelen des hemels. En er geschiedde een stem tot hem: Sta op Petrus slacht en eet! Maar Petrus zeide: Geenszins Heere, want ik heb nooit gegeten iets, dat algemeen of onrein was. En een stem [geschiedde] wederom ten tweedemaal tot hem: Hetgeen God gereinigt heeft zult gij niet algemeen maken. En dit geschiedde tot driemaal; en het vat werd wederom opgenomen in de hemel."

En hoofdstuk 11: 4-11 verhaalt hij hetzelfde aan degenen, die hem beschuldigden, dat hij met de onbesnedenen gegeten had tot zijn verantwoording. En uit de brieven van Paulus blijkt het overvloedig, dat hij het vlees eten zonder onderscheid toestaat, gelijk blijkt uit zijn bestraffing, welke Hij deed aan Petrus, Gal. 2, van vers 11 tot aan het einde. Zie ook eens wat hij daarover geschreven heeft, Coloss 2: 16 en Rom. 14 geheel door. En hoe ulieder gewoonte is, dat wordt openbaar vertoond, want het zwijnevlees eten is zo algemeen, als enig ander vlees onder ulieden.

KOOPMAN.

Dat is waar, want uit uw bijgebrachte plaatsen blijkt het ons klaar, dat het onderscheid der spijsen met de dagen des Nieuwen Testaments ophoudt, omdat het onderscheid door Mozes is ingevoerd, om te dienen tot een middelmuur des afscheidsels tussen Israël en de overige volkeren. Maar wanneer Jezus Zijn Koninkrijk wilde oprichten onder alle volkeren, heeft Hij de middelmuur der afscheiding afgebroken, gelijk Hij het door Mozes had doen oprichten.

RABBI.

Uw reden gaan niet door, want dan moest het onderscheid van spijs niet geweest hebben vóór Mozes; daar het nochtans zeker is, dat het onderscheid tussen rein en onrein vee, tussen rein en onrein gevogelte, al geweest is ten tijde van Noach. Want God zegt tegen hem, Gen. 7: 2. „Van alle rein vee zult gij tot u nemen zeven [en] zeven, het mannetje en wijfje; maar van het vee dat niet rein is, twee, het mannetje en het wijfje." Welk onderscheid wij in het vervolg van dat 7de hoofdstuk nog meer ontmoeten, waarop u niet moet gelet hebben. En zo ziet UE wel, dat daar het onderscheid van rein en onrein vee, niet door Mozes is ingevoerd, maar al ten tijde van de zondvloed daar was. Zodat dan ook dat onderscheid moet blijven onder de dagen van de Messias. En geenszins kan weggenomen worden. En daar het Evangelie dit onderscheid wegneemt, ziet UE. wel, dat wij niet zonder reden hetzelfde voor Goddelijk weigeren aan te nemen.

KOOPMAN.

Men moet wel acht geven in wat voor een opzicht dat ten tijde van Noach, het vee en het gevogelte rein en onrein genoemd wordt. Want ik merk, dat ten tijde van Mozes er tweeërlei soort van rein vee en gevogelte heeft geweest; een soort dat rein was om te eten. En een soort dat ook rein was om te offeren; datgene dat rein was om te offeren, dat was ook rein om te eten; maar al wat rein was om te eten, was niet rein om te

offeren. Dat zulks is, blijkt uit Deut. 14: 4 en 5, daar ik lees: „Dit zijn de beesten, die ulieden eten zult: een os, kleinvee der schapen. En klein vee der geiten. Een hert. En ree. En een buffel. En een steenbok. En een das. En een wilde os. En een gems.” Deze alle waren rein om te *eten*, maar alleen, die in het 4de vers genoemd worden, ook rein om te *offeren*. Nu staat te onderzoeken, in wat voor een betrekking ten tijde van Noach, het vee en het gevogelte rein en onrein genoemd wordt, of in betrekking tot de offerande, of in betrekking tot de spijzen, of tot die beiden; en dan meen ik, dat het klaar is, dat het niet is in betrekking tot de spijzen, maar tot de offeranden. Want dat blijkt vooreerst uit hetgeen dat God tegen Noach zeide, Gen. 9: 2, 3. “Uw vrees en uw verschrikking zij over al het gedierte der aarde. En over het gevogelte des hemels; en al wat zich op de aardbodem roert. En in alle vissen der zee, zij zijn in uw hand overgegeven. Al wat zich roert, dat levend is, zij u tot spijs, Ik heb het u al gegeven, gelijk het groene kruid.”

Daar blijkt overklaar, dat de Heere geen onderscheid stelt in het eten tussen rein en onrein, gelijk, daar geen onderscheid is in het groene kruid.

Ten tweede blijkt het uit datgene, hetwelk Noach gedaan heeft, want hij „bouwde de Heere een altaar. En Hij nam van al het reine vee. En van al het reine gevogelte en offerde brandofferen op dat altaar”, Gen. 8: 20. Nu heb ik voorheen getoond uit Deut. 14, dat alles wat rein was om te eten, niet mocht geofferd worden. En nam Noach van al het reine vee en gevogelte om te offeren, blijkt, dat die reinheid haar betrekking had op de offerande. En zo beken ik, dat er ten tijde van Noach, rein en onrein vee geweest heeft, maar bepaaldelijk tot het offeren alleen.

En dat er geen onderscheid geweest is in het *eten* vóór de Wetgeving blijkt, uit hetgeen Izak zeide tegen zijn zoon Ezau, Gen. 27: 3, 4. „Nu dan, neem toch uw gereedschap, uw pijlkoker en uw boog. En ga uit in het veld. En jaag mij een wildbraad. En maak mij smakelijke spijzen, zoals ik die gaarne heb. En breng ze mij, dat ik ete”, zonder dat Izak enige bepaling maakt in het wildbraad.

Maar dat de zaak ten volle zeker maakt, is hetgeen wij lezen, Gen. 43, wanneer Jakobs zonen voor de tweedemaal naar Egypte gingen om koorn te halen, dat Jozef, wanneer hij Benjamin met hen zag, „zei hij tot dengenen, die over zijn huis was: breng deze mannen naar het huis toe. En slacht slachtvee en maak [het] gereed, want deze mannen zullen temiddag met mij eten”, vers 16. Indien daar bij de vaderen, in die tijd, een onderscheid in het eten der spijzen was geweest, zou Jozef hen tegen die gewoonten in geen verzoeking gebracht hebben. En zij zouden mogelijk gelijk de vier mannen bij Daniël 1, getracht hebben zich met die spijzen, noch met die drank, niet te verontreinigen. Maar als Jozef hen rodt en zij daartoe bewilligen, is het zeker, dat voor hen geen verontreiniging in die tijd nog plaats had. En dat zij daar gegeten en gedronken hebben, blijkt uit het laatste van dat hoofdstuk, want als Jozef thuis gekomen was, gebod hij zijn knechten dat zij brood op zouden zetten. En verder lees ik, vers 32, 33 en 34. „En zij richtten voor hem aan in het bijzonder. En voor hen in het bijzonder; en voor de Egyptenaren die met Hem aten in het bijzonder. Want de Egyptenaars mogen geen brood eten met de Hebreëen, daar zulks de Egyptenaren een gruwel is. En zij zaten voor zijn aangezicht, de eerstgeborene naar zijn eerstgeboorte. En de jongere naar zijn jongheid; dies verwonderen zich de mannen onder elkander. En hij langde hun van de gerechten, die voor hem waren; maar Benjamins gerecht was vijfmaal groter dan de gerechten van hen allen. En zij dronken en zij werden dronken met hem.”

Het is waar, dat voor hen een bijzondere tafel was, maar dat had zijn oorsprong niet uit hen, dat zij niet mochten eten met de Egyptenaren, maar uit de Egyptenaren, want die was het een gruwel te eten met hen. En is het overklaar, dat daar vóór de

wetgeving op Sinai, geen onderscheid der *spijzen* geweest is; maar er heeft een onderscheid geweest in hetgeen dat *geofferd* werd. En daarin bestond het onderscheid tussen rein en onrein ten tijde van Noach.

RABBI.

Ik zou UE. nog veel zwaarigheden kunnen tegenwerpen, die ik voorbij zal gaan, omdat ik dezelve beantwoord heb gevonden in de redestrijd of geloofskamp tussen een Jood en een Christen, hetwelk gevonden wordt achter aan Buxtorf: *School der Joden*. Maar ik zal u voor het laatste alleen nog dit vragen: daar ulieden leert en staande houdt, dat het geloven in de Messias, het enigste middel is om behouden te worden; indien dat waar is, hoe komt dan, dat de Heere zulks niet geëist heeft van Zijn bondvolk Israël? Daar het dan zeker is, dat zonder het geloof in de Messias Israël moest verloren gaan. En dat niet alleen, maar nooit heeft God Israël geboden, dat, als de Messias zou gekomen zijn, dat men dan in Hem moest geloven als de enige oorzaak van zaligheid.

KOOPMAN.

Uw vragen zijn voor het laatste van veel gewicht. En daarom zal ik trachten dezelve naar haar zwaarte onderscheidenlijk te beantwoorden. Om dit te doen, moet ik eerst wat dat *geloven* is, onderscheidenlijk beschouwen.

In de eerste plaats is geloven, op iemands getuigenis van een zaak voor waarheid aan te nemen. Nu hangt dat veel af, van de geloofbaarheid van de persoon die de getuigenis geeft. Nu is het zeker, dat God, die „geen man is dat Hij liegen zou”, (ik veronderstel dat men gelooft dat God aanwezig is) men schuldig is te geloven, alles wat dat God ons komt te openbaren, zonder onderscheid, of het voor ons verstand bevatbaar is of niet. Temeer, omdat wij volstrekt afhankelijk zijn van God. En derhalve, wanneer Hij ons iets bevelende openbaart, wij verplicht zijn ons daaraan te onderwerpen. Dus, maak ik een onderscheid tussen de *leer* des geloofs en tussen de *daad* des geloofs. Door het eerste versta ik de kennis en toestemming van datgene, wat God aan de mensen geopenbaard heeft; maar door het tweede, de dadelijke geloofsonderwerping aan hetzelfde. Dat vooraf gezegd hebbende, laat ons nu tot de zaak zelf overgaan.

Daar is nu zeker een onderscheid tussen het geloof met betrekking op de Messias voor, of na Zijn komst in de wereld, want vóór Zijn komst, had het geloof rechtstreeks in de Messias nog geen plaats, maar het geloven in God. Echter is het zeker, dat alles wat dat God van de Messias uw vaders bekend maakte, hetzij van Zijn persoon, hetzij van Zijn ambten, of hetzij op wat wijze dat de Messias Zich met God zou verzoenen. En dat Hij alleen de verzoenende oorzaak zou zijn; dat zij verplicht waren dat toe te stemmen, indien dat zij begeerden ooit met God verzoend te worden. En daar wij gezien hebben, dat de Zone Gods, Middelaar van het Testament der genade is, zowel vóór Zijn komst in het vlees als na dezelve. En dat Hij vóór die tijd zijn Middelaarsambt bediende als Borg, hebben de Godvruchtigen zichzelf als schuldigen voor Hem neergelegd, gelijk blijkt in Hiskia, die geen kans zag om zelf te betalen, zijn Middelaar in zijn verlegenheid alsoo aansprak: “O Heere, ik word onderdrukt, wees Gij mijn Borg”, Jesaja 38: 14, vergeleken met Psalm 119: 122.

Wat was dat nu anders daneen oefende daad des geloofs, want hij van alles afziende, neemt hij zijn toevlucht tot Jehovah zijn Borg. En ik denk niet, dat u Hiskia, noch David in de 119de Psalm zou aanzien, dat zij hun toevlucht tot de Heere als Borg, zouden genomen hebben, indien zij volgens de lering des geloofs, niet hadden toegestemd, dat Hij de Borg van een verlegen doodschuldige was. Nu is het zeker, dat degene die de Borg niet kende of erkende en niet als verlegen schuldenaars, hun

toevlucht tot Hem namen, om hun schulden voor Hem open te leggen en tevens hun onmacht om dezelve te betalen, Hem smekend dat Hij toch hun Borg zijn wil, dat dezelve dan hun eigen schulden moeten betalen. En dat niet kunnende doen, dat zij dan in eeuwigheid voor zichzelf schuldig zullen moeten staan blijven, daar zij in eeuwigheid niet machtig zijn, om voor zichzelf te betalen. En zo is het zeker, dat Israël zonder het geloof in de Messias, moest verloren gaan. Maar zolang Israël onder de wettische bediening leefde, werd het geloof in de Messias niet rechtstreeks gevorderd; maar minder rechtstreeks, omdat de Messias onder de schaduwachtige offeranden, dewelke rechtstreeks van hen geëist waren, werd vertoond.

RABBI.

Ik heb uw mening hierover verstaan, maar nu wenst ik van UE. te horen, hoe het geloof in de Messias, nadat Hij in de wereld zal gekomen zijn, moet begrepen worden? en of hetzelfde, om dan in de Messias te geloven, klaarder geboden is?

KOOPMAN.

Nu is het zeker, dat wanneer het lichaam der schaduw zal gekomen zijn, dat dan de schaduw zullen ophouden. Zodat een zondaar, niet door de schaduwachtige offerande, zijn verzoening in de Borg had te zoeken, maar rechtstreeks tot de Messias, welke hun Zelf tot een Heiligdom geworden was, Jesaja 8. En zo ziet UE, een onderscheid tussen het geloof voor en na de komst van de Messias. En wilt u nog wat meer daarvan horen, rakende het onderscheid tussen het geloof vóór en na de komst van de Messias; het is hierin gelegen, dat voor de komst van de Messias in de wereld, eigenlijk niet gevorderd kon worden, het geloven in de Messias. Want een gelovige Israëliet voldeed, wanneer hij gelovig aannam hetgeen God door de Profeten van de Messias kwam te openbaren. En dat ze Hem gelovig kwamen in te wachten. Maar dan ziet men licht, dat zulks meer een geloof in en aan God, dan een geloof in en aan de Messias kan genoemd worden. Maar wanneer de Messias zal geopenbaard zijn in het vlees, dat dan een ieder schuldig is Hem daarvoor te erkennen en aan te nemen als de beloofde en lang verwachte Messias. Wanneer Hij Zijn mond komt te openen als die grote Profeet als Mozes en de eis van het Nieuwe Verbond de volken komt voor te dragen, wie is dan niet schuldig naar Hem te horen? En hun toestemming te geven, aan die eis des verbonds? En wanneer Hij als de tegenbeeldige Hogepriester door een tegenbeeldige offerhande, de ongerechtigheid des lands op één dag kwam weg te nemen; wie heeft dan vrijheid, van Hem niet voor de ware Hogepriester te erkennen; nog Zijn offeranden, tot wegneming van zijn ongerechtigheid, te begeren?

Ten laatste, wanneer Hij van Zijn Vader zal gezalfd zijn, tot Koning over Sion, de berg van Jehovah's Heiligheid. En Hij daarop zal gezeten zijn, op Zijn hoge en verheven troon, zal dan niet een ieder verplicht wezen om Hem voor Koning te erkennen? En zich vrijwillig aan die Koning te onderwerpen? Nu meen ik, dat het zeker is, dat er een onderscheid is tussen het geloof in de Messias vóór of na Zijn komst in de wereld.

Wat nu betreft uw vraag, *of het klaar geboden is, dat als de Messias zal gekomen zijn, men dan in Hem moet geloven?*

Daarop antwoord ik te menen van ja, vooral wanneer men het geloof onderscheidt in *de leer* en in *de daad des geloofs*.

Door *de leer des geloofs* versta ik het aanhoren en toestemmen van al datgene, hetwelk de Messias geleerd heeft. Dat de Heere God zulks geboden heeft, is over klaar, zoals blijkt uit Deut. 18: 15, daar Mozes zegt: „Een Profeet, uit het midden van u, uit uw broederen, als mij, zal u de Heere uw God verwekken; naar Hem zult gij

horen!” En uit vers 19, daar de Heere zegt: „En het zal geschieden, de man, die niet zal horen naar Mijn woorden, die Hij in Mijn Naam zal spreken, van die zal Ik het zoeken.” Daar ziet UE. dat u verplicht bent naar Hem te horen. En wat hielp het toch, indien u Hem al hoorde, maar u niet toestemde aan hetgeen Hij u leerde? Trouwens, dat ligt ook klaar opgesloten in die eis: „naar Hem zult gij horen!”

RABBI.

Dat is maar iets algemeen, maar niet iets bijzonders. Want zo waren de Israëlieten verplicht, alle Profeten te horen. En hetgeen zij zeiden of leerden, toe te stemmen.

KOOPMAN.

Dat is waar, maar hetgeen een Profeet den volke bekend maakte was datgene, hetwelk God Hem geopenbaard had, hetzij in een gezicht of door een droom. En dat horende of lezende, was zeker (wanneer het de kenmerken van een Goddelijke openbaring had), ieder verplicht hetzelfde als een Goddelijke bekendmaking toe te stemmen. Maar wanneer de Messias tot hen zou spreken, dan waren zij schuldig naar Hem te horen, als iemand aan Wie zij niet alleen verplicht waren, hetgeen Hij sprak toe te stemmen, maar daarenboven in hetgeen dat Hij van hen komt te eisen, of hun komt te gebieden (welk recht Hem als de Messias toekomt) zijn zij schuldig om Hem te gehoorzamen. En dat daarin de gelukzaligheid van een mens gelegen is, blijkt uit het zeggen van Hem als de Opperste Wijsheid, Spreuk. 8: 32 tot aan het einde. „Nu dan, kinderen! hoort naar Mij, want welgelukzalig zijn zij, [die] Mijn wegen bewaren; hoort de tucht en wordt wijs. En verwerpt [die] niet. Welgelukzalig is de mens, die naar Mij hoort, dagelijks wakende aan Mijn poorten, waarnemende de posten Mijner deuren. Want die Mij vindt, vindt het leven en trekt een welgevallen van den Heere. Maar die [tegen] Mij zondigt, doet zijn ziel geweld aan; allen die Mij haten, hebbenden dood lief.”

En dat recht heeft de Messias, om de heidenen te verplichten en uit te roedigen, om tot hun voordeel naar Hem te horen, gelijk Hij hun aanspreekt, Jesaja 49: 1. „Hoort naar mij, gij eilanden. En luistert toe, gij volkeren van verre! De Heere heeft Mij geroepen van de buik af, van Mijner moeders ingewand af heeft Hij Mijn Naam gemeld.” En de beminnelijkheid en nuttigheid van naar Hem te horen, heeft Hij zelf dus aangeprezen, Jesaja 50: 4. „De Heere HEERE heeft Mij een tong der geleerden gegeven, opdat Ik wete met de moede een woord ter rechter tijd te spreken.” En hoofdstuk 61: 14. „De geest des Heeren HEEREN is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen den zachtmoedigen. Hij heeft Mij gezonden om te verbinden de gebrokenen van harte, om de gevangenen vrijheid uit te roepen en de gebondenen opening der gevangenis. Om uit te roepen het jaar van het welbehagen des Heeren. En de dag der wraak onzes Gods; om alle treurigen te troosten. Om de treurigen Sions te beschikken, dat hun gegeven worde sieraad voor as, vreugdeolie voor treurigheid, het gewaad des lofs voor een benauwden geest; opdat zij genoemd worden eikenbomen der gerechtigheid, een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde.” En zo ziet UE., dat er een groot onderscheid is tussen het geloof, hetwelk men schuldig is aan een Profeet en tussen het geloven aan en in de Messias.

Maar dit zal zich nog wel klaarder vertonen, wanneer ik wat nader bewijs, dat *de daad des geloofs* ook geboden is. Want eigenlijk doet de leer des geloofs zonder de daad des geloofs ons weinig nut, want hoewel dat men eerder of horender wijze toestemt dat de Messias de Messias is en dat Hij alles gedaan heeft wat de Messias stond te doen tot behoudenis des mensen; kan ons dat niet behouden, indien er niet bijkomt, dat een mens uit het gezicht van zijn verlorenen staat, zijn toevlucht neemt

tot de Messias om door Hem behouden te worden. Gelijk dit wordt aangeprezen, Psalm 2: 12. „Welgelukzalig zijn allen, die tot Hem hun toevlucht nemen”, in vertrouwen, dat Hij hen kan behouden; gelijk het Hebreeuwse woord chaasaah, *een toevlucht in hoop en vertrouwen* te kennen geeft. En zo roept Hij de verloren zondaar toe, nadat Hij zich eerst als een Heiland had bekend gemaakt, Jes. 45: 22. „Wendt u naar Mij toe, wordt behouden, alle, gij einden der aarde; want Ik ben God en niemand meer.” Maar het is ook zeker dat, wanneer iemand zijn toevlucht neemt tot de Messias om behouden te worden, dat Hij dan ook telkens Hem komt te erkennen en aan te nemen voor zijn Heer en Koning. En zich aan Hem komt te onderwerpen. Dit vind ik geboden, Psalm 2: 12. „Kust den Zoon, opdat Hij niet toerne. En gij op den weg vergaat.” En hier betekent de kus voornamelijk een kus van onderdanigheid, gelijk zo nog de koningen de hand - en de Paus van Rome zijn voet - laat kussen. En nadrukkelijk wordt die onderwerping aan de Messias geboden, Psalm 45: 12: „daar Hij uw Heere is, zo buig u voor Hem neder.”

En zo meen ik kort u vertoond te hebben, wat dat het geloof in de Messias is; hoe dat hetzelfde onderscheidenlijk moet verstaan worden. En dat hetzelfde aan u geboden is. En daar UE. gezegd heeft, dat dit uw laatste zwaarigheid was, die u in zou brengen, kan ik niet zien, dat enige van uw zwaarigheden zo groot is, dat het tot gegronde reden kon dienen, om Jezus, die wij belijden de Messias te zijn (dewelke aan uw vaders beloofd was) te verwerpen. En Hem daarvoor niet aan te nemen.

RABBI.

UE. hebt mij voldaan. En ik ben blij dat God het bestuurd heeft, dat wij elkander in de schuit ontmoet hebben. En tot samenspreking zijn gekomen.

Maar dat wij Joden Jezus niet erkennen, komt daar eigenlijk vandaan, dat de ouders onder ons volk, hun kinderen van jongsaf, nooit anders dan schandelijk en smadelijk voorpraten van Jezus; smadende Zijn geboorte, Persoon, leven en dood; bespottende de Christenen over hun dwaasheid, dat zij niet alleen Hem als de Messias hebben aangenomen, maar nog daarenboven aanbidden. En noemen daarom de Christenen *dienaars en aanbidders van de Opgehangene*.

En daarenboven wordt onder ons volk niet gesproken of gevraagd hoe wij met God wederom zullen verzoend worden, maar men houdt zich op met vele beuzelvragen, zoals men komt gestadig de Rabbi het hoofd breken met te vragen: Rabbi daar is mijn mes, waar ik vlees mee snijd, het is aan de boter gekomen; hoe zal ik dat weer rein krijgen? En vraagt men over messen, lepels, vorken, potten, pannen, ketels en wat dies meer is.

En dan komt er weer een oude vrouw vragen over de tijd van de onreinheid van een vrouw, wanneer het bij haar wat twijfelachtig is. En zou ik u dit alles stuksgewijs verhalen, het zou mij vermoeien en u vervelen, te meer, daar het weinig kan stichten.

Derhalve wil ik hier van afscheiden. En UE. nogmaals bedanken voor de moeite welke u op u genomen hebt, om Mij onderscheiden redenen te geven van de zekerheid van uw geloof. Wanneer ik wederom u enige dienst kan doen, ik zal niet ontbreken.

KOOPMAN.

Het is uit liefde voor de waarheid geschied, derhalve behoeft UE. mij niet te danken. Ik wenste maar, dat Hij, Die de Waarheid zelf is, het verhandelde wil waarheid maken aan uw ziel. En ik dank Hem voor de ontvangen bekwaamheid, om deze verhandeling te brengen tot een gewenst einde.

EINDE.

Bladwijzer van enige Hebreeuwse woorden, enz.
(niet aanwezig)

Bladwijzer van de schrijvers of andere geleerde mannen, in dit werk voorkomende.

A.

Abba Rabbi. 70
Ab en Ezra. 75, 110
Achachubar Chanina (Rabbi). 25

B.

Ben Hahkadoosch (Rabbi). 66
Boek Jalcood. 130, 135, 148
— Juchasin. 133
— Midras Thrillim. 70
— Sohar. 60
Buxtorf school der Joden. 253

C.

Chaldeeuwse Uitbreiders 69, 132, 133

D.

David Kimchi. 76, 110
Don Izak Abarbanel. 135

E.

Egesippus. 93
Elias de Profeet of een Rabbi. 101

G.

Gamaliel. 175

H.

Haccodoosch (Rabbi). 76
Hadarsan (Rabbi). 77
Hillel. 25

I.

Jacob (Rabbi). 101
Jacob Ben Chajera. 143
Jan Christ. Godfried. 122
Jeremia (Rabbi). 25
Jeruschalmi. 122
Jonathan (Rabbi).
Ben Uziel. 66, 122
— Chaldeeuwse uitlegger. 148
Josephus veel malen gelijk. 33 enz.
Joses Galileus. 135
Isaac (Rabbi). 25

M.

Mahomet zijn Alkoran, 68, 129
Maimonides. 36, 129
Manasse Ben Israël (Rabbi). 135
Mar en Maremar. 132, 133
Menachem. 135

O.

Osia (Rabbi).

P.

Philo de Jood veel malen. Piscator.

R.

Raäf Asse.

R. Jode.

Rabbi de Modena.

S.

Sadiaz Gaon, in de noten. 122

Salemon Jarchi. 25 enz.

Samay. 25

Samuël (Rabbi). 25

Simeon Ben Jochai (Rabbi). 77, 122

Simeon (Rabbi). 60

Sira. 25

Sixta Amana. 126

Spinoza aangehaald in de noten. 128

Syrische Overzetter. 141

T.

Talmud. 132

— Nedarum. 25

Sanhedrim. 26 37

Schebacot. 26

Sita. 25

Theodorus van Thuynen. 88

U.

Unkelos. 122

V.

Vertalers (de onze). 120

Z.

Zeventig Overzetters. 76

REGISTER DER, VOORNAAMSTE ZAKEN

A.

- Abraham, hoe uit de werken gerechtvaardigd. 228, 230
- Adam stond met God in een Verbond. 28
- Uit Hoséa 6 en 7 bewezen; Adam is daar uitgevallen. 31
- Acra was een der 3 bergen, waarop Jeruzalem lag enz. in noten 125
- Ambten van de Messias.
 - 1 Zijn Profetisch.
 - 2 Zijn Priester.
 - 3 Zijn Koninklijk Ambt; ziet deze alle bij Messias.

B.

- Beeld Gods, waar niet en waar al in bestaande. 27, 28
- Behoudenis, de weg daartoe van de Rabbijnen voorgesteld. 37, 38 Welke wederlegd wordt. 39, 40
- Bergen zijn zinnebeelden van Koninkrijken. 126
- Beschrijving die van de Keizer Augustus geschied is, waarom bij Josephus daarvan geen gewag gemaakt wordt. 170, 171 En ook niet bij de Romeinse Historiëschrijvers.
- Bloed, het eten deszelfs verboden, enz. 271
- Brief aan de Hebreen wie de Schrijver, ziet Schrijver.

C.

- Christus genoemd Messias hoe veelmaal met die Naam in het O. T. voorkomende. 179
- Hoe veelmaal in het Nieuwe Testament. 179
- Als de gezalfde,
 - 1 Wie Hem gezalfd heeft in de tijd. 179, 180
 - 2 Waarmee Hij gezalfd is. 180
 - 3 Waartoe. 180
 - I. Tot Profeet. 180
 - Heeft als zodanig geprofeteerd. 181-183
 - Was een gelijk Mozes. 184
 - II. Tot Priester. 185
 - Tegenwerping aangaande het Priesterschap. 186
 - Wat Hij als Priester gedaan heeft.
 - 1. Gebeden.
 - 2. Geofferd enz. 189, 190
 - III. Tot Koning uit de voorzeggingen, ziet Messias.

D.

- Dagen, hoe Jezus kan gezegd worden drie dagen in het graf gelegen te hebben. 220
- Verdere tegenwerping daarvan 220
- Dezelve opgelost. 221
- Dood is verscheiden.
 - 1. Tijdelijke.
 - 2. Geestelijke. En de onafgebrokene geduurzaamheid deszelfs.
 - 3. De Eeuwige dood. 31
- Van Judas, hoe Hij aan zijn einde gekomen is, zwaarigheid daarvan. 202
- Dezelve opgelost. 202

Drieëenheid Gods, ziet God.

Drinkbeker waar Christus van spreekt. 199

Duisternis hoe bij Jezus dood veroorzaakt. 110

Hoe te verstaan. 211

Duivelen of zij ook kunnen voorttellen, gelijk de Joden stellen. 46

— Hoe dan te verstaan. Zaad der slang. 46

Duivel, hoe zich die vertoond heeft aan de eerste mensen enz., ziet verder Slang. 32

E.

Efa, hoe groot, 244

El, een El des Heiligdoms eneen gemene El, verschil hier omtrent. 244, 245

Erfdochter zou haar recht verliezen indien zij ook niet opging enz. 159

Etteroog geen Citroen. 11

Wat dan mogelijk. 17

Evangelie, wat er door verstaan wordt in de plaats van 2 Tim. 2: 8. 158

daarin worden aller klaarst bewijzen gevonden, dat Jezus is de ware Messias. 15S

F.

Fondamentele Leerstukken van het N. met het O. T. vergeleken. 222

G.

Gebod van de Keizer Augustus, zie Beschrijving.

Gehoorzaamheid, een dadelijke door Christus teweeg gebracht 232

— ene volkomene voor Gods gerechtigheid. 40, 41

Geloof, wat het is. 253

Wordt onderscheiden.

1. In de Leer deszelfs.

2. In de daad deszelfs.

3. En waar dan in bestaande 254

Geloof een stuk deszelfs. 53, 54

— In de Messias, hoe te verstaan 253

I. ten aanzien voor Zijn komst 254

II. ten aanzien na dezelve. 255, 256

Geest, wordt wel uitdrukkelijk Heilige Geest genoemd. 60

Geseling, waarom Pilatus Jezus heeft laten geselen. 205

Generatie van de Zoon behoort niet tot de wil, maar tot de natuur van God. 68

Gerechtigheid Gods, voldoening aan dezelve en in wat opzicht.

I. Ontkennenderwijze, door wie niet. 43

II. Stellen derwijze, door wie immers. 43

Geschiedorde van Lukas, strijdig niet andere Historieschrijvers tegengeworpen en opgelost

Geslachtekening van Maria en Jozef. 159, 161

Gezalfde is de Messias de Christus. Zie Messias en Christus.

God.

I. Enig in Wezen en Drie in Personen.

't Welk moet worden aan aangemerkt als een stuk des Geloofs, niet des verstands.

Onderscheid van die beide, ziet Geloof en Verstand.

II. Drieëenig wordt bewezen.

1. Uit de namen Gods die een meervoud te kennen gevende. 53

2. ook als God van zichzelf spreekt. tegenwerping hierop die beantwoord.

3. Als de een bij de Andere gevoegd wordt, sprekende de een tegen of van de Ander.

III. Onderscheiden in Personen. 57, 58

God wordt dan eens Vader, dan eens Zoon en dan eens Heilige Geest genoemd, onderscheid daarvan.

God is Drieëinig, uit het N. T. bewezen. 232, 234

Goddelijkheid van het N. T. be streden. I 239

De zwaarigheid daartegen ingebracht weerlegd. 239

Goedwilligheid neemt God voor de daad geenszins aan.

Goël.

1. Wat is die.

2. Wat Hij doen moest. ziet verder Verlosser.

Graf van Jezus is aan de derden dag ledig bevonden enz. 216

Waarom een nieuw Graf daar niemand in gelegen had? 221

H.

Hanen Offer. 50

Hafteroth, een Profetische les 156

Wordt op elke Sabbath voorgelezen, verdeling daaromtrent. 156, 161

Hemelvaart van de Messias (als de 2de trap van Zijn verhoging) voorzegd.

Uit de vervulling bewezen. 156, 221

Herders, wie daar door Zach. 11:8, verstaan werden. 98, 99

Afsnijding van dezelve, wat daardoor verstaan wordt. 100

Herstel des mensen met God uit het O. T. bewezen. 42

Vloeit uit Gods macht. 43

De wijze op welke. 43

Uit het N. T. bewezen. 230

Historischverhaal van het ganse Lijden van Christus in order. 198, 201

Jezus van Nazareth wordt bewezen te zijn de Messias. 153

1. Uit zijn afkomst. En wel

a. Uit Abraham, Izak enz. zulks bewezen. 55, 156

b. Uit Maria. 159, 169

c. Uit Bethlehem naar de voorzeggingen. 170

d. Is tot Zijn Tempel gekomen. 176, 178

2. Al wat in de Profeten van Hem getuigd was in Hem gevonden, zo

a. Ten aanzien van Zijn Ambten. 179 als

b. Ten aanzien van Zijn Staten. 196

Uit Zijn vernedering.

a. Uit Zijn Geboorte 195

b. Verdere Levenswijze, gelijk Arm; Werkelijk

c. Bijzonder in het laatst van Zijn leven veel geleden hebbende. 199

Tegenwerping dies aangaande 199

d. En verdere vernedering tot in de dood en tot in de benedenste delen der Aarde. 200

— in Hem zijn bevonden twee Naturen. 234

Jezus is Gods Zoon. 235

Voornamelijk met zinspeling op Ps. 2: 7. 236

Is waarlijk God, zulks wordt bewezen.

1. Uit Zijn Namen. 236
2. Eigenschappen. 236
3. Uit de werken. 238
4. Uit de Ere. 238, 239

Johannes een tegenbeeld van Elias 241

Judas zijn dood, hoe aan zijn einde gekomen, geschil hieromtrent; zie dood.

K.

Kindermoord van Herodes, waarom bij de Joodse Historieschrijver Josephus, geen gewag daarvan gemaakt wordt. 170, 171

En ook niet bij Romeinse. 171

Koningen werden onder het O. T. gezalfd. 113

Koningrijk van de Messias.

- Van welke aard. 194, 195
- Waaruit opgerecht. 192
- Verschilt, van dat de Joden stellen en verwachten. 129
- Geen uiterlijk gelaat zullende vertonen.
Tegenwerping hierop. 126
- Gods is:
 1. Het Rijk der Natuur, onderscheiden van dat van de Messias. 124
 2. dat een Rijk der Genade is. 124

Kwaad, schandelijk en droevig, zie zonde.

- Dit wordt ook in het Nieuw Testament betoogd.

L.

Lastering der Joden aangaande Jezus.

Leenspreuk wat die is, in de noten.

Leer die des Geloofs, waar in bestaande.

Leerstukken van het Nieuw met die van het Oude Testament vergeleken. 222

Lijden van Jezus.

1. Naar de ziel was zeer nodig. 199
2. Naar het lichaam zeer menigvuldig, zie dit in order 199

Lijden van Jezus in zijn ganse verband, ziet samenhang.

M.

Maat, onderscheid daarvan 243. 246

Meerderheid van Personen in het Goddelijk wezen, zie: God.

- Den Jood verwonderlijk voorkomende. 52

Mens als schepsel, hangt af van zijn Maker. 28

- heeft door de Val een ellendige staatsverandering ondergaan. 35

- is genegen God te haten. 36

Mensen zullen ten dele weder uit hun jammerstaat gered worden enz. 7

Merktekenen van de waarheid van het verhaal van Lukas. 164

Messias is de Christus, Zijn zalving. 108

Hoe die zalving verstaan moet worden. 180, 181

- Waartoe Hij gezalfd moet worden.

1. Tot Profeet, 115, 116
2. Tot Priester. 117

Wat Hij als Priester doen moest. 121

3. Tot Koning. 121

Wie Hem van eeuwigheid daartoe gezalft heeft. 121

Over wie Hij als zodanig heersen zou 122

Zijn staten van Hem voorzegd 133

I. Zijn vernedering voorzegd. 133. Als daar is:

a. Zijn geringe opkomst 136 maar voornamelijk.

b. Zijn ganse Lijden tot in het Graf 137, 147

II. zijn verhoging voorzegd.

a. Zijn Opstanding, zie Opstanding.

b. Zijn Hemelvaart, zie Hemelvaart.

c. Zijn zitten aan Gods rechterhand, zie Rechterhand.

Messias als Godmens heeft Hij twee naturen bezeten, uit het Nieuwe in vergelijking met het O. T. bewezen. 234

N.

Naturen van de Messias, zie Verlosser, ziet Messias.

Natuurlijke naaktheid van Adam en Eva, was eigenlijk geen oorzaak van vrees voor God. 34

O.

Offer, zie Zoenoffer.

Hanen Offer omstandigheid daarvan, in de noten, 50

Offeranden hielden op met de dood van de Messias in tweeërlei opzicht.

1. Als een Profetisch voorbeeld. 96

2. Voor veel als zij een openstaande schuld vertoonden. 96

— De Messias is het tegenbeeld der offeranden. 188

Waar in als zoodanig te vinden 189 Zwaarigheid daaromtrent opgelost. 190

— Waar die zijn wordt een Altaar vereist. 191

Het verder tegenbeeldige Offer in Jezus te vinden. 192

Ongegronde middelen ter herstelling des mensen van de Jood gesteld. 38, 39

Opstanding van de Messias voorzegd. 146

Noodzakelijkheid daarvan aangetoond. 147

Daarna zeer hoog geworden 148

— Uit de vervulling bewezen. 216

Redenen daarvan. 216

Waarheid dies aangaande. 218

Overeenkomst der leerstukken van het Oude met het N. Test. vergeleken, zie Leerstukken.

P.

Parscha een deel der wet. 156

Verdere namen daaromtrent. 156

— Wordt op elke sabbat den volke voorgelezen, in de noten. 156162

R.

Rechterhand, het zitten aan iemands rechterhand wat het betekent. 150

— 1. En wel aan Jehova's rechterhand. 151

2. Het zitten van de Messias aan Zijn Vaders rechterhand voorzegd. 150

3. Zwaarigheid hier tegen. 151

Ontknoopt. 152

Uit deszelfs vervulling bewezen. 222

Rechtvaardiging uit de werken en uit het geloof, hoe te verstaan.
 Redenen waarom de Joden Jezus niet erkennen enz. 257
 Rekening van Daniëls 70 weken, 84

S.

Samenhang van het ganse lijden van Christus 198—202
 Schepsel, een bloot kan aan Gods gerechtigheid niet voldoen. 43
 Schrijver van de brief aan de Hebreëen, wie in de noten. 190
 Sikkels velerhande. 245
 Slang heeft de mens verleid enz. 32
 Wat Hij omtrent Eva gedaan heeft. 33
 Staat des mensen voor de val uit het N. in vergelijking van het O. T. betoogd. 222
 Staten, wat daar door te verstaan. 130
 — Van de Messias getoond.
 1. Uit de voorzeggingen. 130
 I. Zijn vernedering. 133
 II. Zijn verhoging. 148
 Zie verder Messias en Opstanding.
 2. Uit de vervulling.
 1. Zijn vernedering, als:
 a. Zijn geboorte. 153
 Zie verder Jezus.
 Staf, een toeken van een herdersambt. 97
 Staven des opperherders zijn tweeërlei. 97, 100

T.

Talmud houden de Joden voor Goddelijk
 1. Uit de waarheid deszelfs bewezen. 17; maar de bewijzen weerlegd. 17
 2. Dezelve's noodzakelijkheid aangetoond. 712; Dezelve wederlegd. 712
 3. Wordt de Goddelijkheid des Talmuds verder bewezen uit de onvolmaaktheid
 weerlegd enz. 13 —18
 4. Nog verder uit de overtolligheid der geschreven wet. 19, Weerlegd. 19
 5. Een ander bewijs van de noodzakelijkheid des Talmuds of mondwet enz. 20
 Wederlegd. 20
 Talmud heeft Mozes niet ontvangen aangetoond. 21, 24
 — de tegenstrijdigheid die daarin voorkomt. 25, 26

U.

Uren, schijnstrijd van dezelve tegengeworpen. 207
 Opgelost. 208

V.

Val des mensen. 30
 — Door de zelve heeft de mens' enz.; zie Mens.
 Verband van het historischverhaal van het ganse lijden van Christus; zie samenhang.
 Verbond, in hetzelfde heeft Adam met God gestaan. 28
 Eis des verbonds, waarin bestaande. 29
 Blijft aan Gods zijde nog na de val. 84
 Verbondsbreuk wordt uit het N. Testament ook aangetoond 225, 226

- Vergelijking van Matthéüs en Lukas, aangaande Maria en Elizabeth. 166, 168
- Verhoging van de Messias; ziet Staten.
- Verklaring van Daniël 9: 24 — 26.
- Zacharia 11. 96, 102
 - Rom. 5: 12 en 14. 223
 - Nog meer andere plaatsen. Verlosser, wat die is; zie Goël. Verlosser is de Zone Gods. 68
 - de Messias. 108
 - moet God en mens zijn. 47 Derhalve twee naturen bezitten:
 - I. een Goddelijke. 62
 - II. een menselijke. 73
- Verlosser stond twee dingen te doen. 48
- 1. Van wie Zijn afkomst. 73, 74
 - 2. Uit wien geboren. 7577
 - 3. De plaats waar. 78
 - 4. De tijd wanneer. 78; dit alles uit de voorzeggingen.
- Vernedering van de Messias; ziet Staten.
- Verschil van de uren toen Jezus aan het kruis hing; ziet uren.
- Verschil of Jezus wijn met mirre enz. 208, 209
- der talen boven het kruis 208, 209
 - van de rechtvaardiging, of uit de werken enz. 228
- Verschijsning van Christus na zijn opstanding, waarom wel niet, enz. 219, 220
- van de Satan, in welke gedaante aan Eva. 32
- Verstand, een stuk des verstands; wat dat is. 53
- Vertaling van Gen. 3: 5. 51
- Gen. 49: 10. 78
 - Exod. 17: 15. 67
 - Deut. 6: 4. 58
 - 18: 10. 115
 - Psalm 2: 7. 68
 - 12. 59, 90
 - 110; 1. 150
 - van Jesaja 9: 5. 66
 - Jes. 45: 17. 69
 - 48: 16. 58
 - Jer. 23: 6. 67
 - Micha 5: 1. 62
- Vlees, het eten van hetzelfde onder het N. Testament goedgekeurd. 250 — 252
- Tegenwerping van hetzelfde. 251
- Voorbeeld, hoe hetzelfde moet worden aangemerkt in de noten. 187
- Vijandschap tussen het zaad der vrouw en der slang; waarin bestaande. 45
- W.
- Waarheid, een iegelijk die dezelve zoeken zal wat die te doen staat. 178, 179
- Weken, de 70 van Daniël voorzegt en verklaard. 84
- Woord, waarvan Psalm 33: 6 gesproken wordt, hoe te verstaan. 57, 58
- Woorden die Jezus aan het kruis gesproken heeft, in order 211, 212
- Z.
- Zaad der vrouw, hoe te verstaan 45

Zalving van de Messias, zie Messias

Zee (de koperen) hoe die begrepen moet worden. 248, 244

Zion, een der drie bergen waarop Jeruzalem was gelegen. 125

— waarom genoemd de Berg van Gods Heiligheid. 126

— een Profetisch voorbeeld. 127

Zoenoffer in plaats van een ander 50

Zonde, een schandelijk kwaad. 38

— bevat ook in zich een droevig kwaad. 38

— deszelfs benamingen enz. 38

Zwarigheid over de plaats van Jesaja 9: 5, met Matthéüs 10: 34 246, 247

— over Matth. 3: 13, 14, met Joh. 1: 29, 35. 241

Opgelost. 242

— over Joh. 2: 6. 243

— over de plaatsen van Paulus en Jakobus, over de rechtvaardiging uit het geloof

En uit de werken. 227, 230

— aangaande het geloof in de Messias enz. 253

Opgelost. 253, 254

I. Ten opzichte voor Zijn komst. 253, 254

Als:

II. Na dezelve. 254

— van 1 Koning. 9: 26 met 2 Kron. 4; 15. 243

EINDE VAN HET GEHELE WERK.